Carl Friedrich Keil

Kommentar til Dommernes bok

Forkortet utgave

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Carl Friedrich Keil: *Kommentar til Dommernes bok* (Forkortet utgave).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Innledning til Dommernes bok 1
Innhold og inndeling 1
Tre stadier i dommertiden 4
Kapittel 1. Stammenes kamp mot kanaaneerne 8
Israel, kanaaneerne og Herren 8
V. 1–16. Hvem skal dra opp først? 8
V. 17–21. Sefat blir til Horma 12
Josefs hus og de andre stammene 14
V. 22–36. Betel inntas 14
Kapittel 2. Bokim og frafallet 18
V. 1–5. Herrens engel i Bokim 18
Overblikk over dommertiden 20
V. 6–22. En ny slekt som ikke kjente Herren 20
V. 23. Herren lot dem være der 24
Kapittel 3. Otniel, Ehud og Sjamgar 25
V. 1–6. Folkene som skulle lære Israel krig 25
Israels historie i dommertiden 27
Dommertidens første tidsrom: Otniel, Ehud og Sjamgar, Debora og Barak 33
V. 7–20. Kusjan-Risatajim 34
V. 21–31. Ehud dreper Eglon 37
Kapittel 4. Debora og Barak 40
Jabins undertrykkelse og utfrielsen ved Debora og Barak 40
V. 1–16. Jabin undertrykker Israel 40
V. 17–24. Jael dreper Sisera 43
Kapittel 5. Deboras sang 46
V. 1–5. Lovsyng Herren 46
V. 6–8. Fornedrelsen før Debora sto fram 48
V. 9–12. Vendingen 50
V. 13–21. Stammene som kom ned til striden 51
V. 22–31. Flukten, forbannelsen over Meros og velsignelsen over Jael 54
Kapittel 6. Gideon blir kalt 58
Gideons og hans hus' tid, Tola og Ja'ir 58
V. 1–16. Nytt frafall og ny straff 59
V. 17–30. Tegnet: ilden fra steinen 62
V. 31–35. Joasj og navnet Jerubba'al 65
V. 36–40. Tegnet med ullen 66

Kapittel 7. Gideons tre hundre mann 69
V. 1–8. Leiren ved Harod-kilden 69
V. 9–18. Drømmen om byggbrødet 71
V. 19–25. Overfallet om natten 74
Kapittel 8. Gideons siste år og efoden 77
V. 1–23. Efra'ims menn klager 77
V. 24–35. Gullringene 80
Kapittel 9. Abimelek og Jotams fabel 84
V. 1–6. Abimelek vinner Sikem 84
V. 7–25. Jotams fabel 85
V. 26–54. Ga'al egger til opprør 88
V. 55–57. Gud gjengjelder 91
Kapittel 10. Tola, Ja'ir og nytt frafall 93
V. 1–5. Tola 93
Dommertidens tredje periode 94
V. 6–18. Sju slags guder og atten års undertrykkelse 95
Kapittel 11. Jefta og hans løfte 98
Jefta: høvding, forhandlinger, seier, løfte og dommergjerning 98
V. 1–22. Jeftas ætt og ungdom 98
V. 23–40. Det Herren har gitt 101
Hva Jefta gjorde med datteren 105
Kapittel 12. Efra'im, Jefta og tre dommere 111
Kapittel 13. Samsons fødsel 114
Samsons liv og kamp mot filistrene 114
V. 1–24. Filistrene undertrykker Israel 117
V. 25. Herrens Ånd begynner å drive ham 121
Kapittel 14. Bryllupet i Timnata 122
Kapittel 15. Samson mot filistrene 126
Kapittel 16. Samsons fall og død 130
V. 1–17. Byporten i Gasa 130
V. 18–31. Herren veket fra ham 133
Kapittel 17. Mika og gudebildet 138
De to tilleggene: Mikas gudebilde, skjendselsdåden i Gibea og hevnen over Benjamin 138
V. 1–13. Sølvet og gudebildet 139
Kapittel 18. Danittene tar Lajisj 143
V. 1–20. Danittene søker et arveland 143
V. 21–31. Mika forfølger danittene 146
Kapittel 19. Ugjerningen i Gibea 150
Krigen mot Benjamins stamme 150
V. 1–28. Levitten og medhustruen hans 150
V. 29–30. Levitten kaller Israel til doms 153
Kapittel 20. Krigen mot Benjamin 154
V. 1–25. Menigheten samles i Mispa 154
V. 26–46. Folket ydmyker seg for Herren 158

V. 47–48. Benjamin legges under bann 161
Kapittel 21. Benjamins stamme blir berget 162
V. 1–23. Eden i Mispa 162
V. 24–25. Ingen konge i Israel 166
Om Carl Friedrich Keil 168
Ordforklaringer 169

Innledning til Dommernes bok

Innhold og inndeling

Dommernes bok, som heter *Sjoftim* (שֹׁפְטִים, «dommere») i den hebraiske Bibelen, forteller historien om Israel som Guds folk i omkring 350 år, fra Josvas død til Samsons død, eller til profeten Samuels tid. Etter innholdet kan den deles i tre: en innledning (1,1–3,6), historien om de enkelte dommerne (3,7–16,31) og to tillegg (kap. 17–21).

I innledningen gir den profetiske forfatteren først et overblikk over det som tydeligst viste hvordan israelittene forholdt seg til kanaaneerne som var blitt igjen i landet etter Josvas død, og han slutter med at Herrens engel refser dem for det (1,1–2,5). Deretter beskriver han i store trekk hvordan Israel forholdt seg til Herren sin Gud i dommertiden, og Herren til sitt folk.

Tiden er preget av et stadig skifte: Når folket falt fra sin Gud, ble det ydmyket under fiendens undertrykkelse, og når det vendte om til Herren, ble det fridd ut av fiendenes makt ved dommere som Gud reiste opp og utrustet med sin Ånds kraft (2,6–3,6).

Hoveddelen (3,7–16,31) forteller om de gangene fremmede folk undertrykte Israel, og om dommerne Gud reiste opp for å fri dem. Gjerningene deres skildres for det meste utførlig og i tidsrekkefølge, og hver beretning innledes med den faste vendingen: «Israels barn gjorde (igjen) det som var ondt i Herrens øyne.»

Stoffet er ordnet i seks grupper: Otniel mot Kusjan-Risatajim (3,7–11); Ehud mot moabittkongen Eglon og Sjamgar mot filistrene (3,12–31); Debora og Barak mot kanaaneerkongen Jabin, med Deboras seierssang (kap. 4–5); Gideon mot midjanittene – han ble kalt ved at Herrens engel viste seg for ham – med sønnen Abimeleks treårige styre og dommerne Tola og Ja'ir (6,1–10,5); Jefta mot ammonittene, med dommerne Ibsan, Elon og Abdon (10,6–12,15); og til sist Samson, som skulle begynne å frelse Israel fra filistrene (kap. 13–16).

Så følger to tillegg (kap. 17–21): beretningen om efra'imitten Mika og hans gudsbilder, som danittene tok med seg til Lajisj-Dan (kap. 17–18), og beretningen om skjendselsdåden i Gibea og krigen som Israels menighet førte mot Benjamins stamme for å straffe udåden (kap. 19–21). Begge hendelsene skjedde tidlig i dommertiden (jf. 18,1 med 1,34 og 20,28 med Jos 22,13; 24,33).

De er satt sist som tillegg fordi de ikke passet inn i de seks historiske bildene, men de hører nøye sammen med det boka vil: de tegner tidens åndelige og

moralske tilstand i to bilder hentet rett fra livet. Innledningen viser altså grunnen dommernes gjerninger sto på, og tilleggene stadfester den tidsånden som kommer til syne i dem.

Gjennom hele boka går den tanken som innledningen sier rett ut (2,1–3.11–22): Herren lot de kanaaneerne som Josva ikke hadde utryddet, bli igjen i landet for å prøve Israel ved dem, om folket ville holde hans bud. Ved dem tuktet og straffet han sitt folk for ulydigheten og avgudsdyrkelsen.

Men så snart de kjente igjen hans tuktende hånd i straffen, vendte om til ham i anger og ropte om hjelp, forbarmet han seg over dem igjen i sin nådige kjærlighet og ga dem seier over fiendene. Slik ble Herren alltid trofast i sine gjerninger og holdt urokkelig fast ved sin pakt, enda folket gang på gang var troløst.

Dommertidens karakterVi skal derfor ikke vente at Dommernes bok gir en fullstendig historie om dommertiden. Bokas karakter svarer helt til den tiden den skildrer.

Dommertiden var ikke et nytt trinn i utviklingen av Guds folk; det kom først med Samuel og David. Den var en overgangstid, en tid for fri utvikling. Folket skulle slå rot i det landet Gud hadde gitt det til arv, og bli fortrolig med den ordningen Mose lov ga det. Ved de gavene Gud hadde gitt det, skulle det vinne den selvstendigheten og det faste fotfestet i Kanaan som Herren hadde lovt – innenfor paktens lover og retter, og på den veien han hadde banet med sine åpenbaringer.

Til det trengtes ingen hersker som Herren direkte hadde innsatt. Først måtte stammene utrydde de kanaaneerne som var igjen i landet, så de kunne få landet helt og uomstridt i eie og slippe faren for å bli ført vill til avgudsdyrkelse og usedelighet. I denne kampen hadde Herren lovt dem sin hjelp, bare de ville vandre etter hans bud.

Rettspleien lå hos overhodene for stammene, slektene og husene, og i forholdet til Gud hadde menigheten det arvelige presteskapet av Levi stamme; ypperstepresten kunne i vanskelige saker spørre Gud til råds ved *urim* og gjøre hans vilje kjent for folket.

Så lenge den slekten levde som hadde sett Herrens under i Josvas tid, holdt folket fast ved pakten med sin Gud, og stammene kjempet med framgang mot de kanaaneerne som var blitt igjen (1,1–20.22–25). Men allerede neste slekt, som ikke kjente Herrens mektige gjerninger, begynte å glemme sin Gud. Den ble trett og slapp i kampen mot kanaaneerne, sluttet fred med dem og blandet dyrkelsen av Herren, den nidkjære og hellige Gud, med dyrkelsen av Ba'al og Astarte, kanaaneernes naturguder, ja, satte til og med disse gudene i hans sted.

Da kjærligheten og troskapen mot Herren gikk tapt, brast også det båndet som gjorde stammene til én Herrens menighet. Hver stamme begynte å gå sine egne veier (5,15–17.23; 8,5–8), og til sist sto de mot hverandre og førte krig mot hverandre. Efra'im ville ha ledelsen over alle stammene, men gjorde ingen kraftig innsats i krigen mot Israels undertrykkere (8,1 ff.; 12,1–6).

Derfor led Israel mer og mer under hedningfolkenes undertrykkelse, som Gud overga det til som straff for avgudsdyrkelsen. Folket ville helt ha blitt

fiendenes bytte om ikke den trofaste paktens Gud hadde forbarmet seg over det i nøden hver gang det ropte til ham, og sendt det frelsere (3,9.15 ,מוֹשִׁיעִים; jf. Neh 9,27) i dommerne. Etter dem har både tiden og boka fått navnet.

Tolv dommere nevnes, eller rettere tretten, for også profetinnen Debora dømte Israel (4,4). Men bare åtte – Otniel, Ehud, Sjamgar, Debora og Barak, Gideon, Jefta og Samson – blir fortalt om som utførte gjerninger som fridde Israel fra undertrykkerne. Om de fem andre – Tola, Ja'ir, Ibsan, Elon og Abdon – får vi bare vite at de dømte Israel i så og så mange år. Grunnen er ikke at minnet om heltedådene deres var gått tapt da boka ble skrevet, men ganske enkelt at de ikke førte krig.

Dommerne og deres embeteDommerne (*sjoftim*) var menn som skaffet Israel rett, ikke bare ved å fri folket ut av fiendenes makt, men også ved å håndheve Herrens lover og rett (2,16–19). Å dømme i denne betydningen var mer enn vanlig rettspleie; det rommet et styre slik en konge ville utøve det. Folket ba Samuel om en konge som kunne «dømme» dem, det vil si styre dem (1 Sam 8,5–6).

Navnet bygger på 5 Mos 17,9 og 19,17, der det forutsettes at det senere skulle stå en dommer ved siden av ypperstepresten som øverste leder i Israel.

Israels dommere ble som regel kalt direkte av Herren og utrustet med underfull kraft til å seire over Israels fiender. Om de etter utfrielsen styrte hele folket eller noen av stammene til sin død, fulgte de likevel ikke etter hverandre i en sammenhengende rekke, for den daglige rettspleien og styret lå fortsatt hos stammeoverhodene og folkets eldste, og av og til lå styret hos profeter og yppersteprester, som Debora, Eli og Samuel (4,4; 1 Sam 4,18; 7,15).

Otniel «frelste» og «dømte» Israel ved å dra ut i krig og slå Kusjan-Risatajim (3,9–11), og det samme gjelder Ehud og flere andre. Sjamgar (3,31) og Samson (kap. 13–16) ser derimot ut til å bli kalt dommere bare fordi de kjempet mot filistrene og seiret over dem, uten å ta del i rettspleien.

Andre igjen førte verken krig eller vant seire. Om Tola heter det likevel: «Etter Abimelek sto Tola fram og frelste Israel» (10,1). Han og Ja'ir frelste og dømte Israel ved å stille seg i spissen for de stammene Gideon hadde vært dommer for, da Abimeleks kortvarige styre var over. Med sin innflytelse hindret de at fiendene igjen fikk undertrykke folket, og de virket for at folket skulle bli stående i troskapen mot Herren.

Det samme gjelder Ibsan, Elon og Abdon, som fulgte rett etter Jefta (12,8–15). Om disse fem står det ikke at Herren reiste dem opp eller kalte dem. Trolig tok de på seg styret fordi stammene ønsket det – og slikt skjedde først etter at ønsket om en konge hadde begynt å gjøre seg gjeldende i folket (8,22–23).

Hvorfor boka slutter med SamsonNår ikke alle dommerne kjempet mot ytre fiender, kan det virke underlig at boka slutter med Samsons død uten å nevne Eli og Samuel, for begge dømte Israel, den ene i førti år, den andre hele livet (1 Sam 4,18; 7,15). Men Eli var egentlig yppersteprest, og det han gjorde som dommer, fulgte naturlig av ypperstepresteembetet.

Samuel ble kalt til å være Herrens profet, og som profet fridde han Israel fra filistrene – ikke med sverdet og sin egen arms kraft, som dommerne før

ham, men ved kraften i ordet, som han omvendte Israel til Herren med, og ved kraften i bønnen, som han ba om og fikk seieren med fra Herren (1 Sam 7,3–10). Hans gjerning som dommer sprang altså ut av profetembetet og ble hele tiden båret av det.

Rekken av egentlige dommere sluttet med Samson; med hans død ble dommerembetet båret til graven. Etter ham kom Samuel, og hans profetiske gjerning dannet overgangen fra dommertiden til kongedømmet.

De førti årene med filisterundertrykkelse, som Samson begynte å fri Israel fra (13,1.5), tok slutt med seieren Israel vant ved Samuels bønn (1 Sam 7), tjue år etter Elis død (jf. 1 Sam 7,2 med 6,1 og 4,18); det vil gå klart fram av tidsregningen foran bokas hoveddel. Av Elis førti år som dommer falt altså bare de siste tjue inn i filisterundertrykkelsen.

Både Samson og Samuel ble født mens Eli var yppersteprest, for da Samsons fødsel ble forutsagt, hersket filistrene allerede over Israel (13,5). Samsons gjerninger falt for det meste i de siste tjue årene av filisterveldet, også i tiden da Samuel alt var stadfestet som Herrens profet (1 Sam 3,20–21). Seieren opplevde Samson ikke selv; Samuel fullførte den utfrielsen han hadde begynt.

Bokas synsmåteDommernes bok omfatter altså hele dommertiden og gir et tro bilde av hvordan Israel som Guds folk utviklet seg i den tiden. Forfatteren skriver hele veien som profet. Han legger lovens målestokk på den ånden som preget folket som helhet, og feller en streng dom over alt som vek av fra den rette veien loven hadde vist det.

Israels troløshet, som gang på gang drev hor med Ba'al og ble straffet for frafallet med undertrykkelse fra fremmede folk, og Herrens trofasthet, som sendte folket hjelp hver gang det vendte om til ham i nøden og reiste opp dommere som seiret over fiendene – det er de to kreftene som virket i historien i denne tiden, og de hengslene alt dreier seg om.

Om alle dommerne heter det at de dømte «Israel» eller «Israels barn», enda beretningene viser at de fleste bare fridde og dømte de stammene som var undertrykt på den tiden. De andre stammene kom ikke i betraktning, for boka vil skildre Herrens gjerninger når han styrer sitt folk, ikke det åndelige og sosiale livet hos dem som levde etter loven. Så lenge menigheten holdt loven, gjorde den bare det Gud hadde kalt den til, og om det var det ikke noe særskilt å fortelle (jf. Hengstenberg).

Tre stadier i dommertiden

Ser vi til sist på hvordan Israel utviklet seg gjennom dommertiden, kan vi skille tre stadier, både i Herrens forhold til sitt stadig opprørske folk og i folkets ytre og indre kår. Det første går fra frafallet begynte til utfrielsen fra kanaaneerkongen Jabin (kap. 3–5). Det andre er tiden med midjanittene, utfrielsen ved Gideon og styret som fulgte, med Abimelek, Tola og Ja'ir (6,1–10,5). Det tredje er tiden da ammonittene og filistrene hersket over Israel, med Jefta, Ibsan, Elon og Abdon på den ene siden og Samson på den andre (10,6–16,31).

Tre ganger truer Herren sitt folk med undertrykkelse under fremmede folk som straff for ulydigheten og frafallet: ved Herrens engel i Bokim (2,1–4), ved en

profet da midjanittene falt inn i landet (6,7–10), og da ammonittene og filistrene begynte å undertrykke folket (10,10–14).

Første gang heter det at kanaaneerne skal bli «brodder i sidene på dere, og gudene deres skal bli til en snare for dere» (2,3); andre gang: «Jeg er Herren deres Gud … Men dere hørte ikke på min røst» (6,10); tredje gang: «Gå nå bort og rop til de gudene dere har valgt dere! La dem frelse dere» (10,14). Truslene gikk i oppfyllelse: folket kom stadig dypere under fiendenes åk og gikk samtidig mer og mer i oppløsning innvendig.

I det første stadiet varte undertrykkelsen nokså lenge – åtte, atten og tjue år (3,8.14; 4,3) – men den ble fulgt av førti, åtti og igjen førti års fred (3,11.30; 5,31). Under Otniel og Ehud ser hele Israel ut til å ha reist seg mot undertrykkerne, men under Barak holdt Ruben og Gilead, Dan og Asjer seg borte fra kampen (5,15–17).

I det andre stadiet varte midjanittenes undertrykkelse riktignok bare sju år (6,1), og etter den fulgte førti års ro under Gideon (8,28) og, etter Abimeleks treårige styre, førtifem år under Tola og Ja'ir (10,2–3). Men allerede under Gideon ble Efra'ims sjalusi så sterk at det nær hadde blitt borgerkrig (8,1–3), og mennene i Sukkot og Pnuel nektet så frekt å hjelpe den seirende hæren at Gideon straffet dem hardt (8,4–9.14–17). Da Abimelek ble valgt til konge i Sikem, kom det indre forfallet enda tydeligere for dagen (kap. 9).

I det tredje stadiet fridde Jefta riktignok Israel fra atten års trelldom under ammonittene (10,8 ff.), og stammene øst for Jordan og nordstammene hadde ro i trettien år under Jefta, Ibsan, Elon og Abdon (12,7.9.11.14).

Men filistrenes undertrykkelse varte til etter Samsons død (13,5; 15,20), og det indre forfallet vokste så mye at efra'imittene begynte krig mot Jefta og led et forferdelig nederlag mot stammene øst for Jordan (12,1–6). Og stammene under filistrenes åk verdsatte så lite den utfrielsen Gud sendte dem ved Samson, at Judas menn prøvde å utlevere sin redningsmann til filistrene (15,9–14).

Likevel hjalp Herren folket igjen, både i nøden og ut av nøden, og han kom det stadig nærmere med sin hjelp, så det skulle lære at hjelpen var å finne hos Gud alene. De første frelserne og dommerne vakte han opp ved sin Ånd, som kom over Otniel og Ehud og fylte dem med mot og styrke til å seire over fiendene.

Barak ble kalt til krigen av profetinnen Debora, og hun ga ham mot til å ta den på seg. Gideon ble kalt til å fri Israel fra midjanittenes harde undertrykkelse ved at Herrens engel viste seg for ham. Og seieren over fiendens tallløse hær ga Herren ikke til hele hæren Gideon hadde kalt sammen, men bare til en liten flokk på tre hundre mann, så Israel ikke skulle rose seg mot Herren og gjøre sin egen kraft stor.

Til sist ble Jefta og Samson reist opp til å fri folket fra ammonittene og filistrene. Jefta ble kalt av de eldste i Gilead til å lede krigen mot ammonittene, og ved et løfte søkte han å sikre seg Guds hjelp til seieren. Samson derimot ble viet til nasireer fra mors liv ved at Herrens engel viste seg; han var den som skulle begynne å frelse Israel fra filistrene.

Samtidig fikk folket i Samuel, sønnen som den gudfryktige Hanna hadde bedt Herren om, en nasireer og profet. Han skulle ikke bare fullføre den utfrielsen

fra filistrene som Samson hadde begynt, men også føre Israel til full omvendelse til Herren sin Gud.

Når boka ble skrevetAt boka ble skrevet på en tid da Israel allerede gledet seg over de goder kongedømmet ga, ser vi av den gjentatte merknaden: «I de dager var det ingen konge i Israel, hver mann gjorde det som var rett i hans øyne» (17,6; 21,25; jf. 18,1; 19,1).

Merknaden står riktignok bare i tilleggene, og den ville ikke si noe om tiden boka ble skrevet, hvis tilleggene var føyd til av en senere hånd, slik flere kritikere mener. Men grunnene de fører mot at de tre delene – innledningen, hoveddelen og tilleggene – har samme forfatter, holder ikke.

Uten innledningen (1,1–3,6) ville beretningen mangle det grunnlaget den trenger for å bli forstått, og de to tilleggene utfyller bildet av stammenes utvikling og henger nøye sammen med planen i resten av boka.

Riktignok trer den profetiske synsmåten fra 2,11–16,31 ikke tydelig fram i kap. 1 og tilleggene, men innholdet der ga verken anledning eller stoff til en slik betraktning – akkurat som i beretningen om Abimeleks kongedømme i kap. 9. Samtidig er disse delene like rike på hentydninger til Mose lov og den lovbundne gudstjenesten som resten av boka. De motsigelsene noen mener å finne (mellom 1,8 og 1,21 og mellom 1,19 og 3,3), forsvinner når stedene blir tolket riktig.

Heller ikke i språk og stil finnes det forskjeller som kan velte eller bare så tvil om at boka har én forfatter: uttrykkene som skal tyde på en senere tid, går igjen andre steder eller er feiltolket. «Fra Dan til Be'er-Sjeba» (20,1) ble for eksempel til da danittene hadde bosatt seg i Lajisj-Dan, tidlig i dommertiden.

Et fast holdepunkt for å bestemme tiden nærmere har vi i 1,21: jebusittene bodde i Jerusalem sammen med Benjamins barn «til denne dag». Jebusittene satt med borgen på Sion helt til David inntok den etter at de tolv stammene hadde anerkjent ham som konge, og gjorde den til rikets hovedstad under navnet Davids stad (2 Sam 5,6–9; 1 Krøn 11,4–9). Boka ble altså skrevet før dette, enten i de første sju årene David var konge i Hebron, eller under Saul.

Allerede under Saul nøt Israel godt av kongestyret: Han «fridde Israel fra dem som plyndret dem» (1 Sam 14,48), og han arbeidet for å gjenreise Guds lov i riket – han drev trollmennene og dødemanerne ut av landet (1 Sam 28,9).

Det som står i Talmud (Baba Batra 14b–15a), at Samuel skrev boka, kan derfor være riktig så langt at den, om Samuel ikke skrev den selv mot slutten av livet, ble skrevet på hans oppfordring av en yngre profet fra hans krets. Mer kan vi ikke avgjøre. Men så mye er sikkert at boka verken i innhold eller språk har spor av en senere tid, og at 18,30 ikke viser til tiden for det babylonske fangenskapet (se utlegningen av stedet).

KildeneVil vi ikke gjøre uholdbare antakelser til historiske fakta, kan vi om kildene bare slå fast at forfatteren øste både av muntlig overlevering og av skrevne kilder. Det ser vi av de nøyaktige opplysningene og tidsangivelsene og enda mer av alle de særpregede og opprinnelige trekkene i skildringene.

Når en bok som spenner over 350 år, er så historisk tro, nøyaktig og levende, kan det bare forklares ved at forfatteren brukte pålitelige opptegnelser eller

vitnesbyrd fra folk som levde da det skjedde. Det innrømmer selv kritikere som av dogmatiske grunner må benekte at undrene virkelig skjedde.

Om hva slags kilder det var, kan vi bare gjette: Kap. 1 og 17–21 bygger trolig på skrevne beretninger som også forfatteren av Josvas bok kjente, og beretningene om Debora og Barak, om Gideon og om Samson er tatt fra forskjellige skrifter, for de skiller seg fra hverandre ved mange særtrekk.

Kapittel 1. Stammenes kamp mot kanaaneerne

Israel, kanaaneerne og Herren

Bokas første hoveddel (1,1–3,6) viser hvordan Israel forholdt seg til kanaaneerne og til Herren sin Gud. Første avsnitt (1,1–2,5) forteller om krigen mot kanaaneerne etter Josvas død.

Da Josva var død, bestemte Israels stammer seg for å fortsette krigen mot kanaaneerne for å utrydde dem helt fra landet de hadde fått til arv. Etter Guds befaling begynte Juda kampen sammen med Simeon. De slo kongen i Besek, inntok Jerusalem, Hebron og Debir i fjellbygdene, Sefat i sydlandet og tre av filistrenes hovedbyer, og tok fjellbygdene i eie. Men innbyggerne i lavlandet maktet de ikke å utrydde, like lite som Benjamins barn maktet å drive jebusittene ut av Jerusalem (v. 1–21).

Josefs stamme inntok også byen Betel (v. 22–26). Men fra de andre byene i landet drev verken Manasse, Efra'im, Sebulon, Asjer eller Naftali kanaaneerne bort; de gjorde dem bare arbeidspliktige (v. 27–33). Danittene ble til og med trengt tilbake fra lavlandet og opp i fjellene av amorittene, som holdt på byene i lavlandet, selv om Josefs hus slo dem og gjorde dem arbeidspliktige (v. 34–36).

Derfor viste Herrens engel seg i Bokim og sa til israelittene at fordi de ikke hadde lydt Herrens bud om å ikke slutte pakt med kanaaneerne, ville Herren ikke lenger drive disse folkene bort, men la dem og gudene deres bli en snare for dem (2,1–5).

Av denne guddommelige åpenbaringen ser vi at Israels stammer selv hadde skylden når kanaaneerne ikke ble utryddet. Vi ser også at beretningene om de enkelte stammenes kriger, og listene over byene som kanaaneerne ikke ble drevet ut av, skal vise tydelig hvordan israelittene forholdt seg til kanaaneerne like etter Josvas død. De tegner det historiske grunnlaget som Israels utvikling i dommertiden hvilte på.

V. 1–16. Hvem skal dra opp først?

«[1]Etter at Josva var død, spurte Israels barn Herren: Hvem av oss skal først dra opp mot kana'aneerne og kjempe mot dem? [2]Herren sa: Juda skal dra opp. Se, jeg har gitt landet i hans hånd.»

Med ordene «Etter at Josva var død» tar Dommernes bok opp tråden der Josvas bok slapp den, og forteller videre om hvordan paktsfolket utviklet seg.

Kort før sin død hadde Josva samlet de eldste og overhodene i folket om seg. Han hadde stilt dem i utsikt at kanaaneerne ville bli helt utryddet ved Herrens allmektige hjelp, bare de holdt trofast fast ved Herren, og samtidig hadde han vist dem hvilke farer det ville føre med seg å falle fra Herren (Jos 23).

Med denne formaningen og advarselen i minne spurte israelittene etter Josvas død hvem som skulle begynne krigen mot de kanaaneerne som ennå var igjen og skulle utryddes. Herren svarte: «Juda skal dra opp. Se, jeg har gitt landet i hans hånd.»

Å «spørre Herren» betyr å søke å få vite Guds vilje ved ypperstepresten, ved *urim* og *tummim* (4 Mos 27,21). Fra nå av hører vi oftere om at Israel spør Herren til råds (20,18.23.27; 1 Sam 10,22; 23,2 osv.). Moses og Josva hadde derimot fått åpenbaringer direkte fra Gud.

«Dra opp først» betyr å begynne krigen, ikke å ha overkommandoen i den, slik Septuaginta, Vulgata og andre forstår det (se 10,18, der det å begynne kampen skilles fra å være leder). Spørsmålet «Hvem?» gjelder heller ikke en person, men, som svaret viser, en stamme. En stamme kunne åpne krigen og gå i spissen for de andre stammene, men den kunne ikke være øverstkommanderende. Her gikk Juda ikke engang i spissen for alle stammene; den slo seg bare sammen med Simeons stamme for å angripe kanaaneerne i deres felles arv.

Løftet i v. 2 er det samme som i Jos 6,2 og 8,1. «Landet» er ikke bare Judas egen arvelodd, slik Bertheau mener, for Juda inntok Jerusalem (v. 8), som var tilfalt Benjamins stamme (Jos 18,28). Det er Kanaan generelt, så langt det ennå var på kanaaneernes hånd og skulle erobres av Juda. At det var Juda som skulle begynne krigen, var ikke fordi Juda var den mest tallrike av stammene, men fordi Jakobs velsignelse allerede hadde satt Juda til å være forkjemper for sine brødre (1 Mos 49,8 ff.).

V. 3. Juda og Simeon

> «[3]Da sa Juda til sin bror Simeon: Dra med meg til det landområdet som er tilfalt meg og la oss kjempe mot kana'aneerne! Så skal jeg dra med deg til ditt område. Og Simeon gikk med ham.»

Juda ba sin «bror» Simeon, det vil si broderstammen, om å være med i kampen. Simeon kalles slik, ikke fordi Juda og Simeon, Jakobs sønner, hadde samme mor, Lea (1 Mos 29,33.35), men fordi Simeons arvelodd lå inne i Judas område (Jos 19,1 ff.). Slik var Simeon nærmere knyttet til Juda enn noen annen stamme.

Bønnen viser at Judas mål først og fremst var å føre krig mot og utrydde de kanaaneerne som var igjen i hans egen og Simeons arvelodd.

I grunnteksten heter det at Simeon skulle «dra opp» med Juda, men at Juda skulle «dra» med Simeon. Grunnen er ganske enkelt at hele Simeons område lå i lavlandet (*sjefela*) og i sydlandet (*negev*), mens kjernen i Judas eiendom lå i fjellbygdene.

V. 4–7. Adoni-Besek

> «[4]Så dro Juda opp, og Herren ga kana'aneerne og ferisittene i deres hånd. De slo dem i Besek, ti tusen mann. [5]I Besek møtte de Adoni-Besek og kjempet

mot ham. De slo kana'aneerne og ferisittene. [6]Men Adoni-Besek flyktet. Da forfulgte de ham og grep ham, og hogg av ham tommelfingrene og stortærne. [7]Da sa Adoni-Besek: Sytti konger med avhogde tommelfingrer og stortær sanket smuler under bordet mitt. Som jeg gjorde, har Gud gjort mot meg igjen. – Siden førte de ham til Jerusalem, og der døde han.»

«Så dro Juda opp», det vil si sammen med Simeon mot kanaaneerne. V. 4 sammenfatter kort utfallet av krigen, og v. 5–7 forteller særskilt hvordan fiendekongen Adoni-Besek ble tatt og straffet, for det var det viktigste som skjedde i krigen. Fienden besto av kanaaneere og ferisitter, to folk som allerede i 1 Mos 13,7 og 34,30 nevnes sammen som uttrykk for hele Kanaans befolkning: «kanaaneerne» særlig om dem som bodde i lavlandet ved Jordan og ved Middelhavet (4 Mos 13,29; Jos 11,3), og «ferisittene» om stammene i fjellene (Jos 17,15).

Besek nevnes bare én gang til, i 1 Sam 11,8, der byen ligger mellom Sauls Gibea og Jabesj i Gilead. Ifølge Eusebius' stedsleksikon lå det på hans tid to steder med navnet Besek tett ved hverandre, sytten romerske mil fra Sikem på veien til Bet-Sean. Det stemmer godt med 1 Sam 11,8.

Noen har ment at Besek her må ha ligget i Judas område, men det kan ikke bevises, for det bygger bare på den usikre slutningen fra v. 3 at Juda og Simeon bare angrep kanaaneerne i sitt eget område. Heller ikke må vi tenke oss at de to stammene la ut fra en felles samlingsplass ved Sikem og kjempet slaget på veien sørover, for Josvas bok nevner ikke Sikem som samlingsplass for hele Israels hær.

Den enkleste forklaringen er at da Juda og Simeon gjorde seg klar til krig mot kanaaneerne i sine egne arvelodder, ble de truet eller angrepet av hærene Adoni-Besek hadde samlet. Derfor måtte de først vende seg mot denne kongen før de kunne angripe kanaaneerne i sitt eget stammeland.

Nærmere omstendigheter er ikke fortalt, men intet hindrer at Adoni-Besek kan ha dratt fra nord mot Benjamins og Judas land, kanskje for å slå seg sammen med jebusittene og anakittene i Hebron og fjellbygdene i sør til et felles angrep på Israel. Det kunne få, ja, tvinge Juda og Simeon til å angripe ham først og forfølge ham helt til hovedstaden Besek, der de slo ham og hele hæren hans. Adoni-Besek, «Beseks herre», er kongens tittel; hans egentlige navn kjenner vi ikke.

I hovedslaget, der ti tusen kanaaneere falt, slapp Adoni-Besek unna. Men han ble innhentet på flukten og lemlestet: De hogg av ham tommelfingrene og stortærne, så han verken kunne bære våpen eller flykte. Med denne grusomme behandlingen fullbyrdet israelittene bare den rettferdige gjengjeldelsen for de grusomhetene han selv hadde gjort mot sine fanger – det måtte Adoni-Besek selv innrømme: «Sytti konger med avhogde tommelfingrer og stortær sanket smuler under bordet mitt. Som jeg gjorde, har Gud gjort mot meg igjen.» Å sanke smuler under bordet, som hundene i Matt 15,27, er et bilde på den mest skjendige behandling og fornedrelse.

«Sytti» er et rundt tall og her sikkert en overdrivelse. For selv om hver viktig by i Kanaan hadde sin konge, slo Josva bare trettien konger da han erobret landet, og det viser at det knapt kan ha vært sytti konger i hele Kanaan.

Det kan også virke underlig at kongen i Besek ikke nevnes da Josva erobret Kanaan. Trolig lå Besek mer ut mot Jordandalen, der israelittene under Josva ikke kom.

Kanskje hadde Adoni-Besek også nådd toppen av sin makt – da han beseiret så mange konger – før israelittene kom til Kanaan, og makten hans var i ferd med å synke. Derfor våget han ikke å gjøre noe mot Israels samlede hær under Josva. Først da stammene skilte lag for å dra til hver sin arvelodd, prøvde han igjen krigslykken og ble slått. Judas barn tok ham med til Jerusalem, og der døde han.

V. 8. Jerusalem inntas

> «[8]Judas barn angrep og inntok Jerusalem. De slo folket med sverdets egg og satte ild på byen.»

Etter seieren dro Juda og Simeon mot Jerusalem, inntok byen og slo innbyggerne med sverdets egg, det vil si uten nåde (1 Mos 34,26), og satte ild på byen. Josva hadde allerede drept kongen i Jerusalem og hans fire forbundsfeller etter slaget ved Gibeon (Jos 10,3.18–26), men han hadde ikke inntatt hovedstaden hans. Det skjedde først etter Josvas død, da Juda og Simeon tok byen.

Men selv etter denne erobringen, og enda byen ble satt i brann, kom ikke Jerusalem helt og varig i israelittenes eie. Da seierherrene dro videre for å kjempe mot kanaaneerne i fjellbygdene, sydlandet og lavlandet (v. 9 ff.), tok jebusittene byen tilbake og bygde den opp igjen. I tiden etter regnet israelittene den derfor som en fremmed by (19,11–12).

Benjaminittene, som Jerusalem var tilfalt ved loddet, maktet like lite som judeerne å drive jebusittene bort. Derfor ble de boende side om side med benjaminittene (v. 21) og med judeerne (Jos 15,63), som etter hvert slo seg ned i denne grensebyen.

Særlig i overbyen, på toppen av Sions berg, fikk jebusittene så fast fotfeste at de ikke kunne drives ut før David vristet borgen fra dem og gjorde Sions stad til rikets hovedstad (2 Sam 5,6 ff.).[1]

V. 9–15. Hebron og Debir

> «[9]Siden dro Judas barn ned for å kjempe mot kana'aneerne som bodde i fjellbygdene og i sydlandet og i lavlandet. [10]Juda gikk mot de kana'aneerne som bodde i Hebron, Hebrons navn var før Kirjat-Arba, og de slo Sjesai og Akiman og Talmai. [11]Derfra dro Juda mot innbyggerne i Debir – Debirs navn var før Kirjat-Sefer. [12]Kaleb sa: Den som overvinner Kirjat-Sefer og inntar byen, ham vil jeg gi min datter Aksa til kone. [13]Kenisitten Otniel, Kalebs yngre bror, inntok byen. Og Kaleb ga ham sin datter Aksa til kone. [14]Da hun kom til mannen sin, egget hun ham til å be faren om et jordstykke. Hun sprang ned av eselet, og Kaleb sa til henne: Hva vil du? [15]Hun svarte: Gi meg en avskjedsgave! Du har giftet meg bort til dette tørre sydlandet! Gi meg nå vannkilder! Så ga Kaleb henne de øvre og de nedre kildene.»

[1] Slik lar de ulike opplysningene om Jerusalem i Jos 15,63; Dom 1,8.21; 19,11 ff.; 1 Sam 17,54 og 2 Sam 5 seg forene på en enkel måte, uten at vi med Josefus må begrense erobringen her til byen rundt Sion og holde borgen utenfor, eller med Bertheau må flytte Jos 15,63 til tiden etter at David hadde inntatt Sions borg.

Etter at Jerusalem var inntatt, dro Judas barn, sammen med simeonittene (v. 3), ned til sine egne eiendommer for å kjempe mot kanaaneerne i fjellbygdene, sydlandet og lavlandet og utrydde dem (se Jos 15,21.33.48). Først inntok de Hebron og Debir i fjellbygdene (v. 10–15), slik det allerede er fortalt i Jos 15,14–19 (se utlegningen der).

V. 16. Kenittene

> «[16]Etterkommerne av kenitten, Moses' svoger, dro med Judas barn opp fra Palmebyen til Juda ørken, som ligger sør for Arad, og de bosatte seg blant folket der.»

Notisen om kenittene er satt inn i beretningen om Judas kriger fordi de flyttet i tiden mellom erobringen av Debir (v. 12 ff.) og av Sefat (v. 17). Den er også viktig fordi den binder sammen 4 Mos 10,29 ff. og det som senere fortelles om kenittene (4,11; 5,24; 1 Sam 15,6; 27,10; 30,29).

«Etterkommerne av kenitten» er etterkommerne av Hobab, Moses' svoger (jf. 4,11, der navnet står, med 4 Mos 10,29). De var trolig en gren av de kenittene som nevnes i 1 Mos 15,19 blant de andre folkene i Kanaan. Denne grenen hadde skilt lag med resten av stammen før Mose tid og flyttet til Midjans land, der Moses ble gjestfritt mottatt av høvdingen Re'uel da han flyktet fra Egypt.

Disse kenittene hadde fulgt israelittene til Kanaan fordi Moses ba dem om det (4 Mos 10,29 ff.). Da Israel rykket inn i selve Kanaan, ble de trolig værende som nomader i nærheten av Jordan ved Jeriko, uten å ta del i Josvas kriger. Men da Juda etter Josvas død hadde utryddet kanaaneerne fra Hebron, Debir og omegnen, dro de med judeerne inn i Juda ørken, mens disse rykket videre sørover. Ved den sørvestlige kanten av ørkenen, sør for Arad (4 Mos 21,1), slo de seg ned ved grensen til steppene i sydlandet.

«Palmebyen» er Jeriko (3,13; 5 Mos 34,3; 2 Krøn 28,15). Det er ingen grunn til å tenke på en annen by med dette navnet i den arabiske ørkenen. «De bosatte seg blant folket», det vil si blant Israels folk i Juda ørken.

V. 17–21. Sefat blir til Horma

> «[17]Siden dro Juda ut med sin bror Simeon, og de slo de kana'aneere som bodde i Sefat. De slo byen med bann. Derfor kalte de den Horma.»

Sefat lå i Simeons område. Det ser vi ikke bare av at Horma (Sefat) var tilfalt Simeons stamme (jf. Jos 19,4 med 15,30), men også av ordene «Juda dro ut med sin bror Simeon». De peker tilbake på v. 3 og sier at Juda nå dro med Simeon inn i hans område for å drive ut de kanaaneerne som ennå bodde der.

Fra Debir dro Juda og Simeon sørover og slo kanaaneerne i Sefat ved Kanaans sørgrense. De fullbyrdet bannet over byen, og derfor fikk den navnet Horma (*horma*, חָרְמָה, «bannlysning»). Byen lever trolig videre i ruinene Septa, sør for Khalasa (se Jos 12,14).

I Jos 12,14 nevnes kongen i Horma blant kongene Josva slo i hjel. Men det følger ikke at Josva også inntok hovedstaden hans – kongen i Jerusalem ble også slått og drept av Josva uten at byen ble inntatt da. Og selv om Israel hadde inntatt Sefat, kunne kanaaneerne ha tatt byen tilbake så snart Israels hær hadde

trukket seg ut, slik at den måtte erobres på ny etter Josvas død, som mange andre kanaaneiske byer.

Denne antakelsen er likevel lite sannsynlig, for det bannet Moses hadde lyst over landet til kongen i Arad (4 Mos 21,2), ble nå fullbyrdet for første gang av Juda og Simeon, over byen Sefat, som hørte til dette landet. Hadde Josva inntatt byen, ville han sikkert ha fullbyrdet bannet over den.

At byen kalles Horma allerede i Jos 15,30 og 19,4, taler ikke mot, for der kan navnet være brukt om det som skulle komme. Under alle omstendigheter kan bannet over denne byen bare forklares ut fra at Moses hadde lyst bann over alle byene til kongen i Arad.

V. 18. Filisterbyene

> «[18]Juda inntok Gasa med tilhørende bygder og Asjkelon med tilhørende bygder og Ekron med tilhørende bygder.»

Fra sydlandet vendte Juda seg mot lavlandet og inntok tre av filistrenes hovedbyer langs kysten, Gasa, Asjkelon og Ekron, med de omliggende områdene. Rekkefølgen viser at erobringen gikk fra sør: først Gasa, den sørligste av filisterbyene, så Asjkelon, fem timers vei nord for Gasa, og til sist Ekron, den nordligste av de fem filisterbyene (se Jos 13,3).

De to andre, Asjdod og Gat, ser ikke ut til å ha blitt inntatt den gangen. Og selv de byene som ble inntatt, klarte ikke judeerne å holde lenge. På Samsons tid var de alle på filistrenes hånd igjen (14,19; 16,1 ff.; 1 Sam 5,10 osv.).

V. 19–21. Fjellbygdene, men ikke dalen

> «[19]Og Herren var med Juda, så han inntok fjellbygdene. Men han var ikke i stand til å drive bort innbyggerne i dalen, for de hadde jernvogner. [20]De ga Hebron til Kaleb, slik som Moses hadde sagt. Og han drev de tre Anak-sønnene bort derfra. [21]Men Benjamins barn drev ikke bort jebusittene som bodde i Jerusalem. Jebusittene ble boende sammen med Benjamins barn i Jerusalem, og har bodd der til denne dag.»

V. 19 sammenfatter kort hva kampene om landet førte til. «Herren var med Juda», og med hans hjelp tok de fjellbygdene i eie. Mer gjorde de ikke: «Men han var ikke i stand til å drive bort innbyggerne i dalen, for de hadde jernvogner.»

Verbet *horisj* (הוֹרִישׁ) har to betydninger her: i første ledd å ta i eie et land som er tømt ved at innbyggerne er drevet bort eller utryddet, i andre ledd å drive innbyggerne ut av eiendommen sin. «Fjellbygdene» omfatter her også sydlandet, for skillet går bare mellom fjell og slette, og «dalen» er lavlandet (v. 9). Jernvognene var stridsvogner beslått med jern (se Jos 17,16).

Til dette er føyd i v. 20 at «de ga Hebron til Kaleb», noe som allerede er fortalt og forklart i Jos 15,13–14. I v. 21 kommer så merknaden om at benjaminittene ikke drev bort jebusittene som bodde i Jerusalem. Den står på sin plass her, for den viser på den ene siden at Judas barn ikke ved erobringen sikret Jerusalem uomstridt for Israel. På den andre siden viser den at de ikke ville gjøre Benjamins arvelodd mindre ved å innta Jerusalem, og at de ikke tok byen for seg selv (se v. 8).

Josefs hus og de andre stammene

I v. 22–36 sammenfattes kort de andre stammenes kamper mot kanaaneerne som var igjen i landet. Bare inntakelsen av Betel skildres mer utførlig (v. 22–26). Ellers får vi bare en liste over byene i områdene til Manasse vest for Jordan (v. 27–28), Efra'im (v. 29), Sebulon (v. 30), Asjer (v. 31–32), Naftali (v. 33) og Dan (v. 34–35), der disse stammene ikke utryddet kanaaneerne.

Issakar er ikke nevnt. Grunnen er neppe at denne stammen slett ikke prøvde å forstyrre kanaaneerne, slik Bertheau mener, men heller at ingen av dens byer ble værende på kanaaneernes hånd.

V. 22–36. Betel inntas

> «[22]Josefs barn dro også ut. De gikk mot Betel, og Herren var med dem. [23]Og Josefs barn sendte speidere til Betel. Byen hette før Lus. [24]Speiderne fikk se en mann som gikk ut av byen, og de sa til ham: Vis oss hvor vi kan komme inn i byen! Så vil vi vise barmhjertighet mot deg. [25]Og han viste dem hvor de kunne komme inn i byen. De slo byen med sverdets egg, men mannen og hele hans slekt lot de gå. [26]Mannen dro til hetittenes land, og han bygde en by og kalte den Lus. Det navnet har den hatt til denne dag.»

Som Juda – «også» peker tilbake på v. 2–3 – tok også Josefs hus (Efra'im og Manasse vest for Jordan) opp igjen kampen mot kanaaneerne som var igjen i deres område etter Josvas død. De dro opp mot Betel, og Herren var med dem, så de inntok byen.

Betel var riktignok tilfalt Benjamins stamme (Jos 18,22), men den lå ved sørgrensen av Efra'ims stammeland (Jos 16,2; 18,13). Ville Josefs stamme forsvare sitt eget område mot kanaaneerne og rense det helt for dem, kunne den ikke tåle kanaaneere i denne grensebyen. Det forklarer godt nok hvorfor nettopp denne ene erobringen nevnes. Vi trenger ikke søke grunnen i at Betel senere fikk så stor betydning i Israels historie og for nordstammene ble omtrent det Jerusalem ble for sørstammene.

At ingen andre erobringer av Josefs barn nevnes, har en enkel forklaring: de lyktes ikke i å utrydde kanaaneerne fra de andre befestede byene i området. Det var altså ingen flere erobringer å fortelle om; resultatet var bare at de ikke drev kanaaneerne bort fra byene som nevnes i v. 27 og 29, men gjorde dem arbeidspliktige. Betel, før kalt Lus, er dagens Beitin (se 1 Mos 28,19 og Jos 7,2).

Speiderne som var sendt ut for å utforske Betel, så en mann som kom ut av byen. De fikk ham til å vise dem hvor de kunne komme inn, mot løfte om å «vise barmhjertighet» mot ham, det vil si spare livet hans og familiens (jf. Jos 2,12–13). Så inntok de byen og slo den uten nåde, etter loven i 5 Mos 20,16–17; bare mannen og hans slekt lot de gå.

Med «hvor vi kan komme inn i byen» menes ikke byporten, men veien eller måten de kunne komme inn i byen på, som uten tvil var befestet.

Mannen de lot gå fri, dro med familien til hetittenes land og bygde der en by, som han ga navnet på sitt tidligere bosted, Lus. Hvor denne byen lå, vet vi slett ikke. Heller ikke hetittenes land kan bestemmes nærmere.

Vi finner hetitter ved Hebron på Abrahams og Moses' tid (1 Mos 23), i fjellene i Kanaan (4 Mos 13,29) og senere nordøst for Kanaan ved grensen mot Syria (1 Kong 10,29). At hetittene var et av de mest tallrike og utbredte kanaaneiske folkene, ser vi av at kanaaneerne generelt kalles hetitter i Jos 1,4.

V. 27–28. Manasse

> «[27]Manasse drev ikke bort innbyggerne i Bet-Sean med tilhørende småbyer eller i Ta'anak med tilhørende småbyer eller innbyggerne i Dor med tilhørende småbyer eller innbyggerne i Jibleam med tilhørende småbyer eller innbyggerne i Megiddo med tilhørende småbyer. Det lyktes kana'aneerne å bli boende der i landet. [28]Da Israel ble sterkt, gjorde de kana'aneerne arbeidspliktige, men de drev dem ikke bort.»

Manasse utryddet ikke kanaaneerne fra byene stammen hadde fått i Asjers og Issakars område (Jos 17,11), men gjorde dem bare arbeidspliktige. Alle byene er nevnt før i Jos 17,11, bare i litt annen rekkefølge, og der står også En-Dor etter Dor. Her er En-Dor uten tvil falt ut ved en avskriverfeil, for ifølge Jos 17,12–13 utryddet ikke manassittene kanaaneerne fra noen av byene som nevnes der.

Nesten alle byene lå på Jisre'el-sletten eller tett ved de store handelsveiene som gikk fra Middelhavskysten til Damaskus og Sentral-Asia. Kanaaneerne satte nok inn all sin kraft for å forsvare disse veiene, og der var stridsvognene deres, som Israel ikke kunne stå seg mot på Jisre'el-sletten, til den største nytte (v. 19; Jos 17,16). Bare Dor lå ved Middelhavet (se Jos 11,2), og som fønikisk handelsby var den sikkert sterkt befestet og svært vanskelig å innta.

Etter hvert som israelittene ble sterkere, gjorde de kanaaneerne til arbeidspliktige treller (se 1 Mos 49,15). Når det skjedde, sies ikke, men i alle fall skjedde det gradvis i løpet av dommertiden, og ikke først under Salomo, slik Bertheau mener ut fra 1 Kong 4,12 og 9,20–22. Han overser at Israel allerede på Davids tid nådde den største makten det noen gang hadde.

At Salomo satte en foged over områdene rundt Ta'anak, Megiddo og Bet-Sean (1 Kong 4,12), betyr ikke at disse områdene var erobret kort tid før; Salomo satte jo tolv slike fogder over hele Israel for at de etter tur skulle skaffe det kongsgården trengte. Og at Salomo brukte etterkommerne av kanaaneerne som var igjen i landet, som arbeidsfolk på sine store byggverk, betyr heller ikke at han var den første som tvang dem til å betale skatt til Israels stammer.

V. 29–30. Efra'im og Sebulon

> «[29]Efra'im drev ikke bort de kana'aneerne som bodde i Geser. Kana'aneerne ble boende midt iblant dem der. [30]Sebulon drev ikke bort innbyggerne i Kitron og innbyggerne i Nahalol, men kana'aneerne ble boende midt iblant dem og måtte gjøre tvangsarbeid.»

Efra'im utryddet ikke kanaaneerne i Geser, slik det allerede er sagt i Jos 16,10. Sebulon utryddet ikke kanaaneerne i Kitron og Nahalol.

V. 31–32. Asjer

> «[31]Asjer drev ikke bort innbyggerne i Akko og innbyggerne i Sidon og Ahlab og Aksib og Helba og Afik og Rehob. [32]Asjerittene bosatte seg midt iblant kana'aneerne som bodde i landet, de drev dem ikke bort.»

Asjer utryddet ikke kanaaneerne i Akko og de andre byene. Akko var en havneby nord for Karmel, ved bukten som har navn etter den. Senere ble den kalt Ptolemais etter en av ptoleméerkongene (1 Makk 5,15; Apg 21,7), og korsfarerne kalte den Acre. Sidon er dagens Saida (se Jos 11,8). Ahlab nevnes bare her og er ukjent; Aksib er det senere Ekdippa (se Jos 19,29); Helba og Rehob er ukjente; Afik er dagens Afka (Jos 13,4; 19,30).

Sju av Asjers tjueto byer (Jos 19,30) ble altså på kanaaneernes hånd, blant dem så viktige byer som Akko og Sidon. Derfor heter det i v. 32 ikke, som i v. 29–30, at «kanaaneerne ble boende midt iblant dem», men at «asjerittene bosatte seg midt iblant kanaaneerne». Det viser at kanaaneerne hadde overtaket. Av samme grunn står det heller ikke at de måtte gjøre tvangsarbeid.

V. 33. Naftali

> «[33]Naftali drev ikke bort innbyggerne i Bet-Sjemesj og innbyggerne i Bet-Anat. De bosatte seg midt iblant kana'aneerne som bodde i landet. Og innbyggerne i Bet-Sjemesj og Bet-Anat måtte gjøre tvangsarbeid for dem.»

Naftali utryddet ikke innbyggerne i Bet-Sjemesj og Bet-Anat, to befestede byer som vi fortsatt ikke vet hvor lå (se Jos 19,38). Også denne stammen bodde altså midt iblant kanaaneerne, men gjorde dem arbeidspliktige.

V. 34–35. Dan og amorittene

> «[34]Amorittene trengte Dans barn opp i fjellene. De lot dem ikke få komme ned i dalen. [35]Det lyktes amorittene å bli boende i Har-Heres, i Ajalon og i Sja'albim. Men da Josefs barn ble sterkere enn de, måtte de gjøre tvangsarbeid.»

Enda mindre maktet danittene å drive kanaaneerne ut av sin arvelodd. Tvert imot trengte amorittene dem opp i fjellene og lot dem ikke komme ned på sletten. Men nesten hele Dans område lå på sletten (se Jos 19,40). Når de ble drevet bort derfra, var de altså nesten helt stengt ute fra sin arvelodd.

Amorittene våget seg til å bli boende i Har-Heres, Ajalon og Sja'albim (om de to siste, se Jos 19,42, der også Ir-Sjemesj nevnes). At de nevnes sammen der, og enda mer navnenes betydning – Har-Heres (*har heres*, הַר־חֶרֶס, «solfjellet») og Ir-Sjemesj (*ir sjemesj*, עִיר שֶׁמֶשׁ, «solbyen») – gjør det svært sannsynlig at Har-Heres bare er et annet navn på Ir-Sjemesj, dagens Ain Sjems (se Jos 15,10).

Dette presset fra amorittene fikk en del av danittene til å utvandre og søke seg en arvelodd nord i landet (se kap. 18). Men etter hvert ble amorittene gjort arbeidspliktige av de mektige stammene Efra'im og Manasse, som grenset til Dan i nord. Ordrett heter det at «Josefs hus' hånd lå tungt» på amorittene i disse byene ved Efra'ims grense (jf. 1 Sam 5,6; Sal 32,4).

V. 36. Amorittenes grense

> «[36]Amorittenes grense gikk fra Akrabbim-skaret, fra Sela og oppover.»

For å forklare hvordan amorittene kunne være så mektige i Dans område, legges det til en kort notis om hvor langt de strakte seg i sør. «Amorittenes grense» – slik den var da Israel erobret Kanaan – «gikk fra Akrabbim-skaret, fra Sela og oppover». Akrabbim-skaret («skorpionstigningen») var den bratte klipperekken som skjærer over Jordan-lavningen sør for Dødehavet og dannet

sørgrensen for det lovte land (se 4 Mos 34,4; Jos 15,2–3). «Fra Sela», det vil si «fra klippen», er et nytt punkt på amorittenes grense; det viser gjentakelsen av «fra».

De fleste utleggerne tenker her på byen Petra, som kalles «Klippen» (*hasela*) i 2 Kong 14,7 og Jes 16,1. Men Petra ligger sørøst for skorpionstigningen, og da måtte «oppover» bety «videre utover», som om amorittene bodde helt til Petra og enda lenger. En slik skildring av amorittenes utbredelse inn i Arabia passer ikke til sammenhengen, som skal forklare hvordan amorittene kunne trenge danittene fra sletten og opp i fjellene. Det er dessuten tvilsomt om amorittene noen gang nådde så langt; det har vi verken bibelske eller andre vitnesbyrd om.

Derfor har også Bertheau forstått «oppover» som retningen nordover, og det passer både med ordbruken og sammenhengen. Men da kan «klippen» ikke være Petra. En forfatter som kjente landet, ville aldri beskrive amorittenes område fra sør mot nord ved å begynne med skorpionstigningen i nord, gå videre til Petra lenger sør og så si at området derfra strakte seg nordover.

«Klippen» må altså være et annet sted som israelittene kjente under dette navnet. Et slikt sted fantes: klippen i Sin-ørkenen, som var blitt kjent ved det som skjedde ved Meriba-vannet (4 Mos 20,8.10). Trolig er det den som menes her. Klippen lå i sørvesthjørnet av Kanaan, der amorittenes fjelland strakte seg mot sørvest (jf. 4 Mos 14,25.44–45 med 5 Mos 1,44). Her ville den passe godt som amorittenes sørvestlige grensepunkt, sammen med skorpionstigningen som det sørøstlige, så sørgrensen deres blir angitt i hele sin lengde fra øst til vest.

Kapittel 2. Bokim og frafallet

Etter det korte overblikket over hvordan Israels stammer forholdt seg til de kanaaneerne som ble igjen i arvedelene deres, forteller boka at Herrens engel viste seg. Han kunngjorde for folket at Gud ville straffe dem fordi de hadde brutt pakten da de lot være å utrydde kanaaneerne.

Denne gudsåpenbaringen henger nøye sammen med det som er samlet i kap. 1, for først engelens refselse viser hva overblikket der vil si og hvorfor det står der. Begge stykkene er korte og holder seg til hovedsakene uten å gå inn på enkelthetene, og derfor er mye uklart for oss.

V. 1–5. Herrens engel i Bokim

> «[1]Herrens engel kom fra Gilgal opp til Bokim. Og han sa: Jeg hentet dere opp fra Egypt og førte dere til det landet jeg har lovt deres fedre med ed. Og jeg sa: Aldri i evighet vil jeg bryte min pakt med dere. [2]Men dere skal ikke slutte pakt med dem som bor i dette landet. Deres altere skal dere rive ned. Men dere hørte ikke på mine ord. Hva er det dere har gjort? [3]Jeg sa også: Jeg vil ikke drive dem ut for dere, men de skal bli til brodder i sidene på dere, og gudene deres skal bli til en snare for dere.»

«Herrens engel» er ikke en profet eller et annet jordisk sendebud fra Herren, verken Pinehas eller Josva, slik targumene, rabbinerne og flere nyere utleggere mener. Det er Herrens engel, som er av samme vesen som Gud.

I vanlig historisk fortelling kalles en profet aldri *mal'ak Jehova* (מַלְאַךְ יְהוָה, «Herrens sendebud»). Profetene kalles *navi* (נָבִיא, «profet»), som i 6,8, eller «gudsmann», som i 1 Kong 12,22 og 13,1. Hag 1,13 og Mal 3,1 er ikke noe motbevis, for der viser sammenhengen klart at ordet bare betyr «sendebud». Dessuten gjør ingen profet seg så helt til ett med Gud som Herrens engel gjør her. Profetene skiller alltid mellom seg selv og Herren ved å innlede ordene sine med «så sier Herren», slik profeten i 6,8 gjør.

Noen innvender at ingen engel i de historiske bøkene taler til hele folket eller går fra ett sted til et annet. Men selv om det hadde vært en profet, kunne han ikke ha talt direkte til «alle Israels barn», de 600 000 mennene. Han talte til hele folket i dets overhoder og representanter. Slik talte også Josva til «hele folket» (Jos 24,2), enda bare de eldste og overhodene var samlet om ham (24,1). Like godt kunne da en engel tale til folkets overhoder når budskapet gjaldt hele folket.

At han kom opp fra Gilgal til Bokim, strider heller ikke mot engelens vesen. Da Herrens engel viste seg for Gideon, heter det at han kom og satte seg under eiken i Ofra (6,11), og like naturlig kan det her sies at han kom opp til Bokim.

Det eneste som er påfallende, er at han kom «fra Gilgal». Dette må ha sammenheng med engelens oppdrag og må si mer enn at han reiste fra ett sted til et annet. Vi kan ikke slutte at han kom fra Gilgal fordi menigheten samlet seg der på Josvas tid, for etter at tabernaklet var reist i Sjilo, var det Sjilo og ikke Gilgal som var samlingsstedet (Jos 18,1.10).

At han kom opp fra Gilgal, må heller henge sammen med at hærføreren, Herrens engel, viste seg for Josva ved Gilgal etter at folket var omskåret, og kunngjorde at Jeriko skulle falle (Jos 5,13–15).

Den gangen hadde Israel nettopp gått inn i det rette paktsforholdet til Herren ved omskjærelsen og gjorde seg klar til å erobre Kanaan. Da viste Herrens engel seg for Josva som hærføreren for Herrens hær og forsikret ham om at Jeriko skulle bli tatt.

Nå hadde stammene gått inn i arvedelene sine og begynte å slutte fred med de kanaaneerne som var igjen; i stedet for å utrydde dem nøyde de seg med å gjøre dem skattskyldige. Da viste Herrens engel seg for folket for å kunngjøre for alle Israels barn at de hadde brutt Herrens pakt ved denne omgangen med kanaaneerne, og for å forutsi straffen som skulle følge.

At han kom fra Gilgal, viser altså at den samme engelen som ga hele Kanaan i Israels hånd da Jeriko falt, nå viste seg igjen i Bokim for å kunngjøre hva Gud ville gjøre fordi de ikke hadde lydt Herrens bud.

Hvor lite forfatteren er ute etter å gi en geografisk opplysning, ser vi også av at han nevner stedet bare ved det navnet det fikk etter denne hendelsen: Bokim (*bokim*, בֹּכִים, «de som gråter»). Hvor stedet lå, vet vi ikke. Septuaginta legger til «og til Betel og til Israels hus», men det er de greske oversetternes eget tillegg. De trodde trolig at Bokim lå nær Betel, fordi de tenkte på Allon-Bakut, «gråtens eik» ved Betel (1 Mos 35,8).

I talen sin gjør Herrens engel seg til ett med Herren (som i Jos 5,14, jf. 6,2): Han er den som hentet dem opp fra Egypt og førte dem inn i det landet han hadde lovt fedrene med ed.

«Aldri i evighet vil jeg bryte min pakt med dere» betyr at han ville holde det han hadde lovt da han sluttet pakten: å gi Israel velsignelse og frelse dersom de for sin del holdt paktspliktene de hadde påtatt seg (2 Mos 19,5 ff.) og lydde Herrens bud. Blant disse budene var at de ikke skulle slutte pakt med dem som bodde i landet, kanaaneerne (2 Mos 23,32–33; 34,12–16; 5 Mos 7,2 ff.; Jos 23,12).

«Deres altere skal dere rive ned» er tatt ordrett fra 2 Mos 34,13 og 5 Mos 7,5, og «dere hørte ikke på mine ord» minner om 2 Mos 19,5. «Hva er det dere har gjort?» – nemlig ved å spare kanaaneerne og tåle alterne deres.

«Jeg sa også» viser til trusselen i 4 Mos 33,55 og Jos 23,13 for det tilfellet at de ikke gjorde det Gud bød, og den trusselen ville Herren nå fullbyrde. Ut fra disse stedene forstår vi også uttrykket i v. 3, som ordrett lyder «de skal bli til sidene for dere», det vil si til brodder i sidene. Det er en kortform av «brodder i sidene deres» i 4 Mos 33,55. Den siste setningen i v. 3 er formet etter 2 Mos 23,33.

V. 4–5. Folket gråter og ofrer

«[4]Da Herrens engel talte disse ordene til alle Israels barn, gråt folket høyt.
[5]Derfor kalte de stedet Bokim. Og de ofret til Herren der.»

Refselsen fikk folket til å gråte høyt. Gråten, som stedet fikk navnet Bokim etter, var et tegn på sorg over synden, og denne sorgen førte til slik anger at de «ofret til Herren der». De bar uten tvil fram syndoffer og brennoffer for å få nåde og tilgivelse for syndene sine.

Av offeret følger det ikke at tabernaklet eller paktens ark var i Bokim. Hvor Herren enn viste seg for sitt folk, kunne det bæres fram offer til ham (6,20.26.28; 13,16 ff.; 2 Sam 24,25; jf. 5 Mos 12,5). Men av offeret i Bokim, der det ikke fantes noen helligdom for Herren, følger det at den som viste seg for folket, verken var en profet eller en vanlig engel, men Herrens engel, som i sitt vesen er ett med Herren.

Overblikk over dommertiden

Fortellingen om hvordan det gikk med paktsfolket etter at Josva og hans samtidige var døde, knyttes til Josvas bok ved at de siste versene der (Jos 24,28–31) blir gjentatt i v. 6–10, med noen små forskjeller. Det gjøres ikke bare for å binde bøkene sammen og ta opp igjen den tråden som ble brutt av overblikket over krigene med kanaaneerne. Hensikten er heller å få skarpt fram motsetningen mellom den tiden som var forbi, og den perioden i Israels historie som nå skulle begynne.

Det hebraiske «og» som innleder v. 6, viser her til tankens rekkefølge, ikke tidens. Den nye slektens frafall fra Herren (v. 10 ff.) var en nødvendig følge av den holdningen Israel hadde tatt til de kanaaneerne som var igjen i landet (1,1–2,5).

Overblikket over dommertiden fra v. 11 forteller først om israelittenes frafall fra Herren. Samtidig viser det tydelig at verken Guds tukt ved fiendtlige folk eller dommerne han sendte for å fri dem fra undertrykkelsen, kunne vende dem bort fra avgudsdyrkelsen (v. 11–19). Så følger Guds beslutning om å prøve og tukte det syndige folket ved ikke å drive bort de kanaaneerne som var igjen (v. 20–23). Til sist regnes de folkene opp som ble igjen, og det fortelles hvordan Israel forholdt seg til dem (3,1–6).

V. 6–22. En ny slekt som ikke kjente Herren

«[6]Da Josva hadde latt folket fare, og Israels barn var dratt hver til sin arvedel for å ta landet i eie, [7]tjente folket Herren så lenge Josva levde, og så lenge alle de eldste levde som overlevde Josva og hadde sett alle de store gjerningene Herren hadde gjort for Israel. [8]Men så døde Josva, Nuns sønn, Herrens tjener. Han var da ett hundre og ti år gammel. [9]Og de begravde ham på hans arvedels grunn i Timnat-Heres i Efra'im-fjellene, nord for Ga'asj-fjellet. [10]Så ble hele dette slektleddet samlet til sine fedre, og etter dem vokste det opp en annen slekt, som ikke kjente Herren, og heller ikke de gjerningene han hadde gjort for Israel.»

Meningen er altså: Da Josva hadde latt folket fare, og hver var dratt til sin arvedel, tjente folket Herren så lenge Josva og de eldste som overlevde ham, var i live. Men da Josva var død og hans samtidige var samlet til sine fedre, vokste det opp en ny slekt som verken kjente Herren eller de gjerningene han hadde gjort for Israel.

Om Josvas død og begravelse, se Jos 24,29–30. «Samlet til sine fedre» svarer til «samlet til sitt folk» i Mosebøkene (1 Mos 25,8.17; 35,29; 49,29.33). De «kjente ikke Herren» – de hadde ikke sett og erfart hans underfulle gjerninger, slik Moses' og Josvas samtidige hadde gjort.

V. 11–13. Frafallet til Ba'al og Astarte

> «[11]Da gjorde Israels barn det som var ondt i Herrens øyne, og dyrket Ba'alene. [12]De forlot Herren, sine fedres Gud, han som hadde ført dem ut av landet Egypt. Og de fulgte andre guder, de gudene som folkene omkring dem hadde. Israels barn tilba dem og vakte Herrens vrede. [13]De forlot Herren og dyrket Ba'al og Astarte-bildene.»

Israelittene gjorde det som var ondt i Herrens øyne, og dyrket Ba'alene. Flertallsformen «Ba'alene» er en samlebetegnelse for alle falske guder og betyr det samme som «andre guder» i v. 12. Bruken kommer av at Ba'al var den fremste mannlige guden hos kanaaneerne og alle folkene i Forasia. De ulike folkene dyrket ham med sine egne særtrekk og ga ham derfor forskjellige tilnavn.

V. 12 beskriver frafallet nærmere: De forlot Herren, sine fedres Gud, som de skyldte den største velgjerningen, utfrielsen fra Egypt, og fulgte og tilba hedningefolkenes guder rundt om (ordrett fra 5 Mos 6,14 og 13,6–7). Slik vakte de Herrens vrede (jf. 5 Mos 4,25; 9,18).

I v. 13 står entallet «Ba'al» sammen med flertallet «Astarte-bildene». Det kommer av at de mannlige gudene hos alle de kanaaneiske folkene og nabofolkene i sitt vesen var én og samme gud, Ba'al. Han var en solgud og som sådan bærer og kilde for det legemlige livet og naturens kraft til å avle og føde.

Astarte var den fremste kvinnelige guddommen hos kanaaneerne, en månegudinne som ble dyrket som naturens kvinnelige side, slik den viste seg i måneskinnet og dets innflytelse på livet på jorden. Hun svarte til den greske Afrodite. Navnet Asjera, som brukes i samme betydning i 3,7, gikk over på gudinnen fra hennes gudebilder, som oftest var trestolper (2 Mos 34,13; 5 Mos 7,5; 12,3; 16,21).

Israelittene falt inn i Ba'al- og Astarte-dyrkelsen ikke lenge etter Josvas død, og siden sank de dypere og dypere ned i den. Gideon-historien viser at denne dyrkelsen ikke var en direkte motsetning til dyrkelsen av Herren eller en formell forkastelse av ham. Den var en blanding av dyrkelsen av Herren med hedensk, kanaaneisk naturdyrkelse.

Efoden som Gideon lot lage i hjembyen Ofra, og som hele Israel drev hor med (8,27), var en etterligning av yppersteprestens efod i Herrens tjeneste. Og Ba'al-Berit-dyrkelsen i Sikem, som israelittene igjen drev hor med etter Gideons død (8,33), var bare en forvrengning av dyrkelsen av Herren: Ba'al ble satt i Herrens sted og dyrket på lignende vis (9,27). Dyrkelsen av Herren kunne til og med fortsette i det ytre side om side med avgudsdyrkelsen.

Folkene som Israel bodde blant, godkjente hverandres guder og religioner, og det viste seg i at de alle kalte sin øverste gud Ba'al og bare brukte ulike tilnavn for å skille dem. På samme måte innbilte israelittene seg at de kunne dyrke de mektige nabofolkenes Ba'aler ved siden av Herren, sin paktsgud, særlig dersom de dyrket dem på samme måte som ham. Det forklarer hvorfor israelittene så raskt og så ofte falt fra Herren til Ba'al-dyrkelse, samtidig som tjenesten for Herren ved tabernaklet fortsatte trofast etter lovens bud. De fulgte bare hedningenaboenes eksempel.

Hedningene var tolerante mot andre folks guder og nektet ikke å godkjenne Herren, Israels Gud, heller. Slik ble også israelittene tolerante mot nabofolkenes Ba'aler, og den sanselige naturdyrkelsen behaget menneskets fordervede hjerte mer enn tjenesten for Herren, som var åndelig og stilte alvorlige krav om et hellig liv.

Men denne sammenblandingen, som lot seg forene med mangudsdyrkelsen og hadde sin rot i den, lot seg slett ikke forene med den sanne gudsdyrkelsens vesen. For er Herren den eneste sanne Gud, og det finnes ingen andre guder ved siden av ham, da blir hans rene og hellige vesen ikke bare forstyrret, men helt forvrengt når dyrkelsen av ham blandes med dyrkelse av avguder eller naturkrefter. Den sanne Gud blir gjort til en avgud, og Herren blir senket ned til en Ba'al.

Når den kanaaneiske Ba'al-dyrkelsen ble blandet med tjenesten for Herren, var det derfor, nøye sett, virkelig å forlate Herren og dyrke andre guder – slik bokas profetiske forfatter sier. Det samme gjaldt Ba'al-dyrkelsen i tistammeriket, som profetene Hosea og Amos fordømte.

V. 14–15. Herren gir dem i fiendens hånd

> «[14]Da ble Herrens vrede opptent mot Israel. Han ga dem i røveres hånd, og de plyndret dem. Han overga dem i deres fienders hånd, disse som bodde omkring dem. Og de kunne ikke stå seg mot sine fiender. [15]Overalt hvor de dro ut, var Herrens hånd mot dem. Derfor gikk det dem ille, slik Herren hadde sagt dem, og som Herren hadde sverget. Og de kom i stor nød.»

For denne avgudsdyrkelsens skyld ble Herrens vrede opptent mot Israel, så han ga dem i røveres hånd og «solgte» dem i fiendenes hånd, som det står i grunnteksten. Ordet brukes i 5 Mos 32,30 om å overgi noen hjelpeløse til fienden. «De kunne ikke stå seg mot sine fiender» slik de hadde gjort under Josva og så lenge Israel var Herren tro.

I stedet for at løftet i 3 Mos 26,7–8 gikk i oppfyllelse, ble trusselen i 26,17 fullbyrdet. Hver gang de dro ut mot fiendene, «var Herrens hånd mot dem» til ulykke, slik han hadde sagt (3 Mos 26,17.36; 5 Mos 28,25) og «sverget». Noen uttrykkelig ed står verken i 3 Mos 26 eller 5 Mos 28. Den ligger i sakens natur, for truslene var ord fra den sanne og hellige Gud. Slik kom de «i stor nød».

V. 16–19. Herren reiser opp dommere

> «[16]Da reiste Herren opp dommere, og de frelste dem fra røvernes hånd. [17]Men heller ikke mot sine dommere var de lydige. De var troløse og drev hor med andre guder og tilba dem. De vek snart av fra den veien deres fedre hadde vandret i lydighet mot Herrens bud, og de gjorde ikke som de. [18]Når så Herren

> reiste opp dommere for dem, da var Herren med dommeren og frelste dem av deres fienders hånd så lenge dommeren levde. For Herren hadde medynk med dem når de sukket over disse som plaget og undertrykte dem. [19]Men når så dommeren døde, falt de fra igjen, og for verre fram enn sine fedre: De fulgte andre guder og dyrket og tilba dem. De holdt ikke opp med noen av sine gjerninger eller med sin ulydige ferd.»

Men Herren ble ikke stående ved dette; han gjorde mer. «Han reiste opp dommere, og de frelste dem fra røvernes hånd.» Ved denne kjærligheten og miskunnen ville han vekke deres gjenkjærlighet og drive dem til omvendelse.

Men «heller ikke mot sine dommere var de lydige» – de falt tilbake i den avgudsdyrkelsen som dommeren hadde prøvd å utrydde. At ordene skal forstås slik, ser vi når vi sammenligner med v. 18–19. De «drev hor med andre guder» – uttrykket brukes om avgudsdyrkelsens åndelige ekteskapsbrudd (2 Mos 34,15) – og «vek snart av» (jf. 2 Mos 32,8) fra den veien fedrene hadde gått i lydighet mot Herrens bud. De gjorde ikke som fedrene hadde gjort under Josva (jf. v. 7).

Når Herren reiste opp dommere, var han med dommeren og frelste dem av fiendenes hånd så lenge dommeren levde, for han hadde medynk med dem når de sukket under dem som undertrykte dem. Men når dommeren døde, falt de fra igjen og for verre fram enn fedrene, det vil si, de vendte seg til avgudsdyrkelsen enda grovere enn fedrene hadde gjort under de forrige dommerne.

De holdt ikke opp med sine onde gjerninger og «sin ulydige ferd». Grunnteksten har «sin harde vei», som i 2 Mos 32,9 og 33,3, der Israel kalles et hardnakket folk som ikke ville bøye seg under lydigheten mot Guds bud.

V. 20–22. Herren lar folkene bli igjen

> «[20]Så ble Herrens vrede opptent mot Israel, og han sa: Fordi dette folk har brutt min pakt, som jeg opprettet med deres fedre, og ikke har hørt på min røst, [21]så vil jeg heller ikke lenger drive bort for dem noen av de folk som Josva lot bli igjen da han døde. [22]Ved dem skulle Israel bli satt på prøve, om de ville ta vare på Herrens vei og vandre på den, som deres fedre gjorde, eller ikke.»

Fordi avgudsdyrkelsen ikke bare kom igjen og igjen, men ble verre og verre, brant Herrens vrede så sterkt mot Israel at han besluttet ikke lenger å utrydde noen av de folkene Josva hadde latt bli igjen da han døde. For å få denne beslutningen klart fram er den satt i form av et ord fra Gud: «Fordi dette folk har brutt min pakt …, vil heller ikke jeg lenger holde mitt paktsløfte (2 Mos 23,23.27; 34,10) og ikke lenger drive bort for dem noen av de kanaaneerne som er igjen» (jf. Jos 23,13).

Hensikten var å «sette Israel på prøve ved dem», om de ville ta vare på Herrens vei og vandre på den, slik fedrene gjorde, eller ikke (jf. 5 Mos 8,2). V. 22 knytter seg til hovedtanken i v. 20–21: Herren sa, det vil si besluttet, at han ikke ville utrydde de folkene som var igjen, for å prøve Israel ved dem. På samme måte hadde han tidligere latt folket som han førte ut av Egypt, vandre i ørkenen i førti år nettopp for å prøve dem (5 Mos 8,2).

Dette strider ikke mot Guds plan i 2 Mos 23,29–30 og 5 Mos 7,22 om ikke å utrydde kanaaneerne på én gang, så landet ikke skulle bli øde og de ville dyrene bli for mange. Det strider heller ikke mot grunnen som oppgis i 3,1–2.

Å la være å utrydde kanaaneerne i løpet av ett år var noe annet enn å stanse den gradvise utryddelsen helt. Det første tok direkte sikte på Israels vel. Det andre var først og fremst en tukt for paktsbruddet, men også denne tukten skulle føre det opprørske folket til omvendelse og fremme dets vel gjennom en sann omvendelse til Herren. Grunnen i 3,2 stemmer helt med denne hensikten, slik forklaringen av det stedet vil vise.

V. 23. Herren lot dem være der

> «[23]Så lot da Herren disse folk få være der, og han hastet ikke med å drive dem bort. Han ga dem ikke i Josvas hånd.»

Etter denne beslutningen lot Herren disse folkene (dem som nevnes i 3,3) bli boende i fred i landet, uten å utrydde dem raskt. Ordet «hastet» – det vil si raskt, og etter neste setning: ved og under Josva – virker underlig etter det som er sagt før. For trusselen i v. 21 gjelder ikke at den raske utryddelsen skulle stanse, men all videre utryddelse.

Ordet «hastet» begrenser altså trusselen: Herren ville ikke utrydde flere av disse folkene så lenge Israel holdt fast ved avgudsdyrkelsen. Men så snart Israel vendte om til Herren sin Gud i sann omvendelse for å holde hans pakt, ville Herren ta trusselen tilbake og la den lovede utryddelsen av kanaaneerne gå videre.

Hadde ikke Israel forlatt Herren sin Gud så snart etter Josvas død, ville Herren ha utryddet de kanaaneerne som var igjen i landet, mye tidligere enn han gjorde. Eller han ville ha fullført den gradvise utryddelsen på mye kortere tid enn det som ble tilfellet på grunn av folkets stadige avgudsdyrkelse.

Kapittel 3. Otniel, Ehud og Sjamgar

Kapitlet åpner med de folkene Herren lot bli igjen i Kanaan, og gjentar hvorfor han gjorde det (v. 1–6). Med v. 7 begynner selve historien om dommertiden. Først kommer Kusjan-Risatajims undertrykkelse og Otniels frelse (v. 7–11), så moabittenes herredømme og Ehuds dåd (v. 12–30), og til sist Sjamgars seier over filistrene (v. 31).

V. 1–6. Folkene som skulle lære Israel krig

> «[1]Dette er de folk som Herren lot bli tilbake for å prøve Israel ved dem, alle de israelittene som ikke selv hadde vært med i noen av Kana'ans-krigene, [2]bare for at de kommende slekter i Israel skulle få kjennskap til krig og bli opplært i det, alle de som ikke før hadde vært med:»

Grunnen som alt er nevnt i 2,22, «for å prøve Israel ved dem», blir her forklart nærmere. «Israel» er de israelittene som ikke av egen erfaring kjente Kanaans-krigene, altså slekten som vokste opp etter Josvas død. Kanaans-krigene var de krigene Josva førte med Herrens allmektige hjelp for å vinne landet. V. 2 utdyper tanken: Herren lot folkene bli igjen bare for at de kommende slektene i Israel – de som fulgte etter Josva og hans samtid – skulle lære krig, de som ikke hadde kjent disse krigene.

Ved første øyekast kan det se ut som om denne grunnen ikke stemmer med den i 2,22, som gjentas i v. 4. Men de lar seg godt forene når vi forstår uttrykkene «lære krig» og «Kanaans-krigene» riktig. Å lære krig betyr her å lære å føre krig mot Kanaans folk.

Josva og israelittene i hans tid hadde ikke vunnet over disse folkene ved egen menneskelig kraft eller jordiske våpen, men ved Guds underfulle hjelp; det var han som slo og utryddet kanaaneerne for dem. Men denne allmektige hjelpen fikk Josva og folket bare så lenge de holdt fast ved Guds lov (Jos 1,7) og var tro mot Herrens pakt. Da Akan brøt pakten, led Israel nederlag for kanaaneerne (Jos 7).

I Kanaans-krigene under Josva hadde Israel altså lært at kraften til å seire ikke lå i tallet eller motet hos stridsmennene, men alene i Guds makt – og den hadde folket bare så lenge det holdt seg tro mot Herren. Dette hadde slektene etter Josva glemt, og derfor forsto de seg ikke på krig. På denne sannheten hvilte Israels liv og velferd, og den avgjorde om folket nådde målet for sitt kall fra Gud.

For å prege den inn i dem, og lære dem av erfaring at Herrens folk bare kunne stride og seire i sin Guds kraft, lot Herren kanaaneerne bli igjen i landet.

Nød lærer å be. Den nøden kanaaneerne som ble igjen, førte over Israel, var en tukt fra Gud. Ved den ville Herren føre de frafalne tilbake til seg, holde dem lydige mot budene hans og oppdra dem til å oppfylle sine plikter i pakten. Slik var det å lære krig – å lære hvordan Herrens menighet skulle stride mot Guds og hans rikes fiender – et av de midlene Gud brukte for å prøve Israel, om folket ville lyde Herrens bud (v. 4) og vandre på hans veier.

Lærte Israel krig på denne måten, ville det samtidig lære å holde Guds bud. Begge deler var nødvendige for Guds folk. For slik de velsignelsene pakten lovte, avhang av at folket hørte Herrens røst, var også kampene Gud hadde satt det i, nødvendige – både for å rense det syndige folket og for å bevare Guds rike på jorden og la det vokse.

V. 3–4. Filistrene og folkene i nord

> «[3]Filistrenes fem fyrster og alle kana'aneerne og sidonierne og hevittene, som bodde på Libanon-fjellene, fra Ba'al-Hermon-fjellet til der hvor veien går til Hamat. [4]Ved dem var det Israel skulle bli satt på prøve, så det kunne kjennes om de ville lyde Herrens bud, som han hadde gitt deres fedre ved Moses.»

Oppregningen bygger på Jos 13,2–6, og så kort som den er, blir den bare helt forståelig i lys av det stedet. Der nevnes de fem filisterfyrstene hver for seg. Etter Jos 13,4 er «alle kanaaneerne og sidonierne og hevittene» de kanaaneiske stammene i nord, langs den fønikiske kysten og på Libanon. Kanaaneerne er dem som bodde ved kysten sør for Sidon. Hevittene bodde lenger inne i landet, «fra Ba'al-Hermon-fjellet til der hvor veien går til Hamat». Ba'al-Hermon er bare et annet navn på Ba'al-Gad, dagens Banjas ved foten av Hermon (jf. Jos 13,5).

Når v. 4 sier at disse folkene ble latt igjen – det vil si at Josva ikke utryddet dem – for å prøve Israel, er det påfallende at bare filistrene og disse nordlige kanaaneerne nevnes. Etter kap. 1 ble jo også mange byer midt i landet stående i kanaaneernes hånd. Heller ikke der var kanaaneerne utryddet, og også de ble en snare for Israel, ikke bare etter ordet fra Herrens engel (2,3), men også fordi israelittene som bodde blant dem, giftet seg med dem og dyrket gudene deres. To lister – den i kap. 1 og den her – svarer altså ikke til hverandre.

Forklaringen må være denne: Kanaaneerne som ble igjen i de enkelte byene midt i landet, fikk all sin styrke til å holde stand mot Israel fordi Josva verken hadde utryddet eller underlagt seg filistrene i sørvest og flere hele kanaaneiske stammer i nord. Disse folkene svekket israelittene med krig og innfall så sterkt at de ikke maktet å utrydde dem som satt igjen i festningene på deres eget område.

Den makten som kunne stå Israel imot og for en tid undertrykke det, lå altså ikke så mye hos kanaaneerne midt i landet som hos filistrene og kanaaneerne på Libanon. Derfor er det bare de som nevnes i denne korte oversikten over folkene Herren ville prøve sitt folk ved.

V. 5–6. Israel består ikke prøven

> «[5]Men da Israels barn nå bodde midt iblant kana'aneerne, hetittene og amorittene og ferisittene og hevittene og jebusittene, [6]tok de døtrene deres til koner og ga sine døtre til deres sønner og dyrket deres guder.»

Men israelittene besto ikke prøven. De bodde midt blant kanaaneerne – her regnes seks stammer opp, som i 2 Mos 3,8.17 (se ved 5 Mos 7,1) – og de giftet seg med dem og dyrket gudene deres, stikk imot Herrens uttrykkelige forbud i 2 Mos 34,16; 23,24 og 5 Mos 7,3–4.

Israels historie i dommertiden

Med 3,7 begynner bokas hoveddel, historien om Israel under dommerne (3,7–16,31). For å få et klart overblikk over hvordan det gikk med Israel i dommertidens tre tidsrom, må vi først fastslå tidsregningen. Her har meningene sprikt sterkt, og det er satt fram hypoteser som truer, og dels rett ut opphever, at Dommernes bok gir virkelig historie.[1]

Ser vi raskt på tallene i boka, synes regnestykket enkelt, for den oppgir hvor lenge hver undertrykkelse varte, og hvor lenge de fleste dommerne virket eller i det minste hvor lenge landet hadde ro.

Kusjan-Risatajim undertrykte Israel i 8 år, og Otniels frelse ga ro i 40 år. Moabittene undertrykte i 18 år, og etter Ehud fulgte 80 år med ro. Kanaaneerkongen Jabin undertrykte i 20 år, og etter Debora og Barak fulgte 40 år med ro. Midjanittene undertrykte i 7 år, og etter Gideon fulgte 40 år med ro.

Så kommer Abimelek med 3 år, Tola med 23 og Ja'ir med 22 – til sammen 301 år. Deretter kommer ammonittene med 18 år, Jefta med 6, Ibsan med 7, Elon med 10 og Abdon med 8, og til sist filistrene med 40 år, da Samson var dommer i 20 år. Det gir 390 år.

Legger vi til Josvas tid (omkring 20 år) og Elis 40 år (1 Sam 4,18), får vi 450 år. Regner vi så med Samuel og Saul (40 år), David (40 år) og Salomo fram til tempelbyggingen (3 år), blir tiden fra inntoget i Kanaan til templet ble bygd 533 år, og med de førti årene i ørkenen 573 år fra utgangen av Egypt.

Men så lang var ikke tiden. Etter 1 Kong 6,1 begynte Salomo å bygge Herrens hus i det 480. året etter utgangen av Egypt, i sitt fjerde regjeringsår, og det er ingen gode grunner til å tvile på at dette tallet er riktig.

Riktignok har Septuaginta «det 440. året», men Aquila og Symmakus og alle de andre gamle oversettelsene har 480, og lesemåten 440 blir nå nesten enstemmig forkastet. Den kom trolig av at noen vilkårlig regnet elleve slektledd på førti år. Tallet 480 i den hebraiske teksten kan derimot ikke bygge på en slik slektsregning, for 1 Kong 6,1 oppgir både år og måned i Salomos regjering. Trekker vi dem fra, står vi igjen med 477 eller 476 år, og det er slett ikke noe syklisk tall.

Utgangen av Egypt var dessuten en hendelse som skapte en ny tid. Den sto fast i folkets minne som ingen annen, og hele Det gamle testamente viser tilbake til den. At tallet ikke stemmer med summen av tallene i Dommernes bok, taler nettopp for at det er riktig, for alle beregninger som avviker fra det, fører

[1] Bennigsen regnet allerede opp femti ulike beregninger. Noen nyere forskere har ut fra Egypts historie erklært at hele dommertiden ikke varte mer enn 169–187 år.

tilbake til en slik summering – slik som Josefus, som én gang regner 592 år og en annen gang 612.

(De eldre tidsregnerne mente at Apg 13,20 bekreftet de 450 årene: «etter dette ga han dem dommere i omkring fire hundre og femti år». Mange har sagt at apostelen bare fulgte den tradisjonelle regningen i de jødiske skolene uten å ville undervise tilhørerne i tidsregning, og det er riktig i seg selv. Men stedet beviser ingenting, for de viktigste håndskriftene, blant dem Codex Sinaiticus, har en annen ordstilling. Der hører «omkring fire hundre og femti år» til utskiftingen av landet i v. 19, og Paulus regner da tiden fra Abrahams kall eller Isaks fødsel til landet ble skiftet ut.)[2]

Ammonittene og filistrene samtidigVi kan også lett vise at regnestykket ovenfor bygger på flere ting teksten ikke gir grunnlag for. Det gjelder både at ammonittenes og filistrenes undertrykkelse skal ha fulgt etter hverandre, og at Elis førti år som dommer skal komme etter eller i tillegg til filistrenes førti år.

Det vanlige synet er at filistrenes førti år først begynte etter Jeftas eller Abdons død. Det kan se ut til å ha støtte i at denne undertrykkelsen først beskrives etter Abdons død (12,15) og innledes med den faste formelen: «Men Israels barn gjorde igjen det som var ondt i Herrens øyne» (13,1).

Men formelen alene beviser ikke at undertrykkelsen kom etter det som er fortalt før, i alle fall ikke når det mangler en nærmere tidsangivelse som «da Ehud var død» (4,1) eller merknaden om at landet hadde ro i så og så mange år (3,11.30; 5,31; jf. 8,28).

I stedet for noe slikt finner vi i 10,6–7 den generelle opplysningen at da Israel igjen falt fra til avgudsdyrkelse, overga Herren dem «i filistrenes hånd og i ammonittenes hånd». Deretter fortelles bare om ammonittenes undertrykkelse og Jeftas frelse (10,8–12,7) og om de tre dommerne etter Jefta (12,8–15), men ingenting mer om filistrene som ble nevnt i 10,7.

Når det så står i 13,1 at Herren ga Israel i filistrenes hånd i førti år, kan det ikke være en ny filisterundertrykkelse etter den i 10,7. Forfatteren går her for første gang over til å skildre den, og innleder med sin vanlige formel.

Filistrenes undertrykkelse begynte altså samtidig med ammonittenes og gikk side om side med den, varte lenger og tok først slutt kort før dommeren Elons død. Det bekreftes av at ammonittene, selv om de også gikk over Jordan og angrep Juda, Benjamin og Efra'im, først og fremst undertrykte stammene øst for Jordan (10,8–9). Det var bare disse stammene som kalte Jefta til krig og valgte ham til høvding (11,5–11), og det var bare ammonittene øst for Jordan han slo (11,32–33).

Jefta og etterfølgerne hans, Ibsan, Elon og Abdon, var altså ikke dommere over hele Israel. De kjempet ikke mot filistrene og fridde ikke Israel fra fiendene som trengte inn fra sørvest. Derfor er det talende at uttrykket «landet hadde ro» mangler i kap. 11 og 12.

Samson, Eli og SamuelGikk de to undertrykkelsene samtidig, kan bare den ene regnes med i tidsregningen, og det må være den som tidsangivelsene for neste periode knytter seg direkte til. Det er ikke tilfelle med ammonittene, Jefta

[2] NB følger den andre ordstillingen: «Og etter dette ga han dem dommere i omkring fire hundre og femti år, inntil profeten Samuel» (Apg 13,20).

og dommerne etter ham, for den tråden brytes av med Abdons død og tas aldri opp igjen.

Men det gjelder filistrenes undertrykkelse. Den varte i førti år, men slutten på den fortelles ikke i Dommernes bok. Samson skulle bare begynne å frelse Israel fra filistrene (13,5). Han var dommer i Israel i tjue år «i filistrenes dager» (15,20), altså mens de undertrykte folket. Derfor skal hans tjue år ikke regnes særskilt, for de ligger innenfor filistrenes førti.

Da Samson døde, var filistrenes makt ennå ikke brutt. I 1 Sam 4 kjemper de fremdeles mot Israel, og så vellykket at Israel taper og til og med mister paktens ark. Denne krigen må være en fortsettelse av den undertrykkelsen Samsons gjerninger hørte til, for slutten på den nevnes ikke i Dommernes bok, og begynnelsen på krigen i 1 Sam 4 nevnes ikke i Samuelsbøkene. Filistrenes førti år fra Dom 13,1 går altså inn i 1. Samuelsbok, fram til 1 Sam 7, og det var ved Samuel de til sist tok slutt (1 Sam 7,10 ff.).

Da kan heller ikke Elis førti år som dommer komme etter filisterundertrykkelsen og Samsons gjerninger. De skal ikke regnes særskilt. Eli døde da han fikk høre at filistrene hadde tatt arken (1 Sam 4,18), og etter det gikk det sju måneder (1 Sam 6,1) og tjue år (1 Sam 7,2) før Samuel slo og ydmyket filistrene. Bare den siste halvdelen av Elis førti år faller altså innenfor filistrenes førti år; den første halvdelen faller sammen med dommeren Ja'irs tid.

Eli var heller ikke dommer i egentlig forstand. Han var verken hærfører eller verdslig styresmann for folket, men yppersteprest, og som det dømte han i den øverste domstolen, helt uavhengig av om det fantes en verdslig styresmann eller ikke.

Etter Elis død lå Israel i mer enn tjue år helt nede under filistrenes åk. I denne tiden lot Samson filistrene kjenne kraften fra Israels Gud, selv om han ikke kunne fri israelittene helt fra dem. Samtidig arbeidet Samuel som Herrens profet for å styrke Israel innvortes og åndelig, og det med slik frukt at folket kom sammen i Mispa da han kalte, la bort de fremmede gudene og tjente Herren alene. Da hørte Herren Samuels bønn og ga dem full seier over filistrene (1 Sam 7,2–11).

Etter denne seieren, som kom ikke lenge etter Samsons død, overtok Samuel styret i Israel som dommer. Senere ga han folket en konge, benjaminitten Saul, etter folkets eget ønske og med Guds samtykke. Dette skjedde først da Samuel var blitt gammel og hadde satt sønnene sine til dommere etter seg, og de ikke vandret på hans veier (1 Sam 8–10).

Også under Saul arbeidet Samuel til sin død som Herrens profet for Israels vel, selv om han la ned dommerembetet straks Saul var valgt til konge. Han sa Saul at Gud hadde forkastet ham for hans ulydighet, og han salvet David til konge. Han døde først etter at den onde ånden hadde begynt å plage Saul og Saul hadde begynt å stå David etter livet (1 Sam 25,1); da Saul ville drepe David, flyktet David til Samuel i Rama (1 Sam 19,18).

Samuels og Sauls tid

Det gamle testamente sier ikke hvor lenge Samuel var dommer mellom seieren ved Eben-Eser (1 Sam 7) og Sauls kongevalg, og heller ikke hvor lenge Saul

regjerte, for teksten i 1 Sam 13,1 er skadet. Men vi kommer ikke langt fra sannheten om vi setter Samuels dommertid og Sauls regjering til omkring førti år til sammen: 17–19 år for Samuel og 20–22 år for Saul. Saul regjerte nemlig ikke førti år – det tallet gir Paulus i Apg 13,21 etter den tradisjonelle regningen i de jødiske skolene – men høyst 20–22 år, og det er nå nokså alminnelig godtatt.

Da David ble valgt til konge over Juda i Hebron etter Sauls død, var han tretti år gammel (2 Sam 5,1–4), og han kan knapt ha vært yngre enn tjue da Samuel salvet ham i Betlehem. Riktignok levde faren Isai ennå, David var den yngste av åtte sønner og gjette sauene (1 Sam 16,6–12), og han kalles fremdeles *na'ar* (נַעַר, «gutt, ung mann»; 1 Sam 17,42.55).

Men Isai var da en gammel mann (1 Sam 17,12), i alle fall over seksti, så den eldste sønnen kan ha vært førti og David tjue. Ordet *na'ar* brukes ikke bare om en gutt, men også om en ung mann på nærmere tjue. Og det var ikke bare gjeterguttene som gjette sauene, men også de voksne sønnene i en familie. Blant dem må vi regne David, for han hadde alt kjempet mot løver og bjørner og drept dem (1 Sam 17,34–36).

Kort etter ble han anbefalt for kong Saul som «en djerv mann og en stridsmann» som var «god til å tale for seg» (1 Sam 16,18), han tok opp kampen med kjempen Goliat (1 Sam 17), ble satt over krigsfolket, senere gjort til høvding over tusen og lovet bort til Mikal, Sauls datter (1 Sam 18,5.13.17 ff.).

Ble David salvet da han var omkring tjue, kan ikke Saul ha regjert mer enn ti år etter det, for David ble konge som tretti år gammel. Og mye lenger før den tid kan han heller ikke ha regjert. Alt som fortelles om hans tidligere kriger og gjerninger, kan godt ha skjedd i løpet av ti år, og Samuel levde til de siste årene av Sauls regjering og døde bare få år før ham (1 Sam 25,1).

Samuel var alt så gammel at han hadde satt sønnene sine til dommere, og folket ba om en konge fordi sønnene ikke vandret på hans veier (1 Sam 8,1–4); de må altså ha vært dommere en god stund.

Samuel ble dessuten kalt til profet før Elis død og var da sikkert 25–30 år. Fra Elis død til filistrene ble slått, gikk det tjue år og sju måneder, så Samuel kan ha vært omkring femti da. Fra da av dømte han folket til han ble en gammel mann, og så ga han folket Saul til konge. Vi kan derfor ikke sette mer enn førti år fra filistrenes nederlag til Sauls død uten å gi Samuel en alder på over nitti. Altså kan vi høyst regne 40 eller 39 år for Samuels dommertid og Sauls regjering til sammen.

Resultatet: 480 årDermed kan dommertidens tidsregning settes opp slik: Fra Kusjan-Risatajim til dommeren Ja'irs død 301 år, filistrenes undertrykkelse 40 år, Samuel som dommer og Sauls regjering 39 år, Davids regjering (7 og 33 år) 40 år og Salomos regjering fram til tempelbyggingen 3 år – til sammen 423 år. Legger vi til vandringen i ørkenen (40 år), tiden fra inntoget til landet ble skiftet ut (7 år) og tiden fra landet ble skiftet ut til Kusjan-Risatajim kom (10 år), får vi nøyaktig 480 år.

Disse tallene stemmer så godt som vi kan vente med 1 Kong 6,1, og like godt med det Jefta sa til ammonittenes konge: Israel hadde bodd tre hundre år i Hesjbon og byene ved Arnon (11,26).

Etter tallene i boka gikk det 301 år fra Kusjan-Risatajim kom til ammonittenes undertrykkelse begynte. Mellom utskiftingen av landet – da stammene øst for Jordan først slo seg fast ned i Gilead – og Kusjans innfall gikk det bare omkring ti år. Da Jefta forhandlet med ammonittene, hadde Israel altså bodd 310 år i landet øst for Jordan, eller høyst 328 hvis forhandlingene først ble ført mot slutten av de atten årene. Med full rett kunne Jefta derfor vise til at de hadde eid landet i tre hundre år.

Jeftas ord er samtidig et viktig bevis for at de enkelte tallene i boka er historiske, og at hendelsene fulgte etter hverandre. Vi har altså ingen rett til å regne undertrykkelsesårene inn i roårene, slik det ofte blir gjort, eller til å korte hele tiden fra Otniel til Jefta ved å anta vilkårlig at ting skjedde samtidig, stikk imot teksten.

Jeftas vitnesbyrd tar også grunnen bort under hypotesen om at det ofte gjentatte tallet førti bare er et rundt tall, et anslag etter slektledd eller sykliske perioder. Når summen av de enkelte tallene i hovedsak stemmer med den virkelige lengden på tiden, slik Jeftas ord bekrefter, må de enkelte tallene være historisk sanne. Det gjelder så mye mer som de fleste av dem er tall som 6, 8, 18, 20, 22 og 23, som verken er runde eller sykliske.

Det må dessuten først bevises at førti hos israelittene var et rent syklisk tall. Selv Ewald sier med rette at et rundt tall først må ha sitt opphav i livet selv. Ser vi nærmere på stedene der førti år nevnes mellom utgangen av Egypt og tempelbyggingen, inneholder i alle fall det første og det siste helt bestemte tidsangivelser.

For de førti årene i ørkenen oppgis til og med månedene i det andre og det førtiende året (4 Mos 10,11; 20,1; 5 Mos 1,3), og tiden mellom kalles uttrykkelig trettiåtte år (5 Mos 2,14). Davids førti år er også nøyaktige: sju og et halvt år i Hebron og trettitre i Jerusalem (2 Sam 5,4–5; 1 Kong 2,11).

Mellom disse to ytterpunktene møter vi riktignok tallet førti fem ganger: roen under Otniel (3,11), under Debora og Barak (5,31) og under Gideon (8,28), filistrenes undertrykkelse (13,1) og Elis dommertid (1 Sam 4,18). I tillegg kommer åtti år med ro etter Ehuds seier (3,30). Men det er også tolv–tretten steder med tall som verken er sykliske eller runde (3,8.14; 4,3; 6,1; 9,22; 10,2.3; 12,7.9.11.14; 15,20; 16,31).

Hva skulle da gi grunn til å kalle førti et syklisk eller rundt tall? At det skulle være umulig eller usannsynlig at Israel i løpet av 253 år tre ganger hadde ro i førti år og én gang i åtti? Det er slett ikke umulig. Og om det skulle være usannsynlig – svært ofte har det usannsynlige vist seg å være sant.

Inntrykket mister dessuten all vekt når vi tenker på at førti år ikke behøver å bety hele år hver gang. Davids regjering regnes som førti år i 2 Sam 5,4, enda han etter v. 5 regjerte sju år og seks måneder i Hebron og trettitre år i Jerusalem. På samme måte kan det virkelige tidsrommet ha vært 39½ eller 40½ år der Dommernes bok sier førti. Til det kommer at krigen mot fienden regnes med i roårene, og den må alltid ha tatt flere måneder og kan noen ganger ha varet mer enn et år.

Tar vi alt dette med, faller alle innvendinger mot at tallene i Dommernes bok er riktige og historisk pålitelige, bort. Forsøkene på å gjøre dem til runde eller sykliske tall er derimot så vilkårlige at de ikke trenger noen egen gjendrivelse.[3]

Oversikt over tidsregningenNår tallene i Dommernes bok er historiske, får vi en sammenhengende tidsregning for Israels historie fra utgangen av Egypt til Salomos tempel. Den ser slik ut, med årstall før Kristus:

HendelseÅrFør KristusIsraels utgang av Egypt–1492Loven gitt på Sinai–1492–1491Aron og Moses dør i det førtiende året i ørkenen401453Josva vinner Kanaan71452–1445Fra landet ble skiftet ut til Kusjan-Risatajim kom101445–1435Josva dør–ca. 1442Stammenes kriger mot kanaaneerne–fra 1442Kusjan-Risatajim undertrykker Israel81435–1427Otniel frelser, landet har ro401427–1387Moabittene undertrykker Israel181387–1369Ehud frelser, landet har ro801369–1289Sjamgars seier over filistrene––Jabin undertrykker Israel201289–1269Debora og Barak frelser, landet har ro401269–1229Midjanittene undertrykker Israel71229–1222Gideon frelser, landet har ro401222–1182Abimelek31182–1179Tola dommer231179–1156Ja'ir dommer221156–1134Eli yppersteprest og dommer i førti år–1154–1114Nytt frafall – i øst: ammonittene undertrykker Israel181134–1116I øst: Jefta dommer61116–1110I øst: Ibsan dommer71110–1103I øst: Elon dommer101103–1093I øst: Abdon dommer81093–1085I vest: filistrene undertrykker Israel401134–1094Samsons gjerninger–1116–1096Arken går tapt–ca. 1114Samuels profettjeneste–fra 1114Filistrene slått–1094Samuel dommer191094–1075Saul konge201075–1055David konge i Hebron71055–1048David konge i Jerusalem331048–1015Salomo fram til tempelbyggingen31015–1012Til sammen480

Fra utskiftingen til Kusjan-Risatajim

For å underbygge denne regningen trenger vi bare å forsvare de ti årene fra landet ble skiftet ut til Kusjan-Risatajim kom. Den vanlige oppfatningen er at det gikk minst trettifem år. Den bygger på Josefus, som sier at Josva ledet folket i tjuefem år etter Moses' død og at det etter hans død fulgte atten år med lovløshet.

Men Josefus hadde ingen andre kilder til Israels eldste historie enn Det gamle testamente selv, og han motsier seg selv så ofte i tidsregningen at vi ikke kan stole på ham, heller ikke der vi ikke kan bevise at han tar feil.

Josva var en gammel mann da de to store felttogene i sør og nord var over. Han var så langt oppe i årene at Gud ba ham skifte ut landet, enda mange områder ennå ikke var vunnet, så han kunne fullføre denne delen av kallet sitt før han døde (Jos 13,1). Det er derfor lite sannsynlig at han levde tjuefem år til. De samme ordene om hans høye alder brukes om hans siste dager i Jos 23,1.

Riktignok viser Jos 23,1 – at Josva kalte folket sammen «da lang tid var gått» etter at Herren hadde gitt Israel ro – sammen med Jos 19,50, der han bygde Timnat-Serah og bodde der, at det gikk en tid mellom utskiftingen og Josvas

[3] Hypotesen er særlig hevdet av Ewald og Bertheau. Ewald mente at de 480 årene ble delt i tolv deler på førti år, med en stor helt for hver. Men da blir det umulig å forklare hvorfor Ehud fikk åtti år og Tola og Ja'ir bare 23 og 22, og hvorfor Sjamgar ikke fikk noen år, enda han fridde Israel fra filistrene. Bertheau ville regne seks slektledd på førti år for dommerne, men dommerne samlet gir 296 år, ikke 240, og ingenting i boka viser at tiden ble regnet i slektledd.

død. Men «lang tid» er et relativt uttrykk som knapt omfatter mer enn to–tre år, og Josva kunne godt bygge, det vil si befeste, Timnat-Serah og bo der selv om han bare levde to–tre år etter utskiftingen.

Det kan derimot se ut til at det må ha gått mer enn de sju–åtte årene vår regning gir, mellom Josvas død og Kusjans innfall. For i denne tiden faller ikke bare seieren over Adoni-Besek og Juda og Simeons inntak av Jerusalem, Hebron og andre byer (1,1–14) og Josefs stammes inntak av Betel (1,22 ff.), men også menighetens krig mot Benjamins stamme (kap. 19–21).

Men det er bare tilsynelatende for kort tid. Alt dette kan godt ha skjedd i løpet av omkring fem år. Og det er godt mulig at kong Kusjan-Risatajim så borgerkrigen i Israel som en gunstig anledning til å gjøre Israel skattskyldig og grep den.

At Otniel fridde Israel etter åtte års undertrykkelse, hindrer oss nettopp i å skyve innfallet lenger fram etter Josvas død. Otniel var nemlig ikke Kalebs brorsønn, som mange mener, men hans yngre bror (se ved Jos 15,17). Kaleb var åttifem år da utskiftingen begynte (Jos 14,10). Selv om Otniel var tretti eller førti år yngre, var han altså 55 eller 45 år da.

Hvis Josefus hadde rett, ville Otniel ha vært 91 eller i alle fall 81 år da han slo den arameiske kongen Kusjan-Risatajim. Etter vår regning var han bare 50–60 år da Debir ble inntatt, og 63–73 år da Kusjan ble slått.

Selv det laveste tallet er høy nok alder for et slikt krigstog, særlig når Otniel også levde en tid etterpå, slik ordene i 3,11 viser: «Og landet hadde ro i førti år. Så døde Otniel, Kenas' sønn» – selv om de ikke uttrykkelig sier at han levde til de førti årene var over.

At Kalebs yngre bror Otniel var Israels første dommer, velter også hypotesen om at det må regnes et helt slektledd på førti år mellom Josvas død og Kusjans innfall. Den bygger på en feiltolkning av 2,7.10 (jf. Jos 24,31), som om den syndige slekten først vokste opp etter at Josva og alle de eldste som levde lenge etter ham, var døde.

Men uttrykket i 2,7 betyr ikke «levde lenge etter», bare at de «overlevde» Josva. Den «andre slekten som ikke kjente Herren», var ikke en annen slekt enn de etterfølgende slektene som ble gitt i fiendenes vold fordi de falt fra Herren. Det var den yngre slekten generelt, som tok de eldres plass – de som hadde sett Herrens gjerninger under Josva. Uttrykket samler altså alle de etterfølgende slektene som glemte Herren sin Gud og dyrket Ba'alene.

Dommertidens første tidsrom: Otniel, Ehud og Sjamgar, Debora og Barak

Dommertidens første tidsrom (3,7–5,31) omfatter 206 år. Tre ganger ble Israel undertrykt av fiendtlige folk. Først kom kong Kusjan-Risatajim av Mesopotamia, som Israel måtte tjene i åtte år, til Otniel fridde dem og skaffet dem ro i førti år (3,7–11).

Så kom moabittenes konge Eglon, som undertrykte dem i atten år, til Ehud drepte ham og slo moabittene og ydmyket dem så landet fikk ro i åtti år (3,12–30). I samme tid slo også Sjamgar en flokk filistere (3,31).

Til sist kom kanaaneerkongen Jabin av Hasor, som undertrykte dem hardt i tjue år, til Barak samlet en hær etter oppfordring fra profetinnen Debora og med hennes hjelp slo fienden fullstendig (kap. 4). Etter denne seieren, som Debora feiret med en seierssang, hadde landet igjen ro i førti år (kap. 5).

V. 7–20. Kusjan-Risatajim

> «[7]Israels barn gjorde det som var ondt i Herrens øyne. De glemte Herren sin Gud og dyrket Ba'alene og Astarte-bildene. [8]Da ble Herrens vrede opptent mot Israel. Han overga dem i Kusjan-Risatajims hånd, han som var konge i Mesopotamia. Og Israels barn tjente Kusjan-Risatajim i åtte år.»

Den første tukten Israel fikk for frafallet fra Herren, innledes med samme formel som ble brukt om dommertiden generelt (2,11–12). Men i stedet for «de forlot Herren» står det her «de glemte Herren sin Gud», etter 5 Mos 32,18 (jf. 1 Sam 12,9), og i stedet for *asjtarot* (2,13) står *asjerot*, som betyr det samme (se ved 2,13). NB gjengir begge med «Astarte-bildene». Som straff for frafallet solgte Herren dem (2,14) i hånden på Kusjan-Risatajim, kongen i Mesopotamia, og de måtte tjene ham i åtte år.

Alt vi vet om denne kongen, er det som står her. Navnet Kusjan-Risatajim er trolig bare et tilnavn israelittene selv ga ham. *Risatajim* (רִשְׁעָתַיִם) betyr «dobbel ondskap», og targumene og den syriske og arabiske oversettelsen gjengir det som et vanlig ord med den betydningen.

Kusjan er også dannet som et adjektiv av Kusj og kan betegne kusjittene. Etter M. von Niebuhr var herskerne i Babylon på den tiden arabere, og blant dem kan det også ha vært kusjitter. At en mesopotamisk eller babylonsk konge trengte inn i Kanaan, har et historisk sidestykke i felttoget til de fem forbundne kongene fra Sinear i Abrahams tid (1 Mos 14).

V. 9–11. Otniel, den første dommeren

> «[9]Da ropte Israels barn til Herren. Og Herren oppreiste en frelser for Israels barn, og han frelste dem. Det var kenisitten Otniel, Kalebs yngre bror. [10]Herrens Ånd kom over ham. Han ble dommer i Israel og dro ut i strid, og Herren ga Kusjan-Risatajim, kongen i Mesopotamia, i hans hånd, så han vant over Kusjan-Risatajim. [11]Og landet hadde ro i førti år. Så døde Otniel, Kenas' sønn.»

I denne nøden ropte israelittene til Herren om hjelp, og han oppreiste dem en *mosjia* (מוֹשִׁיעַ, «frelser», «hjelper»): kenisitten Otniel, Kalebs yngre bror og svigersønn (se ved Jos 15,17).

«Herrens Ånd kom over ham.» Guds Ånd er den åndelige livskilden i naturen og i mennesket. I mennesket er han kilden både til det naturlige livet vi fikk ved fødselen, og til det åndelige livet vi får ved gjenfødelsen. I den betydningen veksler uttrykkene «Guds Ånd» (Elohim) og «Herrens Ånd» (Jehova) allerede i 1 Mos 1,2 og 6,3, og slik gjennom hele Det gamle testamente.

«Guds Ånd» betegner den guddommelige Ånd generelt i hans overnaturlige virkekraft. «Herrens Ånd» betegner den samme Ånd slik han virker i menneskenes liv og historie for å føre frelsesplanen fram. I sine særlige virkninger viser

Herrens Ånd seg som visdoms og forstands ånd, råds og styrkes ånd, kunnskaps og Herrens fryktes ånd (Jes 11,2).

Under den gamle pakt ble Ånden som regel gitt ved at han virket på en usedvanlig og overnaturlig måte på menneskets ånd. Det vanlige uttrykket for dette er «Herrens Ånd kom over ham» (her og 11,29; 1 Sam 19,20.23; 2 Krøn 20,14; 4 Mos 24,2). Det veksler med «Herrens Ånd kom med kraft over ham» (*tsalah*, 1 ;15,14 ;14,6.19 צָלַח Sam 10,10; 11,6; 16,13) og «Herrens Ånd kledde mannen» (*labesj*, 1 ;6,34 לָבַשׁ Krøn 12,18; 2 Krøn 24,20). Det første av de to uttrykkene viser hvordan Guds Ånd overvinner motstanden i menneskets naturlige vilje. Det andre framstiller Ånden som en kraft som hyller mennesket inn.

De som fikk og bar denne Ånden, fikk kraft til å gjøre underfulle gjerninger. Som regel viste Ånden seg i evnen til å profetere (1 Sam 10,10; 19,20.23; 1 Krøn 12,18; 2 Krøn 20,14; 24,20), men også i kraft til å gjøre under eller utføre gjerninger som gikk over det naturlige menneskets mot og styrke. Det siste gjaldt særlig dommerne. Derfor gjengir den arameiske oversettelsen «Herrens Ånd» i 6,34 med «styrkens ånd fra Herren», mens den her feilaktig har «profetiens ånd». Kimchi forstår det som «tapperhetens ånd».

Men vi har neppe lov til å dele opp Guds Ånds krefter slik og begrense hans virke i dommerne til styrke og tapperhet. Dommerne gikk ikke bare modig og med hell mot fienden. De dømte også folket, og til det trengte de visdommens og forstandens ånd, og de ryddet bort avgudsdyrkelsen (2,18–19), noe de ikke kunne gjøre uten kunnskapens og Herrens fryktes ånd.

«Han ble dommer i Israel og dro ut i strid.» At «ble dommer» (ordrett «dømte») står foran «dro ut i strid», betyr ikke at han «begynte å virke som dommer». Å dømme (*sjafat*, שָׁפַט) er ikke bare å avgjøre folkets sivile tvister, men å gjenreise retten i Israel, både overfor de hedenske undertrykkerne og i folkets forhold til Herren.

«Herren ga Kusjan-Risatajim i hans hånd, så han vant over ham» – han overmannet ham og slo ham, så han måtte forlate landet. Etter denne seieren hadde landet ro for krig (jf. Jos 11,23) i førti år. «Så døde Otniel» betyr ikke nødvendigvis at han levde i alle de førti årene, bare at han døde etter at landet hadde fått ro.

V. 12–14. Eglon, kongen i Moab

> «[12]Men Israels barn fortsatte med å gjøre det som var ondt i Herrens øyne. Og Herren ga Eglon, kongen i Moab, makt over Israel, fordi de gjorde det som var ondt i Herrens øyne. [13]Han fikk med seg Ammons barn og Amalek og dro ut og slo Israel, og de inntok Palmebyen. [14]Og Israels barn tjente Eglon, kongen i Moab, i atten år.»

V. 12–30 forteller utførlig hvordan Eglon, moabittenes konge, la Israel under seg, og hvordan Israel ble fridd. Først kommer undertrykkelsen (v. 12–14). Da israelittene igjen falt fra Herren – her står det treffende «de fortsatte med å gjøre det som var ondt», det vil si de gjorde det igjen, som i 4,1; 10,6; 13,1 – ga Herren Eglon makt over Israel.

Eglon slo seg sammen med ammonittene og amalekittene, Israels erkefiender, trengte inn i landet og inntok Palmebyen, det vil si Jeriko (se ved 1,16), og

gjorde israelittene skattskyldige i atten år. Det var gått seksti år siden Josva brente Jeriko. I mellomtiden hadde israelittene bygd opp igjen den ødelagte byen, men de hadde ikke befestet den, på grunn av Josvas forbannelse over den som bygde den opp igjen som festning (Jos 6,26). Derfor kunne moabittene lett ta den og bruke den som utgangspunkt for å legge Israel under seg.

V. 15. Ehud, den keivhendte

> «[15]Da ropte Israels barn til Herren, og Herren oppreiste en frelser for dem, benjaminitten Ehud, Geras sønn, en keivhendt mann. Israels barn sendte ham en gang med en gave til Eglon, kongen i Moab.»

Da israelittene ropte til Herren om hjelp, fridde han dem ved benjaminitten Ehud, som han oppreiste til frelser for dem. Ehud var «Geras sønn». Det betyr trolig at han var en etterkommer av Gera, for etter 1 Krøn 8,3 var Gera sønn av Bela, Benjamins sønn, altså Benjamins sønnesønn. Også Sjime'i, Davids samtidige av Benjamins stamme, kalles Geras sønn (2 Sam 16,5; 19,16). Det er likevel mulig at navnet ikke gjelder samme person alle steder, men gikk igjen i samme slekt.

«Keivhendt» heter ordrett «en mann som var lukket på høyre hånd», det vil si hindret i å bruke den – ikke nødvendigvis vanfør, men etter all sannsynlighet ute av stand til å bruke den fordi han ikke hadde brukt den fra ungdommen av. At uttrykket ikke betyr vanfør, ser vi av at det brukes om de sju hundre dyktige slyngekasterne i Benjamins hær (20,16), og de kan umulig alle ha vært krøplinger. Men så mye er sikkert at det ikke betyr at han kunne bruke begge hender like godt, slik Septuaginta og Vulgata forstår det. Denne egenskapen nevnes så tydelig bare med tanke på det som følger.

Israelittene sendte en gave til kong Eglon «ved ham», ordrett «ved hans hånd». Det betyr at han hadde ansvaret for den, for andre bar selve gaven (v. 18). Ordet *minha* (מִנְחָה, «gave») er her uten tvil et mildere ord for skatt, som i 2 Sam 8,2.6 og 1 Kong 4,21.

V. 16–17. Det tveeggede sverdet

> «[16]Da laget Ehud seg et tveegget, alenlangt sverd og bandt det om seg under klærne på sin høyre side. [17]Så førte han gaven fram til Eglon, kongen i Moab. Men Eglon var en meget fet mann.»

Ehud brukte anledningen til å komme nær moabittenes konge og drepe ham, og slik riste moabittenes åk av folket sitt. Derfor laget han seg et tveegget sverd, en alen langt – ordet *gomed* (גֹּמֶד) brukes bare her og betyr opprinnelig en stav, her en alen, ikke «en spann», som Septuaginta har – og bandt det om seg under klærne på høyre side. Med dette våpenet førte han gaven fram til kong Eglon, som var en svært fet mann. Også det nevnes som forberedelse til det som følger.

V. 18–20. Et ord fra Gud

> «[18]Da Ehud hadde gitt gaven fra seg, lot han folkene som hadde båret gaven, dra hjem. [19]Men selv snudde han ved avgudene ved Gilgal og lot si: Jeg har et hemmelig ord til deg, konge! Da sa kongen: Hysj! Så gikk de ut alle de som sto hos ham. [20]Og Ehud kom inn til ham, mens han satt alene i sin kjølige sal på taket. Og Ehud sa: Jeg har et ord fra Gud til deg! – Da reiste han seg opp fra stolen.»

(Keil: «Men selv vendte han om fra steinbruddene ved Gilgal.»)

Da gaven var overrakt, lot Ehud folkene som hadde båret den, dra hjem – etter v. 19 da de var kommet et stykke fra Jeriko. Selv vendte han om fra *pesilim* ved Gilgal, tilbake til kong Eglon i Jeriko.

I 5 Mos 7,25, Jes 21,9 og Jer 8,19 betyr *pesilim* (פְּסִילִים) «avgudsbilder». Vil vi beholde den betydningen her, slik Septuaginta, Vulgata og andre gjør, må vi tenke oss steinbilder av avguder reist under åpen himmel ved Gilgal, og det er lite sannsynlig. Gjengivelsen «steinbruddene», av *pasal*, «hogge ut stein» (2 Mos 34,1), som den arameiske oversettelsen, Rasji og andre har, er nok riktigere.

Gilgal kan ikke være Gilgal mellom Jeriko og Jordan, Israels første leirsted i Kanaan, som mange mener. Ehud kom nemlig forbi dette stedet da han flyktet fra kongens bolig til Efra'im-fjellet (v. 26–27). Vi kan verken anta at Eglon ikke bodde i Palmebyen han hadde inntatt, eller at Ehud etter drapet skulle ha gått en halv time østover fra Jeriko for så å flykte en slik omvei til Se'ira på Efra'im-fjellet, nordvest for Jeriko. Gilgal er heller Gelilot, vest for Jeriko, overfor oppgangen til Adummim, på grensen mellom Juda og Benjamin (Jos 18,17), et sted som også ble kalt Gilgal (Jos 15,7).

Tilbake ved kongens slott sendte Ehud bud inn til ham: «Jeg har et hemmelig ord til deg, konge!» Sammenhengen krever at «sa» betyr «lot si», for Ehud gikk først inn til kongen i rommet hans etterpå (v. 20). På dette sa kongen: «Hysj!» – her et påbud om at det skulle være stille. Da gikk alle som sto omkring ham, det vil si tjenerne, ut, og Ehud gikk inn.

Kongen satt alene «i sin kjølige sal på taket». Den kjølige salen – Luther har «sommerløvhytten» – var et rom bygd på det flate taket av et hus, åpent for luftdraget, så det ga et kjølig tilfluktssted. Slike rom finnes ennå i Østen. Da sa Ehud: «Jeg har et ord fra Gud til deg!» Kongen reiste seg fra stolen, av ærefrykt for det gudsordet Ehud lot som han hadde til ham – ikke for å forsvare seg, slik noen mener, for det er det ikke det minste tegn til i teksten.

V. 21–31. Ehud dreper Eglon

> «[21]Men Ehud rakte ut sin venstre hånd og tok sverdet fra sin høyre side og stakk det i magen hans. [22]Håndtaket fulgte bladet inn, og fettet lukket til om bladet, for han dro ikke sverdet ut av livet på ham. Det stakk ut på baksiden.»

Da kongen reiste seg, dro Ehud sverdet fram fra under klærne og stakk det så dypt inn i magen hans at også håndtaket fulgte bladet. Fettet lukket seg om bladet, så ingenting av det var å se foran, for han trakk ikke sverdet ut igjen. Og bladet kom ut mellom bena.

De siste ordene er gjengitt på ulike måter. Luther følger den arameiske oversettelsen og Vulgata og har «så skitten gikk fra ham». Han oppfatter det sjeldne ordet *parsjedona* (פַּרְשְׁדֹנָה) som sammensatt av et ord for «møkk» og et verb for «kaste». Men det er neppe riktig, for ordets form og forbindelsen med «gikk ut» peker heller på et substantiv med endelse for retning.

Mer taler for Gesenius' forklaring: «stedet mellom bena», brukt som en til-

slørende omskrivning for endetarmen. Subjektet for verbet er bladet.[4]

V. 23–25. Tjenerne venter

> «[23]Og Ehud gikk ut i forhallen, og han lukket døren til salen hvor han var, og låste den. [24]Og da han var gått ut, kom tjenerne inn. Da de så at døren til salen var låst, sa de: Han har nok et visst ærend i svalkammeret. [25]Og de ventet meget lenge, men han lukket ikke opp døren til salen. Da tok de nøkkelen og lukket opp, og se, deres herre lå død på gulvet.»

Da gjerningen var gjort, gikk Ehud ut i forhallen, lukket døren til salen bak seg – ordrett «omkring ham», det vil si Eglon (jf. 1 Mos 7,16; 2 Kong 4,4) – og låste den. Det siste er bare en nærmere forklaring av det første verbet.

Da Ehud var gått, kom Eglons tjenere for å gå inn til herren sin. De så at døren til salen var låst, og tenkte: «Han dekker nok bare føttene sine.» Det er en tilslørende omskrivning for å gjøre sitt fornødne (jf. 1 Sam 24,4). De ventet «til de skammet seg» (jf. 2 Kong 2,17; 8,11), det vil si til de skammet seg over å ha ventet så lenge (se ved 5,28). Til sist låste de opp døren med nøkkelen og fant herren sin liggende død på gulvet.

Ehuds handlemåte må bedømmes etter ånden i den tiden, da en mente at alle midler var tillatt for å ødelegge folkets fiende. Det svikefulle drapet på en fiendtlig konge skal ikke regnes som en gjerning av Guds Ånd, og det stilles derfor ikke fram som et eksempel til etterfølgelse.

Riktignok oppreiste Herren Ehud til frelser for sitt folk da Eglon undertrykte det, men det står ikke – og det skal vi særlig merke oss – at Herrens Ånd kom over Ehud, og enda mindre at han drepte den fiendtlige kongen drevet av den Ånden. At Herren hadde oppreist Ehud til frelser for Israel, viste seg alene ved at han virkelig fridde folket fra moabittenes trelldom. Det følger slett ikke av dette at de midlene han valgte, var befalt eller godkjent av Herren.

V. 26–28. Ehud kaller folket til strid

> «[26]Mens de ga seg tid, slapp Ehud bort. Han var allerede kommet forbi avgudene og kom fram til Se'ira. [27]Da han kom dit, blåste han i hornet på Efra'im-fjellet. Israels barn fulgte ham ned fra fjellet, han gikk selv foran dem. [28]Og han sa til dem: Skynd dere etter meg! For Herren har gitt deres fiender, moabittene, i deres hånd. Så dro de ned etter ham, og de besatte vadestedene over Jordan til Moab og lot ingen komme over.»

Mens Eglons tjenere ventet, hadde Ehud sluppet unna, var kommet forbi steinbruddene og nådd fram til Se'ira. Stedet nevnes ikke ellers. Etter navnet – *se'ira* (שְׂעִירָה, «den hårete») – var det et skogkledd område. Om beliggenheten kan vi bare si at vi ikke skal lete etter det nær Jeriko, men «på Efra'im-fjellet» (v. 27).

Da Ehud kom til Se'ira, blåste han i hornet på Efra'im-fjellet. Slik kunngjorde han for folket at seieren nå lå innen rekkevidde, fordi Eglon var død, og kalte dem til krig mot moabittene. Så gikk han ned fra fjellet til sletten ved Jeriko, «han gikk selv foran dem» som deres leder, og sa til folket: «Skynd dere etter meg! For Herren har gitt deres fiender, moabittene, i deres hånd.» Da dro de ned og besatte vadestedene over Jordan ved Jeriko (se ved Jos 2,7) – enten «fra

[4] Forslaget om at det er Ehud som «gikk ut i det fri» eller i forgården, kan ikke stemme. Det passer ikke med neste setning, «Og Ehud gikk ut», for var Ehud subjektet, måtte navnet ha vært nevnt her, slik det er i v. 23.

moabittene» eller «mot Moab» – og lot ingen av moabittene komme over og slippe unna til sitt eget land.

V. 29–30. Moab ydmyket

> «[29]Den gang hogg de ned omkring ti tusen mann av Moab, alle sterke og djerve menn, og ikke én slapp unna. [30]Så ble da Moab på den dagen ydmyket under Israels hånd, og landet hadde ro i åtti år.»

Slik slo de den gangen omkring ti tusen moabitter, alle sammen fete og kraftige menn, det vil si hele fiendens hær i Jeriko og på denne siden av Jordan, og ikke én slapp unna. Uttrykket «den gang» tyder på at de ikke drepte så mange i ett eneste slag, men i løpet av hele krigen. Slik ble Moab ydmyket under Israels hånd, og landet hadde ro i åtti år.

V. 31. Sjamgar

> «[31]Etter ham kom Sjamgar, Anats sønn. Han slo seks hundre mann av filistrene med en oksedrivers stav. Også han frelste Israel.»

Etter Ehud sto Sjamgar, Anats sønn, fram. Han slo seks hundre mann av filistrene, som trolig hadde trengt inn i israelittenes land, med en oksedrivers stav. Slik frelste også han Israel, som Otniel og Ehud (v. 9.15).

Malmad habbakar (מַלְמַד הַבָּקָר) står bare her. Etter rabbinerne og de gamle oversettelsene er det et redskap til å temme og drive okser med, og det stemmer med ordets opphav, for verbet *lamad* («lære») brukes i Hos 10,11 og Jer 31,18 om å temme den unge oksen. Ifølge Rasji er det det samme som oksebrodden i 1 Sam 13,21.

Den engelske reisende Maundrell forteller at bøndene i Israels land og Syria bruker drivstaver på omkring to og en halv meter når de pløyer, omtrent femten centimeter i omkrets i den tykke enden. I den tynne enden har de en skarp brodd til å drive oksene med, og i den andre enden et lite hakkejern til å skrape av jorda som setter seg fast på plogen. Med et slikt redskap kan Sjamgar ha slått filistrene.

Om Sjamgars ætt fortelles ingenting, verken her eller i Deboras sang (5,6). Den heltedåden som fortelles om ham, må vi forstå som frukten av en hellig begeistring som plutselig brøt fram i ham. Han grep det første våpenet han fikk tak i, og jaget fienden på flukt da den ble slått av en skrekk fra Gud, slik Samson senere gjorde. Han ser nemlig ikke ut til å ha vunnet noen varig seier over filistrene for Israel. Han kalles heller ikke dommer, og tiden han virket, regnes ikke med; i 4,1 regnes Israels nye frafall fra Herren fra Ehuds død.

Kapittel 4. Debora og Barak

Jabins undertrykkelse og utfrielsen ved Debora og Barak

Denne nye undertrykkelsen av Israel og den herlige seieren over Sisera, Jabins hærfører, som israelittene vant ved dommeren Debora og helten Barak, blir skildret så fyldig i Deboras seierssang i kap. 5 at sangen kan regnes som en poetisk utlegning av hendelsen.

Men det følger slett ikke at fortellingen i kap. 4 bygger på sangen og bare skal forklare den. Prosafortellingen har nemlig – det innrømmer også kritikerne – flere historiske enkeltheter som vi leter forgjeves etter i sangen, og som er til stor hjelp når vi skal tolke den. Det eneste vi med noen sannsynlighet kan slutte av den indre sammenhengen mellom fortellingen og Deboras sang, er at forfatteren tok begge fra én felles kilde.

Noen har ment at enkelte ord i fortellingen viser at den er hentet fra en sangbok, Den rettskafnes bok (Jos 10,13). Men ordene finnes også andre steder. Ordet for å slå med forvirring (v. 15) står i samme betydning i 1 Sam 7,10; 2 Mos 23,27 og 5 Mos 2,15, der det ikke er noen sang å finne. Ordet står alltid der Gud ved sin allmakt slår fienden på underfullt vis.

V. 1–16. Jabin undertrykker Israel

> «[1]Da Ehud var død, gjorde Israels barn igjen det som var ondt i Herrens øyne. [2]Og Herren overga dem i Jabins, Kana'ans konges hånd. Han regjerte i Hasor. Hans hærfører var Sisera, som bodde i Harosjet-Haggojim. [3]Israels barn ropte til Herren, for Sisera hadde ni hundre jernvogner, og Israels barn var i hard trengsel i tjue år.»

Da Ehud var død, falt israelittene igjen fra Herren, og Herren ga dem i hånden på Jabin, en kanaaneisk konge, som undertrykte dem hardt i tjue år med en mektig hær under hærføreren Sisera. Bisetningen «da Ehud var død» viser at frafallet kom som en direkte følge av Ehuds død, og at det igjen førte til at Israel ble gitt i Jabins makt. Den viser tydelig at Ehud holdt folket borte fra avgudsdyrkelsen og vernet Israel mot fiender så lenge han levde (jf. 2,18–19).

Josva hadde allerede slått en konge med navnet Jabin, kongen i Hasor, og inntatt hovedstaden hans (Jos 11,1.10). Kongen som nevnes her, levde mer enn hundre år senere og bar samme navn. Navnet Jabin (*javin*, יָבִין, «den forstandi-

ge») kan ha vært et fast navn eller en tittel for de kanaaneiske kongene i Hasor, slik Abimelek var det for filisterkongene (1 Mos 26,8).

Han kalles «Kanaans konge» for å skille ham fra kongene i andre land, som Moab og Mesopotamia (3,8.12); i deres hånd hadde Herren før gitt sitt syndige folk. Hasor, en gang hovedstaden i de nordlige kanaaneiske kongerikene, lå nord for Huleh-sjøen i Naftalis stamme, men stedet er ennå ikke funnet (se Jos 11,1).

Sisera, Jabins hærfører, bodde i Harosjet-Haggojim («Harosjet blant hedningene») og undertrykte israelittene med vold i tjue år med en hær på ni hundre jernvogner (jf. Jos 17,16). Hvor Harosjet lå, vet vi ikke, men stedet må sikkert søkes på en av de større slettene i Galilea, kanskje Buttauf-sletten. Der kunne Sisera sette inn styrkene sine, som først og fremst var stridsvogner, og herske over Israels land.

V. 4–5. Profetinnen Debora

> «[4]Og Debora, en profetinne, Lappidots kone, dømte Israel på denne tiden.
> [5]Hun satt under Deboras palmetre mellom Rama og Betel på Efra'im-fjellet, og
> Israels barn gikk opp til henne for at hun skulle skifte rett mellom dem.»

På denne tiden ble Israel dømt av Debora, en profetinne, Lappidots kone. Hun satt under Deboras palmetre mellom Rama (se Jos 18,25) og Betel (se Jos 7,2) i Benjamins stamme, på Efra'im-fjellet.

Hun kalles profetinne på grunn av sin profetiske gave, som Mirjam i 2 Mos 15,20 og Hulda, Sjallums hustru, i 2 Kong 22,14. Denne gaven gjorde henne skikket til å dømme folket. Først og fremst skulle hun avgjøre de tvistene i folket som de lavere domstolene ikke kunne avgjøre, og som etter 5 Mos 17,8 skulle legges fram for den øverste dommeren for hele folket. Formen av verbet viser at hun dømte fast og vedvarende.

Palmetreet der hun satt og dømte (jf. Sal 9,5), ble kalt opp etter henne. Dit gikk israelittene opp for å få sin rett. Uttrykket «gikk opp» brukes her, som i 5 Mos 17,8, om rettens sted som en åndelig høyde, uavhengig av at stedet også lå høyt.

V. 6–7. Herrens bud til Barak

> «[6]Hun sendte bud og kalte til seg Barak, Abinoams sønn, fra Kedesj i Naftali,
> og sa til ham: Hør hva Herren, Israels Gud, har befalt: Gå av sted og dra opp
> i Tabor-fjellet og ta med deg ti tusen mann av Naftalis sønner og av Sebulons
> sønner! [7]Så vil jeg dra Sisera, Jabins hærfører, og hans vogner og hans hær bort
> til deg, til Kisjon-bekken, og jeg vil gi ham i din hånd.»

Debora skulle også sikre folkets rett mot fiendene utenfra. Derfor kalte hun Barak, Abinoams sønn, til seg fra Kedesj i Naftali, vest for Huleh-sjøen (se Jos 12,22), og kunngjorde Herrens bud for ham: Han skulle dra opp på Tabor-fjellet med ti tusen mann av Naftali og Sebulon, så ville Herren dra Sisera med vognene og krigsfolket hans til ham ved Kisjon-bekken og gi ham i hans hånd.

Ordet *mashak* (מָשַׁךְ, «dra»), som står i v. 6, er forklart på ulike måter. Flere eldre utleggere, og Hengstenberg med dem, mener at ordet her betyr å blåse lange toner i hornet på Tabor.

Hengstenberg viser til 4 Mos 10,9 og ser det som signalet der Herrens menighet la sin nød fram for ham og kalte på hans hjelp: «De lange tonene skulle dra Herren til dem, og så ville Herren dra Sisera til dem. Barak kaller først på hjelperen i himmelen, og så kaller Herren fienden på jorden.»

Men denne forklaringen kan vi ikke godta. Hornet nevnes verken før eller etter. Og 4 Mos 10,9 handler om prestenes sølvtrompeter, som ikke må forveksles med hornene. Vi tar derfor ordet i betydningen «dra av sted» i et langt tog, slik at det gjelder hærføreren og krigerne som drar etter ham. I v. 7 skal det oversettes på samme måte, men der i betydningen «dra noen til seg».

Etter en gammel tradisjon i kirken er Tabor det fjellet der Kristus ble forklaret. Det er en stor, nesten frittstående kalksteinskjegle med flat topp, som reiser seg omtrent tre hundre meter på den nordøstlige kanten av Jisre'el-sletten. Fjellsidene er dekket av skog av eik og vill pistasie, og på den flate toppen er det rester av gamle festningsverk.

«Ta med deg ti tusen mann» betyr ikke at Barak skulle kalle folket sammen på toppen av Tabor. Det forutsettes at folket alt var samlet; etter v. 10 ble hæren samlet i Kedesj i Naftali. Det som befales, er at han skulle dra til Tabor med hæren og derfra angripe fienden, som lå i leir ved Kisjon.

Kisjon-bekken springer ut fra kilder på Tabor og Gilboa-fjellene og renner mot nordvest gjennom Jisre'el-sletten ut i Middelhavet ved Akko-bukten. Uttrykket gjelder likevel ikke bare selve bekken, men også dalen på begge sider av den, altså Jisre'el-sletten (se Jos 17,16). Der er de største slagene om landet utkjempet fra eldgammel tid like til de seneste tider.

V. 8–11. Barak vil ikke gå uten Debora

> «[8]Da sa Barak til henne: Hvis du går med meg, vil jeg gå. Men hvis du ikke går med meg, så går ikke jeg heller. [9]Og hun sa: Visst skal jeg gå med deg. Men æren skal ikke bli din for den reisen du gjør. For Herren vil overgi Sisera i en kvinnes hånd. - Så gjorde hun seg klar og gikk med Barak til Kedesj. [10]Og Barak kalte Sebulon og Naftali sammen i Kedesj. Ti tusen mann dro opp etter ham. Og Debora gikk med ham. [11]Kenitten Heber hadde skilt lag med kenittene, ætlingene til Moses' svoger Hobab. Han hadde flyttet med sine telt til Sa'ana'im-eiken ved Kedesj.»

Barak svarte at han ikke ville gå uten at hun gikk med. Det var sikkert ikke fordi han mistrodde Guds løfte gjennom Debora, slik noen mener, men fordi han mistrodde sin egen styrke så sterkt at han følte seg for svak til å utføre Guds bud. Han manglet den gudgitte begeistringen for striden, og den skulle profetinnens nærvær gi både Barak og hæren som skulle samles om ham.

Debora lovte å gå med ham. Men som straff for at han manglet tillit til at oppdraget skulle lykkes, kunngjorde hun at seiersprisen – å felle fiendens hærfører – skulle tas fra ham, for Herren skulle «overgi», egentlig «selge», Sisera i en kvinnes hånd, nemlig i Jaels (v. 17 ff.).

Så gikk hun med ham til Kedesj. Der kalte Barak sammen Sebulon og Naftali, det vil si de våpenføre mennene i disse stammene, og dro opp mot Tabor med ti tusen mann etter seg. «Dro opp» står her om en hær som rykker fram mot et

sted, ikke om at veien gikk oppover, for Kedesj, der hæren ble samlet, lå høyere enn Tabor.

Før slaget skildres, forteller v. 11 at kenitten Heber hadde skilt lag med sin stamme, Hobabs etterkommere, som levde som nomader i Juda ørken (1,16). Han hadde slått opp teltene sine helt borte ved Sa'ana'im-eiken (se Jos 19,33) nær Kedesj. Dette nevnes fordi det fikk betydning for utfallet av kampen (v. 17 ff.). Verbformen viser at atskillelsen var varig.

V. 12–14. Debora gir tegnet

> «[12]Da Sisera fikk spurt at Barak, Abinoams sønn, hadde dratt opp på Tabor-fjellet, [13]kalte han sammen alle sine vogner, ni hundre jernvogner, og alt det krigsfolket han hadde, for at de skulle komme fra Harosjet-Haggojim til Kisjon-bekken. [14]Da sa Debora til Barak: Bryt opp! Dette er den dagen da Herren har gitt Sisera i din hånd. Drar ikke Herren ut foran deg? - Så dro Barak ned fra Tabor-fjellet, og ti tusen mann fulgte ham.»

Så snart Sisera fikk høre at Barak var dratt opp på Tabor, samlet han alle vognene og alt krigsfolket sitt fra Harosjet-Haggojim i dalen ved Kisjon. Da sa Debora til Barak: «Bryt opp! Dette er den dagen da Herren har gitt Sisera i din hånd. Drar ikke Herren ut foran deg?» Spørsmålet uttrykker en levende visshet: Herren drar ut foran ham i striden for å slå fienden. Så dro Barak ned fra Tabor med de ti tusen mennene og angrep fienden, etter 5,19 ved Ta'anak, ved Megiddos vann.

V. 15–16. Herren slår Sisera med forvirring

> «[15]Da slo Herren Sisera og alle stridsvognene og hele hæren med forvirring, så de ikke kunne stå seg mot Baraks sverd. Sisera steg ned av vognen og flyktet til fots. [16]Men Barak forfulgte vognene og hæren til Harosjet-Haggojim, og hele Siseras hær falt for sverdets egg, det ble ikke en eneste igjen.»

Ordet for å slå med forvirring (*vajjahom*, וַיְהֻם) betegner, som i 2 Mos 14,24 og Jos 10,10, at Gud ved et under brakte fiendens hær i forvirring, som oftest ved et underfullt naturfenomen (se også 2 Sam 22,15; Sal 18,15; 144,6). Ordet stiller altså Siseras nederlag i samme rekke som da Herren på underfullt vis gjorde ende på farao og på kanaaneerne ved Gibeon. Sammen med «sverdets egg» betyr det at Herren brakte Sisera og hæren hans i forvirring og hogg dem ned uten nåde, lik en fryktelig kjempe som stred foran Israel.

Sisera sprang ned av vognen for å berge livet og flyktet til fots. Men Barak forfulgte den slagne hæren til Harosjet og gjorde helt ende på den. Hele Siseras hær falt for sverdets egg; ikke en eneste mann ble igjen.

V. 17–24. Jael dreper Sisera

> «[17]Sisera flyktet til fots til Jaels telt, hun var kenitten Hebers kone. Det var fred mellom Jabin, kongen i Hasor, og kenitten Hebers hus. [18]Jael gikk da ut mot Sisera og sa til ham: Kom inn, herre! Kom inn til meg, og vær ikke redd! Og han gikk inn i teltet til henne, og hun gjemte ham under et teppe. [19]Han sa til henne: Kjære, gi meg litt vann å drikke! Jeg er tørst. - Da åpnet hun flasken med melk og lot ham drikke. Så dekket hun over ham igjen. [20]Han sa til henne: Stå i teltdøren, og dersom det kommer noen og spør deg: Er det noen her? -

> da si nei! [21]Men Jael, Hebers kone, tok en teltplugg og gikk stille inn til ham med en hammer i hånden. Hun slo teltpluggen gjennom tinningen på ham, så den gikk ned i jorden. For trett som han var, var han falt i tung søvn. Slik døde han.»

For å komme unna israelittenes sverd søkte Sisera tilflukt i teltet til Jael, kenitten Hebers kone, for kong Jabin levde i fred med Hebers hus, denne grenen av kenittene. Jael tok imot flyktningen i teltet sitt på vanlig østerlandsk gjestfri måte og dekket ham med et teppe, så han kunne sove, for han var helt utmattet av flukten.

Da han ba om vann fordi han var tørst, ga hun ham melk fra skinnsekken sin og dekket ham til igjen. At hun ga ham melk i stedet for vann, noe Debora framhever i sangen sin (5,25), var nok bare for å ta vennlig og gjestfritt imot ham. Josefus sier at hun ga ham melk som alt var blitt sur, og en rabbiner mener at slik melk gjorde den trette mannen beruset. Men det er senere utsmykninger av den enkle hendelsen, uten historisk verdi.

For å være helt sikker ba Sisera vertinnen sin om å stå i teltdøren og vise bort alle som kom og lette etter flyktninger. Om Jael gjorde det, sies ikke. I stedet nevnes bare hovedsaken i v. 21: Jael tok en teltplugg og gikk med en hammer i hånden inn til Sisera, som av utmattelse var falt i dyp søvn, og drev pluggen gjennom tinningen hans, så den gikk ned i jorden eller gulvet.

Ordene om at han var falt i tung søvn og var utmattet, står som en forklaring på hvordan det gikk til. De viser hvorfor Sisera verken hørte Jael komme eller merket slaget. Noen vil binde utmattelsen sammen med døden: «da ble han utmattet og døde». Men det gir ingen mening, for en mann som får en teltplugg slått med hammer gjennom tinningen og ned i jorden, blir ikke utmattet før han dør. Han dør på flekken.

V. 22. Barak finner Sisera død

> «[22]Da nå Barak forfulgte Sisera, gikk Jael ut til ham og sa til ham: Kom, så skal jeg vise deg den mannen du leter etter! - Han gikk inn til henne, og se, der lå Sisera død med pluggen gjennom tinningen.»

Da Barak kom til teltet hennes mens han forfulgte Sisera, gikk Jael ut mot ham for å vise ham det hun hadde gjort. Slik gikk Deboras ord til Barak (v. 9) i oppfyllelse: Herren hadde overgitt Sisera i en kvinnes hånd og tatt seiersæren fra Barak.

Men gjerningen selv er ikke moralsk rettferdiggjort, verken av denne profetien eller av at den blir priset i Deboras sang (5,24). Det er ingen tvil om at Jael handlet i åndelig nidkjærhet for Israels og Israels Guds sak. Hun var drevet av åndelige motiver til å sette stammens bånd til Israel, Herrens folk, høyere og helligere enn freden stammen hennes levde i med den kanaaneiske kongen Jabin, ja, høyere enn selve gjestfrihetens plikter, som er så hellige for en østerlending. Likevel kan ikke den heltemodige gjerningen frikjennes for de syndene den var forbundet med: løgn, svik og snikmord.

Noen, som Calovius og Buddeus, mente at Jael var helt oppriktig da hun ba Sisera inn i teltet, lovte ham trygghet og slukket tørsten hans med melk, uten

noen tanke på å drepe ham. Først da han sov, skulle hun ved en hemmelig tilskyndelse fra Gud være blitt drevet til gjerningen.

Men den forklaringen holder ikke. For Herren, Israels Gud, avskyr ikke bare løgnaktige lepper (Ordsp 12,22), han hater all ondskap og alt svik. Riktignok straffer han de ugudelige ved syndere. Men de synderne han bruker som redskaper for sin straffende rettferdighet når han fører fram planene for sitt rike, blir ikke drevet til onde gjerninger ved en indre, hemmelig tilskyndelse fra ham.

Gud hadde nok styrt det slik at Sisera skulle finne døden i Jaels telt, der han hadde søkt tilflukt. Men denne guddommelige hensikten rettferdiggjorde ikke at Jael tok gjestfritt imot Israels fiende i teltet sitt, gjorde ham trygg med ord og gjerning og så myrdet ham i hemmelighet mens han sov. En slik handling var ikke Guds Ånds verk, men frukten av et heltemot båret av kjøtt og blod. Heller ikke i Deboras sang (5,24 ff.) blir den priset som en gjerning fra Gud.

V. 23–24. Jabin blir ydmyket

> «[23]Slik ydmyket Gud på denne dagen Jabin, Kana'ans konge, for Israels barns øyne. [24]Og Israels barns hånd lå tyngre og tyngre på Jabin, Kana'ans konge, til de helt hadde gjort ende på Jabin, Kana'ans konge.»

Slik ydmyket Gud Jabin, Kanaans konge, for Israels øyne, og israelittenes hånd lå stadig tyngre på ham til de hadde gjort ende på ham. Uttrykket i grunnteksten betegner at noe går stadig videre og øker. At Jabin og hans herredømme ble knust, betydde likevel ikke at alle kanaaneerne ble utryddet.

Kapittel 5. Deboras sang

Denne sangen er dyp poesi. Den gir så umiddelbart og levende uttrykk for den mektige begeistringen som grep folket da Israel ble reist opp og seiret over Sisera, at nesten alle nå godtar at den er ekte.

Etter en innledende oppfordring til å lovsynge Herren for det motet folket viste da det reiste seg til kamp mot fiendene (v. 2), utfolder Debora i første del (v. 3–11) hva seieren betyr. I levende farger maler hun først den herlige tiden da Israel ble opphøyd til å være Herrens folk (v. 3–5), så den skammelige nedgangen i den siste tiden (v. 6–8) og til sist den gledelige vendingen som kom da hun sto fram (v. 9–11).

Etter en ny oppfordring til å glede seg over seieren (v. 12) skildrer andre del (v. 13–21) kampen og seieren: hvordan de tapre strømmet sammen til striden (v. 13–15), hvor feige de var som holdt seg borte, og hvor modig de andre våget livet (v. 15–18), og hvordan kampen endte (v. 19–21).

Tredje del (v. 22–31) forteller om utgangen på slaget: først kort om fiendens flukt og forfølgelsen (v. 22–24), så om Jael som drepte Sisera (v. 24–27), og til sist, med hån, om skuffelsen til Siseras mor, som ventet at det skulle komme rikt bytte hjem (v. 28–30).

Sangen slutter med et håp som bygger på denne seieren: at alle Herrens fiender må gå til grunne og Israel vokse i kraft (v. 31). Hele sangen er altså delt i tre hoveddeler, og hver av dem har igjen tre strofer av litt ulik lengde. De to første delene åpnes med en oppfordring til å prise Gud (v. 2 og 12), og den tredje slutter med et håp for Guds rikes framtid, hentet ut av hele sangens innhold (v. 31).

V. 1–5. Lovsyng Herren

«[1]Den dagen sang Debora og Barak, Abinoams sønn, denne sangen: [2]Fyrstene
i Israel gikk først i striden, og folket møtte villig fram! Lovsyng Herren!»

(Keil: «At de sterke i Israel viste seg sterke, at folket møtte villig fram – lovsyng Herren!»)

Den historiske innledningen i v. 1 står i stedet for en overskrift. Den betyr ikke at Debora og Barak skrev sangen sammen, bare at de sang den sammen til minne om seieren. Etter v. 3, 7 og 12 var det Debora som skrev den. Selve sangen begynner med en oppfordring til å lovsynge Herren fordi hans folk så villig og glad reiste seg til kamp.

Det er strid om hva *pera'*ot (פְּרָעוֹת) betyr. Etter den greske oversettelsen har mange gitt ordet betydningen «begynne» eller «lede», og derav «fyrster» og «førere».

Men den betydningen kan ikke påvises på hebraisk. Verbet betyr ellers bare å slippe løs, og det eneste andre stedet ordet *pera'*ot står (5 Mos 32,42), viser det ikke til en fører, men til håret som vokser fritt, som tegn på stor kraft. Derfor betyr ordet også her egentlig «de langhårede», det vil si de kraftfulle, og verbet betyr å vise kraft. Det er de tapre kjempene som gikk foran folket med styrke og mot. Meningen er altså: «fordi de sterke i Israel viste sin styrke».

Hit*naddev* (הִתְנַדֵּב) betyr å vise seg villig, her å gå i striden av egen fri vilje, uten noe ytre bud fra en myndighet. Denne innledningen fører oss på en slående måte inn i dommertiden. Israel hadde ingen konge som kunne kalle folket ut i krig, men alt hang på at de sterke reiste seg frivillig, og at folket som helhet var villig. Denne kraften og villigheten priser Debora som en nådegave fra Herren.

Etter oppfordringen til lovsang åpnes første del med et kall til jordens konger og fyrster om å høre hva Debora har å forkynne til Guds pris.

V. 3–5. Da Herren gikk ut fra Se'ir

> «[3]Hør, dere konger! Lytt til, dere høvdinger! Jeg - for Herren vil jeg synge. Jeg vil lovsynge Herren, Israels Gud. [4]Herre, da du gikk ut fra Se'ir, da du skred fram fra Edoms mark, da skalv jorden, himlene dryppet, skyene dryppet av vann. [5]Fjellene ristet i skrekk for Herrens åsyn. Sinai der borte skalv for Herrens, Israels Guds åsyn.»

Kongene og høvdingene er ikke herskere i Israel, for Israel hadde ingen konger på den tiden. Det er hedningefolkenes konger og fyrster, som i Sal 2,2. De skulle se Herrens mektige gjerninger i Israel og lære å frykte ham som den allmektige Gud, for sangen gjelder ham, Israels Gud. Verbet for å lovsynge er det faste uttrykket for sang til strengespill.

Debora vil gi Herren æren for seieren han hadde gitt over Siseras mektige hær ved sin allmektige hjelp. Hun vil fylle hedningene med frykt for Herren og israelittene med kjærlighet til ham og tillit. Derfor går hun tilbake til den fryktelige og herlige åpenbaringen av Herren i gammel tid, da Israel ble tatt opp som Guds folk (2 Mos 19).

I sin velsignelse viste Moses Israels stammer til denne mektige gjerningen som kilden til all frelse og velsignelse for Israel (5 Mos 33,2). På samme måte gjør profetinnen Debora lovprisningen av denne herlige gudsåpenbaringen til utgangspunkt når hun priser den store nåden Herren som den trofaste paktens Gud hadde vist sitt folk i hennes egne dager.

Den stille hentydningen til Moses' velsignelse er ikke til å ta feil av. Men Moses skildrer Herrens nedstigning på Sinai som et faktum («Herren kom fra Sinai», 5 Mos 33,2), med tanke på hva den i nåde betydde for Israels stammer. Debora kler minnet om den i en tiltale til Gud. Slik får hun fram at den hjelpen Israel nettopp hadde fått, betydde at Herren på ny var kommet til sitt folk.

At Herren gikk ut fra Se'ir og skred fram fra Edoms mark, må forstås på samme måte som at han «steg opp for dem fra Se'ir» (5 Mos 33,2).

Der framstilles nedstigningen på Sinai som en soloppgang i øst. Her skildres den samme nedstigningen – i en svart sky med torden, lyn, ild og røyk (2 Mos 19,16.18) – som et uvær som steg opp fra Se'ir i øst, der Herren dro sitt folk i møte mens det kom vestfra til Sinai.

Foran Herren, som steg ned på Sinai i uværet og skymørket, skalv jorden og himlene dryppet. Det forklares nærmere med at skyene dryppet av vann, slik de tømmer seg for sitt store vannforråd i et uvær. Fjellene ristet, ja, selv det mektige klippefjellet Sinai, som sto så tydelig for sangerens øyne at hun kaller det «Sinai der borte» og peker på det som om det var nær.

Davids skildring av den underfulle førselen gjennom ørkenen i Sal 68,8–9 bygger tydelig på dette stedet. Men det følger slett ikke av det at Debora her taler om vandringen gjennom ørkenen, og enda mindre om at Herren var nærværende i kampen mot Sisera. Så høyt som Israel var blitt løftet opp av Herren sin Gud ved Sinai, så dypt hadde det på grunn av sine egne synder falt i trelldom under undertrykkerne, inntil Debora sto fram og hjalp det (v. 6–8).

V. 6–8. Fornedrelsen før Debora sto fram

> «[6]I Sjamgars, Anats sønns dager, i Jaels dager var stiene øde, de veifarende gikk på krokete stier. [7]Det fantes ingen fører i Israel. Nei, ingen før jeg, Debora, sto fram - før jeg sto fram, en mor i Israel. [8]De valgte seg nye guder. Da var det strid ved portene. Ikke et skjold, heller ikke et spyd ble sett blant førti tusen i Israel.»

(Keil, v. 7: «Landsbygda i Israel lå øde, den lå øde, inntil jeg, Debora, sto fram, inntil jeg sto fram, en mor i Israel.»)

Den dype fornedrelsen og skammen Israel var sunket ned i før Debora sto fram, fordi folket hadde falt fra Herren til avgudsdyrkelse, er den mørke baksiden av herligheten ved Sinai. Etter Ehud hadde riktignok Sjamgar også hjulpet folket mot fiendene ved en seier over filistrene (3,31). Jael, som viste seg som en heltinne da hun drepte Sisera på flukten, levde også da. Likevel var det kommet så langt med Israel at ingen våget seg ut på de alfare veiene.

Det er ingen god grunn til å tro at denne Jael var en annen enn den som nevnes i 4,17, enten en ellers ukjent dommer eller en kvinnelig dommer som sto i spissen for folket i disse ulykkelige tidene.

«Stiene var øde», det vil si at de sluttet å være stier som folk gikk på. De som likevel måtte ut på reise for å besøke andre eller drive handel, mens fremmedherredømmet lå tungt over landet, gikk «krokete stier», omveier som bøyde av fra de store veiene. Og *perazon* (פְּרָזוֹן) – det dyrkede landet med sine åpne byer og landsbyer og dem som bodde der – var like forlatt og øde som de alfare veiene.

Mange nyere utleggere gjengir *perazon* med «dommer», «fører» eller «ledelse», og den betydningen står nå i alle ordbøkene. Men den har ikke noe virkelig grunnlag. Den passer heller ikke i dette verset, for da skulle verset si det merkelige at det ikke fantes dommere i Israel på den tiden da Sjamgar og Jael var dommere.

Den greske oversettelsen gjengir ordet ulikt i v. 7 og v. 11, og det viser tydelig at oversetterne ikke visste hva det betydde.

Alle de gamle oversetterne og rabbinerne har forstått ordet ut fra *perazi* (פְּרָזִי), «innbygger på det flate landet» (5 Mos 3,5; 1 Sam 6,18), og *perazot* (פְּרָזוֹת), det åpne landet i motsetning til byene med murer (Esek 38,11; Sak 2,8). Etter det betyr *perazon* både det dyrkede landet med sine byer og landsbyer uten murer og folket som bodde der i uvernede steder. Denne betydningen ligger også til grunn i Hab 3,14, og Luther har derfor oversatt ordet med «bønder».

Debora kaller seg «en mor i Israel» fordi hun hadde våket over folket sitt med morsomsorg, slik Job kaller seg en far for de fattige han hadde tatt seg av (Job 29,16; jf. Jes 22,21).[1]

V. 8 nevner årsaken til elendigheten Israel var falt i. Subjektet er Israel fra verset før: Israel forlot sin Gud og skaper og valgte seg *elohim chadashim* (אֱלֹהִים חֲדָשִׁים), «nye guder», guder som fedrene ikke hadde dyrket (jf. 5 Mos 32,17).

Da var det strid ved portene, det vil si at fienden trengte helt fram til portene i Israels byer og beleiret dem. Og det ble ikke sett skjold eller spyd blant førti tusen i Israel. Det fantes altså ingen krigere som våget å forsvare landet mot fienden. Skjold og spyd nevnes som våpen til forsvar og angrep, og står for våpen av alle slag.

Ordene må ikke forklares ut fra 1 Sam 13,22, som om fienden hadde tatt alle våpnene fra israelittene, for «ikke sett» er ikke det samme som «ikke funnet». De sier bare at ingen våpen ble sett, fordi ikke én av de førti tusen mennene i Israel tok et våpen i hånden.

Tallet er heller ikke tallet på dem som møtte villig fram til striden etter v. 2. De gikk jo ikke ubevæpnet i kamp, og etter 4,6.10 slo Barak fienden med bare ti tusen mann. Førti tusen er et rundt tall for de krigerne som kunne ha slått fienden og fridd Israel fra trelldommen. Trolig er det valgt med tanke på de førti tusen stridsmennene fra stammene øst for Jordan som dro med Josva inn i Kanaan og hjalp brødrene sine å erobre landet (Jos 4,13).

De fleste nyere utleggere forstår verset annerledes. Mange oversetter som de gamle syriske og latinske oversettelsene: «Gud valgte noe nytt». Men i sangen er det Herren og ikke *Elohim* som utfrir Israel, og «nye ting» heter ikke *chadashim* på hebraisk.

Andre gjengir *elohim* med «dommere» («de valgte nye dommere») og viser til 2 Mos 21,6 og 22,8–9, der de som dømte på Guds vegne, kalles *elohim*. Men de stedene er ikke nok til å bevise betydningen «dommere», og langt mindre «nye dommere». Etter begge disse forklaringene skulle neste ledd dessuten handle om den modige kampen mot Sisera, og det lar seg ikke forene med at det ikke ble sett skjold eller spyd blant førti tusen frivillige krigere.

Forklaringen om at krigerne manglet de vanlige våpnene og bare hadde buer og sverd, eller gjeterstaver og redskaper, faller fordi ingenting i sammenhengen peker på en slik motsetning mellom vanlige og uvanlige våpen.

[1] Den forkortede formen av relativpartikkelen i «inntil jeg sto fram» hører til sangens folkelige preg. Den finnes derfor også i Høysangen (Høys 1,12; 2,7.17; 4,6) og en sjelden gang i vanlig prosa (Dom 6,17; 7,12; 8,26), men først i litteraturen fra fangenskapet og senere trengte den for alvor inn i skriftspråket fra dagligtalen.

V. 9–12. Vendingen

Sangeren vender seg nå bort fra Israels dype fornedrelse til den herlige vendingen som kom straks hun sto fram.

> «[9]Mitt hjerte slår for Israels høvdinger og for de frivillige som møtte fram blant folket. Pris Herren! [10]Dere som rir på hvite esler, dere som sitter på rike tepper, dere som vandrer på veien: Syng! [11]Med jubel deler de sitt bytte ved brønnene. Der priser de Herrens rettferdige verk, hans styres rettferdige verk i Israel. Den gang dro de ned til portene, Herrens folk.»

(Keil, v. 10–11: «… dere som vandrer på veien, tenk etter! Til lyden av bueskytterne blant dem som øser vann, der priser de Herrens rettferdige gjerninger, rettferdige gjerninger mot hans landsbygd i Israel. Da dro Herrens folk ned til portene!»)

«Mitt hjerte slår for Israels høvdinger», det vil si at hjertet hennes drar seg mot dem. Høvdingene er de som gir befaling, førerne i krigen (jf. v. 14; 5 Mos 33,21). Førerne og de frivillige skal først og fremst prise Herren fordi han har kronet deres villighet med seier.

Men alle lag av folket, både høy og lav, har grunn til å stemme i. De som rir på hvite esler, er overklassen generelt, ikke bare førerne (jf. 10,4; 12,14). Det fins ikke helt hvite esler, men både hebreerne og araberne satte hvit farge høyt, og derfor kalte de også esler med hvite flekker hvite. De som sitter på tepper, er de rike og velstående. De som vandrer på veien, er de vanlige folkene til fots, middelstanden og de fattige, som må ut og gå i sine gjøremål.

Logisk sett er tredelingen ikke helt presis, for de to første leddene er ikke virkelige motsetninger. Men det gir oss ikke rett til å slå dem sammen og gjøre teppene til saler eller saldekken, slik noen gjør.

Det er heller ingen grunn til å tenke bare på den lange rekken av krigere som skyndte seg fra seieren til seiersfesten. Tvert imot tales det til alle lag av folket, fordi alle nyter fruktene av seieren: de fornemme som rir på sine kostbare dyr, de rike som hviler hjemme på sine prektige tepper, og de fattige veifarende som nå kan gå i fred langs alfarveien uten frykt for fienden (v. 6).

Mange oversetter *sichu* (שִׂיחוּ) med «syng», men det kan ikke begrunnes. Den sikre betydningen er «tenk etter», det vil si på Herrens gjerninger, og den passer godt her.

Hele folket hadde god grunn til å tenke etter. Krigerne var kommet hjem og fortalte nå om Herrens mektige gjerninger blant kvinnene som vannet buskapen, og folket var vendt tilbake til byene sine. Dette er etter all sannsynlighet tanken i dette dunkle verset, som er forklart på svært mange måter.

Første ledd har ikke noe verb og kan ikke stå alene som setning. Etter ordene «til lyden av bueskytterne» venter vi «der høres lovsangen over Herrens gjerninger». I stedet slippes den påbegynte setningsbygningen ved «der priser de», og tanken tar en annen vending. Det er ikke bare den enkleste, men den eneste mulige løsningen. Å oversette «langt borte fra lyden av bueskytterne» passer ikke til det følgende «der».

Mechatsetsim (מְחַצְּצִים) er ikke de som deler bytte. Verbet betyr bare å skjære, kløyve, dele, og brukes aldri om å skifte bytte; det heter et annet ord (jf. v. 30;

Sal 68,13; Jes 9,3). Ordet kommer, slik rabbinerne sier, av *chets* (חֵץ), «pil», og betyr den som skyter med pil.

For Debora, som bodde i Benjamin, var det naturlig å nevne bueskytterne som representanter for krigerne, for buen var det viktigste våpenet til benjaminittene (1 Krøn 8,40; 12,2; 2 Krøn 14,8; 17,17). At krigerne oppholdt seg blant dem som øste vann der buskapen ble vannet, peker på fredstid, da krigerne igjen tok seg av sine borgerlige og huslige gjøremål.

«Herrens rettferdige gjerninger» er de underfulle gjerningene Herren gjorde i og for Israel for å fullføre sin frelsesplan, og som viste rettferdigheten i hans gjerning på jorden (jf. 1 Sam 12,7; Mika 6,5). *Perazon* må her forstås nøyaktig som i v. 7: landet med sine åpne byer og landsbyer og dem som bodde der, som Herren ved seieren over Sisera hadde fridd fra fiendens undertrykkelse.

Etter seieren dro Herrens folk igjen ned til portene sine. De kom ned fra fjellene og skjulestedene der de hadde søkt tilflukt for fienden (v. 6–7), og vendte tilbake til slettene og byene som nå var fri for fienden.

V. 12. Våkn opp, Debora!

> «[12]Våkn opp! Våkn opp, Debora! Våkn opp! Våkn opp, stem i en sang! Stå opp, Barak, og før dine fanger i fangenskap, du Abinoams sønn!»

V. 12 innleder andre del, skildringen av kampen og seieren. Debora lever seg inn i den store hendelsen hun skal synge om, og oppfordrer seg selv til å stemme i en sang og Barak til å føre bort fangene sine. Barak skal føre bort fanger som seierens frukt, ikke bare holde et seierstog. I de tre neste strofene i denne delen (v. 13–21) skildres hvordan kampen gikk. I de to første skildres hvilken del de forskjellige stammene tok i striden (v. 13–15 og v. 15–18).

V. 13–21. Stammene som kom ned til striden

> «[13]Den gang lød det: Stig ned, du lille flokk! Stig ned til heltene, du folk! Herre, stig ned og strid for meg blant kjempene! [14]Av Efra'im steg de ned, de som har sin rot på Amaleks fjell. Etter deg kom Benjamin blant dine folk. Av Makir steg høvdinger ned, og av Sebulon de som drar fram med førerstav. [15]Issakars fyrster fulgte Debora, og som Issakar, så Barak. I dalen styrter de fram i hans følge.»

(Keil: «13 Da kom en rest av de edle i folket ned; Herren kom ned for meg blant heltene. 14 Fra Efra'im, de som har sin rot i Amalek; etter deg Benjamin blant dine skarer. Fra Makir kom høvdinger ned, og fra Sebulon de som drar fram med mønstringsherrens stav. 15 Og fyrster i Issakar var med Debora, og som Issakar, så Barak – drevet ned i dalen på sine føtter.»)

Sangeren ser tilbake til begynnelsen av slaget og skildrer hvordan de tapre i folket strømmet ned fra fjellene for å kjempe mot fienden sammen med Barak og Debora i Jisre'el-dalen. Det var ikke hele folket som reiste seg som én mann mot undertrykkerne, men bare en rest av de edle og tapre, og med dem gikk Herren i striden.

De jødiske tolkerne har lest verbet i v. 13 som «herske»: «Da skal resten herske over de mektige; Herren hersker for meg over heltene i Siseras hær», og Luther

har fulgt dem. Men den forklaringen er helt sikkert gal, for den lar seg ikke forene med skildringen som følger, av hvordan Israels stammer dro i strid.

Verbet må forstås som «steg ned», slik som i v. 14, og leses som fortid: «Da kom en rest av de edle ned», nemlig fra fjellene i landet ned til Jisre'el-sletta. (*Den alexandrinske håndskriften av den greske oversettelsen har den riktige gjengivelsen, «da steg en rest ned», og targumen oversetter også verbet riktig.*) Tanken er at Herren selv gikk mot fienden sammen med de edle eller blant de tapre. «For meg» betyr «til min glede».

«Fra Efra'im» kom stridsmenn, ikke hele stammen, men bare edle og tapre menn, og det var de som hadde sin rot i Amalek. De hadde slått rot og bredt seg ut i Efra'ims stammeområde, som amalekittene før hadde bodd i, på «Amalekitt-fjellet» som nevnes i 12,15 (om bildet se Jes 27,6; Sal 80,10; Job 5,3).

«Etter deg», det vil si etter Efra'im, fulgte Benjamin blant dine skarer. Benjamin bodde lenger sør enn Efra'im og lå derfor bak Efra'im sett fra Jisre'el-sletta. Men benjaminittene kom til slagmarken, enten underordnet de mektigere efra'imittene eller i samme storm som hærskarene deres.

«Fra Makir», det vil si fra Manasse vest for Jordan, kom høvdinger ned med sine krigere. Makir kan ikke her være den manassittiske slekten Makir, som Moses ga den nordlige delen av Gilead og Basan i arv (jf. Jos 17,1 med 13,29–31).

Navnet står poetisk for hele Manasse, for Makir var Manasses eneste sønn, og alle manassittene stammet fra ham (1 Mos 50,23; 4 Mos 26,29; 27,1). Men her tenkes det bare på den delen av stammen som hadde fått arven sin ved siden av Efra'im, vest for Jordan.

Denne forklaringen kreves ikke bare av at Makir nevnes etter Efra'im og Benjamin og før Sebulon og Issakar. Enda tydeligere viser det seg av at Gilead på den andre siden av Jordan nevnes sammen med Ruben i v. 17, og det kan bare være Gad og østre Manasse. Navnene Makir og Gilead, Manasses sønn og sønnesønn, brukes altså poetisk om de to halvdelene av Manasse stamme: Makir om dem i vest og Gilead om dem i øst.

Fra Sebulon kom de som drar fram i lange rekker «med *soferens* stav». *Sofer* (סֹפֵר), «skriveren» eller «telleren», var tittelen på den øverste mønstringsherren, som skulle kalle ut og mønstre troppene (2 Kong 25,19; jf. 2 Krøn 26,11). Her betyr det hærføreren generelt.

«Fyrster i Issakar» var med Debora. Tekstens lesemåte «mine fyrster» gir ingen god mening, for verken Debora eller Barak var fra Issakar, og ingen steder står det at issakaritene samlet seg om Debora som sine førere. De gamle oversettelsene har lest «fyrster i», og det må være det riktige.

«Og som Issakar, så Barak»: Barak gjorde det samme som Issakar. «I dalen», det vil si Jisre'el-dalen, Kisjon-sletta, ble de «drevet på sine føtter» (jf. Job 18,8). Det betyr at de ble drevet fram uten stans, og her er det brukt om den uimotståelige kraften i begeistringen for striden. Subjektet er Issakar og Barak.

V. 15b–18. De som ble hjemme, og de som våget livet

> «[15]… Ved Rubens bekker ble det holdt store rådslagninger! [16]Hvorfor ble du sittende mellom fehegnene og hørte på hyrdefløytene? Ved Rubens bekker ble det holdt store rådslagninger! [17]Gilead - på den andre siden av Jordan holdt

> han seg i ro. Og Dan - hvorfor drøyde han ved skipene? Asjer ble sittende ved havets strand, han holdt seg i ro ved sine viker. [18]Sebulon er et folk som setter sitt liv på spill inntil døden, likeså Naftali på sine fjell.»

I denne strofen nevner Debora først de stammene som ikke tok del i kampen (v. 15–17), og vender så i v. 18 tilbake til Sebulon, som sammen med Naftali satte livet på spill for å fri Israel fra fiendens åk. Oppregningen av dem som holdt seg borte, begynner med Ruben (v. 15–16). I denne stammen vaknet det riktignok en livlig deltakelse i folkets reisning. De holdt møter og fattet store beslutninger, men det ble ikke til noe i praksis, og til sist foretrakk de å bli rolig hjemme i sitt makelige gjeterliv.

Betydningen «bekker» er sikker ut fra Job 20,17, og det er ingen grunn til å forklare ordet som «avdelinger». Rubens land, som var berømt for sine prektige beitemarker, må ha vært rikt på bekker. Spørsmålet «Hvorfor ble du sittende mellom fehegnene?», det vil si i gjeterlivets makelige ro, uttrykker forundring. Ironien er tydelig i neste ledd: de ville heller høre hyrdefløytene ved buskapen enn krigsbasunene.

Gilead, Dan og Asjer tok slett ikke del. Med Gilead menes Gad og halve Manasse stamme. At navnet Gilead brukes om hele Israels område øst for Jordan, har trolig gitt anledning til det, men her står Gilead først for Manasses sønnesønn, som representant for hans slekt som bodde i Gilead (se v. 14).

Heller ikke Dan lot folkets reisning forstyrre sin jordiske handel og ferdsel. Dans område omfattet havnebyen Jafo (Jos 19,46), og der drev daniittene trolig handel med fønikerne. Heller ikke Asjer, i sitt land ved kysten, lot seg rive ut av roen for å være med i folkets felles krig. «Havets strand» er kysten av Middelhavet, som i 1 Mos 49,13. Ordet for «viker» betyr egentlig en revne, og det er brukt om en bukt som skjærer seg inn i kysten.

Sebulon og Naftali handlet helt annerledes. Sebulon viste seg som et folk som foraktet sitt liv inntil døden, det vil si at det ofret livet for å fri fedrelandet. Det samme gjorde Naftali i sitt fjelland. De to stammene hadde stilt ti tusen stridsmenn da Barak kalte dem ut (4,10), og de var i alle fall kjernen i Israels hær.

Når vi går gjennom stammene som nevnes, er det påfallende at Juda og Simeon ikke er med, verken blant dem som var med i striden, eller blant dem som holdt seg borte. Det kan bare forklares med at Barak aldri kalte ut disse to stammene. Enten var de så opptatt av kampen mot filistrene at de ikke kunne hjelpe nordstammene mot de kanaaneiske undertrykkerne, slik vi kan slutte av 3,31, eller det var en indre uenighet mellom dem og de andre stammene.

Men selv om vi ser bort fra Juda og Simeon, er de stammene som får refs, bevis nok på at nidkjærheten for Herrens sak hadde minket sterkt i folket, og at den indre enheten i menigheten var blitt betydelig løsere.

V. 19–21. Slaget ved KisjonI neste strofe skildres slaget og seieren.

> «[19]Konger kom, de kjempet. Den gang kjempet Kana'ans konger ved Ta'anak, ved Megiddos vann. Hærfang av sølv fikk de ikke. [20]Fra himmelen kjempet de, stjernene fra sine baner. De stred mot Sisera. [21]Kisjons bekk rev fienden bort - den eldgamle bekken, Kisjons bekk. Skrid fram, min sjel, med kraft!»

Fiendens framrykking skildres med få ord. Konger kom og kjempet. Det var Kanaans konger, for Jabin hadde, som sin forfar (Jos 11,1), sluttet forbund med andre konger i det nordlige Kanaan, og de gikk i striden under Siseras ledelse. Slaget sto ved Ta'anak, ved Megiddos vann (jf. Jos 12,21), det vil si ved Kisjon-bekken (jf. 4,7). Ta'anak og Megiddo lå knapt åtte kilometer fra hverandre, og ved og mellom dem rant flere bekker ut i den sørlige armen av Kisjon, som rant gjennom sletta nord for begge byene.

De fiendtlige kongene gikk i striden i håp om å slå israelittene og ta rikt bytte. Men håpet slo feil. De kunne ikke ta med seg ett eneste stykke sølv som bytte. Ordet *betsa'* (בָּצַע), som ellers betyr bytte eller vinning, skal her trolig tas i sin grunnbetydning, «avskåret stykke». Et «stykke sølv» betyr da et eneste stykke verdifullt bytte.

For det var ikke bare israelittene som kjempet mot dem, men også himmelens makter. «Fra himmelen» forklares nærmere med «stjernene fra sine baner». Ordene forklarer det som står i 4,15: «Herren slo Sisera … med forvirring». Men de er ikke så klare at vi kan si nøyaktig hvilket naturfenomen Gud brukte til å skape forvirring blant fiendene. Etter all sannsynlighet må vi tenke på et fryktelig uvær med torden, lyn og hagl, eller et voldsomt skybrudd. Det skildres poetisk som om himmelens stjerner hadde forlatt sine baner for å kjempe for Herren og hans rike på jorden.

Mot disse maktene kunne Kanaans konger ingenting gjøre. De ble slått, og Kisjons bekk rev dem, det vil si likene deres, bort. Slaget sto mellom Ta'anak og Megiddo, altså sør for Kisjon, og den slagne fienden flyktet mot nord. Derfor fant mange døden i bølgene i bekken, som da gikk over sine bredder.

Den kalles *nachal kedumim* (נַחַל קְדוּמִים), «den eldgamle bekken», fordi den hadde rent fra uminnelige tider. Det betyr ikke, slik targumen sier, at den var berømt fra gammel tid for de mektige gjerningene som var skjedd der. Betydningen «angrepenes» eller «slaktingens bekk» er heller ikke godt begrunnet.

Det siste leddet bryter av skildringen av slaget og seieren. Debora blir revet med av de mektige gjerningene hun skal synge om, og egger sin sjel, det vil si seg selv, til å fortsette sangen med kraft. Hun hadde ennå seierens herlige frukter å synge om. Det gjør hun i sangens tredje del (v. 22–31). Første strofe der (v. 22–24) skildrer med korte, skarpe strøk fiendens flukt og hvordan folket i landet tok imot flyktningene.

V. 22–31. Flukten, forbannelsen over Meros og velsignelsen over Jael

> «[22]Da tordnet hestenes hover, hans mektige hingster sprengte fram.
> [23]Forbann Meros! sa Herrens engel. Forbann, forbann dets folk, fordi de ikke kom Herren til hjelp - Herren til hjelp blant kjempene. [24]Priset fremfor kvinner være Jael, kenitten Hebers hustru! Fremfor kvinner i telt være hun priset!»

(Keil, v. 22: «Da stampet hestenes hover under jaget, jaget av hans sterke.»)

Fiendens stridsvogner jagde av sted i villeste flukt. Hestene stampet jorden mens krigerne jagde og galopperte bort uten stans. At ordet «jaget» gjentas, uttrykker at det samme varte og varte. «De sterke» er ikke hestene, men krigerne i

stridsvognene. Det er heller ikke bare kanaaneiske fyrster som Sisera, men alle krigerne som jagde bort på stridsvognene sine.

Fienden, eller i alle fall Sisera, kunne ha blitt tilintetgjort på flukten av folket i Meros. Men de kom ikke israelittene til hjelp, og dermed trakk de Guds forbannelse over seg. At dette er tanken i v. 23, framgår av sammenhengen og særlig av velsignelsen over Jael i v. 24. Hvor Meros lå, er ukjent, for byen nevnes ikke andre steder.

Forbannelsen over innbyggerne i Meros framstilles som et ord eller bud fra Herrens engel. Det var nemlig Herrens engel, han som åpenbarer den usynlige Gud, som kjempet for Israel ved Megiddo og slo kanaaneerne. Fra ham hørte Debora ordene om forbannelsen over folket i Meros, fordi de ikke kom Herren til hjelp da han kjempet sammen med israelittene og for dem. «Blant kjempene» betyr sammen med Israels krigere.

Jael handlet helt annerledes, enda hun ikke var israelitt, men en kvinne av kenittenes stamme, som bare var i forbund med Israel (se 4,11.17). For sin heltedåd skulle hun velsignes fremfor kvinner (jf. 1 Mos 3,14, der samme uttrykk står om å være skilt ut fra de andre). «Kvinnene i telt» er de som bor i telt, gjeterkvinnene. Heltedåden hennes besynges poetisk i strofen som følger (v. 25–27).

V. 25–27. Jaels dåd

> «[25]Vann ba han om, melk ga hun ham. Fløte bar hun fram i en prektig skål. [26]Hun rekker ut sin hånd etter teltpluggen, sin høyre hånd etter arbeidsmannens hammer. Hun slår Sisera med hammeren, knuser hans hode, slår i stykker og gjennomborer hans tinning. [27]For hennes føtter sank han ned, falt han, lå han. For hennes føtter sank han ned, falt han. Der han sank ned, der lå han felt.»

Debora regner med at det som skjedde, er kjent, og finner det ikke nødvendig å nevne Siseras navn i v. 25. Ordet for «fløte», som ellers betyr tykk, sur melk, står her i samme betydning som «melk», om god melk av beste slag. Ordet for skål står bare her og i 6,38 og betyr en bolle til drikke. «Prektig skål» er egentlig «de edles skål», en fin og kostbar bolle av det slaget som blir satt fram for fornemme gjester.

Hele verset vil bare si at Jael tok vennlig imot gjesten sin, Sisera, og behandlet ham med ære og gjestfrihet for at han skulle føle seg trygg.

«Hånden hennes» er den venstre, som motsetningen «sin høyre hånd» viser. «Arbeidsmannens hammer» er en stor og tung hammer. For å male hvor dristig og stor dåden var, hopes ordene opp i andre halvdel av verset: hamre, slå i stykker, knuse, gjennombore. Ordhopingen i v. 27 har samme hensikt. Den gir ikke uttrykk for «gleden over en hevnlyst som er blitt tilfredsstilt». Den får bare fram at Sisera, som i årevis hadde vært Israels skrekk, nå ble slått i hjel med ett eneste slag. «Der han sank ned, der lå han felt», overvunnet og tilintetgjort.

V. 28–30. Siseras morTil slutt, i siste strofe (v. 28–30), vender sangeren seg til Siseras mor. Hun venter utålmodig på at sønnen skal komme hjem, og aner at han er død, mens de kloke fyrstinnene omkring henne prøver å oppmuntre henne med utsikten til at det kommer rikt bytte.

> «[28]Gjennom vinduet speider hun og roper, Siseras mor - ut gjennom gitteret: Hvorfor venter hans vogn med å komme? Hvor blir det av hans traveres hovslag? [29]Hennes klokeste hoffdamer svarer, og selv gir hun seg svar på sine ord: [30]For visst finner de hærfang og skifter: En kvinne, to kvinner til manns! Hærfang av fargede klær for Sisera! Hærfang av fargede klær, brokete klær! En farget kledning, to brokete halsduker for hver som har tatt bytte!»

(Keil, v. 29–30 i utdrag: «… men hun gjentar sine ord for seg selv … en farget duk, to brokete vevnader for hans hals som bytte.»)

Siseras mor ser utålmodig etter at sønnen skal komme tilbake, og roper høyt ut av vinduet: Hvorfor kommer han aldri? Hun aner at krigen har endt med ulykke. Verbet for å rope står bare her. På arameisk brukes det om et høyt gledesrop, men her er det tydelig et høyt rop av angst. For det gjentatte spørsmålet «Hvorfor venter hans vogn med å komme?» uttrykker tydelig engstelse og redsel.

I grunnteksten står det «hans vogners trinn». Ordet for vogner står her om spannet, hestene som er spent for vognen, så trinnene er hovslagene deres.

Fyrstinnene som var hos Siseras mor, prøvde å trøste henne med at Sisera nok måtte samle rikt bytte, og at det var derfor han ble forsinket. I uttrykket «de klokeste av hennes fyrstinner» er ironien tydelig, for virkeligheten gjorde alle deres kloke gjetninger til skamme. Andre halvdel av v. 29 er et innskudd: «men hun», Siseras mor, lot seg ikke berolige av de kloke fyrstinnenes ord. Tvert imot gjentok hun for seg selv det engstelige spørsmålet: Hvorfor kommer ikke Sisera?

I v. 30 følger svaret fra de kloke fyrstinnene. De forestiller seg at Sisera er blitt holdt tilbake av det store byttet som skal deles. «For visst» uttrykker levende visshet: De finner nok rikt bytte og deler det. «En kvinne, to kvinner til manns» betyr til hver mann; ordet for «kvinne» betyr egentlig «morsliv» og står her for en pike. Så kommer fargede tøyer og klær vevd i mange farger.

Sluttordene, «til halsen på byttet», gir ingen rimelig mening, for *shalal* (שָׁלָל) betyr verken dyr tatt som bytte eller den som tar bytte. At det skulle stå for «mannen som tar bytte», kan ikke godtas, for *shalal* er nettopp brukt tre ganger før i sin egentlige betydning. Det samme kan sies mot å forstå det om dyr tatt som bytte, og dessuten ville de neppe ha tenkt seg kostbare klær på halsen av byttedyr.

Da blir det bare to forklaringer igjen. Den ene er å lese «til hans hals», slik den greske oversettelsen har gjort: en farget duk, to brokete vevnader til Siseras hals som bytte. Den andre er å lese *shegal* (שֵׁגָל), «dronningen», «fyrstens hustru», i stedet for *shalal*.

Noen foretrekker den siste lesemåten. Til støtte for den sier de at en avskriver lett kunne skrive *shalal* for *shegal* når ordet nettopp var skrevet tre ganger, og at den tredobbelte gjentakelsen viser at byttet skulle deles mellom tre slags folk. Dessuten, sier de, var det bare rimelig at Sisera skulle sette av en del av byttet til å smykke sin hustrus hals, og at de klokeste av de fornemme damene ikke glemte seg selv når de nevnte byttet.

V. 31. Slik skal alle dine fiender omkomme

> «[31]Måtte alle dine fiender omkomme slik, Herre! Måtte de som elsker ham,
> være som solen når den går fram i sin kraft! - Og landet hadde ro i førti år.»

Dette er sangens avslutning. «Slik» viser til hele sangen: på samme måte som Sisera og krigerne hans. Solen som går fram i sin kraft, er et slående bilde på hvordan Israel skulle løftes opp og stadig mer herlig nå fram til sin bestemmelse. Det var dette Debora ventet skulle bli følgen av seieren. Med det siste leddet, «og landet hadde ro i førti år» (jf. 3,11.30; 8,28), avsluttes beretningen om denne hendelsen.

Kapittel 6. Gideon blir kalt

Gideons og hans hus' tid, Tola og Ja'ir

Det andre avsnittet av dommertiden varte ikke et helt hundreår, bare nittifem år. I denne tiden ble Israel riktignok straffet for frafallet sitt fra Herren med bare én undertrykkelse, den midianittiske, som varte i sju år. Men midianittene slo seg sammen med amalekittene og andre arabiske horder, og den nøden de førte over land og folk, var så mye verre enn de tidligere tuktelsene at israelittene måtte søke tilflukt for fienden i kløfter, huler og fjellborger.

Men jo hardere Herren straffet sitt gjenstridige folk, desto herligere viste han at han var nær for å hjelpe. Han viste også veien til varig fred og sann utfrielse av all nød, da han kalte Gideon og gjorde ham skikket til å frelse folket, og da han ga ham seier over den utallige fiendehæren med bare tre hundre utvalgte stridsmenn.

Men dragningen mot avgudsdyrkelse og Ba'als-dyrkelse var alt blitt så sterk i Israel at selv Gideon falt for fristelsen. Han var en fremragende Guds helt, han var kalt på underfullt vis, og av ekte troskap mot Herren avslo han kongsverdigheten da den ble tilbudt ham.

Likevel innrettet han seg en ulovlig gudsdyrkelse med en yppersteprestelig efod som var laget for ham, og slik ga han folket anledning til avgudsdyrkelse. Derfor ble huset hans rammet av harde dommer, som brøt løs etter hans død, under de tre årene hans sønn Abimelek hersket. Men enda Abimeleks gjerninger viste et dypt åndelig og moralsk forfall, ga Herren sitt folk ro i førtifem år til etter Abimeleks død, under to dommere, før han straffet frafallet med nye fiendtlige undertrykkelser.

Historien om Gideon og hans hus er fortalt svært utførlig, for her trer nåden og rettferdigheten hos den trofaste paktens Gud så tydelig fram at den rommer en rik skatt av lærdom og advarsel for Herrens menighet til alle tider.

Beretningen har så mange enkeltopplysninger om hendelser og personer at forfatteren må ha hatt rikholdige opptegnelser fra samtidige og øyenvitner. Men hva slags kilder det var, kan vi ikke avgjøre.

Vekslingen mellom gudsnavnene, navnet Jerubba'al for Gideon og særpreget ved kap. 9 beviser ikke at forfatteren har brukt to forskjellige kilder, for alt dette

har sin grunn i innholdet selv.[1]

V. 1–16. Nytt frafall og ny straff

> «[1]Israels barn gjorde det som var ondt i Herrens øyne. Og Herren ga dem i midianittenes hånd i sju år.»

Israelittene forlot igjen Herren sin Gud, og Herren overga dem i midianittenes hånd i sju år. Midianittene stammet fra Abraham og Ketura (1 Mos 25,2) og hadde trengt inn i gressteppene øst for moabittenes og ammonittenes land (se ved 4 Mos 22,4). Alt på Moses' tid hadde de vist seg fiendtlige mot Israel, og de var blitt slått i en hevnkrig (4 Mos 31). Men siden hadde de kommet til krefter igjen, og nå, to hundre år senere, brukte Herren dem som et tuktens ris over sitt gjenstridige folk.

I v. 1, 2 og 6 blir bare midianittene nevnt som Israels undertrykkere, men i v. 3 og 33 og i 7,12 nevnes også amalekittene og Østens barn sammen med dem. Midianittene var altså hovedfienden, men de hadde slått seg sammen med andre røverske beduinstammer for å føre krig mot Israel og herje landet.

Amalekittene, som stammet fra Esau, var Guds folks fremste fiender (se ved 1 Mos 36,12 og 2 Mos 17,8). «Østens barn» (Job 1,3) er fellesnavnet på stammene som bodde i ørkenen øst for Israels land, slik «arabere» ble brukt på Josefus' tid. Derfor kalles alle fiendene som undertrykte Israel, «østerlendinger» i 8,10.

V. 2–6. Midianittene herjer landet

> «[2]Midianittenes hånd lå tungt på Israel. Det var derfor Israels barn innrettet de grottene som finnes oppe i fjellene, hulene og fjellborgene. [3]Hver gang Israel hadde sådd, kom midianittene og amalekittene og Østens barn og gikk til angrep mot dem. [4]De slo leir rett imot dem og ødela avlingene i landet helt til Gasa og lot det ikke være noe igjen å leve av i Israel, verken småfe eller storfe eller esler. [5]For de dro opp med sine flokker og sine telt. De kom som gresshopper i mengde, det var ikke tall på dem og kamelene deres. De kom inn i landet og herjet det. [6]Israel ble rent utarmet av midianittene. Da ropte Israels barn til Herren.»

Midianittenes makt lå så tungt på israelittene at de for deres skyld innrettet seg «de kløftene som er i fjellene, og hulene og fjellborgene». Den bestemte artikkelen viser at det er tale om de tilfluktsstedene som senere, på den tiden boka ble skrevet, fantes over hele landet og var trygge skjulesteder i krigstid.

At israelittene «innrettet» dem, strider ikke mot at det finnes mange naturlige huler i kalksteinsfjellene. Teksten sier ikke at alle hulene i landet ble laget den gangen, og verbet betyr ikke bare å grave ut, men også å gjøre naturlige huler i stand – utvide dem og gjøre dem beboelige. Ordet *minharot* (מְנָהָרוֹת), som bare står her, betyr ikke «lyshull», men fjellkløfter som fossende vann har gravd ut.

Disse kløftene, hulene og borgene var ikke bare gjemmesteder for israelittene som flyktet, men enda mer for eiendelene og de nødvendige forsyningene deres.

[1]Navnet Jerubba'al brukes bevisst med tanke på hvordan Gideon fikk det (6,32), og det særegne ved kap. 9 forklares av hensikten som kommer klart fram i 8,34–35 og 9,57: å vise hvordan Gud straffet israelittenes utakknemlighet mot Gideon, særlig ugudeligheten hos mennene i Sikem, som hjalp Abimelek å myrde Gideons sønner.

For midianittene var ekte beduiner og var langt mer ute etter å røve, plyndre og legge landet øde enn etter å utrydde folket.

Når israelittene hadde sådd, kom midianittene og deres forbundsfeller over dem, slo leir mot dem og ødela grøden av mark og jord helt til Gasa, lengst sørvest i landet. Fienden kom med kameler og buskap og slo gang på gang leir i Jisre'el-dalen (v. 33). De må derfor ha kommet inn i landet vest for Jordan langs hovedveien fra landene i øst, over Jordan ved Betsjan og gjennom Jisre'el-sletten, og derfra spredte de seg over landet like til kysten ved Gasa.

De lot ikke noe være igjen å leve av, verken småfe, storfe eller esler, for de kom med flokkene sine, og teltene deres kom i mengde som gresshopper. Slik kom de inn i landet for å legge det øde. Israel ble derfor svært svekket, og i nøden ropte folket til Herren om hjelp.

V. 7–10. Profeten refser folket

> «[7]Og da Israels barn ropte til Herren for midianittenes skyld, [8]da sendte Herren en profet til Israels barn. Og han sa til dem: Så sier Herren, Israels Gud: Jeg førte dere opp fra Egypt og hentet dere ut av trellehuset. [9]Jeg fridde dere av egypternes hånd og av alle deres hånd som undertrykte dere. Jeg drev dem bort for dere, og ga dere landet. [10]Jeg sa til dere: Jeg er Herren deres Gud. Dere skal ikke frykte de guder som blir dyrket av amorittene, som eide det landet dere bor i. – Men dere hørte ikke på min røst.»

Før Herren hjalp dem, sendte han en profet for å refse folket fordi de ikke hadde hørt på sin Guds røst. De skulle komme til ettertanke og se at undertrykkelsen som knuste dem, var Guds tukt for frafallet deres. Når de ble minnet om Guds underfulle nådegjerninger i tidligere tider, skulle de bli ført til oppriktig anger og omvendelse.

Herren Gud, sa profeten, førte dere ut av Egypt, trellehuset, og fridde dere fra egypternes hånd (2 Mos 18,9) og fra alle som undertrykte dere (se 2,18; 4,3; 10,12). Han drev dem bort foran dere – profeten tenker på amorittene og kanaaneerne som Moses og Josva seiret over. Men dere har ikke holdt hans bud om ikke å dyrke amorittenes guder. Amorittene står her for kanaaneerne, som i 1 Mos 15,16 og Jos 24,15.

V. 11. Herrens engel under eiketreet

> «[11]Og Herrens engel kom og satte seg under eiketreet i Ofra, der Joasj av Abieser-ætten rådde. Gideon, sønnen hans, sto da og tresket hvete i vinpressen for å berge kornet fra midianittene.»

Profetens refselse skulle vende folkets hjerter tilbake til Herren, deres Gud og frelser. På samme måte skulle Gideons kall og den utfrielsen Gud ga Israel ved ham, gi det klareste bevis for at Israels hjelp og frelse ikke var å finne hos mennesker, men bare hos deres Gud.

Også de tidligere dommerne hadde Gud sendt. Herrens Ånd kom over Otniel, så han slo fienden i Guds kraft (3,10). Ehud drepte fiendekongen med list og ødela så hæren hans, og Barak fikk Herrens befaling gjennom profetinnen Debora om å fri folket fra fiendene og fullførte den med hennes hjelp.

Men Gideon ble kalt til Israels frelser ved at Herrens engel viste seg for ham. Slik skulle han og hele Israel se at Herren, fedrenes Gud, ennå var nær sitt folk

og kunne gjøre under som i gamle dager, hvis Israel bare holdt seg til ham og holdt hans pakt.

Gideon ble kalt gjennom to åpenbaringer fra Gud. Først viste Herren seg for ham i engelens synlige skikkelse, slik han alt hadde gitt seg til kjenne for patriarkene, og kalte ham til å fri Israel fra midianittene i Guds kraft (v. 11–24). Deretter befalte han ham i en nattlig åpenbaring å rive ned farens Ba'als-alter og ofre brennoffer til Herren sin Gud på et alter han skulle bygge (v. 25–32). I den første åpenbaringen kjente Herren seg ved Gideon; i den andre kalte han Gideon til å kjenne seg ved ham som sin Gud.

Herrens engel, det vil si Herren selv i en synlig åpenbaring i menneskeskikkelse (*se merknaden om Herrens engel i kommentaren til Mosebøkene*), viste seg denne gangen som en vandringsmann med stav i hånden (v. 21). Han satte seg under eiketreet i Ofra. Det var ikke treet, men Ofra som tilhørte Joasj av Abieser-ætten, det ser vi av v. 24, der byen kalles «Abieser-ættens Ofra».

Etter Jos 17,2 var Abieser en ætt i Manasse stamme, og etter v. 15 var den en ringe ætt. Joasj var trolig overhodet for ætten på den tiden og som sådan herre over Ofra, en by (8,27; jf. 9,5) som ble kalt «Abieser-ættens Ofra» til forskjell fra Ofra i Benjamin (Jos 18,23). Hvor byen lå, er ennå ikke fastslått med sikkerhet; én gjetning er at den lå nær nordgrensen av Efra'ims område.

Ved dette treet sto Gideon, Joasj' sønn, og «slo ut» hvete i vinpressen. Ordet *chavat* (חָבַט) betyr egentlig ikke å treske, men å banke med en stokk. Hveten ble tresket på åpne treskeplasser eller hardtrampede steder ute på marken, med treskesleder eller med okser som ble drevet rundt over kornbandene og trådte ut kornet med klovene. Bare fattige folk banket ut det lille kornet de hadde sanket, med en stokk (Rut 2,17).

I den nødstiden gjorde Gideon det i vinpressens trau, som – slik alle vinpresser – lå senket ned i jorden, i en grop gravd eller hogd ut i berget. Slik kunne han berge hveten unna midianittene.

V. 12–13. «Herren er med deg»

> «[12]Herrens engel åpenbarte seg for ham og sa til ham: Herren er med deg, du djerve kjempe! [13]Men Gideon sa til ham: Hør på meg, Herre! Er Herren med oss, hvorfor har da alt dette rammet oss? Og hvor er alle hans undergjerninger som våre fedre har fortalt oss om, når de sa: Førte ikke Herren oss opp fra Egypt? Men nå har Herren forlatt oss og overgitt oss i midianittenes hånd.»

Mens Gideon holdt på med dette, viste Herrens engel seg for ham og hilste ham: «Herren er med deg, du djerve kjempe!» Hilsenen inneholdt løftet om at Herren skulle være med Gideon, og at han i Herrens kraft skulle vise seg som en veldig kjempe. Dette løftet skulle være ham en borgen for kraft og seier i striden mot midianittene.

Men Gideon kjente ikke Herrens engel igjen i mannen som satt foran ham, og svarte tvilende: «Hør, herre, er Herren med oss, hvorfor har da alt dette rammet oss?» Ordene minner om 5 Mos 31,17: «Er det ikke fordi min Gud ikke er med meg at disse ulykkene er kommet over meg?»

Mens Gideon banket hveten, har han kanskje grunnet på folkets elendighet og på hvordan det kunne bli fridd fra fienden, uten å se noen utvei. Derfor forsto

han ikke hva den ukjente vandringsmannen mente. Mot løftet satte han den virkeligheten som så åpenbart talte mot det, nemlig at fiendene knuste folket. Av det sluttet han at Herren hadde forlatt dem og overgitt dem til fiendene.

V. 14–16. «Har ikke jeg sendt deg?»

> «[14]Da vendte Herren seg til ham og sa: Gå av sted, så sterk som du er, så skal du frelse Israel av midianittenes hånd! Har ikke jeg sendt deg? [15]Men han sa til ham: Å, Herre! Hvordan skal jeg kunne frelse Israel? Min ætt er jo den ringeste i Manasse, og jeg er den yngste i min fars hus. [16]Da sa Herren til ham: Jeg vil være med deg, og du skal slå midianittene ned til siste mann.»

Med god grunn skriver forfatteren her «Herren» og ikke «Herrens engel». For ved svaret sitt ga engelen seg tydelig til kjenne som Herren selv, særlig med de siste ordene: «Har ikke jeg sendt deg?» De minner sterkt om da Moses ble kalt til å fri Israel (2 Mos 3,12).

«Så sterk som du er», eller «i denne din kraft», er den kraften Gideon nå hadde fordi Herren var med ham – Herren, som ennå kan gjøre under som på fedrenes tid. Ordet «denne» viser til den kraften han nettopp hadde fått gjennom Guds løfte.

Av disse ordene skjønte Gideon at det ikke var et vanlig menneske som talte med ham. Derfor tiltalte han ham nå ikke lenger som *adoni* (אֲדֹנִי, «min herre»), men som *adonai* (אֲדֹנָי, «Herre», om Gud). Han talte heller ikke lenger om utfrielsen som umulig, men spurte bare, i bevissthet om sin egen og sin ætts svakhet: «Hvordan skal jeg kunne frelse Israel?» Ordet for «ætt» er egentlig «tusen», et annet ord for slekt (se ved 4 Mos 1,16).

På denne innvendingen svarte Herren: «Jeg vil være med deg» (se 2 Mos 3,12; Jos 1,5), «og du skal slå midianittene som én mann», det vil si med ett slag, slik en slår ned en enkelt mann (jf. 4 Mos 14,15).

V. 17–30. Tegnet: ilden fra steinen

> «[17]Gideon sa til ham: Dersom jeg har funnet nåde for dine øyne, så gi meg et tegn på at det er du som taler med meg! [18]Gå ikke herfra før jeg kommer ut til deg med min offergave og legger den fram for ditt åsyn! Og han sa: Jeg skal bli her til du kommer tilbake. [19]Så gikk Gideon inn og stelte til et kje, og han tok en efa mel til usyret brød. Kjøttet la han i en kurv, og suppen hadde han i en krukke. Dette bar han ut til ham under eiketreet og satte det fram for ham. [20]Da sa Guds engel til ham: Ta kjøttet og de usyrede kakene og legg det på steinen der, og hell suppen over! Og han gjorde så. [21]Og Herrens engel rakte ut staven som han hadde i hånden, og rørte ved kjøttet og de usyrede kakene med spissen av den. Da steg det ild opp fra steinen og fortærte kjøttet og de usyrede kakene, mens Herrens engel for bort for hans øyne.»

Etter dette løftet kunne ikke Gideon lenger tvile på at den som hadde vist seg for ham, talte i Guds navn. Derfor ba han om et tegn, et undertegn, som bekreftelse: «Gi meg et tegn på at det er du som taler med meg», det vil si at du virkelig er Gud, slik du sier. Samtidig ba han ham bli der til han kom tilbake med offergaven sin, og engelen gikk straks med på det.

Ordet *minha* (מִנְחָה) betyr her verken et offer i streng forstand eller bare en matgave, men en offergave som ble båret fram for Gud. Ved at gaven ble tatt imot, håpet Gideon å få det tegnet som skulle vise om den som hadde vist seg for ham, virkelig var Gud.

Gaven besto av slik mat som en satte fram for en gjest en ville hedre særlig. Gideon stelte til et kje og bakte usyrede kaker av en efa mel – omkring ti kilo – og bar kjøttet i en kurv og suppen i en krukke ut til eiketreet og satte det fram for ham.

Så bød Herrens engel ham å legge kjøttet og kakene på en stein like ved og helle suppen over, det vil si bruke steinen som alter for gaven som skulle bæres fram for Herren. Da han hadde gjort det, rørte engelen ved maten med spissen av staven sin, og ild steg opp av steinen og fortærte maten, og Herrens engel ble borte for Gideons øyne. Engelen forsvant brått; men uttrykket gir ikke grunn til å tro at han denne gangen for opp til himmelen i offerflammen, slik han gjorde i 13,19–20.

V. 22–24. «Herren er fred»

> «[22]Da Gideon så at det var Herrens engel, sa han: Ve meg, Herre Herre! For jeg har sett Herrens engel ansikt til ansikt. [23]Men Herren sa til ham: Fred være med deg! Frykt ikke, du skal ikke dø. [24]Da bygde Gideon et alter for Herren der og kalte det: Herren er fred. Det står ennå den dag i dag i Abieser-ættens Ofra.»

I dette underet fikk Gideon det tegnet han hadde bedt om: Den som hadde vist seg for ham, var Gud. Men underet fylte sjelen hans med frykt, så han ropte: «Ve meg, Herre Herre! For jeg har sett Herrens engel ansikt til ansikt.»

Utropet kan uttrykke sorg over en ulykke som har skjedd (Jos 7,7), eller skrekk ved en ulykke en aner skal komme (Jer 1,6; 4,10; 32,17; Esek 4,14). Her uttrykker det skrekk, nemlig frykt for den døden som kunne følge av at han hadde sett Gud (se 2 Mos 20,18–21 og ved 1 Mos 16,13).

Men Herren trøstet ham: «Fred være med deg! Frykt ikke, du skal ikke dø.» Disse ordene sa ikke engelen idet han forsvant. Gud talte dem til Gideon med en indre røst etter at engelen var borte.

Takknemlig for denne trøsten bygde Gideon et alter for Herren og kalte det «Herren er fred»[2]. Navnet viser hva alteret var til. Det sto ennå «den dag i dag», da Dommerboka ble skrevet, og det skulle ikke være offersted, men et minnesmerke og et vitne om Guds åpenbaring for Gideon.

Han hadde fått bevis for at Herren er fred, det vil si at han ikke ville ødelegge Israel i sin vrede, men hadde fredstanker. For fredsløftet Herren hadde gitt Gideon, var også en stadfestelse av at Gideon i Guds kraft skulle seire over midianittene og fri Israel fra undertrykkerne.

Denne gudsåpenbaringen ligner Herrens engels åpenbaring for Abraham ved Mamres lund (1 Mos 18): Han viser seg i fullkommen menneskeskikkelse, kommer som vandringsmann og lar mat bli satt fram for seg. Men det er en vesentlig forskjell. De tre mennene som kom til Abraham, tok imot maten og spiste av den – de lot seg beverte av ham. Herrens engel tok riktignok imot den

[2] **«Herren er fred»** Jehova sjalom, יְהוָה שָׁלוֹם

gaven som var gjort i stand for ham, men bare som et offer til Herren, som han lot stige opp i ilden.

Grunnen ligger i at de to åpenbaringene hadde ulikt formål. Til Abraham kom Herren for å besegle det nådesamfunnet han hadde gått inn i med ham gjennom pakten. For Gideon ville han bare stadfeste løftet om at han skulle være med ham og sende sitt folk frelse ved ham. Han ville vise at den som hadde vist seg, var fedrenes Gud, som ennå kunne fri sitt folk fra fiendene med slike under som fedrene hadde sett.

Men når Herren tok imot gaven som et offer og selv lot den fortæres av ild på underfullt vis, viste han at han ennå ville ta nådig imot Israels bønner og offer, hvis de bare forlot dyrkelsen av hedningenes døde avguder og vendte om til ham i oppriktighet (*jf. den lignende åpenbaringen i kap. 13*).

V. 25–26. Ba'als alter skal rives ned

> «[25]Samme natt sa Herren til ham: Ta din fars ungokse, og den andre sju år gamle oksen. Og du skal rive ned det Ba'als-alter som din far har, og hogge ned det Astarte-bildet som står ved siden av det. [26]Så skal du bygge et alter for Herren din Gud øverst på festningsberget og legge alt til rette. Ta så den andre oksen og bær den fram som brennoffer, og bruk veden fra Astarte-bildet som du skal hogge ned.»

(Keil: «Ta din fars ungokse, nemlig den andre oksen, den sju år gamle, og riv ned Ba'als alter som din far har, og hogg ned Astarte-bildet som står på det.»)

Skulle Gideon kunne utføre det verket han var kalt til, å sette Israel fri, måtte han først rense farens hus for avgudsdyrkelse og hellige sitt eget liv og arbeid til Herren ved å bære fram et brennoffer. «Samme natt», natten etter den dagen Herren hadde vist seg for ham, befalte Gud ham å rive ned farens Ba'als-alter med Astarte-bildet og bygge et alter for Herren og ofre en av farens okser på det.

De fleste forstår første del av verset slik at det er tale om to okser: farens ungokse og en sju år gammel okse, som Gideon skulle ofre på Herrens alter (v. 26–28).

Men siden blir ungoksen ikke nevnt mer, så det er vanskelig å se hva Gideon skulle med den. At han skulle ofre begge, eller bruke begge til å rive ned alteret, er like vilkårlige gjetninger uten støtte i teksten. Hadde Gud befalt ham å ta to okser, ville han sikkert også ha sagt hva han skulle gjøre med dem.

Siden v. 26–28 bare nevner én okse, må vi forstå v. 25 slik at Gideon skulle ta bare én, farens ungokse, og at «den andre oksen, den sju år gamle» bestemmer denne ene oksen nærmere. Den kalles «den andre» fordi den var den nest eldste av Joasj' okser.

Grunnen til at nettopp denne oksen ble valgt til brennoffer, ligger uten tvil i alderen. Loven foreskrev ingen bestemt alder for brennoffer, så de sju årene er nevnt fordi tallet betyr noe: De pekte på de sju årene med midianittisk undertrykkelse. I sju år hadde Gud gitt Israel i midianittenes hånd for frafallets skyld, og for å ta bort denne synden skulle Gideon nå ofre farens sju år gamle okse som brennoffer for Herren.

Først skulle Gideon rive ned Ba'als alter med Astarte-bildet som tilhørte faren. Etter v. 28–29 var det hele Abieser-ættens felles alter i Ofra. Alteret var

viet til Ba'al, men på det sto også et Astarte-bilde (*asjera*, אֲשֵׁרָה), et avgudsbilde for naturgudinnen kanaaneerne dyrket. Det var ikke en statue av gudinnen, men, som verbet «hogge ned» viser, bare en trestolpe (se ved 5 Mos 16,21). Alteret tjente altså kanaaneernes to fremste guddommer.

Men Herren kunne ikke dyrkes sammen med Ba'al. Den som ville tjene Herren, måtte gjøre ende på Ba'als-dyrkelsen. Ba'als alter måtte rives ned før Herrens alter kunne bygges.

Gideon skulle bygge alteret «øverst på festningsberget», trolig på toppen av berget der Ofras festning lå. Han skulle bygge det «med tilrettelegging», det vil si gjøre alteret i stand for offeret.

Ordet *ma'araka* (מַעֲרָכָה) betyr ikke byggemateriale eller vedstykker fra Ba'als alter, slik noen mener. Verbet det kommer av, brukes om å legge veden til rette på alteret (1 Mos 22,9; 3 Mos 1,7) og om å gjøre et alter i stand til offer (4 Mos 23,4). Tilretteleggingen skulle bestå i at veden fra det nedhogde Astarte-bildet ble brukt til brennofferet Gideon skulle bære fram for Herren.

V. 27–30. Gideon gjør det om natten

> «[27]Da tok Gideon ti av tjenerne sine med seg og gjorde som Herren hadde sagt til ham. Av frykt for slekten sin og for mennene i byen, torde han ikke gjøre det om dagen, derfor gjorde han det om natten. [28]Da mennene i byen sto opp tidlig om morgenen, fikk de se at Ba'als alter var revet ned og at Astarte-bildet som sto ved siden av, var hogd ned, og at den andre oksen var ofret på det alteret som var bygd. [29]Da sa de til hverandre: Hvem har gjort dette? Og de spurte og undersøkte, og de sa: Gideon, Joasj' sønn, har gjort det. [30]Mennene i byen sa da til Joasj: Før din sønn ut, han skal dø! Han har revet ned Ba'als alter, og han har hogd ned Astarte-bildet som sto ved siden av det.»

Gideon fulgte Guds befaling med ti av tjenerne sine om natten, uten tvil natten etter. Han torde ikke gjøre det om dagen av frykt for slekten, farens hus, og for folket i byen. Men neste morgen fant folket i byen Ba'als alter revet ned, Astarte-bildet på det hogd ned og oksen ofret på det nybygde alteret – oksen var nok ikke helt fortært. Da spurte de hvem som hadde gjort det, og fikk snart vite at det var Gideon. De krevde av Joasj: «Før din sønn ut, han skal dø!»

V. 31–35. Joasj og navnet Jerubba'al

> «[31]Men Joasj sa til alle dem som sto omkring ham: Vil dere kjempe for Ba'al? Vil dere hjelpe ham? Den som kjemper for Ba'al, skal miste livet før det blir morgen igjen! Er han gud, da la ham kjempe for seg selv, siden de har revet ned altrene hans. [32]Den dagen fikk Gideon navnet Jerubba'al, for de sa: La Ba'al kjempe mot ham, siden han har revet ned altrene hans!»

(Keil: «Den som kjemper for ham, skal dø – vent til i morgen!»)

Joasj svarte alle som sto omkring: «Vil *dere* kjempe for Ba'al, eller vil *dere* hjelpe ham?» – «dere» står med ettertrykk. «Den som kjemper for ham, skal dø.»

Ordene «til morgenen» betyr ikke «svært snart, før dagen gryr», men hører til hele setningen: Den som kjemper for Ba'al og vil hevne at alteret hans er revet ned, ved å drepe den som gjorde det, skal selv dø. La oss vente til i morgen og gi

Ba'al tid til å hevne seg for krenkelsen! «Er han gud, da la ham kjempe for seg selv», for alteret hans er revet ned, og slik er han utfordret til å hevne seg.

Gideons dristige trosgjerning hadde gitt faren hans troens mot, så han tok sønnens parti og overlot hele saken til guden å avgjøre. Var Ba'al virkelig gud, kunne en vente at han hevnet seg for det som var gjort mot alteret hans.

Slik fikk Gideon navnet Jerubba'al (*jerubba'al*, יְרֻבַּעַל, «la Ba'al kjempe» eller «la Ba'al føre sak»), for de sa: «La Ba'al kjempe mot ham, siden han har revet ned alteret hans.» Tilnavnet ble snart et æresnavn for Gideon. Da folket så at Ba'al ikke kunne skade ham, ble Jerubba'al en Ba'als-kjemper, en som hadde stridd mot Ba'al.

I 2 Sam 11,21 står Jerubbesjet i stedet for Jerubba'al. *Besjet* eller *bosjet* («skam») er et spottenavn på Ba'al, som også finnes i andre israelittiske navn, som Isjboset (2 Sam 2,8) for Esjba'al (1 Krøn 8,33; 9,39).

V. 33–35. Herrens Ånd kom over Gideon

> «[33]Alle midianittene og amalekittene og Østens barn slo seg nå sammen og satte over Jordan, og de slo leir i Jisre'el-dalen. [34]Men Herrens Ånd kom over Gideon. Han blåste i hornet, og Abieser-ætten samlet seg og fulgte ham. [35]Han sendte så bud omkring i hele Manasse, og de samlet seg også og fulgte ham. Han sendte bud til Asjer og til Sebulon og til Naftali, og de kom opp og sluttet seg til dem.»

Da midianittene og deres forbundsfeller på ny falt inn i Israels land, kom Guds Ånd over Gideon. Han samlet en hær fra Israels nordlige stammer (v. 33–35) og ba Gud bekrefte ved et tegn at han skulle seire over fienden (v. 36–40).

Fienden samlet seg igjen, satte over Jordan i nærheten av Betsjan og slo leir i Jisre'el-dalen (se ved Jos 17,16). «Herrens Ånd kom over Gideon», eller ordrett: «kledde Gideon»[3]. Ånden kom ned over ham og la seg om ham som en brynje eller en sterk rustning, så han i dens kraft ble usårlig og uovervinnelig (se 1 Krøn 12,18; 2 Krøn 24,20 og Luk 24,49).

Da blåste Gideon i hornet for å kalle Israel til strid mot fienden (se 3,27), og Abieser-ætten lot seg kalle sammen og fulgte ham. Hans egen ætt, som hadde sett Israels frelser i Ba'als-kjemperen som Ba'al ikke kunne hevne seg på, samlet seg først om ham.

Etter dem kom hele Manasse, det vil si Manasse-folket vest for Jordan, for stammene øst for Jordan var ikke med i krigen. Så fulgte nabostammene Asjer, Sebulon og Naftali i nord, som sendebud hadde kalt til strid. «De kom opp og sluttet seg til dem»: De dro fram mot manassittene, som kom sørfra til striden, for å kjempe mot fienden sammen med dem under Gideons ledelse.

«Kom opp» betyr her å rykke fram mot fienden (se ved Jos 8,2), ikke å gå oppover, for asjerittene og naftalittene kunne bare gå ned fra fjellene sine til Jisre'el-sletten.

V. 36–40. Tegnet med ullen

> «[36]Da sa Gideon til Gud: Dersom du vil frelse Israel ved min hånd, som du har sagt, [37]så legger jeg nå denne ulldotten på treskeplassen. Hvis det da faller dugg

[3] **«kledde Gideon»** lavsja, לָבְשָׁה

> bare på ullen, mens det er tørt på hele marken, da vet jeg at du vil frelse Israel ved min hånd, som du har sagt. [38]Og slik ble det. Da han tidlig neste morgen sto opp og klemte ullen, presset han ut dugg av den, en skål full av vann. [39]Men Gideon sa til Gud: La ikke din vrede bli opptent mot meg, om jeg taler en gang til! Jeg ville gjerne få gjøre en prøve til med ullen! La nå ullen være tørr, mens duggen faller på hele marken! [40]Og denne natten gjorde Gud det slik: Ullen var tørr, men utover hele marken lå det dugg.»

Men før Gideon gikk i striden med den samlede hæren, ba han Gud om et tegn på at han skulle lykkes. Ulldotten var ullen som var klippet av en sau, men som ennå hang sammen i ett stykke. Tegnet han ba om, var at Gud skulle la duggen falle bare på ullen som han la ut om kvelden på treskeplassen, det vil si på åpen mark, og at jorden rundt ikke skulle bli fuktet.

Gud ga ham tegnet. Neste morgen klemte Gideon ullen sammen og presset ut dugg av den, en skål full av vann. Så rikelig hadde duggen falt på ullen om natten, mens jorden omkring, som vi må forstå av sammenhengen, var blitt tørr.

Men dette tegnet var ikke helt sikkert, for ull trekker gjerne til seg dugg selv når andre ting holder seg tørre. Derfor våget Gideon å be Guds nåde om enda et tegn med ullen: at ullen skulle bli tørr, mens jorden omkring ble våt av dugg. Også denne bønnen oppfylte Gud.

At Gideon ba om tegn, kom ikke av at han manglet tro på Guds løfte om seier. Det kom av kjødets svakhet, som lammer troens kraft i ånden og ofte har gjort Guds tjenere så engstelige og motløse at Gud har måttet komme deres svakhet til hjelp ved å vise sin undermakt.

Gideon kjente seg selv og sin egen kraft og visste godt at hans menneskelige styrke ikke rakk til å slå fienden. Men siden Herren hadde lovet ham sin hjelp, ville han bli viss på den hjelpen gjennom tegnet han ba om.[4]

At nettopp en slik mann kunne vinne den mest dristige seier, skulle i seg selv være til særlig ære for Gud. Selve tegnet skulle vise hans svake tro hvor sterk Guds hjelp var. I Skriften er duggen et bilde på Guds velsignende kraft, som gir liv, kveiker og styrker naturen når den er svidd av den brennende solen.

Det første tegnet skulle være et pant på at Herren synlig og håndgripelig ville velsigne sitt folk og gi det makt over de mektige fiendene som da undertrykte Israel. Ulldotten var et bilde på Israel slik folket var da: Gud hadde gitt makt til fienden som herjet landet, og tatt sin velsignelse bort fra Israel. At ullen ble fuktet av himmelens dugg mens landet omkring var tørt, var et tegn på at Herren Gud igjen ville gi sitt folk kraft ovenfra og ta den fra jordens folkeslag.

Derfor får det andre tegnet en mer allmenn betydning: Herren viste seg mektig også i sitt folks svakhet og forlatthet, mens folkeslagene blomstret rundt omkring. Forstått slik bekreftet og styrket det andre tegnet det første. Det rommet den trøstende forsikringen for alle tider at Herren ikke har forlatt

[4] En eldre luthersk utlegger sier det slik: Av alt han hadde sett og hørt, trodde Gideon virkelig at Gud både kunne og ville fri Israel ved ham. Men troen var ikke hevet over kjødets strid, som prøvde den, og det er ikke rart at denne striden ble hardest da frelsesverket skulle utføres. Derfor søkte Gideon i sin tro et tegn fra Gud mot kjødets voldsommere kamp, så troen kunne bli mer styrket og stå kjødet imot med større kraft, og han ba samtidig om at troen måtte bli styrket.

sin menighet, selv når den ikke kan se og merke hans velsignende virke, men hersker over den og over folkene med sin allmakt.

Kapittel 7. Gideons tre hundre mann

V. 1–8. Leiren ved Harod-kilden

«[1]Jerubba'al, det er Gideon, og alt folket som var med ham, tok tidlig ut og slo leir ved Harod-kilden. Midianittenes leir lå lenger mot nord, fra More-haugen og ned i dalen.»

Da Gideon ved det dobbelte tegnet var blitt viss på Guds hjelp, dro han tidlig neste morgen ut til strid med folket han hadde samlet om seg. Israelittene slo leir ovenfor Harod-kilden, det vil si på en høyde der kilden sprang fram ved foten. Midianittenes leir lå, sett fra Gideon, nord for More-haugen i dalen, Jisre'el-dalen (se 6,33).

Hvor disse to stedene lå, kan ikke avgjøres sikkert. Harod-kilden nevnes ikke igjen, men det finnes et sted med det navnet, hjemstedet til to av Davids kjemper (2 Sam 23,25), og kilden har uten tvil navnet sitt etter det. Heller ikke More-haugen kjenner vi. Siden den lå ved Jisre'el-dalen, kan vi ikke tenke på Mores lund ved Sikem (1 Mos 12,6; 5 Mos 11,30).[1]

V. 2–3. For mye folk

«[2]Da sa Herren til Gideon: Du har for mye folk med deg til at jeg skulle gi midianittene i deres hånd. For da kunne Israel rose seg mot meg og si: Min egen hånd har frelst meg. [3]La det nå ropes ut for folket: Den som er redd og fryktsom, kan snu og fare hjem igjen fra Gilead-fjellet! Da var det tjueto tusen av folket som vendte tilbake, men ti tusen ble igjen.»

Israels hær talte 32 000 mann (v. 3), mens midianittene og deres forbundsfeller var omkring 135 000 (8,10). De var altså langt overlegne i tall.

Likevel sa Herren til Gideon: «Du har for mye folk med deg til at jeg skulle gi midianittene i deres hånd. For da kunne Israel rose seg mot meg og si: Min egen hånd har frelst meg.» Derfor skulle Gideon la det ropes ut for hele folket: «Den som er redd og fryktsom, kan snu og fare hjem igjen fra Gilead-fjellet!» Verbet *tsafar* (צָפַר), som bare står her, betyr trolig å vri seg, altså å snike seg hjem på krokveier.

[1]Noen mener Harod-kilden er den samme som «kilden i Jisre'el» der Saul slo leir mot filistrene (1 Sam 29,1), altså den kjente kilden Ain Jalud, og at More-haugen er Lille Hermon. Det er mulig, men svært usikkert, og det passer dårlig med den veien de slagne midianittene flyktet (7,25; 8,4).

Uttrykket «fra Gilead-fjellet» er svært dunkelt. Gileadfjellene lå øst for Jordan, men Israels hær lå i eller ved Jisre'el-sletten, vest for Jordan, og var samlet bare fra stammene vest for elven. Det gir derfor ingen mening å oversette «la ham vende hjem til Gileadfjellene».

Vi står igjen med to muligheter: Enten er det en skrivefeil, og «Gilead» skal være «Gilboa», eller det fantes også et fjell eller en fjellrygg ved navn Gilead ved Jisre'el-sletten, slik det etter Jos 15,10 fantes et fjell Se'ir i Juda, som vi ellers ikke vet noe om.

Den oppfordringen Gideon her skulle rette til hæren, var foreskrevet i loven for hver krig Israel skulle føre (5 Mos 20,8). Vanligvis skulle den styrke motet i hæren ved å fjerne de feige og motløse. Men her ville Herren ta fra sitt folk all grunn til å rose seg selv. Derfor ble utfallet et annet enn Gideon selv sikkert hadde ventet: Mer enn to tredjedeler av stridsmennene, 22 000 mann, vendte hjem, og bare 10 000 ble igjen.

V. 4–8. Prøven ved vannet

> «[4]Men Herren sa til Gideon: Ennå er det for mye folk! La dem gå ned til vannet, så vil jeg skille dem ut for deg der. Den som jeg sier skal gå med deg, han skal gå med deg. Men hver den som jeg sier ikke skal gå med deg, skal ikke gå. [5]Så førte han folket ned til vannet, og Herren sa til Gideon: Alle de som lepjer vannet i seg med tungen slik som hunden, skal du stille for seg selv. Likeså alle som legger seg på kne for å drikke. [6]Tallet på dem som førte vannet opp til munnen med hånden og lepjet, var tre hundre. Men resten av folket la seg på kne og drakk av vannet. [7]Da sa Herren til Gideon: Med de tre hundre mann som lepjet, vil jeg frelse dere og gi midianittene i din hånd. Men resten av folket kan gå hver til sitt. [8]Så tok de med seg folkets matforråd og deres horn. Alle de andre Israels menn lot Gideon fare hver til sitt telt, men de tre hundre mann lot han bli tilbake hos seg. Midianittenes leir lå lenger nede i dalen.»

Men også dette tallet var for stort i Herrens øyne. Derfor fikk Gideon befaling om å føre de 10 000 ned til vannet som kom fra Harod-kilden. «Der vil jeg skille dem ut for deg» – ordet betyr egentlig å lutre, altså skille ut dem som skulle gå i striden, fra resten av hæren – «og vise deg hver enkelt som skal gå med deg, og hvem som ikke skal.»

Gideon skulle dele folket slik at alle som lepjet vannet med tungen som en hund, kom i én flokk, og alle som la seg på kne for å drikke, i en annen. De som lepjet vannet inn i munnen med hånden, var tre hundre, og alle de andre la seg på kne for å drikke.

«Å føre vannet opp til munnen med hånden og lepje» betyr å øse vannet fra bekken med den hule hånden og lepje det inn i munnen med tungen, slik en hund gjør. Det er bare et tydeligere uttrykk for «lepje med tungen».

De tre hundre som slukket tørsten på denne måten, var visselig ikke de feige eller late, som ikke gadd eller torde legge seg ned for å drikke på vanlig vis, slik Josefus, Teodoret og andre har ment.

Tvert imot var de de modigste: Da de kom til en bekk før slaget, tok de seg ikke tid til å legge seg på kne og drikke seg utørste på den beleiligste måten. De

øste bare opp litt vann med hånden der de sto i full rustning, for å styrke seg til striden, og gikk så uten opphold mot fienden.

Riktignok kunne også en vanlig hærfører ha kjent igjen de modigste i hæren sin på et slikt tegn. Men hadde ikke denne beretningen vært overlevert, ville ingen hærfører, vanlig eller fremragende, ha kommet på å prøve motet til troppene sine på denne måten. Og selv Gideon, Guds helt, ville aldri ha tenkt på å gjøre en så liten hær enda mindre ved en slik prøve, eller på å slå en hær på over 100 000 mann med noen hundre av de modigste, hvis ikke Herren selv hadde befalt det.

Med tegnet med ullen ville Herren styrke Gideons svake tro og løfte ham opp til full tillit til Guds allmakt. Men nå som han var styrket, krevde Herren også at han skulle stadfeste troen sin ved å rense hæren, så han kunne gi Herren all æren og ta imot seieren over den store hæren av hans hånd alene.

Da stridsmennene var delt i en liten flokk på 300 og en stor hær på 9700, befalte Herren Gideon å sende de mange hjem, «hver til sitt», og lovet at han ville frelse Israel ved de tre hundre og gi midianittene i deres hånd. Løftet kom før befalingen for å gjøre det lettere for Gideon å lyde.

V. 8 avslutter forberedelsene til slaget, og den siste setningen leder over til striden og seieren som følger. De tre hundre utvalgte tok folkets matforråd og hornene til folket med seg.

«Folket» kan ikke være subjektet, for de tre hundre, som det her er tale om (jf. v. 16), kan ikke kalles «folket» til forskjell fra «alle Israels menn». De tre hundre overtok altså krigsforrådet og krigshornene fra dem som ble sendt hjem, så hver av dem nå hadde et horn, og siden forrådet trolig ble oppbevart i krukker (v. 16), også en krukke.

Resten, 9700 mann, hadde Gideon sendt hjem til teltene sine, det vil si til hjemmene sine (se ved 5 Mos 16,7), men de tre hundre holdt han tilbake hos seg. Fra Harod-kilden, der Gideon sto med sine tre hundre, lå midianittenes leir nedenfor i dalen (se v. 1 og 6,33).

V. 9–18. Drømmen om byggbrødet

> «[9]Samme natten sa Herren til Gideon: Stå opp og dra ned mot leiren! Jeg har gitt den i din hånd. [10]Men er du redd for å gå dit ned, så gå ned til leiren med din tjener Pura. [11]Hør så etter hva de taler om. Da skal du kjenne deg så sterk at du tør dra ned mot leiren. Han og tjeneren hans Pura gikk da ned til forpostene som holdt vakt ytterst i leiren. [12]Men midianittene og amalekittene og alle Østens barn lå der i dalen så tett som gresshopper, og det var ikke tall på kamelene deres. De var tallrike som sanden på havets strand. [13]Med det samme Gideon kom ned, var det en mann som fortalte en annen en drøm og sa: Jeg hadde en drøm. Se, et byggbrød kom rullende mot midianittenes leir. Og da det kom til teltet, støtte det til det, så det falt. Det kastet det over ende, så det ble liggende der. [14]Da svarte den andre og sa: Dette er ikke noe annet enn israelitten Gideons, Joasj' sønns sverd. Gud har gitt midianittene og hele leiren i hans hånd.»

Natten etter befalte Herren Gideon å dra ned mot fiendens leir, for han hadde gitt den i hans hånd. Fortidsformen «har gitt» uttrykker Guds råd, som alt sto

fast (som i 4,14). Men for å fylle Gideon med tillit til et foretak som etter menneskelig vurdering var svært dumdristig, la Gud til: «Er du redd for å gå dit ned, så gå ned til leiren med din tjener Pura. Hør så etter hva de taler om. Da skal du kjenne deg sterk.»

Meningen er ikke: Er du redd for å gå alene, eller ubevæpnet, så ta Pura med deg. Meningen er heller: Gå med dine tre hundre mann *inn* i fiendens leir for å slå den, for jeg har gitt den i din hånd.

Men er du redd for det, så gå med tjeneren din *til* leiren for å se hvordan det står til med fienden, og du skal høre hva de sier – det vil si, som det som følger viser, at de er motløse og har mistet håpet om å slå dere. Av det skal du få mot og kraft til striden (om uttrykket se 2 Sam 2,7).

Ordene «så du tør dra ned mot leiren» er ikke en gjentakelse av befalingen om å gå ned med tjeneren, men beskriver hva det nye motet skulle føre til: Da skal du uten frykt gå inn i fiendens leir og angripe. Å gå ned «inn i» leiren (v. 9 og 11) er å gå ned for å slå fienden; å gå ned «til» leiren (v. 10) er å speide, og det svarer til setningen som følger: Han gikk ned til utkanten av leiren.

Da Gideon kom med tjeneren sin til de væpnede mennene ytterst i leiren, mens fiendene lå spredt utover dalen med kamelene sine, en utallig hær, hørte han en av stridsmennene fortelle en annen en drøm han hadde hatt.

«De væpnede ytterst» er de ytterste forpostene i fiendens leir. Leiren rommet ikke bare stridsmenn, men alt trosset til fienden, som hadde falt inn i landet som nomader med hustruer, barn og buskap. V. 12 skildrer den utallige fiendehæren enda en gang, som i 6,5, for å gjøre innholdet og meningen i drømmen som følger, mer levende. Sammenligningen med sanden ved havet minner om Jos 11,4 og går ofte igjen (1 Mos 22,17; 32,12; 1 Sam 13,5). Med v. 13 tas tråden opp igjen.

Ordet for byggbrødet, *tselil* (צְלִיל), som bare står her, gjengis med «kake» av de gamle oversetterne; hvor det kommer fra, er usikkert. «Teltet», med bestemt artikkel, er trolig hovedteltet i leiren, hærførerens telt. Det ble kastet over ende, så bunnen kom øverst, og «det ble liggende der» er føyd til for ettertrykkets skyld. «Dette er ikke noe annet enn» betyr: Dette er bare Gideons sverd. Byggbrødet som rullet inn i leiren og veltet teltet, betyr Gideon som bryter inn i leiren med sverdet sitt og ødelegger den helt.

Under de forholdene var dette en naturlig tydning. Gideon nevnes særskilt bare fordi han var israelittenes fører, mens byggbrødet, som var de fattiges mat, egentlig er et bilde på Israel, som var så foraktet blant folkene. At israelittene hadde reist seg under Gideon, var ikke skjult for midianittene og fylte dem uten tvil med frykt, så i en drøm kunne denne frykten lett ta form av at Gideon slo og ødela leiren deres.

Også den særegne formen drømmen fikk, er psykologisk forståelig. For en nomade er teltet alt, og han kunne lett tenke seg jordbrukeren som en mann som bruker hele livet på å dyrke og bake brød. Slik ble brødet nesten av seg selv et bilde på jordbrukeren, mens han i sitt eget telt så et bilde ikke bare på sin levemåte, men på sin frihet, storhet og makt.

De frie hyrdestammene, særlig beduinene i Arabia, ser med forakt ned på de fattige jordbrukerne og til og med på byfolket, og i Kanaan, hvetens land, var det bare de fattige som levde av byggbrød. Her har vi alle elementene drømmen til den midianittiske krigeren er bygd av. Israelittene var virkelig knust av midianittene og gjort til et fattig trellefolk.

Men selv om drømmen kan forklares helt naturlig på denne måten, får den likevel et høyere, overnaturlig preg: Den er en guddommelig inngivelse. For Gud visste ikke bare om den på forhånd; han lot virkelig midianitten drømme og fortelle drømmen til kameraten sin nettopp idet Gideon i all hemmelighet var kommet til leiren. Slik skulle Gideon høre den og av den forstå, som Gud hadde sagt ham på forhånd, at fienden var motløs. Under disse omstendighetene kunne ikke Gideon annet enn se drømmen som en guddommelig inngivelse og bli viss på at Gud sannelig hadde gitt midianittene i hans hånd.

V. 15–18. Horn, krukker og fakler

> «[15]Da Gideon hørte denne drømmen fortalt og hvordan den ble tydet, tilba han. Så vendte han tilbake til Israels leir og sa: Stå opp! Herren har gitt midianittenes leir i deres hånd. [16]Han delte de tre hundre mann i tre flokker. Så ga han dem alle horn i hendene og tomme krukker, og inne i krukkene var det fakler. [17]Og han sa til dem: Dere skal se på meg og gjøre som jeg! Når jeg kommer til utkanten av leiren, så gjør som jeg gjør! [18]Når jeg blåser i hornet, jeg og alle de som er med meg, da skal også dere blåse i hornene rundt omkring hele leiren og rope: For Herren og for Gideon!»

Da Gideon hadde hørt drømmen fortalt og tydet, tilba han og priste Herren med glede. Så vendte han tilbake til leiren for å angripe fienden uten opphold.

Han delte de tre hundre i tre flokker, tre angrepskolonner, og ga dem alle horn og tomme krukker med fakler inni. Krukkene skulle skjule de brennende faklene mens de rykket fram og omringet fiendens leir. Ved angrepet skulle de knuses (v. 20), så larmen ble større, og larmen og de brennende faklene som plutselig lyste opp, skulle lure fienden til å tro at hæren var mye større enn den var.

Samtidig befalte han dem: «Dere skal se på meg og gjøre som jeg!» – en kort måte å si: Slik dere ser meg gjøre, skal også dere gjøre. «Når jeg blåser i hornet, jeg og alle de som er med meg, da skal også dere blåse i hornene rundt omkring hele leiren», som de tre flokkene skulle omringe, «og rope: For Herren og for Gideon!»

Etter v. 20 lød krigsropet fullt ut: «Sverd for Herren og for Gideon!» Men det gir ikke grunn til å sette inn «sverd» i teksten her, slik noen av de gamle oversettelsene og håndskriftene har gjort.[2]

[2]Lignende krigslister kjenner vi fra oldtiden, for eksempel hos Hannibal, og fra nyere tid fra Arabia. Midt på 1700-tallet stred to arabiske høvdinger om makten i Oman. Den ene, som var beleiret i en liten borg, slapp ut, samlet noen hundre mann og sendte små flokker til alle passene. Hver hadde et horn å blåse i på et gitt tegn, så det ble larm på alle kanter samtidig. Hele den fiendtlige hæren kom i uorden, for de fant alle passene besatt og trodde fiendens hær var like stor som larmen.

V. 19–25. Overfallet om natten

> «[19]Så kom Gideon og hundre mann som var med ham, til utkanten av leiren ved begynnelsen av den mellomste nattevakten. De hadde nettopp satt ut vaktpostene. Da blåste de i hornene og knuste krukkene som de hadde i hånden. [20]Alle de tre flokkene blåste i horn og knuste krukkene. Med venstre hånd grep de faklene og i høyre hånd holdt de hornene som de blåste i, og de ropte: Sverd for Herren og for Gideon! [21]De ble stående hver på sin plass rundt leiren. Da begynte alle som var i leiren å løpe og rope, og så flyktet de. [22]Mens de tre hundre blåste i horn, vendte Herren den enes sverd mot den andre overalt i leiren. Hæren flyktet til Bet-Hasjitta bort imot Serera, til kanten av Abel-Mehola forbi Tabbat.»

Så kom Gideon med de hundre som var med ham – den flokken han selv førte – til utkanten av fiendens leir ved begynnelsen av den mellomste nattevakten, det vil si ved midnatt. Foruten den mellomste nevner Det gamle testamente bare morgenvakten (2 Mos 14,24; 1 Sam 11,11). Av det har en med rette sluttet at israelittene delte natten i tre nattevakter. Inndelingen i fire vakter (Matt 14,25; Mark 6,48) overtok jødene først fra romerne.

«De hadde nettopp satt ut vaktpostene» – den mellomste vakten – er føyd til for å gjøre bildet tydeligere. De første vaktene var avløst og de neste satt ut, så midianittene mente de igjen trygt kunne sove natten ut. Da kom Gideon og flokken hans til utkanten av leiren, og, som vi må forstå av sammenhengen, de to andre flokkene til to andre kanter av leiren. Alle blåste i hornene og knuste samtidig krukkene de hadde i hendene.

Etter befalingen de hadde fått (v. 17), fulgte de to andre flokkene Gideons eksempel. De blåste i hornene, knuste krukkene, holdt faklene i venstre hånd og hornene i høyre og ropte: «Sverd for Herren og for Gideon!» Og de ble stående hver på sin plass rundt leiren uten å røre seg, så midianittene måtte tro at en stor hær rykket fram bak fakkelbærerne.

Da begynte hele leiren å løpe hit og dit. Fienden var skremt opp av nattesøvnen av den uventede hornlåten, larmen og krigsropet til Israels stridsmenn. De skrek av angst og redsel og fikk berget unna (ordrett: «fikk til å flykte») teltene sine, det vil si familiene, og buskapen sin, alt de eide (jf. 6,11). Det er den opprinnelige lesemåten; «de flyktet» er en senere og dårlig rettelse.

Mens de tre hundre blåste i hornene, «vendte Herren den enes sverd mot den andre og mot hele leiren». Det vil si at han lot den ene vende sverdet mot den andre, og ikke bare mann mot mann, men mot alle i leiren, så det ble et forferdelig blodbad i hele leiren.

Første setning i v. 22, «mens de tre hundre blåste i horn», tar bare opp igjen v. 20 for å knytte til det hvordan angrepet gikk videre og hvordan slaget endte. Det er ikke de tre hundre som trakk sverd mot fienden, «hver mann mot sin mann»; uttrykket brukes alltid om fiender som går løs på hverandre (se 1 Sam 14,20; 2 Krøn 20,23; Jes 3,5; Sak 8,10).

Hele midianittenes hær flyktet så til Bet-Hasjitta mot Serera, til bredden ved Abel-Mehola forbi Tabbat. Hvor disse stedene lå, er ikke fastslått. Av dem er

det bare Abel-Mehola, Elisjas hjemsted (1 Kong 19,16; 4,12), som nevnes andre steder.

Etter den syriske og den arabiske oversettelsen og noen håndskrifter skal vi lese Seredata i stedet for Serera, og Seredata er bare en annen form av Sartan (jf. 1 Kong 7,46 med 2 Krøn 4,17). Det støttes av at Sartan lå i Jordan-dalen, og at Bet-Hasjitta («akasiehuset») og Abel-Mehola etter all sannsynlighet også må søkes der; etter v. 24 flyktet jo fienden mot Jordan.

Det er tvilsomt om flukten gikk mot Betsjan, for fienden satte ikke over Jordan ved Betsjan, men mye lenger sør, ved Sukkot (8,4). Det gir grunn til å tro at midianittene ikke lå i den nordøstre delen av Jisre'el-sletten, ved Jisre'el og Sjunem, men i den sørøstre delen, og at de etter nederlaget flyktet sørover fra Gilboa mot Jordan. I så fall må Bet-Hasjitta søkes sørøst for Gilboafjellene, nord for Seredata (Sartan). Derfra flyktet de videre til «bredden ved Abel-Mehola».

Ordet *safa* (שְׂפָה) betyr ikke grense, men bredd, her Jordans bredd, som i 2 Kong 2,13 – den delen av vestbredden av Jordan som Abel-Mehola lå ovenfor. Etter Eusebius lå stedet i Jordan-dalen, ti romerske mil sør for Betsjan. Tabbat må endelig ha ligget et sted sør for Abel-Mehola.

V. 23–25. Forfølgelsen til Jordan

> «[23]Israels menn av Naftali og av Asjer og av hele Manasse ble så kalt til våpen, og de forfulgte midianittene. [24]Og Gideon sendte bud omkring på hele Efra'im-fjellet og sa: Dra ned mot midianittene og steng adgangen til vannene helt til Bet-Bara og Jordan! Så ble da hver mann i Efra'im kalt til våpen, og de stengte veien til vannene like til Bet-Bara og Jordan. [25]De tok til fange to av midianittenes fyrster, Oreb og Se'eb. Oreb drepte de på Orebs klippe, og Se'eb drepte de i Se'ebs vinpresse. Så forfulgte de midianittene. Hodene av Oreb og Se'eb hadde de med seg til Gideon på den andre siden av Jordan.»

Så snart midianittene var drevet på flukt, lot Israels menn fra Naftali, Asjer og Manasse seg kalle sammen for å forfølge dem. Det var mennene fra disse stammene som Gideon hadde sendt hjem før slaget. De var på hjemvei og kunne på svært kort tid kalles tilbake for å være med og forfølge fienden. At Sebulon (6,35) ikke nevnes, kommer etter all sannsynlighet bare av at beretningen er kort.

For å skjære av fiendens tilbaketog mot Jordan sendte Gideon bud over hele Efra'im-fjellet og kalte på efra'imittene: «Dra ned» – fra fjellene ned i lavlandet ved Jordan – «mot midianittene og steng adgangen til vannene helt til Bet-Bara og Jordan», ved å ta dette området i besittelse (se 3,28). «Vannene», som nevnes før Jordan og skilles fra den, må være de bekkene og elvene fienden måtte over på flukten til Jordan, de som renner fra østsiden av Efra'im-fjellene ned gjennom Jordan-dalen til Bet-Bara.

Hvor Bet-Bara lå, vet vi ikke; allerede Eusebius visste ikke noe sikkert. At det skulle være det samme som Betabara, der Johannes døpte etter en gammel lesemåte i Joh 1,28, kaster ikke lys over saken, for heller ikke Betabara vet vi hvor lå, og det er svært tvilsomt om navnene er de samme.

Efra'imittene fulgte oppfordringen og tok vannene før midianittene nådde Jordan, for midianittene kunne bare dra langsomt med flokkene og buskapen

sin. Så fanget de to av midianittenes fyrster og drepte dem: Oreb (*orev*, עֹרֵב, «ravn») ved Orebs klippe og Se'eb (*ze'ev*, זְאֵב, «ulv») ved Se'ebs vinpresse.

Mer vet vi ikke om disse to stedene. Orebs klippe nevnes bare en gang til, i Jes 10,26, der profeten minner om denne berømte seieren. Men så mye går fram av verset: Midianittene ble slått av efra'imittene begge steder, de to fyrstene falt der, og stedene fikk navn etter det.

Stedene lå ikke øst for Jordan, slik noen har sluttet av at efra'imittene førte hodene av Oreb og Se'eb til Gideon «på den andre siden av Jordan». De lå på vestsiden, der efra'imittene hadde tatt vannene og Jordan før midianittene.

Uttrykket betyr ikke «fra den andre siden av Jordan», men bare «hinsides Jordan» (som i Jos 13,32; 18,7; 1 Kong 14,15). Det står altså ikke at efra'imittene brakte hodene fra østsiden over til Gideon på vestsiden, men at de brakte dem til Gideon da han var kommet over til landet øst for Jordan.

Den forklaringen kreves av sammenhengen: «De forfulgte midianittene», står det, så efra'imittene fortsatte forfølgelsen etter å ha drept fyrstene. Den kreves også av klagen efra'imittene førte mot Gideon fordi han ikke hadde kalt dem med i krigen (8,1 ff.). Klagen er riktignok fortalt før Gideon satte over Jordan (8,4), men i tid kom den først etterpå; historien foregriper her litt det som skjedde senere.

Kapittel 8. Gideons siste år og efoden

V. 1–23. Efra'ims menn klager

«[1]Efra'ims menn sa til Gideon: Hva er det du har gjort mot oss? Hvorfor sendte du ikke bud etter oss da du dro i strid mot midianittene? Og de gikk sterkt i rette med ham. [2]Men han sa til dem: Hva har vel jeg gjort her som kan sammenlignes med det som dere har gjort? Er ikke Efra'ims etterhøst bedre enn Abiesers vinhøst? [3]I deres hånd ga Gud midianittenes fyrster, Oreb og Se'eb. Hva har da jeg maktet å gjøre som kan lignes med det dere har gjort? Da han talte slik til dem, var de ikke vrede på ham lenger.»

Efra'imittene hadde slått midianittene ved Oreb og Se'eb og forfulgte dem videre da de møtte Gideon. At de gikk så sterkt i rette med ham, kom mindre av misnøye over at de var gått glipp av byttet enn av såret stolthet og misunnelse: Gideon hadde ført krig mot fienden og slått ham uten denne stammen, som strevde etter å være den ledende.

At det var såret ærgjerrighet, ser vi særlig av Gideons svar: «Hva har vel jeg gjort …?» – som om jeg skulle ha utrettet like store ting som dere! Efra'ims etterhøst er seieren over de flyktende midianittene. Den kaller Gideon bedre enn Abiesers vinhøst, altså seieren som han, abiesritten, vant med sine tre hundre mann, fordi efra'imittene hadde drept to midianittiske fyrster. Seieren deres må virkelig ha vært svært stor, for Jesaja nevner den som et mektig slag Herren slo mot Midian (Jes 10,26).

V. 4–5. Gideon ber Sukkot om brød

«[4]Gideon kom til Jordan og gikk over, han og de tre hundre mann som var med ham. De var blitt trette mens de forfulgte fienden. [5]Da sa han til mennene i Sukkot: Kjære, gi folket som følger meg, noe brød! De er trette, og jeg holder på å forfølge Sebah og Salmunna, midianittenes konger.»

Her begynner forfølgelsen av midianittene. For at de midianittene Gud hadde gitt i hans hånd, skulle bli helt tilintetgjort, forfulgte Gideon dem som hadde sluppet over Jordan, til han nådde dem ved den østlige grensen av Gilead og slo dem der. Siden han ba Sukkot om brød, må han ha gått over Jordan et sted i nærheten av byen. Sukkot lå på østsiden av Jordandalen (Jos 13,27), ikke rett overfor Bet-Sjean, men etter 1 Mos 33,17 på sørsiden av Jabbok.

V. 6–7. Sukkots høvdinger avviser ham

> «[6]Men høvdingene i Sukkot sa: Har du allerede Sebahs og Salmunnas hender i din hånd, siden vi skal gi hæren din brød? [7]Da sa Gideon: Nå vel, når Herren gir Sebah og Salmunna i min hånd, da skal jeg treske dere med ørkenens torner og tistler.»

Høvdingene i Sukkot viste så lite medfølelse og samhold med sitt eget folk at de ikke gikk med i angrepet på Israels fiender – de nektet til og med å gi brød til brødrene fra stammene vest for Jordan, som var utmattet av forfølgelsen.

Svaret deres røper ikke bare feighet og frykt for at midianittene skulle hevne seg på dem som hadde hjulpet Gideon, når de kom tilbake. Det røper også forakt for den lille flokken hans, som om han umulig kunne utrette noe mot fienden. Og i denne forakten viste de at de slett ikke stolte på Gud.

Derfor truet Gideon dem med en hard straff når han kom seirende tilbake. «Treske» står i overført betydning: straffe hardt. «Ørkenens torner» er sterke torner, for ørkenen er tornebuskenes naturlige jord. Også ordet for «tistler» betyr etter de gamle oversettelsene og rabbinerne tornete planter, trolig slike som vokser på steinete grunn. Forklaringen «treskesleder med stein eller flint under» holder ikke.

V. 8–9. Pnuel svarer på samme måte

> «[8]Så dro han derfra opp til Pnuel og talte på samme måte til innbyggerne der. Men mennene i Pnuel svarte ham som mennene i Sukkot hadde svart. [9]Da sa han til dem også: Når jeg kommer vel hjem igjen, skal jeg rive ned dette tårnet.»

Innbyggerne i Pnuel, på nordsiden av Jabbok (se 1 Mos 32,24 ff.), var like uvennlige mot Gideon. Også dem truet han: «Når jeg kommer vel hjem igjen» – det vil si uskadd – «skal jeg rive ned dette tårnet», trolig borgen i Pnuel.

V. 10–12. Seieren ved Karkor

> «[10]Men Sebah og Salmunna lå i Karkor med hærene sine, omkring femten tusen mann. Det var alt som var igjen av østerlendingenes store hær. Men de falne var hundre og tjue tusen mann som kunne dra sverd. [11]Gideon dro opp teltboerveien øst for Nobah og Jogbea, og han slo hæren mens den kjente seg trygg. [12]Sebah og Salmunna flyktet, og han forfulgte dem. Og han tok begge midianittenes konger, Sebah og Salmunna, til fange og skremte fra hverandre hele hæren.»

Hvor Karkor lå, kan ikke fastslås sikkert, for stedet nevnes bare her. Borgen Karkaria ved Petra, som Eusebius og Hieronymus tenkte på, ligger altfor langt sør. Karkor kan ikke ha ligget langt fra Nobah og Jogbea, som trolig lever videre i ruinene Nowakis og Jebeiha nordvest for Rabbat-Ammon.

Knobel heller til å se en ruin i nærheten, Karkagheisch, som Karkor. Kunne dette bevises, ville Gideon ha falt over fiendens leir fra nordøst. For «teltboerveien øst for Nobah og Jogbea» kan knapt være noe annet enn veien som gikk øst for disse byene, forbi gadittenes østligste grenseby og ut til nomadene i ørkenen. Først da Gideon hadde skremt leiren ut av tryggheten med sitt uventede angrep, lyktes det ham å ta de to kongene til fange.

V. 13–14. Den unge mannen fra Sukkot

> «[13]Gideon, Joasj' sønn, vendte så tilbake fra striden, fra Heres-bakken. [14]Og han fikk fatt på en ung mann som hørte hjemme i Sukkot. Ham spurte han ut, og han skrev opp for ham høvdingene og de eldste i Sukkot, syttisju mann.»

Nå følger straffen over Sukkot og Pnuel og henrettelsen av de fangne midianittkongene. «Fra Heres-bakken» betyr fra oppgangen eller fjellveien ved Heres, et sted foran byen Sukkot som vi ellers ikke kjenner. Slik forstår Septuaginta, Peshitta og den arabiske oversettelsen ordene. Targumen, og etter den rabbinerne og Luther, har «før solen gikk ned», men det strider mot språkets regler: Ordet *heres* (חֶרֶס) kan riktignok brukes om solen i poetisk språk, men ordet for «oppgang» kan ikke bety solnedgang.

«Spurte ham ut, og han skrev opp» betyr: Gideon spurte ham etter navnene på høvdingene og de eldste – byens øvrighet og ledere – og den unge mannen skrev dem opp.

V. 15–17. Straffen over Sukkot og Pnuel

> «[15]Han kom til mennene i Sukkot og sa: Se, her er Sebah og Salmunna, som dere hånte meg for og sa: Har du da allerede Sebahs og Salmunnas hender i din hånd, så vi skulle gi dine trette menn brød? [16]Og han grep byens eldste, og han tok ørkenens torner og tistler og tuktet mennene i Sukkot med dem. [17]Tårnet i Pnuel rev han ned og slo i hjel innbyggerne i byen.»

Gideon holdt fram for de eldste hvordan de hadde hånt ham (v. 6). «Mennene i Sukkot» (v. 15–16) er her et samlende uttrykk for byens eldste (v. 16), og «de eldste» står igjen for alle byens ledere, høvdingene medregnet. «Han tuktet mennene i Sukkot med dem» betyr: Han lot dem kjenne det, han straffet dem med tornene.

Straffen over begge byene var på alle måter fortjent og ble fullbyrdet med rette. Innbyggerne hadde ikke bare sviktet Israel så langt de kunne, av ren egennytte, i en hellig strid for Herrens ære og hans folks frihet. Med sin forakt for Gideon og hans menn hadde de også foraktet Herren selv, som ved seieren over fiendens tallløse hær hadde vist for hele folket at Gideon og hans menn var hans egne stridsmenn. Herren hadde kalt Gideon til å være Israels frelser og dommer, og derfor var det hans plikt å straffe de troløse byene.

V. 18–21. Sebah og Salmunna dør

> «[18]Siden sa han til Sebah og Salmunna: Hvordan så de ut, de mennene som dere drepte på Tabor? Og de sa: De var som du, hver av dem som en kongesønn å se til. [19]Da sa han: Det var brødrene mine, min mors sønner. Så sant Herren lever, dersom dere hadde latt dem leve, skulle jeg ikke slått dere i hjel nå. [20]Og han sa til Jeter, sin førstefødte sønn: Kom og slå dem i hjel! Men gutten dro ikke sverdet sitt. Han var redd, for han var bare en gutt. [21]Da sa Sebah og Salmunna: Kom selv og hogg oss ned! For som mannen er, så er hans styrke. – Så gikk Gideon fram og slo Sebah og Salmunna i hjel. Og han tok halvmånene som kamelene deres hadde om halsen.»

Da byene var straffet, gjengjeldte Gideon de to fangne midianittkongene etter det de hadde gjort. Av rettergangen i v. 18–19 får vi vite at de hadde drept Gideons brødre – tydeligvis ikke i åpen strid, men på en urettferdig og grusom måte, som

et mord. Det lot Gideon dem sone med sitt eget liv, etter den strenge gjengjeldelsens rett.

Spørsmålet i v. 18 betyr ikke «hvor?», men «hvordan så de ut». Tabor er enten byen Tabor eller Tabor-fjellet (se 4,6; Jos 19,22). Kongenes svar betyr at brødrene alle var like staselige som Gideon.

Fordi de drepte var hans egne brødre, sverget Gideon ved Herren at kongene ellers ville ha fått leve (v. 19). At han befalte Jeter, sin førstefødte sønn, å drepe dem, skulle legge til straffen den skam å falle for en gutts hånd. Kongenes ord «som mannen er, så er hans styrke» betyr: Slik styrke hører en mann til, ikke en gutt.

Halvmånene som Gideon tok som bytte, var halvmåneformede smykker av sølv eller gull, som både menn og kvinner bar om halsen (v. 26; Jes 3,18), og som de også hengte om halsen på kamelene. Den skikken finnes ennå i Arabia.

V. 22–23. Gideon vil ikke være konge

> «[22]Israels menn sa da til Gideon: Du skal herske over oss, både du og din sønn og din sønnesønn! For du har frelst oss av midianittenes hånd. [23]Men Gideon sa til dem: Jeg vil ikke herske over dere, og min sønn skal ikke herske over dere. Herren skal herske over dere.»

Nå følger det siste Gideon gjorde, og hans død. Fordi han så herlig hadde fridd Israel fra midianittenes lange og tunge undertrykkelse, tilbød israelittene ham en arvelig kongeverdighet. «Israels menn» var neppe alle de tolv stammene, men trolig bare de nordlige stammene i Vest-Israel som er nevnt i 6,35. De hadde lidd mest under midianittene og var de første som samlet seg om Gideon for å angripe fienden.

Denne Guds stridsmann sto imot fristelsen til å ta styret over Israel. Svaret hans viser tydelig til det Israels stammer var kalt til og grunnlagt som: et folk Herren hadde utvalgt til sin eiendom, og som han nettopp så klart hadde åpenbart seg for som sin allmektige hersker og konge.

At Gideon avviste kongeverdigheten, strider ikke mot at Moses allerede hadde regnet med at folket en gang kunne komme til å ønske seg en konge, og at han hadde gitt en kongelov nettopp for et slikt tilfelle (5 Mos 17,14 ff.).

Gideon avslo ikke æren fordi han mente at et jordisk kongedømme i Israel var uforenlig med Herrens himmelske kongedømme. Han avslo bare fordi han syntes at Herrens styre i Israel var mer enn nok, og fordi han ikke mente at verken han eller sønnene hans var kalt til å grunnlegge et jordisk kongedømme.

V. 24–35. Gullringene

> «[24]Og Gideon sa til dem: Jeg vil be dere om noe: at dere alle vil gi meg de ringene dere har tatt til bytte! – For midianittene gikk med gullringer, de var ismaelitter. [25]Og de sa: Vi vil gjerne gi deg dem. Så bredte de ut et klede, og på det kastet hver av dem de ringene han hadde tatt til bytte. [26]Vekten av de gullringene han hadde bedt om, var ett tusen sju hundre sekel gull foruten de halvmånene og øresmykkene og purpurklærne som midianittenes konger hadde på seg, og i tillegg til de kjedene som kamelene deres hadde om halsen.»

Gideon sto imot fristelsen til å sette en jordisk krone på hodet, og det gjorde han av sann troskap mot Herren. Men han ga etter for en annen fristelse, som også lå i folkets tilbud: å sikre seg for framtiden den stillingen Herren hadde kalt og opphøyet ham til.

Herren hadde kalt ham til å frelse Israel ved selv å vise seg for ham i sin engel. Han hadde tatt imot gaven hans som et velbehagelig offer, og han hadde befalt ham å bygge et alter og ved et sonende brennoffer gjenopprette dyrkelsen av Herren i hans slekt og stamme, så Guds nåde igjen kunne vende tilbake til folket. Gang på gang hadde Herren gjort sin vilje kjent for ham, og ved den herlige seieren over fiendens mektige hær hadde han stadfestet ham som sin utvalgte tjener, Israels frelser og dommer.

Dette forholdet til Herren mente Gideon at han burde holde fast ved. Derfor ba han folket om ringene etter at han hadde avslått kongeverdigheten. Forfatteren forklarer bønnen med at fienden gikk med gullringer, så israelittene kunne ta en mengde ringer som bytte. «Ismaelitter» er et fellesnavn på nomadestammene i Arabia, og midianittene hørte med til dem (som i 1 Mos 37,25).

Kledet de bredte ut, *simla* (שִׂמְלָה), var det øverste kledningsstykket, for det meste bare et stort, firkantet tøystykke. Gullringene veide 1700 sekel, omkring 25 kilo. Det kom i tillegg til resten av byttet, som Gideon ikke ba om, og som israelittene beholdt selv: halvmånene, øresmykkene – *netifot* (נְטִפוֹת), egentlig «små dråper», trolig perleformede øredobber (Jes 3,19) – og purpurklærne midianittkongene hadde på seg, og dessuten kjedene om kamelenes hals.

I v. 21 nevnes halvmånene på kamelene i stedet for kjedene, fordi de var den mest kostbare delen av kjedene. Ennå i dag pynter araberne halsen på kamelene med et bånd med små skjell sydd på i form av en halvmåne, og høvdingene legger til sølvsmykker; midianittkongene hadde halvmåner av gull.

Mengden av gullsmykker er ikke underlig når vi vet hvor overdådig araberne ennå i dag smykker seg. Midianittenes hær hadde vært på over 130 000 mann, og bare 15 000 var igjen før det siste slaget. Israelittene kan altså lett ha samlet 5000 gullringer eller flere, og de kunne godt veie 1700 sekel.

V. 27. Efoden i Ofra

> «[27]Og Gideon laget en efod av gullet og stilte den opp i sin by i Ofra. Hele Israel drev hor med den der. Den ble en snare for Gideon og hans hus.»

Gideon brukte gullet fra byttet til å lage en efod. Det betyr ikke at alle de 1700 sekel gull gikk med til selve efoden, bare at efoden ble bekostet med dette gullet. Efod betyr ikke et gudsbilde av Herren eller et avgudsbilde, slik Gesenius og andre hevder. Det er yppersteprestens skulderkledning, trolig sammen med brystduken (*hosjen*) som hørte til, med urim og tummim, slik som i 1 Sam 14,3; 21,9; 23,6.9.

Efoden var vevd med gulltråder gjennom hele stoffet. På skulderstykkene og på brystduken satt edelstener innfattet i gull, og brystduken var festet til efoden med kjeder av tvunnet gull (2 Mos 28,6–30). Selv om ikke 25 kilo gull gikk med til dette, måtte det også skaffes fjorten edelstener og betales for arbeidet, så hele mengden kunne lett gå med til en slik prestedrakt.

Gullmengden gir oss derfor ingen rett til å lese inn i teksten at Gideon grunnla en egen helligdom og laget et gullbilde av Herren i oksens skikkelse, slik Bertheau gjør. Det står ingenting om et utskåret eller støpt bilde, slik det gjør i kap. 17–18, og heller ikke resten av teksten tyder på en helligdom med et gudsbilde.[1]

Uttrykket som NB gjengir med «stilte den opp», betyr ikke nødvendigvis at han reiste den opp. Det kan like gjerne bety at han oppbevarte den i sin by Ofra. Ordet brukes aldri om å stille opp et bilde eller en støtte; det kan også bety å legge ned (6,37) eller å la noe bli stående eller etterlate det (1 Mos 33,15). Heller ikke resten av verset forutsetter at det ble grunnlagt en helligdom eller et tempel i Ofra og reist en gullkalv der.

Hva Israels hor med efoden – avgudsdyrkelsen med Gideons efod i Ofra – besto i, kan vi bare slutte oss til ut fra den betydningen efoden hadde i dyrkelsen av Herren etter Moseloven. «Brystduken på kjortelen og det hellige loddet ble utvilsomt brukt i avgudsdyrkelsen» (Oehler), og Gideon lot lage en efod i Ofra for å få åpenbaringer fra Herren ved den.

Vi skal ikke et øyeblikk tenke at den hellige drakten ble stilt ut for at folket skulle tilbe den. Langt mer sannsynlig tok Gideon selv på seg efoden og bar den som prest når han ville spørre Herren og få vite hans vilje. Kanskje ofret han også til Herren på alteret som var bygd i Ofra (6,24).

Drivkraften var sikkert ikke bare ærgjerrighet, slik Bertheau mener – som om Gideon, som alt under krigen hadde opptrådt uavhengig av Efra'im (8,1 ff.), også i fredstid ville gjøre seg uavhengig av menighetens felles helligdom i Efra'ims land og av ypperstepresten. I alt han gjorde under striden med midianittene, finnes det ikke det minste spor av en slik ærgjerrighet.

Roten til Gideons feil, som ble en snare for ham og hans hus, ligger utvilsomt dypere. Ypperstepresteembetet hadde trolig mistet sin verdi i folkets øyne fordi de som hadde det, var ubetydelige. Folket så derfor ikke lenger ypperstepresten som den eneste eller fremste formidleren av Guds åpenbaring.

Herren hadde åpenbart seg direkte for Gideon, slik han ikke hadde gjort for noen dommer eller fører for folket siden Josvas tid. Derfor kunne Gideon mene at han ikke brøt loven når han lot lage en efod og slik skaffet seg et middel til å spørre Herren om hans vilje.

Synden hans besto altså først og fremst i at han grep inn i det som tilhørte det aronittiske presteskapet, og trakk folket bort fra den ene lovlige helligdommen. Slik undergravde han ikke bare Israels enhet som Guds folk, men han ga også støtet til at folket etter hans død falt tilbake til Ba'al-dyrkelsen. Denne synden ble en snare for ham og hans hus.

V. 28. Ro i førti år

> «[28]Slik ble midianittene ydmyket under Israel, og de løftet ikke hodet flere ganger. Og landet hadde ro i førti år, så lenge Gideon levde.»

[1]Oehler sier med rette at det ikke er noe i fortellingen som støtter at Gideon reiste et oksebilde slik Jeroboam senere gjorde. Hvorfor skulle ikke Gideon ha dyrket Herren uten bilde, ved alteret fra 6,24, som var et tegn på Herrens nærvær og sto der ennå på forfatterens tid?

V. 28–32 avslutter fortellingen om Gideon: Midianittene reiste seg aldri igjen, og landet hadde ro så lenge han levde.

V. 29–31. Gideons sønner

> «[29]Så dro Jerubba'al, Joasj' sønn, hjem til sitt hus og ble boende der. [30]Gideon hadde sytti sønner som var hans egne barn, for han hadde mange koner. [31]Han hadde også en medhustru som bodde i Sikem. Med henne fikk han en sønn og kalte ham Abimelek.»

Før forfatteren forteller om Gideons død, nevner han noen få ting om familien hans. De forbereder fortellingen om det sønnene hans gjorde, da Gideons synd modnet og dommen brøt løs over huset hans. Både ordet «dro» og valget av navnet Jerubba'al skal få fram overgangen fra kampens hete mot midianittene til et stille liv i hjemmet. I stedet for å ta imot kronen han ble tilbudt, og bli stående i spissen for folket, trakk den berømte Ba'al-kjemperen seg tilbake til et privat liv.

Medhustruen i Sikem kalles i 9,18 hans trellkvinne. Sønnen med henne fikk navnet Abimelek, «kongens far». Uttrykket for å gi navnet betyr ikke det vanlige «å gi navn», men å gi et tilnavn (se Neh 9,7; Dan 5,12). Abimelek fikk altså navnet av Gideon som et tilnavn som svarte til hans karakter, ikke ved fødselen, men da han vokste opp og viste egenskaper som fikk folk til å vente at han ville bli en kongefar.

V. 32. Gideons død

> «[32]Og Gideon, Joasj' sønn, døde i høy alder og ble gravlagt i sin far Joasj' grav i Ofra, som tilhørte Abieser-ætten.»

Gideon døde i høy alder (se 1 Mos 15,15; 25,8), altså en fredelig død – det gjorde ikke sønnene hans (se kap. 9) – og ble gravlagt i farens grav i Ofra (6,11).

V. 33–35. Israel faller fra igjen

> «[33]Men da Gideon var død, ble Israels barn igjen troløse og drev hor med Ba'alene, og de tok Ba'al-Berit til sin gud. [34]Israels barn glemte Herren sin Gud, som hadde frelst dem fra alle fiender rundt omkring. [35]Heller ikke viste de Jerubba'als, Gideons hus, noen kjærlighet til gjengjeld for alt det gode han hadde gjort for Israel.»

V. 33–35 innleder fortellingen om Gideons sønner. Etter Gideons død falt israelittene igjen tilbake til den Ba'al-dyrkelsen som Gideon hadde rykket opp i farens by (6,25 ff.).

Ba'al-Berit, «paktens Ba'al» (det samme som El-Berit, «paktens gud», 9,46), er ikke Ba'al som gud for pakter. Etter 1 Mos 14,13 betyr navnet Ba'al som en gud de sto i pakt med – en Ba'al de hadde sluttet pakt med, slik israelittene hadde sin trofaste paktsgud i Herren. Ba'al-Berit-dyrkelsen i Sikem (9,46) var en etterligning og forfalskning av dyrkelsen av Herren, der Ba'al var satt i Herrens sted (se Hengstenberg).

Da de falt fra, glemte de ikke bare Herren som hadde frelst dem, men også alt de skyldte Gideon. Forfatteren skriver «Jerubba'al, Gideon» her, ikke bare for å slå fast at Gideon og Jerubba'al er samme mann, men for å vise hva Gideon, Ba'al-kjemperen, med rette hadde fortjent av Israels folk.

Kapittel 9. Abimelek og Jotams fabel

Dette kapitlet forteller om dommen over Gideons hus, eller om Abimeleks synder og endelikt. Etter Gideons død banet Abimelek, hans sønn med medhustruen, seg vei til kongemakt over Israel ved å myrde brødrene sine med hjelp fra mennene i Sikem (v. 1–6).

Jotam var den eneste av Gideons sytti sønner som slapp unna. I en fabel holdt han fram for Sikems borgere den store uretten de hadde gjort, og truet dem med Guds straff (v. 7–21). Straffen rammet først Sikem etter svært kort tid (v. 22–49) og nådde til sist Abimelek selv (v. 50–57).

V. 1–6. Abimelek vinner Sikem

> «[1]Abimelek, Jerubba'als sønn, dro til Sikem, til sin mors brødre, og han talte til dem og til hele sin morfars slekt og sa: [2]Tal til alle Sikems menn og si: Hva er best for dere, at sytti menn, alle Jerubba'als sønner, hersker over dere, eller at én mann hersker over dere? Og husk at jeg er av samme kjøtt og blod som dere! [3]Da talte hans mors brødre om ham til alle Sikems menn, og la alt dette fram for dem. Da vendte deres hu seg til Abimelek, for de tenkte: Han er jo vår bror.»

Abimelek dro til Sikem, der moren hans var fra (8,31), og vendte seg til morbrødrene og hele morfarens slekt. Han ba dem tale til alle Sikems menn – offentlig og høytidelig, «i deres ører». Ordet for «menn» her, *ba'ale* (בַּעֲלֵי), betyr egentlig «herrer», det vil si byens borgere. Det var ikke bare de kanaaneiske borgerne, som det ennå fantes noen av i Sikem (v. 28), men alle, altså for det meste israelitter.

«Samme kjøtt og blod» betyr slektskap (jf. 1 Mos 29,14). Navnet «Jerubba'als sønner» – sønnene til ham som hadde revet ned Ba'als alter – var like lite egnet til å anbefale Gideons sønner hos Sikems borgere, som var hengitt til Ba'aldyrkelsen, som tanken på at sytti menn skulle herske over dem. Noe slikt styre hadde aldri eksistert, og Gideons sytti sønner hadde heller aldri strebet etter det.

Men Abimelek tok for gitt at brødrene hadde den samme herskelysten som han selv. Og Sikems borgere var desto mer villige til å tro ham, siden den æren Gideon hadde hatt, var svært egnet til å skaffe sønnene hans en framtredende plass i folket.

V. 4–5. Brodermordet

«[4]Så ga de ham sytti sekel sølv fra Ba'al-Berits tempel. For pengene leide Abimelek noen løse og frekke menn som fulgte ham. [5]Og han kom til sin fars hus i Ofra og slo i hjel brødrene sine, Jerubba'als sønner, sytti mann på én stein. Men Jotam, Jerubba'als yngste sønn, ble tilbake, for han hadde gjemt seg.»

Sølvet kom fra skattkammeret i templet som var viet til paktens Ba'al i Sikem. Tempelskatter ble ofte brukt til politiske formål (se 1 Kong 15,18). For pengene var det lett for Abimelek å leie folk. «Løse» betyr egentlig «tomme», uten moralsk tøyle, og «frekke» egentlig «som koker over». Sytti er tallet på alle brødrene; siden Jotam slapp unna, var det sekstini som ble drept.

«På én stein» betyr at det skjedde som en formell henrettelse. Det var et blodig varsel om tistammeriket, som senere ble grunnlagt i Sikem av efra'imitten Jeroboam. Der styrtet det ene kongehuset det andre og prøvde som regel å trygge makten sin ved å utrydde hele slekten til det styrtede kongehuset (1 Kong 15,27 ff.; 2 Kong 10,1 ff.).

Også i Juda forsøkte Ba'al-dyrkeren Atalja å rive til seg makten ved å utrydde alle sønnens etterkommere (2 Kong 11). Slike brodermord har forekommet like til vår tid i de muslimske landene i Østen.

V. 6. Abimelek blir konge

«[6]Da samlet alle Sikems menn seg, og alle de som bodde i Millo. De gikk av sted og gjorde Abimelek til konge ved minnesteinseiken i Sikem.»

Millo er uten tvil navnet på borgen eller festningen i Sikem, som i v. 46–49 kalles Sikems tårn. Ordet betyr egentlig en voll, to murer med rommet mellom fylt med grus og stein. Det fantes også et Millo i Jerusalem (2 Sam 5,9). «Alle de som bodde i Millo» er alle innbyggerne i borgen, de samme som i v. 46 kalles «alle mennene i Sikems borg».

Uttrykket «minnesteinseiken» er usikkert. Ordet *mutsav* (מֻצָּב), «det som er reist», kan bety et minnesmerke, og her betyr det trolig den store steinen som var reist til minne i Sikem under eiken eller terebinten (se 1 Mos 35,4; Jos 24,26). Sikems borgere, som dyrket Ba'al-Berit, valgte altså Abimelek til konge på nettopp det stedet der Josva hadde holdt den siste folkeforsamlingen og fornyet Israels pakt med Herren, den sanne paktens Gud (Jos 24,1.25–26). Trolig var det også der Ba'al-Berits tempel lå, nemlig etter v. 46 nær Sikems tårn, borgen Millo.

V. 7–25. Jotams fabel

«[7]Da Jotam fikk vite dette, gikk han opp på toppen av Garisim-fjellet. Der sto han og ropte høyt og sa til dem: Hør på meg, Sikems menn! Så skal Gud høre på dere. [8]Det hendte en gang at trærne ville salve en til konge. Og de sa til oljetreet: Vær konge over oss! [9]Men oljetreet svarte dem: Skulle jeg gi avkall på oljen min, som Gud og mennesker ærer meg for, og gi meg til å svaie over trærne? [10]Da sa trærne til fikentreet: Kom du og vær konge over oss! [11]Men fikentreet sa til dem: Skulle jeg gi avkall på min sødme og min gode frukt og gi meg til å svaie over trærne? [12]Da sa trærne til vintreet: Kom du og vær konge over oss! [13]Men vintreet sa til dem: Skulle jeg gi avkall på min most, som gleder Gud og mennesker, og gi meg til å svaie over trærne? [14]Da sa alle

trærne til tornebusken: Kom du og vær konge over oss! [15]Og tornebusken sa til trærne: Dersom det er deres oppriktige mening at dere vil salve meg til konge over dere, så kom og søk ly i min skygge! Men hvis ikke, da skal det gå ut ild fra tornebusken og fortære Libanons sedertrær.»

Garisim reiser seg som en bratt klippevegg omkring 250 meter over Sikemdalen, sør for byen. Jotams tilrop fra toppen minner om profetenes tale. Så fortalte han med høy røst en fabel om trærne som ville salve en konge over seg. Det er en fabel med sann profetisk betydning, og den eldste vi kjenner. Oljetreet, fikentreet og vintreet vil alle holde fast ved sitt kall: å bære kostbar frukt til glede og gagn for Gud og mennesker. Men tornebusken blir henrykt over den uventede æren.

Fabelen er lett å forstå. Oljetreet, fikentreet og vintreet står ikke for bestemte historiske personer, slik som dommerne Otniel, Debora og Gideon, som rabbinerne hevder. De står helt generelt for de edlere slektene og personene som bærer frukt og velsignelse i det kallet Gud har gitt dem, og som fremmer folkets og rikets vel på en måte som behager Gud og mennesker. Olje, fiken og vin var de mest verdifulle grødene i Kanaan, mens tornebusken ikke var god til annet enn å brennes.

De edle frukttrærne ville ikke rive seg løs fra jorden de var plantet i og hadde båret frukt i, for å svaie over trærne. Det betyr ikke bare å herske over dem, men å fare omkring og ha bryet med deres saker. Ordet *nua* (נוּעַ), «svaie», rommer tanken på uro og en usikker tilværelse.

Berleburg-bibelen forklarer: «Her ser vi hva det er å være konge, å regjere eller være herre over mange andre: svært ofte ikke annet enn å svaie omkring i slik uro og splittelse av tanker, følelser og ønsker at det sjelden faller god eller søt frukt til jorden.» Det gjelder kanskje ikke uten unntak om kongedømmet, men det er i hvert fall helt sant om det Abimelek ville og fikk: å være konge ved folkets vilje og ikke av Guds nåde.

Der Herren ikke grunnlegger kongedømmet, eller der kongen ikke bygger sitt styre på Gud og Guds nåde, blir han aldri annet enn et tre som svaier over andre trær uten fast rot i fruktbar jord, helt ute av stand til å bære frukt til Guds ære og menneskers gagn.

Legg merke til at det i v. 14 står «alle trærne», mens det i versene før bare står «trærne». Ikke ett av trærne ville altså selv være konge, og alle var enige om å overlate æren til tornebusken.

Tornebusken har ikke annet enn torner, og den gir ikke engang skygge nok til at noen kan legge seg i den og verne seg mot solsteken. Den er et utmerket bilde på en verdiløs mann som ikke kan gjøre annet enn skade. Tornebuskens ord, «søk ly i min skygge», er dyp ironi, og hvor sann den var, skulle Sikems menn snart få erfare.

«Men hvis ikke» betyr: hvis dere ikke finner det vernet dere venter. Da skal ilden fortære Libanons sedertrær, de største og edleste trærne. Torner tar lett fyr (2 Mos 22,6). Den ringeste og mest verdiløse mann kan bli årsak til ulykke for de mektigste og mest framstående.

V. 16–21. Jotam bruker fabelen

> «[16]Så hør nå: Har dere gått oppriktig og ærlig fram ved å gjøre Abimelek til konge? Har dere gjort vel imot Jerubba'al og hans hus? Har dere gjengjeldt ham det han gjorde [17]den gang min far stred for dere og vågde livet sitt og frelste dere av midianittenes hånd? [18]I dag har dere reist dere mot min fars hus og slått i hjel sønnene hans, sytti mann på én stein. Og dere har gjort Abimelek, sønn av trellkvinnen hans, til konge over Sikems menn, fordi han er deres bror. [19]Dersom dere nå i dag har gått oppriktig og ærlig fram mot Jerubba'al og hans hus, da gled dere over Abimelek, og la da også ham glede seg over dere! [20]Men hvis ikke, da skal det gå ut ild fra Abimelek og fortære Sikems innbyggere og dem som bor i Millo, og det skal gå ut ild fra Sikems menn og fra dem som bor i Millo, og fortære Abimelek. [21]Så tok Jotam flukten. Han kom unna og dro til Be'er. Der slo han seg ned, så han kunne være i sikkerhet for sin bror Abimelek.»

I v. 16–20 bruker Jotam fabelen. Noen egen forklaring trengtes ikke, for den var helt klar i seg selv. Versene er én lang periode. Innskuddene i v. 17–18 gjør første halvdel så lang at begynnelsen i v. 16 tas opp igjen i v. 19: «Dersom dere har gått oppriktig og ærlig fram … – min far stred jo for dere, men dere har i dag reist dere mot min fars hus … – ja, dersom dere i dag har gått oppriktig og ærlig fram mot Jerubba'al og hans hus, da gled dere over Abimelek …»

Jotam legger drapet på brødrene hans på Sikems borgere som en forbrytelse de selv hadde begått (v. 18), fordi de hadde gitt Abimelek penger fra Ba'al-templet sitt til å gjennomføre planene mot Jerubba'als sønner (v. 4). Med denne bebreidelsen hadde han egentlig allerede felt dommen over det de hadde gjort. Når han så fortsetter i v. 19, er det den bitreste hån over troløsheten de hadde vist mot Jerubba'al. Da kunne ikke annet følge enn at trusselen ble oppfylt og ilden brøt løs.

Her går anvendelsen lenger enn selve bildet i fabelen. Det skal ikke bare gå ut ild fra Abimelek og fortære Sikems borgere og innbyggerne i Millo. Det skal også gå ut ild fra dem og fortære Abimelek selv. Den videre fortellingen viser at trusselen ikke lot vente på seg (v. 23 ff.).

Be'er, dit Jotam flyktet, er trolig ikke Be'erot i Benjamin (Jos 9,17), men etter Eusebius et sted på sletten nord for Eleuteropolis, ikke langt fra det gamle Bet-Sjemesj.

V. 22–24. Gud sender en ond ånd

> «[22]Abimelek regjerte over Israel i tre år. [23]Da sendte Gud en ond ånd mellom Abimelek og Sikems ledere, og Sikems menn svek Abimelek. [24]Dette skjedde for at den blodige ugjerning mot Jerubba'als sytti sønner skulle komme over Abimelek. Deres blod skulle hevnes på ham, deres bror, som hadde slått dem i hjel, og på Sikems menn, som hadde støttet ham, så han kunne slå sine brødre i hjel.»

Abimeleks styre varte i tre år. Ordet for «regjerte», *jasar* (יָשַׂר), er tydeligvis valgt med vilje i stedet for det vanlige ordet for å være konge, for Abimeleks styre var ikke et kongedømme, men bare et tyranni. «Over Israel» betyr ikke over alle Israels tolv stammer, men bare over den delen av folket som godtok hans makt, kanskje Efra'im og halve Manasse.

«En ond ånd» er ikke bare et ondt sinnelag, men en ond ånd som skapte uenighet og strid, slik en ond ånd kom over Saul (1 Sam 16,14–15; 18,10). Det var ikke Satan selv, men en overnaturlig åndsmakt under hans innflytelse. Denne onde ånden sendte Gud for å straffe ondskapen til Abimelek og Sikems menn. Det står *Elohim* (Gud), ikke *Jehova* (Herren), fordi det er tale om Guds rettferdighet som er virksom her.

Gud la blodet ikke bare på Abimelek, som sto bak forbrytelsen, men også på Sikems borgere, som hadde styrket hans hender. De hadde støttet ham med penger så han kunne leie verdiløse menn til å utføre ugjerningen (v. 4–5).

V. 25. Bakhold i fjellene

> «[25]Sikems menn la folk på lur mot ham øverst oppe i fjellene, og de ranet alle som dro forbi dem på veien. Dette ble meldt til Abimelek.»

Troløsheten begynte med bakholdet på fjelltoppene – Ebal og Garisim, som Sikem lå mellom. Hvordan de skadet Abimelek ved å la folk rane de reisende, går ikke klart fram av den korte fortellingen. Virkningen kan ha vært at de gjorde styret hans mislikt i folket ved å organisere ran og plyndring, og slik vakte misnøye og opprør. Men kanskje skulle røverne også vokte på Abimelek selv, om han kom til Sikem, for ikke bare å plyndre ham, men om mulig å gjøre det av med ham. Før Abimelek hadde fått slått ned røveriene, brøt troløsheten ut i åpent opprør.

V. 26–54. Ga'al egger til opprør

> «[26]Så kom Ga'al, Ebeds sønn, og brødrene hans og flyttet inn i Sikem. Og Sikems menn fattet tillit til ham. [27]De gikk ut på marken og høstet vingårdene sine og presset druene og holdt gledesfest. Så gikk de inn i sin guds hus og åt og drakk og forbannet Abimelek. [28]Og Ga'al, Ebeds sønn sa: Hvem er vel Abimelek? Og hva er Sikem, at vi skulle tjene ham? Er han ikke Jerubba'als sønn, og Sebul hans tilsynsmann? Tjen de menn som stammer fra Hamor, Sikems far! Men hvorfor skulle vi tjene denne mannen? [29]Hadde jeg bare dette folket i min hånd, så skulle jeg nok få Abimelek bort. Og han sa: Øk din hær, Abimelek, og dra ut!»

Hvem Ga'al var og hvor han kom fra, får vi ikke vite. Slik han opptrådte i Sikem, var han en eventyrer som dro omkring i landet med brødrene sine, altså som fører for en flokk fribyttere. Han ble tatt godt imot i Sikem, for Sikems borgere var misfornøyd med Abimeleks styre og håpet å finne en mann i ham som kunne gjøre dem god tjeneste i opprøret. Det ser vi av ordene «Sikems menn fattet tillit til ham».

Gledesfesten i v. 27 er *hillulim* (הִלּוּלִים), en takkefest med druene de hadde høstet. «Sin guds hus» er Ba'al-Berits tempel, og der forbannet de Abimelek under offermåltidene, trolig når vinen hadde gått dem til hodet.

Etter 3 Mos 19,24 betyr *hillulim* takkeoffer av frukten som nyplantede frukthager og vingårder bar i det fjerde året. Når frukten ble viet Herren slik, hørte det med et offermåltid, som vi ser her. Sikems borgere holdt en lignende fest som den loven foreskriver for Israel i 3 Mos 19,23–25, men i templet til sin paktens Ba'al og til hans ære.

Under festen egget Ga'al Sikems borgere til å falle fra Abimelek. Ordene hans er blitt misforstått på flere måter, men meningen er lett å se. «Hvem?» kan ikke uttrykke ringeakt for Abimelek i det ene spørsmålet og beundring for Sikem i det andre; begge gangene uttrykker det ringeakt (som i 1 Sam 25,10). Dessuten svarer Ga'al selv på spørsmålene sine.

Ga'al så ned på Abimelek, ikke fordi han var sønn av en trellkvinne eller av lav byrd, og heller ikke fordi han var ærgjerrig og grusom og hadde myrdet brødrene sine. Han foraktet ham fordi han var Jerubba'als sønn, sønn av mannen som hadde revet ned Ba'als alter og gjenopprettet dyrkelsen av Herren, og som Sikems borgere selv hadde villet drepe for det (6,27 ff.).

Meningen med spørsmålet «Hva er Sikem?» ser vi likeledes av svaret «og Sebul hans tilsynsmann». Ga'al taler ikke så mye om byen som om innbyggerne. Sikems makt og storhet besto ikke i Sebul, som Abimelek hadde satt over byen, og som Sikems borgere ikke hadde noen grunn til å tjene.

Mot Sebul, den ene mannen Abimelek hadde satt over byen, stiller Ga'al «de menn som stammer fra Hamor, Sikems far». Dem skulle Sikems borgere tjene og følge. Hamor var hevittfyrsten som hadde grunnlagt Sikem (1 Mos 33,19; 34,2; jf. Jos 24,32), og «Hamors menn» var byens fornemste borgere, som stammet fra Hamors edle og gamle ætt. Dem stiller Ga'al opp mot Abimelek og hans stedfortreder Sebul. (*Av ordene kan vi slutte at det ennå bodde rester av den hevittiske, kanaaneiske befolkningen i Sikem. Kanaaneerne var altså ikke helt utryddet, og det forklarer godt at Ba'al-dyrkelsen kunne blomstre opp der igjen.*)

I det siste spørsmålet, «hvorfor skulle vi tjene ham?», regner Ga'al seg selv med blant Sikems innbyggere for å vinne dem helt for planene sine.

«Hadde jeg bare dette folket i min hånd» betyr: Kunne jeg bare styre Sikems innbyggere. Oppildnet av vinen var Ga'al så viss på seier at han frekt utfordret Abimelek til å gå til krig mot Sikem.

V. 30–33. Sebul varsler Abimelek

> «[30]Da Sebul, høvdingen i byen, hørte hva Ga'al, Ebeds sønn, hadde sagt, ble han meget vred. [31]Han sendte hemmelig bud til Abimelek og sa: Ga'al, Ebeds sønn, og brødrene hans er kommet til Sikem. De egger byen opp mot deg. [32]Bryt nå opp ved nattetid med det folket du har hos deg, og legg deg i bakhold ute på marken. [33]Og tidlig i morgen, så snart solen står opp, skal du rykke fram og overfalle byen. Da vil Ga'al og det folket han har hos seg, dra ut imot deg, og du kan gjøre med ham det som du får anledning til.»

Sebul sendte bud «hemmelig» eller «med list», fordi han hadde hørt på talen i ro og tilsynelatende sagt seg enig. Ordet kan også være et stedsnavn, «i Torma», det vil si Aruma (v. 41). De fleste eldre utleggerne forstår det som «i hemmelighet», men siden ordet bare står her, kan det ikke avgjøres sikkert. «Gjøre med ham det som du får anledning til» betyr at Abimelek skulle handle med ham så godt han kunne og ville etter forholdene (jf. 1 Sam 10,7; 25,8).

V. 34–41. Ga'al blir slått

> «[34]Så brøt Abimelek opp om natten med alle de folkene han hadde hos seg. De la seg i bakhold mot Sikem i fire flokker. [35]Ga'al, Ebeds sønn, kom ut og stilte seg i byporten. Abimelek og de folkene han hadde hos seg, brøt da fram

fra bakholdet. [36]Ga'al så folkene, og han sa til Sebul: Se, det kommer folk ned
fra fjelltoppene! Men Sebul sa til ham: Det er skyggene av fjellene du tar for
folk. [37]Men Ga'al sa igjen: Jo, det kommer folk ned fra midtfjellet, og én hop
kommer på veien som fører til trollmannseiken. [38]Da sa Sebul til ham: Hvor er
nå dine store ord? Det var du som sa: Hvem er vel Abimelek, at vi skulle tjene
ham? Er ikke dette de folkene du har foraktet? Gå nå ut og strid mot dem! [39]Da
dro Ga'al ut, og Sikems menn fulgte ham. Og de kjempet mot Abimelek. [40]Men
Abimelek slo ham på flukt og forfulgte ham, og det ble et stort mannefall helt
bort til byporten. [41]Abimelek ga seg til i Aruma. Og Sebul drev bort Ga'al og
brødrene hans, så de ikke fikk bo lenger i Sikem.»

«Flokker» heter på hebraisk «hoder», som i 7,16. Ga'al gikk ut om morgenen med følget sitt i et ærend som ikke nevnes nærmere. Siden han talte med Sebul, må Sebul ha gått ut av byen sammen med ham, og med svaret om skyggene ville han lure Ga'al og gjøre ham helt trygg.

«Midtfjellet» heter egentlig «landets navle», det vil si det høyeste punktet i omegnen. Trollmannseiken var et sted i nærheten av Sikem som ikke nevnes ellers, og som vi derfor ikke kjenner nærmere. Mens Abimelek rykket nærmere med troppene sine, gikk Sebul åpent mot Ga'al og holdt fram for ham den dumdristige talen hans.

Da dro Ga'al ut «foran Sikems menn». Det betyr ikke at han gikk i spissen for dem som fører, slik uttrykket betyr i 1 Mos 33,3; 2 Mos 13,21 og 4 Mos 10,35. Etter v. 33–35 hadde Ga'al bare gått ut av byen med sitt eget følge, og etter v. 42–43 gikk ikke Sikems folk ut før dagen etter. Meningen er «for øynene på Sikems borgere», så de så på striden.

Ga'al og folkene hans flyktet inn i byen, men Abimelek trengte ikke inn etter dem. Han ble værende med hæren i Aruma, et sted som ikke nevnes igjen, men som etter v. 42 må ha ligget et sted nær Sikem. «Brødrene hans» er følget hans, som Sebul drev ut av Sikem.

V. 42–45. Sikem blir ødelagt

«[42]Neste dag gikk folket ut på marken. Det fikk Abimelek vite. [43]Da delte han
folkene sine i tre flokker og la seg i bakhold på marken. Og da han så at folket
kom ut av byen, rykket han fram mot dem og slo dem. [44]Abimelek og den flok-
ken som fulgte ham, overfalt byen og stilte seg i byporten. De to andre flokkene
overfalt alle dem som var ute på marken, og slo dem. [45]Abimelek kjempet mot
byen hele denne dagen og inntok den. Folket som var der, slo han i hjel, og han
rev byen ned og strødde salt over den.»

Neste dag gikk Sikems folk ut på marken, tydeligvis ikke for å angripe Abimelek, men for å arbeide der, kanskje for å fortsette vinhøsten. «Folkene» som Abimelek delte i tre flokker, var hans egne menn. Han selv og flokken hans stilte seg ved byporten for å stenge veien tilbake inn i byen, mens de to andre flokkene falt over dem som var ute på marken.

Å strø salt over en ødelagt by nevnes bare her. Det var en symbolsk handling som betydde at byen for alltid skulle bli en ufruktbar saltørken. Saltjord er ufruktbar ødemark (se Job 39,9; Sal 107,34).

V. 46–49. Brannen i Sikems borg

«[46]Da mennene i Sikems borg hørte dette, gikk de alle inn i tårnet som hørte til El-Berits tempel. [47]Da det ble meldt Abimelek at alle mennene i Sikems borg hadde samlet seg, [48]gikk han opp på Salmon-fjellet med alle de folkene han hadde hos seg. Og Abimelek tok en øks i hånden og hogg greiner av trærne, tok dem opp, la dem på skulderen og sa til de folkene som var med ham: Skynd dere og gjør det samme som dere så jeg gjorde! [49]Da hogg alle folkene også hver sin bør med greiner og gikk etter Abimelek. Så la de greinene oppetter tårnet og satte ild på tårnet med dem. Slik omkom alle innbyggerne i Sikems borg, omkring tusen, menn og kvinner.»

Mennene i Sikems borg er de samme som «alle de som bodde i Millo» i v. 6. De søkte tilflukt i templet til paktens gud, Ba'al-Berit, tydeligvis ikke for å forsvare seg der, men for å søke vern i sin guds helligdom av frykt for Abimeleks hevn; trolig hadde også de vært troløse mot ham.

Hva ordet *tseriah* (צְרִיחַ) – her gjengitt med «tårnet» – egentlig betyr, kan ikke fastslås nøyaktig. Det svarer til et arabisk ord for borg eller høy bygning, og etter v. 49 hadde det et tak som kunne settes i brann. «Tårn» er bare gjetning ut fra sammenhengen og passer ikke godt, for ordet holdes atskilt fra ordet for Sikems tårn eller borg.

Salmon-fjellet, som nevnes igjen i Sal 68,15, var et mørkt, tett skogkledd fjell nær Sikem – en slags «Schwarzwald», som Luther gjengir navnet.

V. 50–54. Abimeleks død ved Tebes

«[50]Deretter dro Abimelek til Tebes, og han slo leir ved byen og inntok den. [51]Midt i byen var det et fast tårn. Dit flyktet alle menn og kvinner, alle borgerne i byen. De stengte etter seg og steg opp på taket av tårnet. [52]Så kom Abimelek til tårnet og angrep det. Han gikk nær til inngangen for å sette ild på det. [53]Da var det en kvinne som kastet en kvernstein ned i hodet på ham og knuste hjerneskallen hans. [54]Abimelek ropte fort på sin våpensvein, og sa til ham: Dra sverdet ditt og drep meg, så de ikke skal si om meg: En kvinne slo ham i hjel! Så stakk sveinen sverdet gjennom ham, og han døde.»

Til sist rammet den skjebnen Jotam hadde varslet (v. 20), Abimelek selv. Tebes lå etter Eusebius tretten romerske mil fra Neapolis (Sikem) på veien til Skytopolis (Bet-Sjean), og lever videre i den store landsbyen Tubas nord for Sikem. Kvernsteinen var løpersteinen, den øverste steinen som ble dreid rundt (5 Mos 24,6).

V. 55–57. Gud gjengjelder

«[55]Da nå Israels menn så at Abimelek var død, gikk de hjem hver til sitt. [56]Slik gjengjeldte Gud all den ondskap som Abimelek gjorde mot sin far den gang han slo sine sytti brødre i hjel. [57]Og all den ondskap som Sikems menn hadde gjort, lot Gud komme tilbake over deres hode. Jotams, Jerubba'als sønns forbannelse rammet dem.»

«Israels menn» er de israelittene som utgjorde Abimeleks hær; den gikk i oppløsning da han var død. I v. 56–57 slutter forfatteren fortellingen. Etter «gjengjeldte» i v. 56 må vi tenke oss «over hans hode», som i v. 57. Slik gikk

Jotams forbannelse i oppfyllelse over Abimelek og over Sikems menn, som hadde gjort ham til konge.

Kapittel 10. Tola, Ja'ir og nytt frafall

V. 1–5. Tola

Om de to dommerne Tola og Ja'ir blir det ikke fortalt om noen særlige gjerninger, uten tvil fordi de ikke utførte noen.

> «[1]Etter Abimelek sto Tola fram og frelste Israel. Han var sønn av Pua, Dodos sønn, av Issakars stamme, og han bodde i Sjamir på Efra'im-fjellet. [2]Han dømte Israel i tjuetre år. Da han døde, ble han gravlagt i Sjamir.»

Etter Abimeleks død sto Tola fram for å frelse Israel, og han dømte Israel i tjuetre år til han døde. Det var sikkert ikke alle de tolv stammene, men bare stammene i nord og kanskje også i øst. Judas, Simeons og Benjamins stammer i sør var ikke med, for de hadde verken tatt del i Gideons frihetskrig eller stått under Abimeleks herredømme.

Teksten sier at Tola «frelste Israel», enda det ikke er sagt noe om ny undertrykkelse fra fiender. Vi trenger likevel ikke tenke oss at grannefolkene stadig plaget Israel og at Tola fridde folket fra dem. Han kan kalles Israels frelser selv om han bare styrte sakene for de stammene som godtok ham som øverste dommer. Gjennom sin gjerning kan han ha hindret folket i å falle tilbake til avgudsdyrkelse, og slik bevart Israel fra ny undertrykkelse fra fiendefolkene.

Tola var sønn av Pua, Dodos sønn, av Issakars stamme. Navnene Tola og Pua finner vi allerede blant Issakars etterkommere som stamfedre for slekter i stammen (1 Mos 46,13; 4 Mos 26,23, der Pua heter Puva), og de ble siden gjentatt i husene i disse slektene. Dodo er ikke et vanlig ord («farbror»), slik Septuaginta forsto det, men et egennavn, som i 2 Sam 23,9.24 og 1 Krøn 11,12.

Byen Sjamir på Efra'im-fjellet, der Tola dømte Israel og ble gravlagt, er en annen enn Sjamir i Juda-fjellene (Jos 15,48). Hvor den lå – trolig i Issakars land – vet vi ikke.

V. 3–5. Ja'ir

> «[3]Etter ham sto Ja'ir fra Gilead fram og dømte Israel i tjueto år. [4]Han hadde tretti sønner, som red på tretti eselfoler og hadde tretti byer. Disse kalles den dag i dag Ja'irs teltbyer. De ligger i Gileads land. [5]Da Ja'ir døde, ble han gravlagt i Kamon.»

Etter Tola dømte Ja'ir fra Gilead Israel i tjueto år. Mer blir ikke fortalt om ham enn at han hadde tretti sønner som red på tretti esler. Det var et tegn på høy rang i en tid da israelittene ikke hadde hester. De eide tretti byer. På hebraisk

har ordet for byer her en sjelden form, *ajarim* (עָיָרִים), valgt fordi det lyder likt ordet for «esler». Byene ble kalt Ja'irs teltbyer «den dag i dag», det vil si da boka ble skrevet.

Dette strider ikke mot at Ja'ir, Manasses sønn, på Moses' tid ga navnet Ja'irs teltbyer til byene han hadde inntatt i Basan (4 Mos 32,41; 5 Mos 3,14). Det står ikke her at de tretti byene fikk navnet først fra dommeren Ja'ir, bare at Ja'irs sønner tok navnet i bruk igjen og knyttet det til disse byene på en særlig måte.

Hvor Kamon lå, der Ja'ir ble gravlagt, er helt usikkert. Josefus kaller den en by i Gilead, men trolig bare fordi han regnet med at Ja'ir fra Gilead, som eide så mange byer der, neppe ble gravlagt et annet sted. Det er en tvilsom antakelse. Siden Ja'ir dømte Israel etter Tola fra Issakar, er det mer naturlig å tenke at han bodde i selve Kanaan.

Eusebius og Hieronymus regner Kamon for den samme som en landsby Kammona på Jisre'el-sletten, seks romerske mil nord for Legio, men om det er riktig, kan ikke avgjøres, for byen er ikke nevnt igjen.

Dommertidens tredje periode

Den tredje perioden i dommertiden varte fra Ja'irs død til Samuel sto fram som profet. Det var en tid med dyp ydmykelse for Israel. Fordi folket igjen og igjen vendte tilbake til avgudsdyrkelsen, ga Herren dem samtidig i hendene på to fiendefolk. Fra øst falt ammonittene inn i landet og undertrykte Israel hardt i atten år, særlig stammene øst for Jordan. Fra vest kom filistrene, som bredte sitt herredømme over stammene vest for elva og la dem stadig fastere under sitt åk.

Riktignok fridde Jefta folket fra ammonittene i kraft av Herrens Ånd. Først sikret han seg Guds hjelp med et løfte, og så slo han ammonittene og la dem helt under Israel. Men filistrenes undertrykkelse varte i førti år. Samson ga dem riktignok tunge slag gang på gang og lot dem kjenne Israels Guds overmakt, men han var ikke i stand til å bryte deres makt og herredømme over Israel. Det ble overlatt til Samuel, etter at han hadde fått folket til å vende om til Herren sin Gud.

Avsnittet 10,6–18 forteller at Israel igjen forlot Herren sin Gud og dyrket grannefolkenes guder. Derfor ga Herren dem i filistrenes og ammonittenes makt og lot dem sukke i atten år under ammonittenes harde undertrykkelse. Da de ropte til ham i nøden, sendte han dem frelse ved Jefta, men først etter at han hadde holdt deres synder fram for dem og de hadde skilt seg av med de fremmede gudene.

Avsnittet er innledning både til fortellingen om Jefta (11,1–12,7) og dommerne etter ham, Ibsan, Elon og Abdon (12,8–15), og til fortellingen om Samson, som begynte å fri Israel fra filistrene (kap. 13–16).

Tidsregningen henger slik sammen: Jefta dømte Israel i seks år etter at ammonittene var slått (12,7). Etter ham dømte Ibsan, Elon og Abdon i sju, ti og åtte år, i alt tjuefem år. Abdon døde altså førtini år (18 + 6 + 25) etter at ammonittenes undertrykkelse begynte, ni år etter at filistrenes førtiårige herredømme over Israel var slutt. Det herredømmet blir nærmere beskrevet i 13,1 som innledning til fortellingen om Samson, som dømte Israel i tjue år under det (15,20; 16,31)

uten å gjøre ende på det eller leve lenger enn det. Først seieren under Samuel ved Eben-Eser gjorde slutt på det (1 Sam 7).

V. 6–18. Sju slags guder og atten års undertrykkelse

«[6]Israels barn gjorde igjen det som var ondt i Herrens øyne. De dyrket Ba'alene og Astarte-bildene, Arams guder og Sidons guder og Moabs guder og ammonittenes guder og filistrenes guder. De forlot Herren og tjente ham ikke. [7]Da ble Herrens vrede opptent mot Israel, og han overga dem i filistrenes hånd og i ammonittenes hånd. [8]Samme året begynte de å plage og underkue Israels barn. I atten år undertrykte de alle Israels barn som bodde på østsiden av Jordan, i amorittenes land, i Gilead. [9]Ammons barn satte også over Jordan for å kjempe mot Juda og mot Benjamin og mot Efra'ims hus, og Israel kom i stor trengsel.»

I v. 6 nevnes sju slags hedenske guder som Israel dyrket: Ba'alene og Astarte-bildene i Kanaan (se 2,11.13), Arams guder, som aldri blir nevnt med navn, Sidons guder – etter 1 Kong 11,5 særlig den sidoniske Astarte –, Moabs gud Kamosj (1 Kong 11,33), som var i slekt med Molok, ammonittenes gud Milkom (1 Kong 11,5.33) og filistrenes guder (se 16,23).

Sammenligner vi disse sju gudene med de sju folkene i v. 11–12 som Herren hadde frelst Israel fra, er det tydelig at tallet sju ikke er tilfeldig. Israel hadde svart på like mange guddommelige redningsverk med like mange avguder. Slik var folkets misgjerning blitt fylt opp i samme mål som Guds nåde som fridde dem.

I Skriften er sju et stempel på Guds gjerninger og på den fullkommenhet Gud har skapt eller skal skape, men også på menneskenes handlinger i deres forhold til Gud. Grunnen til det er at verden ble skapt på sju dager.

Om v. 7, se 2,13–14. Ammonittene nevnes etter filistrene, ikke fordi de begynte undertrykkelsen senere, men bare fordi forfatteren skulle fortelle om dem først. Subjektet i v. 8 er ammonittene, som v. 9 viser tydelig. De to verbene «plage og underkue» betyr nesten det samme og står sammen for ettertrykkets skyld; det siste minner om 5 Mos 28,33. Det skjedde «samme året», det året Gud solgte Israel i deres hånd.

I atten år undertrykte de alle israelittene øst for Jordan, i landet til amoritt-kongene Sihon og Og. Gilead står her i vid betydning om hele landet øst for Jordan som Israel hadde tatt fra amorittene (som i 4 Mos 32,29; 5 Mos 34,1).

Ammonittene satte også over Jordan og førte krig mot Juda, Benjamin og Efra'ims hus, det vil si slektene i Efra'ims stamme. Slik kom Israel i stor trengsel.

V. 10–14. Herren holder synden fram for dem

«[10]Da ropte Israels barn til Herren og sa: Vi har syndet mot deg! Vi har forlatt vår Gud og dyrket Ba'alene. [11]Men Herren sa til Israels barn: Har jeg ikke frelst dere fra egypterne og amorittene og Ammons barn og filistrene? [12]Og da sidonierne og Amalek og Maon undertrykte dere, og dere ropte til meg, frelste jeg dere av deres hånd. [13]Men dere forlot meg og dyrket andre guder, derfor vil jeg ikke frelse dere mer. [14]Gå nå bort og rop til de gudene dere har valgt dere! La dem frelse dere, nå da dere er i slik trengsel!»

Israelittene ropte til Herren i nøden: «Vi har syndet mot deg! Vi har forlatt vår Gud og dyrket Ba'alene.» Da minte Herren dem først om alt han i sin nåde hadde gjort for dem (v. 11–12), og holdt så fram for dem deres troløse frafall og hvor lite avgudene var verdt (v. 13–14). «Ba'alene» står her, som i 2,11, om alle de falske gudene.

Dette svaret fra Gud kom ikke ved en særlig åpenbaring eller ved en profet, for det ville ganske sikkert ha vært nevnt. Det ble gitt ved helligdommen, der folket hadde påkalt Herren. Enten kom det ved ypperstepresten, eller ved en indre røst der Gud talte til folkets hjerte, altså ved deres egen samvittighet. Slik minte Gud dem først om sine egne nådegjerninger og så om deres troløse frafall, og la det på hjertet deres.

Herren spør: «Har jeg ikke frelst dere» – fra egypterne (2 Mos 1–14), fra amorittene (4 Mos 21,3), fra ammonittene, som undertrykte Israel sammen med moabittene på Ehuds tid (3,12 ff.), fra filistrene ved Sjamgar (jf. 1 Sam 12,9), fra sidonierne, som trolig omfatter kanaaneerne i nord under Jabin – etter 18,7.28 ser Sidon ut til å ha hatt et slags overherredømme over stammene nord i Kanaan –, fra amalekittene, som angrep Israel allerede ved Horeb (2 Mos 17,8 ff.) og siden falt inn i landet både med moabittene (3,13) og med midjanittene (6,3), og til sist fra midjanittene (kap. 6–7)?

Det siste navnet er lesemåten i Septuaginta, som har «Midjan». Den hebraiske teksten har «Maon». Var det den opprinnelige lesemåten, kunne vi tenke på me'unittene, som nevnes sammen med filistrene og araberne i 2 Krøn 26,7. Men det er lite sannsynlig. Vi kan ikke se hvordan et så lite folk skulle ha undertrykt Israel så hardt at frelsen fra dem kunne nevnes her. Samtidig ville det være svært underlig om den forferdelige undertrykkelsen fra midjanittene og den underfulle frelsen ved Gideon ikke var nevnt. Septuaginta ser derfor ut til å ha bevart den opprinnelige teksten.

I stedet for å takke Herren for alle disse redningsverkene ved å vie seg helt til ham, hadde Israel forlatt ham og dyrket andre guder (se 2,13). Derfor ville Herren ikke frelse dem mer. De fikk søke hjelp hos de gudene de selv hadde valgt. Nå skulle israelittene få erfare det Moses hadde varslet i sin sang (5 Mos 32,37–38).

V. 15–16. Folket vender om, og Herren forbarmer seg

> «[15]Da sa Israels barn til Herren: Vi har syndet! Gjør med oss det du finner for godt, bare du vil frelse oss denne gangen! [16]Så skilte de seg av med de fremmede gudene og tjente Herren. Da kunne han ikke tåle å se på Israels nød.»

Trusselen fra Gud virket som den skulle. Israelittene bekjente sine synder, bøyde seg helt under Guds tukt og ba bare om frelse. De nøyde seg ikke med å love bedring, men skilte seg av med de fremmede gudene og tjente Herren. De vigde seg til hans tjeneste igjen i oppriktighet, og slik vendte de seg for alvor om til den levende Gud.

«Da kunne han ikke tåle å se på Israels nød», ordrett: hans sjel ble utålmodig (som i 4 Mos 21,4). Herren kunne ikke lenger se på Israels elendighet; han måtte hjelpe.

At Gud endret sin beslutning, betyr ikke at det er noen foranderlighet i hans vesen. Det gjelder bare hvordan Gud forholder seg til sitt folk, hvordan hans kjærlighet viser seg mot mennesker.

For å bøye synderen må Guds kjærlighet trekke tilbake sin hjelpende hånd og la menneskene kjenne følgene av sin synd og gjenstridighet, så de forlater sine onde veier og vender om til Herren sin Gud. Når det målet er nådd, viser den samme kjærligheten seg som nåde som forbarmer seg og hjelper. Både straff og velgjerninger springer ut av Guds kjærlighet og har menneskenes salighet og vel som mål.

V. 17–18. Gilead søker en hærfører

> «[17]Ammons barn ble kalt til våpen og slo leir i Gilead. Og Israels barn samlet seg og slo leir i Mispa. [18]Da sa krigsfolket, høvdingene i Gilead, til hverandre: Hvem vil gå først i striden mot Ammons barn? Han skal være høvding over alle som bor i Gilead.»

Disse versene innleder fortellingen om den hjelpen og frelsen Gud sendte, og forteller hvordan Israel gjorde seg klar til strid mot dem som undertrykte dem. Ammonittene samlet seg og slo leir i Gilead, det vil si i den delen av Gilead som de hadde tatt. Israelittene – stammene øst for Jordan (jf. v. 18 og 11,29) – samlet seg også og slo leir ved Mispa. Det er Ramat-Hammispe eller Ramot i Gilead (Jos 13,26; 20,8), trolig der byen Salt ligger i dag.

Der bestemte de seg for å se seg om etter en mann som kunne begynne krigen, og gjøre ham til høvding over alle som bodde i Gilead, stammene øst for Jordan. «Krigsfolket, høvdingene i Gilead» betyr at folket her er det samme som høvdingene, overhodene for stammene og slektene øst for Jordan. «Høvding» blir nærmere bestemt i 11,6.11 som «fører», eller «høvding og fører».

Kapittel 11. Jefta og hans løfte

Jefta: høvding, forhandlinger, seier, løfte og dommergjerning

Kapittel 11,1–12,7 forteller om hvordan Jefta ble valgt til høvding, om forhandlingene hans med ammonittenes konge, om seieren, løftet og hans tid som dommer. Om kildene forfatteren bygde på i denne nokså utførlige fortellingen, kan vi bare si sikkert at de stammer fra en som levde samtidig med Jefta, for de gir et så klart og levende bilde av hans liv og gjerninger.

At Jeftas forhandlinger med ammonittkongen om landet øst for Jordan stemmer så nøye med Mosebøkene, særlig 4 Mos 20–21, kan forklares helt enkelt med at forfatteren hadde Mosebøkene for seg. Det som ikke står der, at Israel også ba Moabs konge om lov til å dra gjennom landet hans (v. 17), kan være hentet fra muntlig overlevering. De store seirene under Moses ble jo besunget av samtidige skalder (4 Mos 21,14.17.27), og det holdt minnet om dem levende i folket i hundrevis av år.

V. 1–22. Jeftas ætt og ungdom

> «[1]Jefta fra Gilead var en djerv krigsmann. Men han var sønn av en horkvinne. Hans far var Gilead. [2]Også med sin kone hadde Gilead sønner, og da konens sønner ble voksne, jaget de bort Jefta og sa til ham: Du skal ingen arvedel ha i vår fars hus, for du er sønn av en fremmed kvinne. [3]Da flyktet Jefta for brødrene sine og bosatte seg i landet Tob. Der samlet det seg en flokk løse menn om Jefta, og de dro ut med ham på hans streiftog.»

Fortellingen begynner med Jeftas ætt og hans tidlige liv. Jefta (*jiftah*, יִפְתָּח) fra Gilead var en djerv krigsmann (se 6,12; Jos 1,14), men han var sønn av en horkvinne.

Gilead er her verken navnet på landet, som om landet var gjort til en mytisk stamfar for Jefta, eller navnet på Makirs sønn og Manasses sønnesønn (4 Mos 26,29), som om den berømte stamfaren til gileadittene var nevnt i stedet for Jeftas ukjente far. Det er farens eget navn. Slik som med Tola og Pua (10,1) ble den berømte stamfarens navn gjentatt hos en etterkommer. Det må vi slutte av at Gileads kone og hennes sønner nevnes i v. 2.

Disse sønnene jaget halvbroren sin ut av huset fordi han var av lavere ætt, så han ikke skulle dele farsarven med dem – slik Abraham sendte bort Ismael og Keturas sønner for at de ikke skulle arve sammen med Isak (1 Mos 21,10 ff.; 25,6).

Jefta dro fra brødrene sine til landet Tob. Etter 2 Sam 10,6.8 lå det nordøst i landet øst for Jordan, på grensen mot Syria eller mellom Syria og Ammon. Der samlet det seg løse menn om ham (jf. 9,4), og de dro ut med ham på krigs- og plyndringstog, slik beduinene gjør.

V. 4–6. De eldste henter Jefta

> «[4]En tid etter begynte Ammons barn krig mot Israel. [5]Da de gikk til angrep på Israel, dro de eldste i Gilead av sted for å hente Jefta fra landet Tob. [6]De sa til Jefta: Kom og bli føreren vår, så vil vi ta kampen opp mot Ammons barn.»

Da ammonittene en tid senere førte krig mot Israel, dro de eldste i Gilead – de samme som «høvdingene i Gilead» i 10,18 – for å hente Jefta fra landet Tob og gjøre den djerve krigeren til fører. V. 4 tar opp igjen fortellingen om krigen fra 10,17, og så blir det fortalt nærmere hvordan den gikk under Jefta.

«En tid etter» betyr etter en lengre, ubestemt tid, regnet fra Jefta ble jaget hjemmefra. Ordet for «fører», *qatsin* (קָצִין), betyr hærfører (Jos 10,24), og skilles derfor i v. 11 fra *rosj* (רֹאשׁ), «høvding», som ledet folket både i fred og krig.

V. 7–8. Jeftas bebreidelse

> «[7]Men Jefta sa til de eldste i Gilead: Var det ikke dere som hatet meg og drev meg bort fra min fars hus? Hvorfor kommer dere da til meg nå når dere er i trengsel? [8]De eldste i Gilead svarte: Det er jo derfor vi kommer til deg igjen! Du må gå med oss og kjempe mot Ammons barn, så skal du være høvding over oss, over alle som bor i Gilead.»

Jefta undret seg over at de eldste, som før hadde hatet og jaget ham, nå kom til ham i nøden for å gjøre ham til hærfører. Han legger skylden for at han ble jaget, på de eldste i Gilead, enda det bare var brødrene som hadde drevet ham fra farshuset. De hadde enten godtatt det eller i alle fall ikke grepet inn som øvrighet for å hindre det.

Av bebreidelsen kan vi ikke slutte at det var et lovbrudd å jage Jefta og ta arven fra ham. Men den viser at Jefta så det som en urett mot seg, og at han fant grunnen i brødrenes hat. Moseloven hadde ingen bestemmelse om dette, for regelen i 5 Mos 21,15–17 gjaldt sønner av forskjellige hustruer, ikke sønnen til en horkvinne.

De eldste svarte: «Det er jo derfor» – fordi vi har gjort deg urett – «vi kommer til deg igjen.» Leddene i svaret står side om side, men henger sammen som vilkår og følge: Går du med oss og kjemper mot ammonittene, skal du være høvding over oss, over alle som bor i Gilead, det vil si de to og en halv stammene øst for Jordan.

V. 9–11. Avtalen for Herrens åsyn

> «[9]Da sa Jefta til de eldste i Gilead: Dersom dere nå får meg med dere tilbake for å kjempe mot Ammons barn, og Herren gir dem i min hånd, så er det altså jeg som skal være høvding over dere! [10]Og de eldste i Gilead sa til Jefta: Herren skal være vitne mellom oss dersom vi ikke gjør som du har sagt! [11]Så gikk Jefta med

de eldste i Gilead. Folket gjorde ham til sin høvding og fører. Og Jefta gjentok i Mispa alle sine ord for Herrens åsyn.»

Jefta gikk med på dette: Dersom de tok ham tilbake for å kjempe mot ammonittene, og Herren ga dem i hans hånd, skulle *han* være deres høvding. Setningen er ikke et spørsmål. Det passer ikke med de eldstes svar i v. 10, «som du har sagt», som forutsetter en bekreftelse fra Jefta. De eldste lovte det med ed: «Herren skal være vitne mellom oss», det vil si høre på og dømme i det som her blir avtalt.

Så gikk Jefta med de eldste, og folket i Gilead gjorde ham til høvding og fører. «Jefta gjentok i Mispa alle sine ord for Herrens åsyn»: I en høytidelig folkeforsamling gjentok han for Guds ansikt de vilkårene og forpliktelsene han tok imot æren på.

«For Herrens åsyn» forutsetter ikke at paktens ark var i Mispa. Det kan vi heller ikke tenke oss, for det var først og fremst stammene øst for Jordan som besluttet krigen, og de hadde ingen ark. Ordene sier bare at Jefta gjorde dette med blikket rettet mot Gud, Israels allestedsnærværende overhode. Enda mindre gir de grunn til å tro at det sto et alter i Mispa og at avtalen ble stadfestet med offer. «For Herrens åsyn» betyr ikke mer enn at Jefta stadfestet alle sine ord med ed (Hengstenberg).

V. 12–13. Ammonittkongens krav

«[12]Så sendte Jefta bud til ammonittenes konge og sa: Er det noe mellom deg og meg, siden du kommer hit og fører krig mot mitt land? [13]Da sa ammonittenes konge til Jeftas sendebud: Da Israel dro opp fra Egypt, tok de mitt land like fra Arnon til Jabbok og til Jordan. Gi det nå tilbake med det gode!»

Før Jefta grep til sverdet, sendte han bud til ammonittenes konge og klaget over at han hadde falt inn i Israels land. «Er det noe mellom deg og meg» (jf. Jos 22,24; 2 Sam 16,10). Sendebudene talte på folkets vegne; derfor står det «meg» og «mitt land».

Kongen svarte at Israel tok landet hans da de kom opp fra Egypt, fra Arnon til Jabbok i nord og til Jordan i vest, og krevde at de nå skulle gi det tilbake med det gode. Kravet hadde et visst skinn av rett. Israel hadde riktignok bare ført krig mot de to amorittkongene Sihon og Og, slått dem og tatt rikene deres. De hadde ikke angrepet ammonittene, moabittene eller edomittene, for det hadde Gud forbudt (5 Mos 2,5.9.19).

Men en del av Sihons land hadde tidligere tilhørt Moab og Ammon og var erobret av amorittene. Etter 4 Mos 21,26 hadde Sihon ført krig mot Moabs forrige konge og tatt hele landet hans helt til Arnon.

Mosebøkene sier ikke rett ut at Sihon også hadde tatt en del av ammonittenes land, øst for Moab. Men det går nokså klart fram av Jos 13,25. Der fikk Gads stamme, foruten Jaser og alle byene i Gilead, «halvdelen av Ammons barns land», det vil si landet øst for Gilead, vest for øvre Jabbok.[1]

V. 14–18. Israel tok ikke Moabs eller Ammons land

[1]Forbudet mot å ta ammonittenes land gjaldt like mye moabittenes land, og det gjaldt bare det landet disse folkene ennå eide på Moses' tid, ikke det amorittene hadde tatt fra dem. At ammonittene ikke nevnes i 4 Mos 21,26, beviser ingenting, for også moabittenes land nevnes der bare fordi Hesjbon og sangen om dens fall står i forgrunnen.

«[14]Jefta sendte da igjen bud til ammonittenes konge, [15]og sa til ham: Så sier Jefta: Israel har ikke tatt Moabs land eller ammonittenes land. [16]På sin ferd opp fra Egypt vandret Israel i ørkenen til Rødehavet og kom til Kadesj. [17]Da sendte Israel bud til Edoms konge og sa: La meg få dra gjennom ditt land! Men Edoms konge hørte ikke på dem. Også til Moabs konge sendte de bud, men han ville heller ikke. Så ble Israel i Kadesj. [18]Siden vandret de i ørkenen og dro utenom Edoms land og Moabs land og kom fram øst for Moabs land og slo leir på den andre siden av Arnon. Men de kom ikke inn i Moabs land, for Arnon er Moabs grense.»

Jefta sendte bud igjen for å forklare kongen hvordan saken virkelig sto: Israel hadde verken tatt Moabs land eller ammonittenes land. Som bevis la han fram hovedtrekkene i Israels vandring gjennom ørkenen til Kanaan, i full overensstemmelse med Mosebøkene.

Da Israel dro fra Egypt, gikk de gjennom ørkenen til Rødehavet og kom til Kadesj (4 Mos 20,1). Derfra sendte de bud til Edoms konge og ba om lov til å dra gjennom landet hans, men han nektet (4 Mos 20,14–21). De sendte også bud til Moabs konge, som ga samme avslag. Mosebøkene nevner ikke dette sendebudet til Moab fordi det ikke fikk noen betydning for Israels videre vandring.

Israel ble i Kadesj og dro så gjennom ørkenen til fjellet Hor, ned gjennom Araba til Rødehavet og videre forbi Obot til Ije-Ha'abarim i ørkenen (4 Mos 20,22–21,11). Slik gikk de utenom Edoms land og Moabs land, kom fram langs Moabs østgrense og slo leir på den andre siden av Arnon (4 Mos 21,13), ved øvre Arnon, der elva ennå renner gjennom ørkenen. På denne ferden kom de altså ikke inn i Moabs land, for Arnon var grensen mellom Moab og amorittenes land.

V. 19–22. Seieren over Sihon

«[19]Så sendte Israel bud til Sihon, amorittenes konge, kongen i Hesjbon. Og de sa til ham: La oss få dra gjennom ditt land, så vi kan komme dit vi skal! [20]Men Sihon hadde ikke så stor tillit til Israel at han torde la dem dra gjennom landet sitt. Han samlet alt folket sitt, og de slo leir i Jahsa, og så gikk de til angrep på Israel. [21]Men Herren, Israels Gud, ga Sihon og alt folket hans i Israels hånd. De slo dem, og Israel inntok hele det landet som tilhørte amorittene, det folket som bodde der. [22]Hele amorittenes land inntok de, like fra Arnon til Jabbok og fra ørkenen til Jordan.»

Disse versene stemmer nesten ord for ord med 4 Mos 21,21–25. Israel sendte bud til Sihon i Hesjbon og ba om lov til å dra gjennom landet hans «dit vi skal», det vil si til Kanaan, som Herren hadde bestemt for dem.

Men Sihon stolte ikke på Israels forsikring om at de bare ville dra fredelig gjennom. Han trodde de ville ta landet med makt. Derfor nøyde han seg ikke med å si nei, men samlet krigsfolket sitt, dro mot Israel ut i ørkenen til Jahsa, øst for Medeba og Dibon, og angrep dem. Men han ble slått og mistet hele landet sitt, fra Arnon i sør til Jabbok i nord og fra ørkenen i øst til Jordan i vest, og Israel tok det i eie.

V. 23–40. Det Herren har gitt

«[23]Slik har Herren, Israels Gud, drevet amorittene bort for sitt folk Israel. Og nå vil du ta deres land til din eiendom? [24]Er det ikke så, at det som din gud

> Kamosj lar deg få, det tar du i eie, og alt det Herren vår Gud rydder for oss, det tar vi i eie?»

Av disse kjensgjerningene trakk Jefta en enkel, men uangripelig slutning: Herren, Israels Gud, har drevet amorittene bort for sitt folk Israel, og nå vil du ta landet deres! Så viste han enda klarere hvor urimelig kongens krav var: Det din gud Kamosj gir deg, tar du i eie, og alt Herren vår Gud rydder for oss, tar vi i eie. Det kunne ikke kongen bestride.

Verbet *horisj* (הוֹרִישׁ) rommer tre ting: å drive noen ut av en eiendom, å gjøre den eierløs og å gi den til eiendom. En kan ikke gi et land til eiendom uten å drive bort eller utrydde dem som eide det før.

V. 25–26. Balak og de tre hundre årene

> «[25]Er vel du bedre enn Balak, Sippors sønn, Moabs konge? Trettet vel han med Israel eller førte krig mot dem? [26]Nå har Israel bodd tre hundre år i Hesjbon og byene som tilhører det, og i Aroer med tilhørende byer og i alle de byer som ligger ved Arnons bredder. Hvorfor har dere da ikke tatt dem tilbake i hele denne tiden?»

Jefta nøyde seg ikke med denne avgjørende slutningen. Med et nytt og like sterkt argument søkte han å ta bort det siste skinnet av rett i kongens krav: Er du bedre enn Balak, Moabs konge? Balak hadde riktignok leid Bileam for å ødelegge Israel med forbannelser. Men det gjorde han ikke så mye for å ta fra dem amorittenes land, som de hadde erobret, som av frykt for at det mektige Israel også skulle erobre det som var igjen av riket hans.

Balak førte ikke krig mot Israel for det landet de hadde tatt fra amorittene, og han gjorde heller ikke krav på det, enda han kunne gjort det med et visst skinn av rett, for en stor del av det hadde tilhørt Moab (4 Mos 21,26). Når Moabs konge aldri tenkte på å se landet som sitt eller kreve det tilbake, hadde ammonittenes konge slett ingen rett til å kreve Gilead eller ta det fra Israel med makt, og særlig ikke etter tre hundre år.

Hadde ammonittene hatt noen rett til landet, skulle de ha gjort den gjeldende på Moses' tid. Nå var det altfor sent. For «hvis lang tid ikke gir hevd og lang besittelse ikke gir rett, kan intet folk eie noe i trygghet, og det blir ingen ende på kriger og strid» (Clericus).

Aroer er her Aroer i Gad, «midt imot Rabba» (Jos 13,25), nordøst for Rabba, ikke Aroer i Ruben ved Arnon-dalen (4 Mos 32,34; 5 Mos 2,36). Det ser vi av at den skilles fra «alle de byer som ligger ved Arnons bredder», for blant dem var Aroer i Ruben. Aroer i Gad med sine småbyer var trolig ammonittisk land før Sihons tid. De tre hundre årene er et rundt tall som ligger svært nær det virkelige.

V. 27–28. Herren skal dømme

> «[27]Jeg har ikke gjort deg noe ondt. Men du gjør nå urett mot meg ved å angripe meg. Herren, han som er dommer, han skal dømme i dag mellom Israels barn og Ammons barn. [28]Men ammonittenes konge hørte ikke på det som Jeftas sendebud bar fram til ham.»

Jefta hadde lagt fram alt som kunne sies for at Israel var de rettmessige eierne av Gilead: besittelsen, den lange tiden, erobringsretten og at ingen hadde bestridt den. Så sluttet han: «Jeg» – Israel, hvis sak han førte – «har ikke gjort deg

noe ondt, men du gjør urett mot meg ved å angripe meg. Herren, han som er dommer, skal dømme i dag mellom Israels barn og Ammons barn.»

Gud skulle avgjøre saken mellom de to folkene ved å gi seier til den som hadde rett. Men kongen hørte ikke på det Jefta lot sendebudene si, og så måtte Herren avgjøre saken for Israel i strid.

V. 29. Herrens Ånd over Jefta

> «[29]Da kom Herrens Ånd over Jefta. Han dro fram gjennom Gilead og Manasse og videre til Mispa i Gilead. Og fra Mispa i Gilead dro han fram mot Ammons barn.»

Da forhandlingene ikke førte fram, hadde Jefta ikke noe annet valg enn å gripe til sverdet. I kraft av Herrens Ånd, som kom over ham (se 3,10), dro han gjennom Gilead – Rubens og Gads land mellom Arnon og Jabbok – og Manasse, det nordlige Gilead og Basan, som halve Manasse-stammen hadde fått. Der samlet han en hær. Med den dro han til Mispa i Gilead, det vil si Ramat-Hammispe, der israelittene allerede hadde slått leir før han ble kalt (10,17), for å gå mot ammonittene derfra.

V. 30–31. Jeftas løfte

> «[30]Og Jefta gjorde et løfte til Herren og sa: Dersom du gir Ammons barn i min hånd, [31]da skal den første som går ut av døren i mitt hus og kommer imot meg når jeg kommer uskadd tilbake fra Ammons barn, høre Herren til. Jeg skal ofre ham som brennoffer.»

Før krigen begynte, gjorde Jefta et løfte til Herren: Gir du ammonittene i min hånd, skal den som kommer ut av døren i mitt hus og går meg i møte når jeg vender uskadd tilbake, høre Herren til, og jeg skal ofre ham som brennoffer.

Selv om Jefta ved ordene «den som går ut» kanskje ikke tenkte bare på et menneske, eller enda mer bestemt på en av sine husfolk, kan han i alle fall ikke ha tenkt på et storfe eller et dyr fra flokken.

Å «gå ut av døren i huset og komme imot» noen passer ikke om en buskap som blir drevet ut av fjøset akkurat idet han kommer hjem, eller om et dyr som tilfeldig springer mot ham. Uttrykket brukes ellers bare om mennesker.[2]

Jefta mente uten tvil å legge en tung forpliktelse på seg selv, og det hadde det ikke vært om han bare tenkte på et offerdyr. Selv uten noe løfte ville han ha båret fram ikke ett, men mange offer etter en seier. Hadde han tenkt på et dyr, ville han sikkert ha lovt det beste i flokken sin.

Alt dette viser at Jefta må ha tenkt at et menneske i alle fall kunne være innbefattet i løftet. Når han lovte å vie det som kom ut av huset hans og gikk ham i møte, kan meningen ikke ha vært noen annen enn at han overlot til Gud selv å velge offeret.

«I sin iver etter å slå fienden og takke Gud for det kunne Jefta ikke komme på noe bestemt som han syntes var stort nok til å vie til Gud. Derfor overlot han det

[2]Augustin sier: «Han lovte ikke med disse ordene å ofre et dyr som han kunne bære fram som brennoffer etter loven. Det er ikke og har aldri vært skikk at sauer kommer ut for å møte en seirende hærfører som vender hjem fra krigen. Han sa heller ikke: Jeg vil ofre som brennoffer *det* som kommer ut av døren i mitt hus, men *den* som kommer ut – så det kan ikke være tvil om at han da hadde et menneske i tankene.»

til tilfeldigheten, det vil si til Guds ledelse, å bestemme offeret. Han vek tilbake for å måle hva som var Gud kjærest, og overlot det til Gud selv» (P. Cassel).

Den Gud lot komme ham i møte, ville han vie til Herren og – som det blir lagt til for å si det mer bestemt – ofre som brennoffer. «Og» foran «jeg skal ofre ham» forklarer det første leddet; det betyr ikke «eller», noe det aldri betyr. Om Jefta virkelig tenkte på datteren sin da han ga løftet, kan vi verken bekrefte eller avkrefte. Gjorde han det, håpet han nok at Herren ikke ville kreve dette aller tyngste offeret.

V. 32–33. Seieren over ammonittene

> «[32]Så dro Jefta fram mot Ammons barn og kjempet mot dem, og Herren ga dem i hans hånd. [33]Han slo dem og tok fra dem landet fra Aroer til bort mot Minnit, tjue byer, og helt til Abel-Keramim. Det ble et stort mannefall, og Ammons barn ble ydmyket under Israels barn.»

Etter å ha søkt å sikre seg Herrens hjelp med dette løftet dro Jefta mot ammonittene, og Herren ga dem i hans hånd. Han slo dem med et stort mannefall fra Aroer (se v. 26) til bort mot Minnit og helt til Abel-Keramim (*abel keramim*, אָבֵל כְּרָמִים, «vingårdsengen»), og tok tjue byer.

Minnit lå etter Eusebius fire romerske mil fra Hesjbon på veien til Rabba. Hvor Abel-Keramim lå, er mer usikkert. Eusebius og Hieronymus nevner to steder med dette navnet, ett sju romerske mil fra Rabba og ett tolv mil øst for Gadara. Vi vet for lite om slaget til å avgjøre hvilket som menes. Gjelder det det nordlige, forfulgte Jefta fienden først sørover mot Hesjbon og så nordover til grensen mot Basan. Ved seieren ble ammonittene helt ydmyket under Israel.

V. 34–35. Datteren kommer ut imot ham

> «[34]Da Jefta kom hjem til sitt hus i Mispa, kom hans datter ut imot ham med tamburiner og dans. Hun var hans eneste barn, han hadde ingen sønn eller datter uten henne. [35]Med det samme Jefta fikk se henne, flerret han klærne sine og sa: Å min datter! For en sorg du volder meg, og for en ulykke du fører over meg! Jeg har gjort et løfte til Herren, og jeg kan ikke ta det tilbake.»

Da seierherren kom hjem til Mispa, kom datteren ut imot ham med tamburiner og dans, i spissen for en flokk kvinner som tok imot ham med jublende musikk og dans (se 2 Mos 15,20). Hun var hans eneste barn; han hadde ingen sønn eller datter uten henne.

Ved dette møtet ble Jefta voldsomt grepet. Han flerret klærne sine som tegn på dyp smerte (se 3 Mos 10,6) og ropte: «Å min datter! For en sorg du volder meg, og for en ulykke du fører over meg!» Ordrett: Du hører til dem som fører ulykke over meg, og det i ordets fulleste mening. «Jeg har gjort et løfte til Herren» – ordrett: åpnet min munn for Herren (jf. Sal 66,14; 4 Mos 30,3; 5 Mos 23,22–23) – «og jeg kan ikke ta det tilbake.»

V. 36–38. Datterens svar

> «[36]Da sa hun til ham: Far, har du gjort et løfte til Herren, så gjør med meg som du har lovt, siden Herren lot deg få hevn over fiendene dine, Ammons barn. [37]Så sa hun til sin far: Bare én ting vil jeg be deg om: La meg være fri i to måneder, så jeg kan gå ned på fjellene og gråte over min jomfrustand sammen med mine venninner. [38]Og han sa: Gjør så! Så lot han henne være fri to

måneder. Hun gikk av sted med venninnene sine og gråt over sin jomfrustand på fjellene.»

Datteren skjønte at løftet gjaldt henne – faren har uten tvil sagt det rett ut, men forfatteren tar det ikke med, for han har alt gjengitt løftet i v. 31. Hun svarte: «Gjør med meg det du har lovt, siden Herren lot deg få hevn over fiendene dine, ammonittene.»

Så la hun til: «La meg være fri i to måneder, så jeg kan gå ned på fjellene» – fra Mispa, som lå på en høyde, ned til fjellene omkring og dalene deres – «og gråte over min jomfrustand sammen med mine venninner.» Ordet *betulim* (בְּתוּלִים) betyr ikke «ungdom»[3], men jomfrustand (se 3 Mos 21,13). Faren ga henne det hun ba om.

V. 39–40. Løftet blir holdt

«[39]Da to måneder var omme, kom hun tilbake til sin far. Han gjorde med henne etter det løfte han hadde gitt, og hun visste ikke av mann. Så ble det en skikk i Israel: [40]År for år går Israels døtre av sted for å minnes Jeftas, gileadittens datter fire dager om året.»

Etter to måneder kom hun tilbake til faren, «og han gjorde med henne etter det løfte han hadde gitt, og hun visste ikke av mann». Som følge av det Jefta og datteren gjorde, ble det en fast skikk i Israel: År for år gikk Israels døtre av sted for å prise Jeftas datter fire dager i året. Verbet *tanna* (תַּנָּה) betyr ikke «klage» eller «sørge over», slik Septuaginta og targumen forstår det, men «prise».

(Keil: «… for å prise Jeftas, gileadittens, datter fire dager i året.»)

Hva Jefta gjorde med datteren

I eldre tid var det vanlige synet blant både rabbinere og kirkefedre det som Josefus og targumen gir så tydelig uttrykk for: Jefta drepte datteren og brente henne på alteret som et blodig offer til Herren. Først i middelalderen søkte Moses og David Kimchi og noen andre rabbinere å vise at Jefta bare vigde datteren til tjeneste ved Herrens helligdom i livslang jomfrustand. Til sist mente Ludvig Cappellus (1683) at Jefta drepte datteren til Herrens ære etter loven om bannlysning (*herem*), fordi mennesker ikke kunne ofres som brennoffer.

Det tredje synet har ingen grunn i bibelteksten. Hadde Jefta bare lovt å gi Herren det som kom ham i møte, med de forbeholdene som lå i saken selv – som brennoffer om det etter loven kunne brukes til det, og ellers etter loven om bannlysning –, ville fortellingen om hvordan løftet ble holdt, ganske sikkert ha sagt nærmere hvordan han gjorde det med datteren. Ordene «han gjorde med henne etter det løfte han hadde gitt» kan ikke forstås annerledes enn at han ofret henne til Herren som o*la* (עֹלָה), brennoffer.

Dessuten kunne loven om bannlysning og om bannløfter umulig gi en enkelt israelitt rett til å bannlyse sitt eget barn eller en av sine husfolk for Herren; det ville ha åpnet døren på vidt gap for mord. Bannlysning av et menneske forutsatte åpenbar ugudelighet, så brennoffer og bannlysning sto i rak motsetning til hverandre.

[3] **«ungdom»** ne'urim, נְעוּרִים

Da står bare de to andre synene igjen, og det er ikke lett å velge mellom dem. Ordene «jeg skal ofre ham som brennoffer» ser ut til å tale så sterkt for et virkelig offer at Luthers randnote stadig blir gjentatt med ettertrykk: «Noen sier at han ikke ofret henne, men teksten er klar nok.»

Ser vi nærmere på saken, møter vi likevel uoverstigelige vanskeligheter når ordene skal tas bokstavelig. «Den som går ut» kan ikke forstås upersonlig, så Jefta må ha regnet med at et menneske kunne komme ham i møte. De to leddene «skal høre Herren til» og «jeg skal ofre ham som brennoffer» kan heller ikke skilles slik at det betyr: Det skal enten vies til Herren, eller – om det er et offerdyr – ofres som brennoffer. Det andre leddet sier bare nærmere hva det første betyr. Altså må Jefta fra først av ha regnet med at det kunne bli et menneskeoffer.

Men loven forbød menneskeoffer på dødsstraff som en styggedom for Herren (3 Mos 18,21; 20,2–5; 5 Mos 12,31; 18,10). I eldre tid var det helt ukjent blant israelittene, og det ble først plantet inn i Jerusalem av de ugudelige kongene Ahas og Manasse.[4]

Lovte Jefta altså å bære fram et menneskeoffer for Herren, må han enten ha gitt løftet helt tankeløst, eller han må ha vært gjennomfordervet i moralsk og åndelig forstand. Men det vi vet om denne djerve helten, gir slett ikke grunn til noe av dette.

Han viser ikke det minste spor av heftighet og ubesindighet. Han griper ikke straks til sverdet, men venter til forhandlingene med ammonittkongen har slått feil. Han gir heller ikke løftet midt i kampens forvirring, så vi kunne tenke at han lovte noe i stridens hete uten å veie ordene. Han ga det før han dro ut mot ammonittene (v. 30 og 32).

Hva Jeftas åndelige oppfostring angår, levde han riktignok som fribytter mens han var landflyktig, før han ble valgt til Israels fører. Men det som skjedde med David, viser at vi ikke kan slutte moralsk fordervelse eller åndelig råhet av det. Da David måtte flykte fra Saul, levde han et lignende liv, og alle slags folk samlet seg om ham – ikke fromme og gudfryktige folk, men alle som var i nød, eller trykket av gjeld, eller misfornøyde (1 Sam 22,2). Likevel levde David også da i Herrens lov.

Jefta manglet heller ikke gudsfrykt. Det viser han først ved at han regnet med at Herren skulle gi ham seier over ammonittene da han ble kalt tilbake, og ved at han sluttet avtalen med de eldste i Gilead «for Herrens åsyn» (v. 9–11), og dernest ved at han søkte å sikre seg Guds hjelp i krigen med et løfte.

Vi har heller ingen rett til å tilskrive ham uvitenhet om loven. Kurtz mener at forhandlingene med ammonittkongen, som viser så nøye kjennskap til Mosebøkene, ikke var Jeftas eget verk, men ble vedtatt i folkeforsamlingen i Mispa med prester, levitter og eldste til stede, så levittene kunne fylle ut det som manglet i hans kunnskap.

Selv om det skulle stemme, trengte ikke en vanlig israelitt å ha studert og lært seg hele Moseloven for å vite og være overbevist om at et menneskeoffer ikke

[4] «Menneskeoffer hører ikke engang til hedenskapet generelt, men til hedenskapets mørkeste natt. De forekommer bare hos de folkene som er mest gjennomfordervet i moralsk og åndelig forstand» (Hengstenberg). Det kan ikke settes til side med henvisning til samlinger av eksempler hos senere forfattere, for de bygger på svært ukritiske kilder.

lot seg forene med innholdet og ånden i Herrens dyrkelse, og at Herren, Israels Gud, ikke var Molok. Vi vet ikke hvor godt mennene og husfedrene i Israel kjente Moseloven.

Men det er i alle fall feil å mene at israelittene bare fikk kjennskap til loven ved den offentlige opplesningen på løvhyttefesten i sabbatsåret (5 Mos 31,10 ff.), så hele folket ville stå uten noen opplæring i loven om denne opplesningen hvert sjuende år ble forsømt. Den forskriften hadde en helt annen grunn enn å gjøre folket kjent med lovens innhold.

Riktignok finner vi i dommertiden ikke at Herrens lov hadde gjennomsyret folkets åndelige bevissthet, gått over i kjøtt og blod, så de kunne stå imot naturdyrkelsens forheksende makt. Tvert imot falt de gang på gang fra til Ba'al-dyrkelse. Likevel finner vi ikke det minste spor av menneskeoffer, ikke engang hos dem som drev hor med Ba'alene. Selv hos menn som Gideon ser kunnskapen om loven ut til å ha vært noe forvansket, så han lot lage seg en ulovlig efod i Ofra.

Men tanken om at den Ba'al-dyrkelsen Israel stadig falt i, var knyttet til menneskeoffer, er en av mange feilaktige forestillinger om utviklingen av det åndelige livet både hos israelittene og kanaaneerne, og den har ingen støtte i historiske vitnesbyrd eller kjensgjerninger.

At den kanaaneiske dyrkelsen av Ba'al og Astarte, som israelittene ga seg over til, ikke krevde menneskeoffer, ser vi tydelig av at det ikke er den minste hentydning til menneskeoffer selv på den tiden da Akab og hans avgudsdyrkende hustru Jesabel, datter av sidoniernes konge Etba'al, gjorde Ba'al-dyrkelsen til rikets religion i tistammeriket og forfulgte og drepte Herrens profeter.

Selv da var menneskeoffer en så motbydelig styggedom for israelittene at de to Israels-kongene som beleiret Moabs konge – ikke bare den gudfryktige Josjafat, men også Joram, sønn av Akab og Jesabel – straks trakk seg tilbake og oppga krigen da Moabs konge i sin ytterste nød ofret sønnen sin som brennoffer på bymuren (2 Kong 3,26–27).

Når israelittene sto slik mot menneskeoffer før Ahas og Manasse innførte Molok-dyrkelsen i Jerusalem, kan vi ikke uten videre bevis tilskrive Jefta et blodig menneskeoffer. Det gjelder så mye mer som Herrens dyrkelse og Molok-dyrkelsen står i rak motsetning til hverandre, og det er utenkelig at Gud skulle ha valgt en Molok-dyrker, eller en mann som var i stand til å love og bære fram et menneskeoffer, til å utføre sitt verk.

De mennene Gud valgte til å ta imot hans nådeåpenbaring og fullføre hans vilje, og som han utrustet med sin Ånd som dommere og førere for sitt folk, hadde riktignok skrøpeligheter, feil og synder av mange slag, så de kunne falle svært dypt. Men ingen steder står det at Guds Ånd kom over en Molok-dyrker og ga ham sin kraft, så han kunne bli Israels hjelper og frelser.

Vi kan altså ikke se Jefta som en Molok-tjener. Dertil kommer at fortellingen om hvordan løftet ble holdt, ikke ser ut til å kunne forenes med at «ofre ham som brennoffer» skal forstås bokstavelig om et blodig brennoffer.

Av Jeftas sorg da den eneste datteren kom ham i møte, kan vi ikke slutte noe sikkert om hvordan offeret skulle skje. Den sorgen er like forståelig – det innrømmer også de som tar ordene bokstavelig – om løftet tvang ham til å vie

datteren til Herren i livslang jomfrustand, som om han måtte drepe henne og brenne henne på alteret.

Men datterens bønn om to måneder, så hun kunne gråte over sin jomfrustand på fjellene med venninnene sine, ville passe påfallende dårlig om hun skulle drepes som offer. Å gråte over sin jomfrustand betyr ikke å sørge over at en må dø som jomfru, men over at en må leve og forbli jomfru.

Selv om vi tok det som sorg over ungdommen – og det tillater ikke ordet –, ville det, som Cassel sier, være umulig å forstå hvorfor det skulle skje på fjellene. «Det ville stride mot all menneskenatur at et barn som snart skulle dø, brukte en kort frist til å forlate faren helt. Det ville være rimelig om hun ba om å få glede seg over livet i to måneder til før hun ble drept.

Men at hun med en offerdød for øyet, som ville røve fra faren hans eneste barn, bare tenkte på å gråte over sin jomfrustand, ville stride mot alle vanlige følelser i et menneskehjerte. Når fortellingen legger så stor vekt på at hun gråt over sin jomfrustand, må det ha stått i en særlig sammenheng med hva slags løfte det var. Når en ung pike gråter over sin jomfrustand, kan grunnen bare være at hun må forbli en knopp som ikke får springe ut – og at det ikke er døden, men livet som hindrer det» (P. Cassel).

Det samme bekrefter uttrykket «på fjellene». «Hadde det gjeldt livet, kunne de samme tårene ha blitt felt hjemme. Men klagen gjaldt jomfrustanden, og en slik klage kunne ikke lyde i byen, der andre mennesker var til stede. Blyheten krevde fjellenes ensomhet. Pikens rene hjerte åpner seg ikke for alles ører; bare i hellig stillhet øser det ut sin kjærlighets klage» (P. Cassel).

Heller ikke de neste ordene i fortellingen, «og hun visste ikke av mann», passer med en offerdød. Da ville de ikke tilføye noe, for alle visste allerede at hun var jomfru. Ordene får sin rette mening først når vi knytter dem til det foregående, «han gjorde med henne etter det løfte han hadde gitt», og forstår dem om det datteren gjorde for å oppfylle løftet.

Faren oppfylte løftet på henne, og hun visste ikke av mann. Det vil si: Han oppfylte løftet ved at hun ikke kjente noen mann, men vigde sitt liv til Herren som et åndelig brennoffer i livslang kyskhet. Det var denne villigheten hos datteren til å ofre seg selv som Israels døtre hvert år gikk for å feire – på fjellene der venninnene hadde vært med henne og grått over jomfrustanden hennes – og som de holdt minnet om der fire dager i året.

Tanken om et åndelig offer får støtte ikke bare av ordene, men aller mest av måten forfatteren beskriver oppfyllelsen av løftet på: «han gjorde med henne etter det løfte han hadde gitt». Det gir inntrykk av at han så selve handlingen som god og prisverdig. En profetisk historieskriver kunne aldri ha godkjent et menneskeoffer.

Og at forfatteren av Dommernes bok ikke skjuler det som var å klandre også hos dommerne selv, ser vi av det han sier om Gideon (8,27). Det var en svært liten overtredelse sammenlignet med den styggedommen et menneskeoffer er.

Dertil kommer de ytre vanskelighetene ved en slik handling. «Han gjorde med henne etter det løfte han hadde gitt» forutsetter uten tvil at Jefta ofret datteren til Herren som ola. Men blodige brennoffer, der offeret ble slaktet og brent

på alteret, kunne bare bæres fram på det lovlige alteret ved helligdommen eller foran paktens ark, ved levittiske prester – med mindre en særlig åpenbaring fra Gud hadde gitt grunn til offeret, og det kan vi slett ikke tenke på her.

Er det da trolig at en prest eller presteskapet skulle gå med på å bære fram et offer på Herrens alter som loven fordømte som hedningenes største styggedom?

Vanskeligheten forsvinner ikke om vi tenker oss at Jefta drepte datteren og brente henne på et skjult alter uten prestenes hjelp. Det ville den profetiske historieskriveren ikke ha kalt en oppfyllelse av løftet om å bære fram et brennoffer for Herren, for det ville slett ikke vært et offer til Herren, men et offer slaktet for Molok.[5]

Veier vi alt dette rett, blir vi nesten tvunget til å forstå «ofre som brennoffer» åndelig. Vi kan riktignok ikke vise til noen helt tilsvarende steder i Det gamle testamente for den åndelige forståelsen.

Men spirene til den, slik vi møter dem i Salmene og hos profetene, ligger allerede i Guds krav til Abraham om å ofre sin eneste sønn Isak som brennoffer, sammenholdt med utgangen på Abrahams prøve: Gud tok imot hans villighet til å ofre sønnen som et fullbyrdet offer, og ga ham så en vær å ofre som blodig offer i stedet for sønnen. Det viser at det Gud krever, ikke er et legemlig, men et åndelig offer.

På samme måte viser lovens regler om å løse ut de førstefødte, som tilhørte Herren, og personer som var lovt bort til ham (2 Mos 13,1.13; 4 Mos 18,15–16; 3 Mos 27,1 ff.), hvordan israelittene kunne vie seg selv og sine til Herren uten å brenne de lovte personene på alteret.

Og til sist ser vi av den helt tilfeldige omtalen av kvinnene som gjorde tjeneste ved sammenkomstens telt (2 Mos 38,8; 1 Sam 2,22), at det fantes mennesker i Israel som vigde sitt liv til Herren ved helligdommen og ga helt avkall på verden.

Det kan ikke være tvil om at Jefta hadde en slik vigsel i tankene da han ga løftet, i alle fall for det tilfellet at Herren, som han overlot å bestemme offeret til, skulle kreve et menneske. Ordet *ola* (עֹלָה) rommer ikke tanken om brenning, slik vårt ord «brennoffer» gjør, bare om det som stiger opp på alteret, det vil si om fullstendig overgivelse til Herren. *Ola* er helofferet, til forskjell fra de andre ofrene, der bare en del ble gitt til Herren.

Når en jomfru ble avsatt som et åndelig helt offer, fulgte det av seg selv at hun fra da av tilhørte Herren helt, altså skulle forbli jomfru resten av livet. At nasireere giftet seg, også de som var vigd ved løfte til å være nasireere hele livet, gir slett ingen grunn til å slutte at jomfruer som var vigd til Herren ved løfte, også sto fritt til å gifte seg.

Riktignok får vi ikke vite noe bestemt i Det gamle testamente om en slik åndelig offertjeneste, men at det ikke står noe klart om den, gir ingen rett til

[5] Auberlen sier treffende: Fortellingen om Jeftas datter ville neppe ha blitt regnet som verdt å bevare i Skriften om hun virkelig var blitt ofret. Da ville den i beste fall vært en ren familiehistorie uten betydning for Guds rike, ja, snarere en styggedom mot Guds rike etter 5 Mos 12,31 (jf. 3 Mos 18,21; 20,1–5). Jeftas handling ville da stått på linje med Lots blodskam (1 Mos 19,30 ff.) og bare kommet med i kanon av slektshensyn eller lignende. Men her er det stikk motsatt. Og skulle fortellingen bare forklare hvordan festen til ære for Jeftas datter oppsto (v. 39–40), taler også det mot det vanlige synet. For loven ville hele saken fortsatt være en styggedom, og Skriften ville ikke nedlate seg til å fortelle om og forskjønne en skikk som sto så rett mot loven.

å benekte den. Heller ikke om kvinnenes åndelige tjeneste ved helligdommen har vi nøyaktige opplysninger. Vi ville ikke visst noe om den om ikke kvinnene på Moses' tid hadde gitt speilene sine til det hellige karet, og om vi ikke hadde fortellingen om hvordan Elis sønner krenket slike kvinner.

Her har Clericus rett, selv om ordene hans altfor ofte blir oversett: «Som jeg ofte har sagt, kunne en ikke vente at et så lite skrift som Det gamle testamente skulle inneholde alle hebreernes skikker og gi full beretning om alt som ble gjort blant dem. Derfor hentydes det nødvendigvis til mangt som vi ikke helt forstår, nettopp fordi det ikke er nevnt andre steder.»

Kapittel 12. Efra'im, Jefta og tre dommere

> «[1]Efra'ims menn ble kalt til våpen og dro mot nord. Og de sa til Jefta: Hvorfor sendte du ikke bud etter oss da du dro av sted for å kjempe mot Ammons barn? Nå vil vi sette ild på huset du bor i og brenne det ned over hodet på deg! [2]Da sa Jefta til dem: En meget stridbar mann har jeg vært, jeg og mitt folk, mot Ammons barn. Jeg ropte på dere, men dere frelste meg ikke ut av deres hånd. [3]Da jeg så at dere ikke ville hjelpe, satte jeg livet mitt på spill og dro av sted mot Ammons barn. Og Herren ga dem i min hånd. Hvorfor kommer dere da farende mot meg i dag og vil kjempe mot meg?»

Allerede på Gideons tid hadde Efra'ims stamme vist sin misunnelse og sin lyst til å lede Israel, og bare Gideons måtehold hindret da åpen strid (8,1–3). Nå hadde stammene øst for Jordan slått ammonittene under Jefta uten Efra'ims hjelp, og Efra'im mente det måtte hevde sitt krav på å lede Israel med makt.

Efra'ims menn samlet seg og dro over Jordan *tsafona* (צָפְנָה). Det blir vanligvis forstått som «mot nord», men er etter all sannsynlighet et stedsnavn: «til Safon», gadittenes by i Jordan-dalen, som nevnes sammen med Sukkot i Jos 13,27. Etter en svært usikker opplysning i Talmud er det Amatus, der ruinene av Amata ligger i dag, og den beliggenheten ville passe godt her. Så truet de Jefta fordi han hadde ført krig mot ammonittene uten dem: «Nå vil vi brenne huset ditt ned over hodet på deg!»

(Keil: «… og dro over til Safon.»)

Jefta sto kraftig imot dette overmotet og denne trusselen. Han svarte: Jeg og mitt folk hadde en hard strid med ammonittene. «Jeg ropte på dere, men dere frelste meg ikke ut av deres hånd. Da jeg så at dere ikke ville hjelpe, satte jeg livet mitt på spill» – det vil si våget mitt eget liv (jf. 1 Sam 19,5; 28,21; Job 13,14) – «og dro mot ammonittene, og Herren ga dem i min hånd.»

At Jefta hadde ropt på Efra'im om hjelp mot ammonittene, står ikke i kap. 11, trolig bare fordi det ikke førte til noe. Efra'im hadde nok nektet å være med bare fordi gileadittene hadde satt Jefta til hærfører uten å spørre dem. Efra'im hadde altså slett ingen grunn til å reise seg så hovmodig og fiendtlig mot Jefta og gileadittene. Jefta hadde full rett ikke bare til å spørre: «Hvorfor kommer dere da farende mot meg i dag og vil kjempe mot meg?», men også til å møte dem med sverdet.

V. 4. «Rømlinger fra Efra'im»

«[4]Deretter samlet Jefta alle Gileads menn og kjempet mot Efra'im. Og Gileads menn slo Efra'im, for de hadde sagt: Rømlinger fra Efra'im er dere, gileaditter – midt i Efra'im og midt i Manasse!»

Jefta samlet alle krigsmennene i Gilead og slo efra'imittene fordi de hadde sagt: «Rømlinger fra Efra'im er dere, gileaditter, midt i Efra'im og midt i Manasse!» Meningen med de dunkle ordene er trolig: Dere gileaditter er en sammenrasket flokk av efra'imitter som har rømt; «dere er et ubetydelig folk uten navn, som bor midt mellom to av de edleste og mest berømte stammene» (Rosenmüller).

Den foraktelige talen gjaldt ikke Rubens og Gads stammer som sådanne, bare krigsmennene Jefta hadde samlet i Gilead. Ordene kan ikke bety «de reddede fra Efra'im», som om gileadittene hadde funnet tilflukt hos efra'imittene i de atten årene ammonittene undertrykte dem. Ordet *palit* (פָּלִיט) betyr bare en som har sluppet unna en fare, ikke en som har søkt og funnet vern hos en annen. Efra'imittene måtte bøte for denne hånen mot brødrene sine med et forferdelig nederlag.

V. 5–6. Sjibbolet

«[5]Og gileadittene stengte vadestedene over Jordan for Efra'im. Hver gang det kom en efra'imitt som hadde flyktet fra slaget og sa: La meg slippe over! – da sa Gileads menn til ham: Er du en efra'imitt? Han svarte: Nei. [6]Da sa de til ham: Si sjibbolet! Men han sa sibbolet, for han kunne ikke uttale ordet riktig. Så grep de ham og slo ham i hjel ved Jordans vadesteder. Det falt den gang førtito tusen av Efra'im.»

Da gileadittene hadde slått efra'imittene, stengte de vadestedene over Jordan mot Efra'im (se 3,28; 7,24) for å skjære av dem veien hjem. Når en efra'imitt som hadde flyktet, ville over, spurte Gileads menn: «Er du en efra'imitt?» Sa han nei, måtte han si ordet *sjibbolet* (שִׁבֹּלֶת), «strøm» eller «flom», som i Sal 69,3.16 – ikke «aks», som ikke passer her. Sa han «sibbolet» fordi han ikke passet på å uttale det riktig, grep de ham og drepte ham ved vadestedene. Slik falt det den gang, det vil si i hele krigen, førtito tusen efra'imitter.

«Efra'imitter som hadde flyktet» er her de som hadde sluppet unna slaget og ville hjem. Uttrykket står i vanlig mening, ikke med den foraktelige klangen efra'imittene hadde gitt det i v. 4. Av fortellingen får vi helt i forbifarten vite at efra'imittene vanligvis uttalte *sj* (*shin*) som *s* (*samekh*).

V. 7. Jeftas død

«[7]Jefta dømte Israel i seks år. Og gileaditten Jefta døde og ble gravlagt i en av Gileads byer.»

Jefta dømte Israel i seks år, men etter all sannsynlighet bare stammene øst for Jordan. Da han døde, ble han gravlagt i en av byene i Gilead. Den hebraiske teksten har flertall, «i Gileads byer», et ubestemt uttrykk (som i 1 Mos 13,12), ganske enkelt fordi forfatteren ikke kjente den bestemte byen.

V. 8–10. Ibsan

«[8]Etter ham var Ibsan fra Betlehem dommer i Israel. [9]Han hadde tretti sønner. Tretti døtre giftet han bort, og tretti svigerdøtre førte han hjem som koner

for sønnene sine. Han dømte Israel i sju år. [10]Og Ibsan døde og ble gravlagt i Betlehem.»

Om disse tre dommerne, Ibsan, Elon og Abdon, blir det ikke fortalt om noen særlige gjerninger, like lite som om Tola og Ja'ir (se 10,1). Men av uttrykket «etter ham var … dommer» (v. 8.11.13) følger det sikkert at de kom etter hverandre som Jeftas etterfølgere. Deres dommergjerning gjaldt altså også bare stammene øst for Jordan, og kanskje de nordlige stammene vest for elva.

Ibsan kom fra Betlehem. Neppe Betlehem i Juda, som Josefus mener, for den byen blir vanligvis kalt Betlehem «i Juda» (17,7.9; Rut 1,2; 1 Sam 17,12) eller Betlehem Efrata (Mika 5,1). Trolig er det Betlehem i Sebulons stamme (Jos 19,15). Han hadde tretti sønner og tretti døtre. Døtrene giftet han bort ut av huset, og i stedet førte han hjem tretti kvinner utenfra som hustruer for sønnene. Han dømte Israel i sju år og ble gravlagt i Betlehem.

V. 11–12. Elon

«[11]Etter ham var Elon fra Sebulon dommer i Israel. Han dømte Israel i ti år. [12]Da sebulonitten Elon døde, ble han gravlagt i Ajalon i Sebulons land.»

Etter Ibsan kom Elon fra Sebulon. Han døde etter å ha vært dommer i ti år og ble gravlagt i Ajalon i Sebulons land. Navnet er trolig bevart i ruinene Jalun, omkring fire timers vei øst for Akko.

V. 13–15. Abdon

«[13]Etter ham var piratonitten Abdon, Hillels sønn, dommer i Israel. [14]Han hadde førti sønner og tretti sønnesønner, som red på sytti eselfoler. Han dømte Israel i åtte år. [15]Og piratonitten Abdon, Hillels sønn, døde og ble gravlagt i Piraton i Efra'ims land, på Amalekitt-fjellet.»

Etter Elon kom Abdon, Hillels sønn, fra Piraton. Han var dommer i åtte år og ble gravlagt i hjembyen. Piraton lå i Efra'ims land, på Amalekitt-fjellet (v. 15). Byen nevnes i 2 Sam 23,30 og 1 Krøn 11,31 som hjemsted for helten Benaja, er den samme som Faraton i 1 Makk 9,50, og er bevart i landsbyen Ferata, omkring to og en halv time sørvest for Nablus. Om sønnene og sønnesønnene som red på esler, se 10,4.

Kapittel 13. Samsons fødsel

Samsons liv og kamp mot filistrene

Mens Jefta i Guds kraft fridde stammene øst for Jordan fra ammonittenes undertrykkelse, holdt filistrene landet vest for Jordan nede i førti år uten opphold (13,1). Trolig ble trykket stadig hardere etter det ulykkelige slaget i de siste årene av Elis tid som yppersteprest, da israelittene led et tungt nederlag og filistrene til og med tok paktens ark (1 Sam 4).

Men heller ikke i denne tiden lot Herren, Israels Gud, seg være uten vitnesbyrd, verken hos fiendene eller hos sitt eget folk. Filistrenes jubel over arken ble snart til dødsangst da avguden Dagon lå nede på terskelen i sitt eget tempel med hodet og armene brutt av. Herren slo innbyggerne i Asjdod, Gat og Ekron så hardt med svuller at filisterfyrstene måtte sende arken tilbake til Israel, og et skyldoffer med den (1 Sam 5–6).

På den tiden hadde Herren også reist opp en helt for sitt folk i Samson. Hans gjerninger skulle vise både israelitter og filistere at Israels Gud fremdeles hadde makt til å hjelpe sitt folk og slå sine fiender.

Samson skulle begynne å frelse Israel fra filistrene, og han var dommer i tjue år mens filistrene hersket (13,5; 15,20). Kap. 13–16 forteller om livet og gjerningene hans så utførlig at det synes å stå i misforhold til den hjelpen han ga folket sitt.

Herrens engel varslet fødselen hans for foreldrene, og gutten ble viet til nasireer fra mors liv. Da han var blitt voksen, begynte Herrens Ånd å drive ham til å søke anledninger der han kunne vise filistrene sin underfulle styrke og tilføye dem harde slag.

Til slutt lot han seg forføre av Dalila og røpet for henne hemmeligheten bak den overnaturlige kraften. Hun forrådte ham i filistrenes hånd, og de stakk ut øynene hans og tvang ham til det tyngste og mest nedverdigende slavearbeid. Fra det kunne han bare komme fri ved å bli årsak til sin egen død, og det gjorde han slik at fiendene ikke fikk triumfere over ham: Han drepte flere av dem i sin død enn han hadde drept i hele sitt liv.

De små ytre resultatene svarer ikke til det en kunne vente etter det underfulle varselet om fødselen hans. Enda mindre ser gjerningene ut til å være slik en ventet av en helt som Guds Ånd drev.

Utvendig sett bærer de preg av eventyrlyst, dumdristighet og egenrådighet, og nesten alle har de sammenheng med kjærlighetsforhold. Det kan derfor se

ut som Samson vanæret og sløste bort den gaven han var betrodd, ved å la den tjene sine sanselige lyster, og at han slik banet veien for sin egen undergang uten å gi folket sitt noen vesentlig hjelp.

«Mannen som bar Gasas porter opp på fjellet, var trell under en kvinne, og i lettsinn røpet han for henne styrken i nasireerlokkene. Lokkene vokste ut igjen og kraften kom tilbake, men bare for å føre døden over ham selv og fiendene på en gang» (Ziegler). Kan vi se en Herrens stridsmann i en slik skikkelse? Kan Samson, den lovte sønnen til en ufruktbar kvinne, nasireer fra fødselen av, være selve toppen og blomsten blant dommerne?

Vi nøler ikke med å svare ja. Vi bygger da på det også kritikerne godtar: Den dype og alvorlige bakgrunnen for Samsons vesen ligger i at han var nasireer, og den særlige betydningen av hans person, hans liv og hans gjerninger som dommer samler seg nettopp i dette.

Nasireeren var ikke en som hadde trukket seg bort fra menneskers sysler og larm. Nasireerløftet betydde at livet var viet til Gud, en innvielse som hadde sine røtter i levende tro. Utad viste den seg negativt ved at nasireeren holdt seg borte fra alt urent, fra vin og fra alt som kommer av vintreet, og positivt ved at han lot håret vokse uklippet.

For Samson var denne innvielsen ikke noe han selv hadde valgt, eller et løfte han frivillig hadde gitt; den var lagt på ham ved Guds bud fra unnfangelsen og fødselen av. Som nasireer, en som var viet til Herren, skulle han begynne å frelse Israel fra filistrene, og det legemlige tegnet på innvielsen – håret som aldri hadde vært rørt av saksen – var bæreren av den overnaturlige kraften han slo filistrene med.

Herren ville ikke bare stille fram for sitt folk en mann som i heltekraft raget over den falne slekten fordi han fast trodde på og trygt stolte på den gaven Gud hadde betrodd ham. Et slikt forbilde skulle åpne utsikten til at folket selv kunne få ny kraft, og vekke den styrken som ennå slumret i det.

Men Samson skulle også stille fram for sin samtid et bilde av to ting: på den ene siden den kraften Guds folk kunne få til å overvinne de sterkeste fiender ved å bøye seg i troskap for Herren sin Gud, og på den andre siden den svakheten folket hadde sunket ned i ved å svikte pakten og blande seg med hedningene. I denne forbildelige karakteren hos Samson og gjerningene hans ser vi toppen og blomsten av dommerembetet i Israel.

Dommerne som Herren reiste opp i tiden mellom Josva og Samuel, var verken hærførere eller styresmenn, og de var ikke en øvrighet Gud hadde innsatt til å styre staten. De ble ikke engang valgt blant folkets høvdinger. Herren kalte dem ut fra brødrenes midte til å frelse folket, enten ved at hans Ånd kom over dem, eller ved profeter og særlige åpenbaringer.

Den innflytelsen de hadde på folkets styre etter at fienden var slått, hvilte ikke på noe embete, men var bare frukten av deres personlige dyktighet. Derfor nådde den stort sett bare de stammene de hadde fridd fra fienden. Israels stammer trengte ingen felles verdslig hersker for å fylle den oppgaven folket hadde den gangen. Derfor reiste Gud opp dommerne bare i tider med nød og trengsel.

Dommernes framtreden og gjerning skulle vise den kraften Herren kunne gi sitt folk ved sin Ånd. På den ene siden skulle den oppmuntre Israel til å vende om til sin Gud for alvor og, ved å holde fast ved hans pakt, få kraft til å seire over alle fiender. På den andre siden skulle den skremme fiendene, så de ikke tilskrev sine avguder den makten de hadde til å undertvinge israelittene, men lærte å frykte den sanne Guds allmakt.

I Samson nådde denne guddommelige kraften sitt høydepunkt. Når Guds Ånd kom over ham, gjorde han slike mektige gjerninger at de hovmodige filistrene fikk kjenne Herrens allmakt. Denne kraften hadde han fordi han var nasireer, viet til Herren fra mors liv – så lenge han holdt seg tro mot det løftet som var lagt på ham.

Men på samme måte som styrken hans hang sammen med at han holdt løftet trofast, viste svakheten seg i hans naturlige karakter, særlig i forholdene til filisterdøtrene. Denne svakheten speilet folkets naturlige karakter og dets stadige lyst til å gjøre felles sak med hedningene. Kjærligheten til en filisterkvinne i Timnata ga Samson den første anledningen til å vise filistrene sin heltekraft, og den førte ham inn i en rekke kamper der han tilføyde de uomskårne harde slag. Denne driften til å kjempe mot filistrene kom fra Herren (14,4).

I kampene hjalp Herren ham med sin Ånds kraft, og midt i den harde striden ved Leki åpnet han til og med en kilde for ham, så den utmattede helten fikk kreftene tilbake (15,19). Men med skjøgen i Gasa og i forholdet til Dalila gikk han kjødets veier, og de førte ham i ulykke.

Han gikk til grunne fordi han satte over styr pantet på den gaven Gud hadde betrodd ham. Dermed ble det helt åpenbart at dommerembetet i seg selv ikke var nok til å gi Guds folk herredømme over fiendene. Slik nådde både dommerembetets styrke og dets svakhet sitt høydepunkt i Samson. Den kraften Guds Ånd ga dommerne til å frelse folket, ble overvunnet av kjødets makt, som strider mot Ånden.

Dette særlige kallet fra Gud forklarer det eiendommelige ved gjerningene hans: både at de ytre resultatene var små, og at de bar preg av eventyrlig dristighet.

Selv om han var viet til nasireer fra mors liv, skulle han ikke fullføre frelsen fra filistrene, bare begynne den. Ved overnaturlig heltekraft skulle han vise folket at frelse var mulig, og hvilken styrke som kunne la én mann slå tusen fiender. Derfor måtte gjerningene hans være annerledes enn hos de dommerne som kjempet i spissen for en hær. De måtte bære preg av tillit og dristighet hos en som fullt ut visste at han eide en guddommelig og uovervinnelig kraft.

Det underfulle ved gjerningene hans gir ingen grunn til å kalle beretningen et sagn som har gjort historiske hendelser om til undere – unntatt for den som på forhånd avviser alle undere og dermed fornekter at den levende Gud virker overnaturlig blant sitt folk. Heller ikke formen på beretningen beviser noe slikt. At den er avrundet, viser bare at Samsons liv og gjerninger i seg selv var en sluttet helhet.

Påstanden om at det fortelles nøyaktig tolv heltedåder i kunstferdig orden, stemmer ikke med selve beretningen. For å få tolv dåder må en gjøre Guds

underfulle hjelp med vannkilden (15,18–19) til en heltedåd Samson selv utførte, og dele én sammenhengende hendelse – at han tre ganger brøt båndene – i tre.

Holder vi oss til Bibelens beretning, faller Samsons gjerninger i to deler. Den første (kap. 14–15) inneholder de dådene der han slo filistrene stadig hardere, den andre (kap. 16) dem som førte til hans fall og undergang. Delene er skilt fra hverandre ved opplysningen om hvor lenge han var dommer (15,20), og den gjentas kort til slutt (16,31).

Den første delen har seks dåder, to og to sammen: løven på veien til Timnata og de tretti filistrene han drepte for å betale for løsningen på gåten med klærne deres (kap. 14); hevnen da han brente kornet deres fordi kona hans var gitt til en filister, og det store mannefallet som straff for at de brente hans svigerfar og kone (15,1–8); repene han sprengte da hans egne landsmenn hadde bundet ham for å overgi ham til filistrene, og de tusen filistrene han slo med eselkjevebeinet (15,9–19).

Den andre delen har bare tre dåder: Han løftet av Gasas byporter og bar dem bort (16,1–3), han brøt båndene Dalila tre ganger bandt ham med (16,4–14), og han døde som helt da han rev ned Dagons tempel etter at Dalila hadde forrådt ham og filistrene hadde blindet ham (16,15–31). I denne ordningen ser vi ingen kunstferdig forming av stoffet som kunne tyde på mytisk pynt.

Heller ikke Samsons folkelige talemåte – ordtak, rim og ordspill – gir grunn til å påstå at folkesagnet fant på dette og la ordene i munnen hans. Alt dette viser at det ikke finnes noen god grunn til å dra i tvil at hele beretningen om Samsons liv og gjerninger er historisk.[1]

V. 1–24. Filistrene undertrykker Israel

> «[1]Men Israels barn gjorde igjen det som var ondt i Herrens øyne. Og Herren ga dem i filistrenes hånd i førti år.»

Filistrenes undertrykkelse, som bare er antydet i 10,7, nevnes her igjen med den faste vendingen «Israels barn gjorde igjen det som var ondt i Herrens øyne» (jf. 10,6; 4,1; 3,12). Den innleder beretningen om Samson, som begynte å frelse Israel fra disse fiendene. Etter v. 5 falt både Samsons fødsel og varselet om den i tiden da filistrene hersket over Israel.

Undertrykkelsen varte i førti år, og Samson var dommer i tjue av dem (15,20; 16,31). Da må han ha begynt som dommer i ung alder, trolig før han var fylt tjue. Det stemmer godt med kap. 14, der giftermålet med en filisterkvinne ga anledning til kampene.

Boka slutter med Samsons død og forteller ikke når de førti årene tok slutt. Det skjedde først ved den store seieren under Samuel (1 Sam 7). Tjue år før den seieren hadde filistrene sendt tilbake arken, som de hadde hatt i sitt land i sju måneder (1 Sam 6,1; 7,2).

De fleste av Samsons gjerninger fant sted i disse tjue årene. Men det første sammenstøtet hans med filistrene, ved bryllupet, skjedde et år eller to før nederlaget der Elis sønner falt, arken ble tatt og Eli falt ned av stolen og brakk

[1]Heller ikke ord som går igjen i fortellingen, gir grunnlag for å slutte at Samsons historie var et eget skrift eller hentet fra en større krønike om filisterkrigene; ordene kommer av innholdet selv.

nakken da han fikk budskapet (1 Sam 4,18). Eli døde altså kort tid etter at Samson først hadde trådt fram.

V. 2–5. Herrens engel varsler Samsons fødsel

> «[2]Det var en mann fra Sora, av danittenes ætt, som hette Manoah. Hans kone var ufruktbar og hadde aldri hatt barn. [3]Og Herrens engel åpenbarte seg for kvinnen og sa til henne: Se, du er ufruktbar og har aldri hatt barn. Men du skal bli med barn og føde en sønn. [4]Så ta deg nå i vare og drikk ikke vin eller sterk drikk og et ikke noe urent! [5]For nå skal du bli med barn og føde en sønn. Det skal ikke komme rakekniv på hans hode, for barnet skal være en Guds nasireer fra mors liv. Han skal begynne å frelse Israel fra filistrenes hånd.»

Israel var gitt i filistrenes hånd for sine synders skyld og ble i tillegg hardt trengt av ammonittene i Gilead. Da åpenbarte Herrens engel seg for kona til Manoah, en danitt fra Sora, det nåværende Sur'a i vestskråningen av Judafjellene (jf. Jos 15,33). «Danittenes ætt» brukes om hverandre med «danittenes stamme» (18,1.2.11.30). Det kommer av at alle danittene etter 4 Mos 26,42–43 utgjorde én eneste ætt, sjuhamittene.

Engelen sa til den ufruktbare kvinnen at hun skulle bli med barn og føde en sønn, og at hun skulle ta seg i vare for vin, sterk drikk og alt urent. Ingen rakekniv skulle komme på guttens hode, for han skulle være en Guds nasireer (*nasir*, «en som er viet») fra mors liv – altså hele livet, «til sin dødsdag», som engelen uttrykkelig sa etter v. 7.

De tre forbudene var nettopp de tre tingene som kjennetegnet en nasireer (se 4 Mos 6,1–8). Det eneste andre Moseloven nevner, er forbudet mot å bli uren ved å røre en død, og det ser ikke ut til å ha gjeldt for Samson.

Da engelen la til: «Han skal begynne å frelse Israel fra filistrenes hånd», ville han uten tvil vise at evnen til å frelse skulle henge nøye sammen med at han var nasireer. Den lovte sønnen skulle være nasireer hele livet fordi han skulle begynne å fri Israel fra fiendene. Og for at han skulle kunne være det, måtte moren ta del i nasireerens avkall mens hun bar ham.

At Herrens engel åpenbarte seg, var et virkelig pant på at Herren fremdeles kjente sitt folk som sitt, enda han hadde gitt det i fiendenes hånd. Og engelens budskap inneholdt en lærdom og en advarsel for Israel: Folket kunne bare bli fridd fra fiendene ved å søke et liv viet til Herren slik nasireerne levde. Slik skulle folket virkeliggjøre det prestelige kallet det hadde fått som Herrens folk – ved å holde seg borte fra kjødets nytelser og alt urent, som springer ut av synden, og ved å overgi seg helt til Herren.

V. 6–7. Kvinnen forteller det til Manoah

> «[6]Og kvinnen kom og sa til mannen sin: En Guds mann kom til meg. Han var å se til som en engel, og han så fryktinngytende ut. Jeg spurte ham ikke hvor han var fra, og han sa meg ikke sitt navn. [7]Han sa til meg: Nå skal du bli med barn og føde en sønn. Drikk nå ikke vin eller sterk drikk og et ikke noe urent. For barnet skal være en Guds nasireer fra mors liv og til sin dødsdag.»

«Guds mann» ble brukt om en profet eller en som sto i umiddelbart samfunn med Gud, som Moses (5 Mos 33,1). «Guds engel» betyr det samme som «Herrens engel» (2,1; 6,11), engelen som den usynlige Gud åpenbarer seg i for menneskene.

Kvinnen trodde altså at det var en profet hun hadde sett. Men hans majestetiske skikkelse hadde gitt henne inntrykk av at han var et høyere vesen, og derfor hadde hun ikke våget å spørre verken om navnet hans eller hvor han kom fra.

V. 8–9. Manoah ber om at Guds mann må komme igjen

> «[8]Da ba Manoah til Herren og sa: Hør meg, Herre! La den Guds mann som du sendte, komme til oss igjen og lære oss hva vi skal gjøre med det barnet som skal bli født! [9]Og Gud hørte Manoahs bønn. Guds engel kom igjen til kvinnen, mens hun satt ute på marken. Manoah, hennes mann, var ikke sammen med henne.»

Manoah var fast overbevist om at budskapet var sant. Samtidig tenkte han på det ansvaret det la på foreldrene, og derfor ba han Herren om å sende Guds mann til dem igjen, så han kunne lære dem hvordan de skulle behandle gutten. Bønnen ble hørt. Guds engel viste seg på ny for kvinnen mens hun satt alene ute på marken, uten mannen sin.

V. 10–12. Manoah møter mannen

> «[10]Da skyndte kvinnen seg og løp hjem og fortalte det til mannen sin og sa: Nå har han vist seg for meg igjen, den mannen som kom til meg her om dagen. [11]Manoah sto da opp og fulgte etter sin kone. Da han kom til mannen, sa han til ham: Er du den mannen som talte til min kone? Han svarte: Ja. [12]Og Manoah sa: Når nå dine ord går i oppfyllelse, hvordan skal vi da bære oss at med barnet? Og hva skal vi gjøre med ham?»

Kvinnen skyndte seg å hente mannen sin. Han spurte først om dette var den mannen som hadde talt til kona hans (v. 3–5), og da det ble bekreftet, spurte han videre: «Når nå dine ord går i oppfyllelse, hvordan skal vi da bære oss at med barnet?» Ordet *mishpat* betyr her det som tilkommer gutten, altså den rette behandlingen av ham.

V. 13–14. Engelen gjentar påbudene

> «[13]Da sa Herrens engel til Manoah: Alt det jeg har nevnt for kvinnen, skal hun ta seg i vare for. [14]Hun skal ikke ete noe av det som kommer av vintreet, ikke drikke vin eller sterk drikk og ikke ete noe urent. Alt det jeg har pålagt henne, skal hun holde seg etter.»

Herrens engel gjentok det han allerede hadde sagt til kvinnen (v. 4). Til forbudet mot vin og sterk drikk føyde han bare til at hun ikke skulle ete noe av det som kommer av vintreet, i samsvar med 4 Mos 6,3.

V. 15–16. Manoah vil holde mannen tilbake

> «[15]Da sa Manoah til Herrens engel: Kan vi ikke få deg til å bli her en stund, så vi kan lage til et kje for deg! [16]Men Herrens engel sa til Manoah: Om du får meg til å bli, så eter jeg likevel ikke av din mat. Men vil du stelle til et brennoffer, så skal du ofre det til Herren. For Manoah visste ikke at det var Herrens engel.»

Manoah hadde ennå ikke skjønt at mannen var Herrens engel, slik v. 16 forklarer. Derfor ville han, som Gideon (6,18–19), vise gjestfrihet mot mannen som hadde brakt ham et så gledelig budskap, og lage til et kje for ham. Herrens engel svarte at om Manoah fikk ham til å bli for å spise, ville han ikke ete av maten hans. Men ville han stelle til et brennoffer for Herren, så skulle han ofre det.

V. 17–18. «Det er et underfullt navn»

«[17]Da sa Manoah til Herrens engel: Hva er ditt navn? - så vi kan ære deg når dine ord går i oppfyllelse. [18]Men Herrens engel sa til ham: Hvorfor spør du om mitt navn? Det er et underfullt navn!»

Manoah spurte om navnet hans. Ordrett står det: «Hvem er ditt navn?», for spørreordet *mi* («hvem») spør etter personen. Grunnen til spørsmålet var at han ville ære ham, det vil si vise sin takk med gaver (jf. 4 Mos 22,17.37; 24,11), når ordet gikk i oppfyllelse.

Engelen svarte: «Hvorfor spør du om mitt navn? Det er underfullt.» Pil'i (פִּלְאִי, «underfull») er ikke selve navnet på Herrens engel, men sier hva slags navn det er. Og fordi navnet betegner vesenet, sier ordet også noe om hans vesen. Det skal forstås i absolutt mening, «absolutt og i høyeste grad underfullt», som noe som bare kan sies om Gud (jf. navnet «Under» i Jes 9,6). Det må ikke svekkes til at navnet bare er vanskelig å uttale eller å forstå.

V. 19–20. Engelen farer opp i flammen

«[19]Så tok Manoah kjeet og matofferet og ofret det på berget til Herren. Da lot han et under skje mens Manoah og hans kone så på det: [20]Da flammen steg opp fra alteret mot himmelen, for Herrens engel opp i flammen fra alteret mens Manoah og hans kone så på det. Og de falt på sitt ansikt til jorden.»

Manoah tok kjeet og matofferet, det vil si det matofferet som hørte til brennofferet (4 Mos 15,4 ff.), og ofret det på berget. I v. 20 kalles berget et alter fordi Herrens engel, som er av samme vesen som Gud, hadde helliget det til alter ved å ta imot offeret på underfullt vis. «Da lot han et under skje» viser ikke tilbake til Manoah, men til Herren: Manoah ofret til Herren, og Herren gjorde et under som Manoah og kona så.

Hva underet besto i, forklarer v. 20: En flamme slo ut av berget, som ved Gideons offer (6,21), og fortærte offeret, og i denne flammen for Herrens engel opp. Da Manoah og kona så det, falt de på sitt ansikt til jorden i tilbedelse, for av underet forsto de at det var Herrens engel som hadde vist seg for dem.

V. 21–23. «Vi har sett Gud»

«[21]Siden viste ikke Herrens engel seg mer for Manoah og hans kone. Da forsto Manoah at det var Herrens engel. [22]Og Manoah sa til sin kone: Nå må vi dø, for vi har sett Gud! [23]Men hans kone sa til ham: Dersom Herren hadde villet drepe oss, hadde han ikke tatt imot brennoffer og matoffer av vår hånd, og han hadde ikke latt oss se alt dette eller latt oss høre slikt nå.»

Etter dette viste han seg ikke mer for dem. Men Manoah fryktet at han og kona måtte dø fordi de hadde sett Gud (om denne troen, se 1 Mos 16,13 og 2 Mos 33,20). Kona beroliget ham: Herren kunne ikke ha tenkt å drepe dem når han hadde tatt imot offeret deres og latt dem se alt dette – det dobbelte underet. «Nå» betyr i den tiden de levde i, selv om slikt kunne ha skjedd i grå fortid.

V. 24. Samson blir født

«[24]Og kvinnen fødte en sønn og ga ham navnet Samson. Gutten vokste opp, og Herren velsignet ham.»

Guds løfte ble oppfylt, og gutten kvinnen fødte, fikk navnet Samson. *Sjimsjon* (שִׁמְשׁוֹן) betyr ikke «den solaktige» eller «solhelten», av *sjemesj* («sol»). Som Josefus forklarer, betyr det «den sterke» eller «den dristige», av et ord som opprinnelig betyr «å være sterk, dristig». Gutten vokste opp under Guds velsignelse (jf. 1 Sam 2,21).

V. 25. Herrens Ånd begynner å drive ham

> «[25]Herrens Ånd begynte å drive ham mens han var i Dans leir mellom Sora og Esjtaol.»

Da Samson var blitt voksen, begynte Herrens Ånd å drive ham i Dans leir. Ordet *pa'am* betyr «å støte, drive» og beskriver hvordan Guds Ånd virket i ham: Ånden grep ham plutselig og drev ham til å bruke overnaturlige krefter.

Dans leir (*Mahane-Dan*) var navnet på strøket der de utvandrende danittene etter 18,12 hadde slått leir, vest for Kirjat-Jearim, eller etter dette verset mellom Sora og Esjtaol. Stedet kan ikke fastslås nøyaktig, for heller ikke Esjtaol er funnet. Etter 16,31 var det der Samson bodde med foreldrene. Verset innleder beretningen om Samsons dåder og sier bare at han der ble grepet av Herrens Ånd og drevet til å ta opp kampen mot filistrene.

Kapittel 14. Bryllupet i Timnata

> «[1]En gang da Samson gikk ned til Timnata, så han en kvinne der, en av filistrenes døtre. [2]Da han kom tilbake derfra, fortalte han det til sin far og mor og sa: Jeg så en kvinne i Timnata, en av filistrenes døtre. Henne må dere la meg få til kone!»

Timnata er nåværende Tibne, en times vei sørvest for Sur'a (jf. Jos 15,10). Dit hadde Samson gått ned fra Sora eller Dans leir.

V. 3–4. «Dette kom fra Herren»

> «[3]Da sa hans far og mor til ham: Er det da ikke noen kvinne blant dine slektningers døtre eller i hele mitt folk siden du vil av sted og ta en kone blant de uomskårne filistrene? Men Samson sa til sin far: Henne må du la meg få! Det er henne jeg synes om. [4]Hans far og mor visste ikke at dette kom fra Herren, og at han søkte en anledning til strid med filistrene, for på denne tiden hersket filistrene over Israel.»

Med «slektninger» menes medlemmene av hans egen stamme. Foreldrene hadde god grunn til å være mot ekteskapet, for det var ikke i samsvar med loven. Riktignok forbyr 2 Mos 34,16 og 5 Mos 7,3–4 uttrykkelig bare ekteskap med kanaaneiske kvinner, men grunnen som gis for forbudet, gjaldt like mye for filisterdøtre. Av samme grunn regnes filistrene med blant kanaaneerne i Jos 13,3.

Men Samson handlet ut fra en høyere drift. Foreldrene visste ikke at det kom fra Herren, det vil si at Herren hadde lagt det slik til rette, «og at han søkte en anledning til strid med filistrene». Han søkte et påskudd til å komme i strid med dem, og forklaringen føyes til: På den tiden hersket filistrene over Israel. Ordet to'*ana* (תּוֹאֲנָה, «anledning») står bare her.

V. 5–7. Samson sliter løven i stykker

> «[5]Så gikk Samson og hans far og mor ned til Timnata. Da de kom til vingårdene ved Timnata, for en ung løve brølende mot ham. [6]Da kom Herrens Ånd mektig over ham, og han slet løven i stykker som om det skulle være et kje, enda han ikke hadde noe i hånden. Men han fortalte ikke sin far eller sin mor hva han hadde gjort. [7]Så gikk han ned og talte med kvinnen, og Samson syntes godt om henne.»

Også David som gjeter og helten Benaja drepte løver (1 Sam 17,34–35; 2 Sam 23,20), og ennå i dag hender det at arabere dreper løver med en stav. Den overnaturlige kraften Samson fikk da Herrens Ånd kom over ham, viste seg

nettopp i at han slet løven i stykker uten noe som helst våpen. At han ikke sa noe om det til foreldrene, som ikke hadde sett det, nevnes på grunn av det som følger.

Kvinnen hadde han før bare sett (v. 1). Nå, da foreldrene hadde bedt om henne for ham, talte han med henne, og det første inntrykket ble fullt ut bekreftet.

V. 8–9. Honningen i løvens kropp

> «[8]Noen tid etter dro han ned igjen for å gifte seg med henne. Så bøyde han av fra veien og ville se etter åtselet av løven. Da var det en bisverm og honning inne i løvens kropp. [9]Han tok honningen ut og holdt den i hendene og åt mens han gikk. Da han kom til sin far og mor, delte han med dem, og de åt. Men han fortalte dem ikke at det var av løvens kropp han hadde tatt honningen.»

En tid etter trolovelsen kom han igjen for å hente henne hjem som sin kone, og etter v. 9 var foreldrene med.

Ordet for «åtsel» står bare her og betyr «det som er falt». Det betegner ikke bare skjelettet, for der ville biene ikke slå seg ned, men løvens kropp som solheten hadde tørket helt ut uten at den gikk i forråtnelse.

I den arabiske ørkenen kan heten i en tørr årstid tørke ut all væske i døde mennesker og kameler innen et døgn, så de blir liggende lenge som mumier, uten forandring og uten stank. I en kropp som var tørket på den måten, kunne en bisverm slå seg ned like godt som i hule trestammer eller fjellkløfter, enda bier ellers skyr lik og åtsler.

Samson sa ikke til foreldrene at han hadde tatt honningen fra løvens døde kropp. Da ville de ikke bare ha nektet å ete den fordi den var uren, men også ha fått vite det Samson senere gjorde til innholdet i gåten han ga filistrene.

V. 10–11. Bryllupsgjestebudet

> «[10]Da nå hans far var kommet ned til kvinnen, stelte Samson til et gjestebud der, for slik pleide de unge menn å gjøre. [11]Så snart de så ham, hentet de tretti brudesvenner. De var stadig om ham.»

Da faren var kommet ned til piken – for å holde bryllup, ikke bare for å gjøre de nødvendige forberedelsene – holdt Samson et gjestebud der i Timnata, slik skikken var. Subjektet i v. 11 er brudens foreldre eller slektninger: Da de så ham, innbød de tretti av vennene sine i Timnata til bryllupet som «brudesvenner» (Matt 9,15), siden Samson ikke hadde hatt noen med seg.

Teksten trenger ingen endring. Noen vil lese «da de fryktet ham» i stedet for «da de så ham», etter den greske oversettelsen og Josefus. Men frykt for Samson passer verken med selve hendelsene eller med ordene «de var stadig om ham», som en da må omskrive vilkårlig til «de holdt vakt over ham».

V. 12–14. Gåten

> «[12]En dag sa Samson til dem: Jeg vil la dere gjette en gåte. Dersom dere i løpet av de sju gjestebudsdagene kan si meg løsningen på gåten, og dere gjetter riktig, så vil jeg gi dere tretti fine skjorter og tretti festkledninger. [13]Men kan dere ikke si meg løsningen, så skal dere gi meg tretti fine skjorter og tretti festkledninger. Og de sa til ham: Kom med gåten så vi får høre den! [14]Da sa han til dem: Ut av eteren kom det som kan etes, og ut av den sterke kom det noe søtt. - Men det gikk tre dager uten at de kunne løse gåten.»

Skjortene var av fint lin og ble båret innerst mot kroppen; festkledningene var kostbare klær som ble skiftet ofte (jf. 1 Mos 45,22). Skikken med å oppgi gåter ved gjestebud til underholdning finner vi også hos de gamle grekerne.

At de i tre dager ikke kunne løse gåten, betyr at de brukte tre dager på å lete etter løsningen og så lot saken hvile til fristen nærmet seg.

V. 15–16. Trusselen mot Samsons kone

> «[15]Den sjuende dagen sa de til Samsons kone: Lokk mannen din til å si oss løsningen på gåten, ellers brenner vi opp både deg og din fars hus. Er det for å plyndre oss dere har innbudt oss? [16]Da hang Samsons kone over ham med gråt og sa: Du hater meg bare og elsker meg ikke! Du har gitt landsmennene mine en gåte, men meg har du ikke sagt løsningen på den. Han svarte: Jeg har ikke sagt det til min far og mor, skulle jeg da si det til deg?»

Kona skulle lokke løsningen ut av ham uten at han merket det. «Er det for å plyndre oss» betyr: for å gjøre oss fattige. I denne trusselen kom filistrenes råhet og griskhet åpent fram. At hun «hang over ham med gråt», betyr at hun trengte på med tårer i øynene.

V. 17. Samson gir etter

> «[17]Men hun hang over ham med gråt i de sju dagene gjestebudet varte, og den sjuende dagen sa han henne løsningen, fordi hun plaget ham så. Og hun sa det til sine landsmenn.»

At hun gråt over ham i alle de sju gjestebudsdagene, strider ikke mot v. 15, der det står at de unge filistrene først den sjuende dagen truet henne til å lokke gåten ut av ham. Det lar seg forklare helt enkelt: Kvinnen hadde allerede kommet til Samson med sine bønner hver dag, av ren nysgjerrighet. Men han sto imot til den sjuende dagen, da hun trengte på ham hardere enn noen gang fordi filistrene hadde truet henne. Da sa han henne løsningen, fordi hun plaget ham så, og straks røpet hun den for landsmennene sine.

V. 18. «Hadde dere ikke pløyd med min kvige»

> «[18]Den sjuende dagen, før solen gikk ned, sa mennene i byen til ham: Hva er søtere enn honning, og hva er sterkere enn en løve? Men han svarte dem: Hadde dere ikke pløyd med min kvige, så hadde dere ikke gjettet min gåte.»

«Mennene i byen» er de tretti unge mennene som var innbudt. Samson gjennomskuet det hele og svarte med et ordtak som er helt lett å forstå.

V. 19. Tretti mann i Asjkelon

> «[19]Og Herrens Ånd kom mektig over ham. Han gikk ned til Asjkelon og slo i hjel tretti mann der, tok klærne deres og lot dem som hadde løst gåten, få dem til festkledninger. I brennende harme dro han så hjem til sin fars hus.»

Likevel måtte Samson holde det han hadde lovt (v. 12). Drapet på de tretti i Asjkelon beskrives som et verk av Herrens Ånd, som kom over ham, fordi gjerningen viste filistrene at Herrens tjenere hadde den største makten. Det var ikke kjødelig hevnlyst som drev Samson til den. Først da gjerningen var gjort, ble han harm, og selv da ikke på filistrene som han hadde måttet gi de tretti klesplaggene, men på kona, som hadde røpet hemmeligheten hans for landsmennene sine. Derfor dro han hjem til farens hus – uten kona.

V. 20. Kona blir gitt til en annen

«[20]Men Samsons kone ble gitt til den av hans brudesvenner som han hadde valgt til forlover.»

Med forloveren menes uten tvil «brudgommens venn» (Joh 3,29), en av de tretti brudesvennene, som Samson hadde betrodd denne oppgaven ved bryllupet. Her kom filistrenes troløshet mot israelittene for dagen. Selv om Samson dro harm hjem uten kona fordi hun hadde sveket ham, mente han ikke å bryte ekteskapet; det viser 15,1–2 tydelig. I stedet for å ta hensyn til den uretten Samson følte han hadde lidd, og prøve å dempe vreden hans, gjorde kvinnens foreldre bruddet ugjenkallelig ved å gi datteren til brudesvennen hans.

Kapittel 15. Samson mot filistrene

«[1]En tid senere, i hvetehøstens dager, ville Samson se til sin kone. Han hadde med seg et kje, og han sa: La meg få komme inn i kammerset til min kone! Men hennes far ville ikke gi ham lov til å gå inn. [2]Han sa: Jeg tenkte at du hadde lagt henne for hat, og så ga jeg henne til din brudesvenn. Men er ikke hennes yngre søster vakrere enn hun? Ta henne isteden!»

Nå følger Samsons videre dåder, først hevnen over filistrene (v. 1–8). Kjeet var en vanlig gave på den tiden (1 Mos 38,17), og kammerset var kvinnenes rom.

V. 3. «Denne gangen har jeg ingen skyld»

«[3]Da sa Samson til dem: Denne gangen har jeg ingen skyld på meg mot filistrene om jeg gjør dem noe ondt.»

Samson ble harm over svaret og talte til faren og dem som var hos ham. Han så behandlingen han hadde fått av svigerfaren, bare som én følge av filistrenes holdning til israelittene generelt. Derfor bestemte han seg for å hevne den uretten han hadde lidd av én filister, på hele folket, eller i alle fall på hele byen Timnata.

V. 4–5. Revene og faklene

«[4]Så gikk Samson av sted og fanget tre hundre rever og fikk tak i fakler. Han bandt revene sammen etter halene, to og to, og festet en fakkel mellom hvert halepar. [5]Så tente han på faklene og slapp revene inn på filistrenes åkrer. Han brente opp både kornbånd og uskåret korn, likeså vingårder og oljehager.»

Samson fanget tre hundre *sju'alim* (שׁוּעָלִים), det vil si sjakaler. De ligner rever og regnes ofte med blant revene, ennå i dag også av vanlige arabere. Sjakaler finnes fremdeles i store mengder ved Jaffa, Gasa og i Galilea. De holder seg i flokk og er lette å fange.

V. 6. Filistrene brenner kvinnen og faren

«[6]Da sa filistrene: Hvem har gjort dette? Folk svarte: Samson, svigersønnen til timnitten, fordi han tok hans kone og ga henne til hans brudesvenn. - Så dro filistrene opp og brente inne både henne og hennes far.»

Filistrene hevnet seg ved å brenne kvinnen og faren hennes – trolig ved å brenne ned huset med dem som bodde der. Denne barbariske grusomheten ga Samson full rett til å føre krig mot dem.

V. 7–8. Samson slår dem «lår over hofte»

«[7]Da sa Samson til dem: Gjør dere slikt, så vil jeg ikke hvile før jeg får hevnet meg på dere. [8]Og han slo dem sønder og sammen, så det ble et stort mannefall. Så dro han ned og ga seg til i fjellkløften ved Etam.»

Samson sa til dem: «Gjør dere slikt, så vil jeg sannelig først holde opp når jeg har hevnet meg på dere», det vil si: Jeg holder ikke opp før jeg har tatt hevn. Så slo han dem, ordrett «lår over hofte», et stort mannefall. Uttrykket er et ordtak for et grusomt nederlag uten skånsel, og det har sine motstykker både på tysk og arabisk.

Etter at han hadde slått filistrene, dro Samson ned og slo seg ned i kløften i Etam-klippen. Det fantes en by Etam mellom Betlehem og Tekoa, som Rehabeam befestet (2 Krøn 11,6), og den lå trolig sør for Jerusalem i Judafjellene. Men den kan ikke være ment her, for filistrene dro ikke opp i Judafjellene (v. 9); de rykket bare fram og slo leir i Juda.

Etam i dette verset er det som nevnes i 1 Krøn 4,32 sammen med Ajin, Rimmon og andre byer i Simeon. Det må søkes ved grensen mellom Negev og Judafjellene. Uttrykket «han dro ned» passer godt til dette stedet, men ikke til Etam i Judafjellene, for dit måtte han ha gått opp fra Timnata, ikke ned.

V. 9. Filistrene rykker inn i Juda

«[9]Da dro filistrene opp og slo leir i Juda. De spredte seg utover i Leki.»

Nå følger beretningen om hvordan Samson ble utlevert til filistrene og slo dem med eselkjevebeinet (v. 9–20). Filistrene dro opp – uttrykket brukes om en hær som rykker fram (jf. Jos 8,1) – for å hevne seg for nederlaget Samson hadde påført dem. De slo leir i Juda og spredte seg utover i Leki.

Lehi (לְחִי) betyr «kjeve». Stedet nevnes trolig igjen i 2 Sam 23,11, og etter v. 17 var det Samson selv som ga det navnet Ramat-Leki. Hvor det lå, kan ikke fastslås med sikkerhet, for den gamle kirkelige tradisjonen om stedet er helt verdiløs. Van de Velde mener det kan være en flat klippehøyde med en gammel festning sørvest i Judafjellene, på veien mot Be'er-Sjeba.

V. 10–12. Judas menn vil binde Samson

«[10]Judas menn spurte: Hvorfor har dere dratt opp mot oss? De svarte: Vi har dratt opp for å binde Samson og gjøre mot ham som han har gjort mot oss. [11]Da dro tre tusen mann av Juda ned i fjellkløften ved Etam, og de sa til Samson: Vet du ikke at filistrene hersker over oss? Hvorfor har du gjort dette mot oss? Men han sa til dem: Som de har gjort mot meg, så har jeg gjort mot dem. [12]Da sa de til ham: Vi er kommet hit ned for å binde deg og overgi deg i filistrenes hånd. Og Samson sa til dem: Lov meg med ed at dere ikke vil drepe meg.»

Da Judas menn fikk vite hvorfor filistrene hadde falt inn i landet, gikk tre tusen av dem ned til kløften i Etam-klippen for å binde Samson og overgi ham til filistrene.

De skulle ha sett i Samson en frelser som Herren hadde reist opp for dem, og samlet seg om ham, så de med hans hjelp kunne slå undertrykkerne og drive dem ut av landet. I stedet var de så fornedret at de bebreidet ham for det han hadde gjort. Ordet for «drepe» betyr egentlig «å falle over noen», og etter v. 13 lå det her i det at de ville ta livet av ham.

V. 13–14. Repene blir som brente lintråder

> «[13]Da sa de til ham: Nei, vi vil bare binde deg og så gi deg i deres hånd, men drepe deg vil vi ikke. Så bandt de ham med to nye rep og førte ham opp av fjellkløften. [14]Da han kom til Leki, sprang filistrene mot ham med gledesrop. Men Herrens Ånd kom over ham, og repene om armene hans ble som brente lintråder, og båndene smuldret opp og falt av hendene hans.»

De førte ham opp av kløften til filistrenes leir. I v. 14 stiger beskrivelsen opp i poetisk parallellisme for å skildre triumfen Samson vant over filistrene i kraft av Herrens Ånd.

V. 15–16. Tusen mann med eselkjevebeinet

> «[15]Så fant han et friskt kjevebein av et esel. Han rakte hånden ut og grep det, og med det slo han i hjel tusen mann. [16]Da sa Samson: Med kjevebeinet av et esel slo jeg én hop, ja to! Med kjevebeinet av et esel slo jeg tusen mann!»

Samson minnet selv om seieren med noen korte, poetiske linjer (v. 16), og ordet for «hop» (*hamor*) er valgt fordi det lyder som *hamor* (חֲמוֹר), «esel».

Hvordan Samson vant denne seieren, blir ikke beskrevet nærmere. Men ordene «en hop, to hoper» tyder på at det ikke skjedde i ett sammenstøt, men i flere.

Filistrene trodde de hadde ham trygt i sin makt. Den overnaturlige kraften han sprengte båndene med, fylte dem med frykt og redsel som for et høyere vesen, så de flyktet. Han forfulgte dem og slo den ene hopen etter den andre etter hvert som han nådde dem igjen, med eselkjevebeinet han hadde funnet på veien. Tallet tusen er naturligvis et rundt tall for en svært stor mengde, og det er tatt med fra sangen inn i den historiske beretningen.

V. 17. Ramat-Leki

> «[17]Da han hadde sagt dette, kastet han kjevebeinet fra seg. Siden har de kalt dette stedet Ramat-Leki.»

Ramat-Leki betyr «kjevebeinhøyden». Det tyder på at Leki i v. 9 er brukt om stedet på forhånd, og at stedet først fikk navnet etter denne dåden.

V. 18–19. Kilden En-Hakkore

> «[18]Da ble han brennende tørst, og så ropte han til Herren og sa: Du har gitt denne store frelse ved din tjeners hånd, og så skal jeg nå dø av tørst og falle i de uomskårnes hender! [19]Da åpnet Gud den hulen som er i Leki. Det rant vann ut av den, og han drakk. Da vendte hans livskraft tilbake, og han kviknet til. Derfor ble denne kilden kalt En-Hakkore. Den er i Leki den dag i dag.»

Forfølgelsen og kampen hadde tatt kreftene fra Samson. Han ble svært tørst og fryktet at han skulle dø av utmattelse, for det var omkring hvetehøsten (v. 1), altså i den varme sommertiden. Da ropte han til Herren. Av denne bønnen ser vi at Samson fullt ut visste at han kjempet for Herrens sak. Og Herren hjalp ham ut av nøden. Gud kløvde hulen i Leki, så det rant vann ut av den, slik som ved Horeb og Kadesj (2 Mos 17,6; 4 Mos 20,8.11).

Ordet *maktesj* (מַכְתֵּשׁ) betyr i Ordsp 27,22 en morter. Rabbinske utleggere forklarer det her som tannhulen, fordypningen i kjeven der tennene sitter. Mange har derfor forstått stedet slik at Gud lot vann strømme underfullt ut av

en tannhule i kjevebeinet Samson hadde kastet. Dette synet ligger bak Luthers oversettelse: «Da kløvde Gud en jeksel i kjeven, så det kom vann ut.»

Men ordlyden, «den hulen som er i Leki», taler mot det, for en tannhule i eselkjevebeinet ville bare blitt kalt «kjevens hule» eller «hulen i kjeven». Det samme gjør opplysningen at kilden fantes ennå på forfatterens tid.

Vi må derfor følge Josefus, som tar *maktesj* som navnet på åpningen i klippen som Gud kløvde for å la vann strømme ut. Bar en klippeskrent navnet «kjevebein» (*lehi*) på grunn av formen, var det naturlig at et hull eller en kløft i klippen fikk navnet «tannhulen». Det samme navnet *maktesj* finner vi også i Sef 1,11 («Morteren»), om et sted i eller ved Jerusalem.

Det var Gud (*Elohim*) som kløvde hulen, enda Samson hadde bedt til Herren (*Jehova*). Det viser at underet ble gjort av Gud som Skaperen og Herre over naturen. Da Samson hadde drukket og kviknet til, fikk kilden navnet En-Hakkore, «den ropendes kilde». Ifølge aksentene hører «den dag i dag» ikke til «i Leki», men til navngivningen: Kilden har båret dette navnet helt til forfatterens tid. Det forutsetter naturligvis at kilden selv fantes da boka ble skrevet.

V. 20. Samson dommer i tjue år

«[20]I tjue år var Samson dommer i Israel. Det var i filistrenes dager.»

Med dette verset avsluttes beretningen om Samsons dommergjerning: Han var dommer i Israel i filistrenes dager, mens de hersket, i tjue år. Det som ellers fortelles om ham i kap. 16, gjelder hans fall og undergang. Selv om han også da hevnet seg på filistrene, ga han ikke Israel noen videre frelse. Ut fra hvor denne opplysningen står, kan en ikke trekke noen kritiske slutninger om at Samsons historie bygger på flere kilder.

Kapittel 16. Samsons fall og død

Samsons gjerning som dommer nådde sitt høydepunkt da han vant den store seieren over filistrene ved Lehi. Hans kjærlighet til en filisterkvinne hadde vært den anledningen Gud ville bruke for å vise at han var Israels uomskårne fiender overlegen. På samme måte ble denne kjærligheten, da den sank ned til sanselig begjær, anledningen til hans fall, som dette kapitlet forteller om.

Ambrosius sier det slik: «Samson, sterk og modig, kvalte en løve, men sin egen kjærlighet kunne han ikke kvele. Han sprengte fiendenes lenker, men ikke båndene fra sine egne lyster. Han brente opp andres kornåkrer, men mistet selv frukten av sin dyd da han brant i den flammen som én eneste kvinne hadde tent.»

V. 1–17. Byporten i Gasa

> «[1]En gang dro Samson til Gasa. Der fikk han se en horkvinne og gikk inn til henne. [2]Da folkene i Gasa fikk høre at Samson var kommet dit, omringet de ham og lurte på ham ved byporten hele natten. Men de holdt seg ellers i ro natten igjennom og sa: Når det lysner mot dag, vil vi slå ham i hjel. [3]Samson ble liggende til midnatt. Ved midnattstid sto han opp. Han grep fatt i byportens to fløyer og i begge portstolpene og rykket dem opp sammen med bommen. Så la han dem på skuldrene og bar dem opp på toppen av det fjellet som ligger midt imot Hebron.»

Samson dro til Gasa (jf. Jos 13,3) fullt bevisst på at han var sterkere enn filistrene, og der gikk han inn til en horkvinne som han fikk se. Denne gangen står det ikke, som i 14,4, at det kom fra Herren.

Da folkene i Gasa fikk høre at Samson var der, omringet de ham og lurte på ham hele natten ved byporten. Men om natten holdt de seg i ro og sa: «Når det lysner mot dag» – så lenge kan vi vente – «vil vi slå ham i hjel.»

At de «holdt seg i ro», betyr tydeligvis også at de ga seg hen til sorgløs hvile. Hadde vaktene ved porten holdt ordentlig vakt, kunne ikke Samson ha løftet ut de lukkede portene og båret dem bort. Men de regnet med at han ikke ville forlate horkvinnen før det ble lyst, stolte på at porten var stengt, og sovnet trolig.

Ved midnatt sto Samson opp, grep fatt i byportens to fløyer og begge portstolpene og rykket dem opp med sin veldige kraft, sammen med bommen som stengte dem. Så bar han dem opp på toppen av fjellet «midt imot Hebron».

Uttrykket betyr bare «i retning av», som i 1 Mos 18,16, ikke at fjellet lå like foran Hebron eller i nærheten av byen. I 5 Mos 32,49 står det samme hebraiske uttrykket om Nebo-fjellet «rett imot Jeriko», enda fjellet lå på den andre siden av Jordan, rundt tre mil fra byen. Fra Gasa til Hebron er det nærmere sju mil.

Øst for Gasa går en høyderygg fra nord til sør. Den høyeste toppen står litt for seg selv, en halv times gang sørøst for byen, og kalles el-Muntar etter en helgengrav på toppen. Derfra ser en ikke selve Hebron, men Hebron-fjellene.

Etter en gammel tradisjon var det hit Samson bar byportene, og reisende som Robinson og van de Velde holder det for slett ikke usannsynlig. Van de Velde skriver: «Byporten i datidens Gasa lå neppe mindre enn tre kvarter fra el-Muntar. Å klatre opp på denne toppen gjennom den dype sanden langs veien, med de tunge portene, stolpene og bommen på skuldrene, var en bragd som bare en Samson kunne utføre.»

V. 4–5. Dalila og filisterhøvdingene

> «[4]Siden fattet han kjærlighet til en kvinne i Sorek-dalen. Navnet hennes var Dalila. [5]Da kom filistrenes høvdinger opp til henne og sa til henne: Lokk ham til å fortelle deg hva hans store styrke ligger i, og hvordan vi kan rå med ham og binde ham, så vi kan få bukt med ham! Så vil hver av oss gi deg elleve hundre sekel sølv.»

Etter denne vellykkede bragden ga Samson seg igjen over til sitt sanselige begjær. Han fattet kjærlighet til en kvinne i Sorek-dalen som het Dalila (*delila*, דְּלִילָה, «den svake» eller «den lengtende»), og til slutt bukket han under for snarene hennes. Etter Eusebius lå det en landsby som het Kefar-Sorek, nord for Sora og i nærheten av Esjtaol. Sorek-dalen må altså søkes et sted nær Samsons fødested (13,2) og slektens bosted (16,31).

Filistrenes høvdinger lovet Dalila en stor sum – elleve hundre sekel sølv fra hver av dem (jf. 17,2) – hvis hun kunne lokke ut av Samson hva hans store styrke lå i, og hvordan de kunne overmanne og binde ham «for å få bukt med ham», det vil si for å kue ham.

Høvdingene trodde at Samsons overnaturlige kraft kom fra noe utvortes, noe han bar på seg som en amulett. Det lå en viss sannhet til grunn for denne hedenske overtroen, for denne nådegaven fra Gud var virkelig knyttet til et legemlig pant. Mistet han pantet, mistet han straks også Guds gave (se ved v. 17).

V. 6–9. Første bedrag: de friske buestrengene

> «[6]Da sa Dalila til Samson: Kjære, la meg få vite hva din store styrke ligger i, og hva en kan binde deg med, så en kan få bukt med deg! [7]Samson svarte: Dersom en binder meg med sju friske buestrenger som ikke er blitt tørre, så blir jeg svak og er som et annet menneske. [8]Da kom filistrenes høvdinger opp til henne med sju friske buestrenger som ikke var blitt tørre. Dem bandt hun ham med. [9]Inne i kammerset hadde hun folk som satt i bakhold. Så sa hun til ham: Filistrene er over deg, Samson! Da rev han buestrengene over som en tråd av stry brister når den kommer for nær ilden. Og ingen fikk vite hvordan det hadde seg med hans styrke.»

Lokket av lønnen hun hadde i vente, prøvde Dalila nå å få hemmeligheten ut av ham. Men tre ganger narret han henne med falske svar. Først sa han at om de

bandt ham med sju friske strenger som ikke var blitt tørre, ville han bli svak og «som et annet menneske», det vil si som hvem som helst.

Ordet *jeter* (יֶתֶר) betyr en sene eller streng, for eksempel en buestreng (Sal 11,2). Siden disse strengene skilles fra «repene» i v. 11, er det strenger av tarm eller dyresener. Tallet sju er tallet for Guds gjerning, og det svarer til den guddommelige kraften Samson hadde.

Høvdingene kom med de sju strengene, og Dalila bandt Samson med dem. I kammerset satt en mann i bakhold for å hjelpe henne, uten at Samson visste det, for Dalila hadde nok ikke fortalt ham at hun ville røpe hemmeligheten hans for filistrene. Mannen var der for å være for hånden og overmanne den bundne kjempen så snart det viste seg at kraften var borte. Så ropte hun: «Filistrene er over deg, Samson!» Men han rev strengene over så lett som en tråd av stry brister «når den kommer for nær ilden».

V. 10–12. Andre bedrag: de nye repene

> «[10]Da sa Dalila til Samson: Du har narret meg og løyet for meg! Kjære, la meg nå få vite hva en kan binde deg med! [11]Han svarte: Dersom en binder meg med nye rep som aldri har vært brukt til noe, så blir jeg svak og er som et annet menneske. [12]Da tok Dalila nye rep og bandt ham med dem og sa til ham: Filistrene er over deg, Samson! Og i kammerset satt noen i bakhold. Men han rev repene av armene som tråder.»

Det andre bedraget: Samson lot seg binde med nye rep som aldri hadde vært brukt, og også dem rev han av armene som tråder.

V. 13–14. Tredje bedrag: flettene i veven

> «[13]Da sa Dalila til Samson: Hittil har du narret meg og løyet for meg! La meg nå få vite hva en kan binde deg med! Han svarte henne: Når du vever de sju flettene på hodet mitt sammen med renningen i veven. [14]Da slo hun dem fast med nagler og sa til ham: Filistrene er over deg, Samson! Og han våknet av søvnen og rev ut både vevnaglen og renningen.»

Disse versene er vanskelige å forklare. Dels brukes det fagord fra vevingen som kan bety flere ting, dels er beretningen sammentrengt: Både Samsons råd og Dalilas utførelse er bare gjengitt delvis, så det ene må utfylles fra det andre. «Flettene» er de flettene Samsons lange, utslåtte hår var flettet i (v. 19). Ordet *massekhet* (מַסֶּכֶת) står bare her og betyr trolig det som ennå sto i veven, altså renningen. Meningen er da: «Dersom du vever de sju flettene i håret mitt inn i renningen i veven.»

Utleggerne er enige om at noe er utelatt, men ikke om hva. Noen mener at Dalila bare slo med naglen for å vekke Samson med larmen.

Men når det står i v. 14 at han «rev ut både vevnaglen og renningen», er det tydelig at naglen festet håret til veven. Det ville dessuten ha vært helt unødvendig å vekke ham med banking, for ropet «Filistrene er over deg, Samson!» var mer enn nok. Og en så uvesentlig detalj ville neppe blitt tatt med. Vi kommer derfor til samme slutning som de fleste utleggerne: Ordene sier at Dalila gjorde noe for å binde Samson enda sikrere.

Vevnaglen er ikke vevbommen (1 Sam 17,7), men selve skjeen eller slagbommen, som var festet til veven slik at den bare kunne rives ut med makt. For å

fylle ut beretningen må vi derfor sette inn mellom v. 13 og v. 14: «Og dersom du slår det fast med vevnaglen, blir jeg svak som et annet menneske. Og hun vevde de sju flettene hans inn i renningen.» Så følger i v. 14: «og slo det fast med vevnaglen.»

Vi trenger ikke anta at noe har falt ut ved avskrift; det er bare en utelatelse av et slag vi ofte møter. Da Samson ble vekket av ropet, rev han både vevnaglen og renningen ut av veven, med de innvevde flettene.

At det står at han sov, gir oss grunn til å tro at Dalila også bandt ham de andre gangene mens han sov. Vi må likevel ikke forstå det slik at de tre bindingene fulgte tett på hverandre samme dag; det kan godt ha gått flere dager mellom dem.

Ved det tredje bedraget var Samson allerede gått så langt i sin overmodige lek med den gaven Gud hadde betrodd ham, at han lot noen ta i håret på hodet hans, enda det var helliget Herren. Gerlach sier: «En skulle tro at denne synden måtte ha fått ham til å besinne seg. Men da det ikke skjedde, var det bare ett kort skritt igjen til fullt svik mot Herren.»

V. 15–17. Samson åpner sitt hjerte

> «[15]Da sa hun til ham: Hvordan kan du si at du elsker meg når du ikke har tiltro til meg? Nå har du narret meg tre ganger og ikke sagt meg hva din store styrke ligger i. [16]Da hun nå hver dag plaget ham med ordene sine og trengte sterkt inn på ham, ble han så lei seg at han nesten kunne dø. [17]Og så åpnet han hele sitt hjerte for henne og sa til henne: Det er ikke kommet rakekniv på hodet mitt, for jeg har vært en Guds nasireer fra mors liv. Dersom jeg blir raket, viker styrken min fra meg. Da blir jeg svak og er som alle andre mennesker.»

Dette siste skrittet fulgte snart. Etter de tre bedragene sa Dalila: «Hvordan kan du si at du elsker meg, når hjertet ditt ikke er hos meg?» – det vil si ikke hengitt til meg. Med slike ord plaget hun ham hver dag, så han ble utålmodig helt til døden (samme uttrykk som i 10,16). Da åpnet han hele sitt hjerte for henne og sa at det aldri hadde kommet rakekniv på hodet hans, for han hadde vært en Guds nasireer fra mors liv (jf. 13,5.7). «Dersom jeg blir raket, viker styrken min fra meg.»

V. 18–31. Herren veket fra ham

> «[18]Da skjønte Dalila at han hadde åpnet hele sitt hjerte for henne. Hun sendte bud etter filistrenes høvdinger og sa: Kom nå opp, for han har åpnet hele sitt hjerte for meg. Da kom filistrenes høvdinger opp til henne og hadde pengene med seg. [19]Så lot hun ham sove inn på sine knær. Så kalte hun på en mann og lot ham rake av de sju flettene på hodet hans. Hun begynte å plage ham, og styrken vek fra ham. [20]Da sa hun: Filistrene er over deg, Samson! Han våknet da opp av søvnen og sa: Jeg skal nok gjøre meg fri denne gangen som før og slite meg løs. Men han visste ikke at Herren var veket fra ham.»

(Keil: «Kom opp denne gangen! – For han hadde åpnet hele sitt hjerte for henne.»)

Av ordene hans og hele framferden hans mens han fortalte det, skjønte Dalila at han hadde røpet hemmeligheten om styrken sin. Derfor sendte hun bud etter filistrenes høvdinger: «Kom opp denne gangen!»

Ordene «for han har åpnet hele sitt hjerte» skal etter den hebraiske grunnteksten ikke leses som Dalilas ord til høvdingene, slik masoretene og de fleste utleggerne har gjort, for da måtte «for henne» endres til «for meg». De er en merknad fra forfatteren som forklarer hvorfor Dalila nå sendte bud på høvdingene: Hun var sikker på at hun hadde nådd målet. Det bekreftes av verbformen i «da kom … opp», som viser at det foregående er et innskudd som bryter fortellingen. Høvdingene kom med pengene i hånden, den lovede lønnen for sviket (v. 5).

Så lot hun ham sove inn på knærne sine og kalte på en mann – kanskje han som hadde ligget i bakhold (v. 9 og 12), så hun ikke skulle være alene med Samson mens håret ble skåret av. Hun lot de sju flettene rake av og begynte å plage ham, for nå vek styrken fra ham.

Så ropte hun: «Filistrene er over deg, Samson!» Han våknet og tenkte med seg selv: «Jeg skal gjøre meg fri som de andre gangene og slite meg løs» – fra båndene eller fra filistrenes hender. «Men han visste ikke at Herren var veket fra ham.»

Disse siste ordene er svært viktige for å forstå hendelsen rett. Samson hadde sagt til Dalila: «Dersom jeg blir raket, viker styrken min fra meg» (v. 17). Men den hellige forfatteren sier at Herren var veket fra ham. Samsons overmenneskelige kraft lå ikke i håret som hår, men i at Herren var med ham. Og Herren var med ham så lenge han holdt fast ved sin stand som nasireer.

Så snart han brøt med den og ofret håret som han bar til ære for Herren, vek Herren fra ham, og med Herren vek kraften.[1]

V. 21. Blind og fange i Gasa

> «[21]Da grep filistrene ham og stakk ut øynene på ham. Og de førte ham ned til Gasa og bandt ham med to kobberlenker, og han måtte male korn i fangehuset.»

Filistrene grep ham, stakk ut øynene hans og førte ham til Gasa, bundet med «to kobberlenker»[2]. Lenkene har trolig dette navnet fordi både hender og føtter ble lenket. Slik ble også kong Sidkia behandlet da kaldeerne tok ham til fange (2 Kong 25,7). I fangehuset måtte Samson dreie kvernen og male korn, og formen av verbet viser at det var hans faste arbeid. Å male på håndkvern var det tyngste og ringeste trellearbeidet (jf. 2 Mos 11,5 med 12,29). Grekerne og romerne dømte trellene sine til det som straff.

V. 22–24. Filistrenes offerfest for Dagon

> «[22]Men med det samme han var raket, begynte håret på hodet å vokse igjen. [23]Så samlet filistrenes høvdinger seg for å bære fram et stort slaktoffer for sin gud Dagon og for å holde fest, for de sa: Vår gud har gitt vår fiende Samson i

[1] I Berleburger-bibelen heter det: «Samson var sterk fordi han var viet til Gud, så lenge han bevarte tegnene på denne innvielsen. Men så snart han mistet dem, falt han i den ytterste svakhet. Hele Samsons ulykke kom altså over ham fordi han tilla seg selv noe av det Gud gjorde gjennom ham. Gud lot ham miste kraften for at han skulle lære av erfaring hvor fullstendig maktesløs han var uten Guds hjelp. Vi har ingen bedre læremestre enn vår egen skrøpelighet.»

[2] **«to kobberlenker»** nehushtajim, נְחֻשְׁתַּיִם, «dobbelt kobber»

vår hånd. [24]Da folket fikk se ham, priste de sin gud og sa: Vår gud har gitt vår fiende i vår hånd, han som herjet landet vårt og slo så mange av oss i hjel.»

Her begynner beretningen om Samsons elendighet og hans seier i døden. Håret på hodet hans begynte å vokse igjen «med det samme han var raket». Ordet *ka'asher* (כַּאֲשֶׁר, «med det samme», «fra den tid») antyder at Samson bare ble sittende i sitt vanærende fangenskap til håret begynte å vokse igjen så det syntes. Det som følger, stemmer med dette.

Filistrene så det som en stor seier at den fryktede helten var tatt til fange. Høvdingene bestemte seg for å feire den med en stor og gledesfylt offerfest for guden Dagon, som de tilskrev seieren. «Et stort slaktoffer» besto av en mengde slaktede offerdyr, og «for å holde fest» betyr for å gi gleden sin uttrykk.

Dagon var en av filistrenes fremste guder. Han ble dyrket i Gasa og Asjdod (1 Sam 5,2; 1 Makk 10,83) og etter Hieronymus også i de andre filisterbyene. Han var en fiskegud (*dagon*, דָּגוֹן, av *dag*, דָּג, «fisk»), formet som en fiskekropp med hode og hender som et menneske (1 Sam 5,4). Han var en mannlig guddom, og den kvinnelige motparten var Atargatis eller Derketo (2 Makk 12,26). Dagon var et bilde på vannet og på alle de livgivende kreftene i naturen som virker gjennom vannet.

Hele folket var med på festen og sang lovsanger til guden som hadde gitt fienden i deres hånd, han som hadde herjet åkrene deres og drept mange av landsmennene deres.

V. 25–27. Samson hentes fram for å underholde dem

«[25]Mens de nå var glade og vel til mote, sa de: Hent Samson hit for at han kan underholde oss! Så hentet de Samson ut av fangehuset, og han underholdt dem. De stilte ham mellom søylene. [26]Da sa Samson til den gutten som holdt ham i hånden: Slipp meg, la meg få ta i søylene som huset hviler på, og støtte meg til dem! [27]Men huset var fullt av menn og kvinner. Alle filistrenes høvdinger var der. Og på taket var det omkring tre tusen menn og kvinner som så på at Samson underholdt dem.»

Da de var blitt glade og vel til mote, lot de Samson hente ut av fangehuset for at han skulle underholde dem, og de stilte ham mellom søylene i huset eller templet der seiersfesten ble holdt. Da sa han til gutten som ledet ham ved hånden: «Slipp meg, la meg få ta i søylene som huset hviler på, så jeg kan støtte meg til dem.»

Som forberedelse til det som skjer, føyer forfatteren til at huset var fullt av menn og kvinner, at alle filistrenes høvdinger var der, og at det på taket var omkring tre tusen menn og kvinner som frydet seg over å se Samson underholde dem.

V. 28–30. Samsons bønn og død

«[28]Da ropte Samson til Herren og sa: Herre Herre! Kom meg i hu og styrk meg bare denne ene gangen, min Gud, så jeg kan få hevne meg på filistrene med én hevn for mine to øyne! [29]Så tok Samson tak i de to mellomste søylene som huset hvilte på, og trykte seg inn til dem. Den ene grep han om med sin høyre hånd, og den andre med sine venstre hånd. [30]Og Samson sa: La meg dø sammen med filistrene! Så bøyde han seg fremover av all sin makt. Da falt

> huset sammen over høvdingene og over alt folket som var der inne. De som han drepte i sin død, var flere enn de han hadde drept i sitt liv.»

(Keil, v. 28: «… så jeg kan ta hevn på filistrene for ett av mine to øyne.»)

Samson ba til Herren: «Herre, Herre! Kom meg i hu og styrk meg bare denne ene gangen, min Gud, så jeg kan ta hevn på filistrene for ett av mine to øyne» – det vil si for tapet av bare det ene av dem. Ordene viser hvor smertelig han kjente tapet av begge øynene, et tap som selv ikke den fryktelige hevnen han tenkte på, kunne veie opp.

Etter at han hadde bedt Herren om kraft til denne siste store gjerningen, grep han om de to mellomste søylene som bygningen hvilte på, den ene med høyre hånd og den andre med venstre, og sa: «La meg dø sammen med filistrene!» Så bøyde han søylene av all sin makt, og huset falt over høvdingene og alt folket som var der inne.

Vi har ingen grunn til å tvile på at Samson kunne få hele bygningen med så mange mennesker til å styrte sammen ved å trekke ned to midtsøyler, for vi vet ikke nøyaktig hvordan den var bygd. Trolig må vi tenke oss dette Dagon-templet som de tyrkiske kioskene i vår tid: en romslig hall der taket foran hvilte på fire søyler, to ytterst og to tett sammen i midten. Under denne hallen holdt filistrenes stormenn offermåltid, mens folket var samlet oppe på taket, som hadde rekkverk rundt.

De gamle utleggerne drøftet grundig om Samson tok sitt eget liv, men kom ikke fram til noe tilfredsstillende svar. Gerlach har derimot gitt det rette svaret: «Samsons gjerning var ikke selvmord, men en heltedåd. Han ser at han må styrte seg inn blant fiendene med visshet om at han skal dø, for å fri sitt folk og avgjøre den seieren han ennå har å vinne. Samson kunne være desto vissere på at dette var Herrens vilje, fordi han visste at selv om han slapp ut av filistrenes hender på en annen måte, ville han alltid bære med seg merket av sin skam i de blinde øynene. Det var et merke både på hans utroskap som Guds tjener og på fiendenes dobbelte triumf, for de hadde vunnet en seier over ham både åndelig og legemlig.»

En slik triumf kunne ikke Israels Gud la sine fiender og deres avguder få. Herren måtte vise dem, også gjennom Samsons død, at skammen over hans synd var tatt bort fra ham, og at filistrene ikke hadde grunn til å triumfere over ham. Slik vant Samson sin største seier over fiendene i det øyeblikket han selv døde.

I live hadde han vært filistrenes skrekk; i døden ble han den som la deres avgudstempel i ruiner. Med denne siste gjerningen hevdet han Israels Guds ære mot Dagon, filistrenes avgud. «De som han drepte i sin død, var flere enn de han hadde drept i sitt liv.»

V. 31. Samson begraves

> «[31]Men brødrene hans og hele hans fars hus dro ned og tok ham og førte ham hjem og la ham i Manoahs, hans fars grav, mellom Sora og Esjtaol. Han hadde da vært dommer i Israel i tjue år.»

Dette fryktelige slaget måtte gjøre et sterkt inntrykk på filistrene. Det kastet dem ikke bare ut i dyp sorg over at høvdingene og så mange av landsmennene

deres var døde og Dagons tempel ødelagt; det fylte dem også med frykt og redsel for Israels allmektige Gud. Da er det lett å forstå at Samsons brødre og slektninger kunne komme til Gasa og hente liket av den falne helten for å begrave det i farens grav mellom Sora og Esjtaol (se 13,25). Til slutt minner forfatteren svært treffende om at Samson hadde vært dommer i Israel i tjue år (jf. 15,20).

Kapittel 17. Mika og gudebildet

De to tilleggene: Mikas gudebilde, skjendselsdåden i Gibea og hevnen over Benjamin

Med Samsons død slutter hoveddelen av Dommernes bok, som forteller sammenhengende om Israels historie under dommerne. De to beretningene i kap. 17–21 er føyd til boka som tillegg. Hendelsene hørte nemlig til dommertiden, ja, helt til begynnelsen av den, og de gir verdifullt stoff til å forstå hvordan denne delen av Israels historie egentlig var.

Det første tillegget (kap. 17–18) forteller hvordan efra'imitten Mika innførte bildedyrkelse, det vil si dyrkelse av Herren under et støpt bilde. Det forteller også hvordan danittene, som utvandret fra sitt eget område og dro nordover, tok dette bildet med seg og stilte det opp i Lajisj, byen de erobret og kalte Dan. Beretningen viser hvor kort tid etter Josvas død folket fikk lyst til å dyrke Herren på avguderisk vis, og hvordan denne gudstjenesten, som holdt seg lenge nord i landet, helt fra begynnelsen var blandet med synd og urett.

Det andre tillegget (kap. 19–21) forteller om skjendselsdåden innbyggerne i Gibea forsøkte å gjøre mot levitten som overnattet der, og som de virkelig gjorde mot medhustruen hans, og om følgene: hevnkrigen mot Benjamins stamme, som beskyttet forbryterne. Det viser på den ene siden hvor dypt kanaaneernes moralske fordervelse allerede tidlig hadde slått rot i Israel. På den andre siden viser det at Israels menighet som helhet ennå hadde holdt seg fri og ren, og at den, tro mot sitt kall til å være Guds hellige folk, med all sin kraft prøvde å rydde ut fordervelsen som alt hadde trengt seg inn i dens midte.

De to hendelsene har ingen indre sammenheng med hverandre, men begge fortelles svært utførlig. I begge er Israel ennå uten konge (17,6; 18,1; 19,1; 21,25), og Guds vilje blir søkt gjennom en prest eller ypperstepresten selv (18,5–6; 20,18.23.27). Fortellemåten er også den samme, særlig vanen med å kaste lys over hendelsene ved hjelp av forklarende bisetninger. Av dette kan vi slutte at de er skrevet av samme forfatter.

Men noe sikkert kjennetegn som kan vise hvem han var, finnes ikke, og det kan heller ikke gjøres sannsynlig at han var den samme som skrev 1,1–2,5. De få uttrykkene kap. 17–21 har felles med kap. 1, møter vi også andre steder.

Så mye kan vi likevel slutte av hvor nøyaktig og utførlig beretningen er, at den første som skrev ned disse hendelsene, og som forfatteren av vår bok bygde på, ikke kan ha levd lenge etter at de skjedde.

Det er heller ikke grunn nok til å tro at tilleggene først ble føyd til boka i en senere tid. En kan nemlig verken hevde at det første tillegget skal vise at Jeroboams bildedyrkelse i Betel og Dan hadde et syndig opphav i Mikas bilde, eller at det andre skal vise at kongedømmet før David, Sauls kongedømme, oppsto på syndig vis og stred mot Guds rikes ånd og vesen.

Gullkalven Jeroboam stilte opp i Dan, kan heller ikke være det samme bildet av Herren som danittene stjal fra Mika; det utelukker 18,31, som sier hvor lenge bildedyrkelsen varte i Dan.

Vi kan derfor høyst si med Gerlach at «begge tilleggene etter forfatterens hensikt skal vise den elendigheten som kom i dommernes ville og urolige tid fordi det manglet en styrende kongemakt». Det antydes i merknaden som står i begge tilleggene: «I de dager var det ingen konge i Israel, hver mann gjorde det som var rett i hans øyne» (17,6; 21,25).

Denne merknaden utelukker derimot tiden da de ti stammene falt fra, og kongedømmets forfall i senere tid. Den kan ikke forenes med tanken om at tilleggene først ble føyd til boka etter rikets deling, eller under det assyriske eller babylonske fangenskapet.

V. 1–13. Sølvet og gudebildet

> «[1]Det var en mann fra Efra'ims fjellland som hette Mika. [2]Han sa til sin mor: De elleve hundre sekel sølv som ble tatt fra deg, og som du har uttalt forbannelse over så også jeg hørte på det - disse pengene er hos meg. Det er jeg som har tatt dem. Da sa hans mor: Velsignet være du, min sønn, av Herren! [3]Så ga han sin mor de elleve hundre sekel sølv tilbake. Men hans mor sa: Disse pengene vier jeg nå til Herren og overgir dem til min sønn, for at han kan gjøre et utskåret bilde og et støpt bilde. Nå gir jeg deg pengene tilbake. [4]Da han hadde gitt pengene tilbake til moren, tok hun to hundre sekel sølv og ga dem til en gullsmed. Han laget et utskåret gudebilde og et støpt bilde. Det var siden i huset til Mika.»

En mann fra Efra'ims fjellland som het Mika – på hebraisk *Mikajehu* (מִיכָיְהוּ) i v. 1 og 4, og i kortformen *Mika* (מִיכָה) fra v. 5 – innførte denne gudstjenesten for seg selv. Berleburger-bibelen merker seg at «Skriften ikke finner det umaken verdt å nevne farens navn eller slekten han kom fra».

Han hadde stjålet elleve hundre sekel sølv fra sin mor. Det går tydelig fram av det han sa til henne: «De elleve hundre sekel sølv som ble tatt fra deg, og som du har uttalt forbannelse over så også jeg hørte på det» – hun hadde altså uttalt forbannelsen slik at også han hørte den – «disse pengene er hos meg. Det er jeg som har tatt dem.» Det var trolig frykten for morens forbannelse som drev ham til å tilstå.

Moren roste ham for det: «Velsignet være du, min sønn, av Herren!» Dels så hun i tilståelsen et tegn på at det ennå fantes en spire av gudsfrykt i ham, men den viktigste grunnen var nok at hun ville vie sølvet til Herren. For da sønnen hadde gitt det tilbake, sa hun: «Disse pengene vier jeg nå til Herren og overgir dem til min sønn, for at han kan gjøre et utskåret bilde og et støpt bilde.»

Verbformen betyr ikke «jeg hadde viet», men viser til en handling som skjer i samme stund: Jeg vier det herved. «Nå gir jeg deg pengene tilbake», det vil si til bruk for gudshuset ditt.

Da han hadde gitt moren pengene tilbake – ordene gjentar v. 3 for å knytte an til det som skjer med sølvet – tok hun to hundre sekel og ga dem til en gullsmed, og han laget et utskåret og et støpt bilde av dem.

De to hundre seklene var ikke engang en femtedel av hele summen. Hva hun gjorde med resten, står det ikke noe om. Men siden hun viet hele sølvet til Herren (v. 3), kan vi slutte at hun brukte resten til å holde bildedyrkelsen ved like.[1]

«Utskåret bilde og støpt bilde»[2] står sammen som i 5 Mos 27,15. Her er det svært vanskelig å avgjøre forskjellen mellom dem. *Pesel* er et gudebilde, enten av tre eller metall. *Massekha* betyr noe som er støpt, og i entall brukes det nesten bare om kalven som Aron eller Jeroboam støpte. Det ligger da nær å tro at de to ordene til sammen bare betegner et bilde av Herren, og etter det som skjedde ved Sinai, et bilde av ham i skikkelse av en støpt kalv.

Men i 18,17–18 er *massekha* skilt fra *pesel*, så det må være tale om to forskjellige ting. Vi kan likevel vanskelig tenke oss at Mikas mor lot lage to bilder av Herren, og at Mika stilte opp begge i gudshuset sitt. Da synes det ikke å være noen annen forklaring enn at det støpte var noe som hørte til gudebildet, men likevel var skilt fra det, nemlig fotstykket det sto på.

Det utskårne bildet var i hvert fall hovedsaken. Det nevnes først blant de fire tingene fra Mikas helligdom som danittene tok med seg (18,17–18), og bare det nevnes når bildedyrkelsen blir innført i Dan (18,30–31). Det kan knapt være tvil om at dette bildet av Herren var et oksebilde, lik gullkalven Aron laget ved Sinai (2 Mos 32,4) og gullkalvene Jeroboam stilte opp i Israels rike, den ene av dem i Dan (1 Kong 12,29).

V. 5–6. Mikas gudshus

> «[5]Denne mannen Mika hadde et gudshus. Han hadde laget en efod og husguder og hadde innviet en av sønnene sine til prest for seg. [6]I de dager var det ingen konge i Israel, hver mann gjorde det som var rett i hans øyne.»

Moren gjorde dette fordi sønnen Mika hadde et gudshus. Han hadde latt lage en efod og husguder og innviet en av sønnene sine til å gjøre tjeneste der som prest. Hele verset er en forklarende bisetning til det foregående; verbene skal derfor gjengis i førfortid.

Mikas gudshus (*bet elohim*, בֵּית אֱלֹהִים) var et hustempel som hørte til gården hans (18,15–18). «Innviet» heter på hebraisk «fylte hånden», det vil si satte inn i presteembetet. Efoden var en etterligning av yppersteprestens skulderkledning (se ved 8,27). Husgudene (*terafim*, תְּרָפִים) var gudebilder som ble dyrket som givere av jordisk lykke og som orakler (se ved 1 Mos 31,19).

[1]Det er ingen grunn til å mene at de to hundre seklene var den femtedelen tyven skulle legge til etter 3 Mos 5,24, for det blir ikke engang kalt tyveri, og moren roser sønnen for den åpne tilståelsen.

[2]**«Utskåret bilde og støpt bilde»** pesel og massekha, פֶּסֶל וּמַסֵּכָה

Som forklaring på denne lovstridige framferden sier v. 6 at det på den tiden ikke var noen konge i Israel, og at hver mann gjorde det som var rett i hans egne øyne.

V. 7–9. Den unge levitten fra Betlehem

> «[7]Nå var det en ung mann fra Betlehem i Juda. Han var en levitt av dem som hørte til i Judas stamme, der var han bosatt. [8]Denne mannen dro bort fra byen sin, fra Betlehem i Juda, for å ta opphold hvor det kunne falle seg. På sin vandring kom han til Efra'im-fjellene, til Mikas hus. [9]Mika sa til ham: Hvor kommer du fra? Han svarte: Jeg er en levitt fra Betlehem i Juda. Jeg er nå på vandring for å ta opphold hvor det måtte passe.»

Siden Mika ikke hadde noen levittisk prest, hadde han først satt inn en av sønnene sine som prest ved helligdommen. Senere fant han en levitt til denne tjenesten. En ung mann fra Betlehem i Juda, som var levitt og bodde der som fremmed, forlot byen for å slå seg ned der han kunne finne husly og underhold. På vandringen kom han opp i Efra'im-fjellene, til Mikas hus.

Betlehem var ingen levittby. Den unge levitten var verken født der eller borger der, men bodde der bare en tid som fremmed. At han var «av Judas stamme» (eller slekt), betyr ikke at han stammet fra en slekt i Juda, men at han hørte til de levittene som bodde i Judas stamme og i alle borgerlige saker ble regnet med til den.

Riktignok fikk bare prestene bosteder i Judas arv da landet ble delt (Jos 21,9–19), mens de andre levittene, også de som ikke var prester i Kehats slekt, fikk bostedene sine blant de andre stammene (Jos 21,20 ff.). Men mange av byene stammene fikk tildelt, ble lenge sittende i kanaaneernes hender, og israelittene kom ikke straks i full og uomstridt besittelse av arven sin. Derfor kunne det lett hende at levittbyer forble i kanaaneernes eie, så levittene måtte søke seg bosted andre steder.

Det kunne også hende at enkelte levitter som ikke hadde lyst til å gjøre den tjenesten loven påla dem, flyttet fra levittbyene og søkte seg annet arbeid (se også ved 18,30).[3]

V. 10–13. Levitten blir Mikas prest

> «[10]Da sa Mika til ham: Bli hos meg og vær far og prest for meg! Så vil jeg gi deg ti sekel sølv om året og holde deg med klær og kost. Da gikk levitten inn til ham. [11]Og levitten samtykket i å bli hos mannen. Den unge mannen var for ham som en av hans egne sønner. [12]Mika innviet levitten, og den unge mannen ble hans prest. Han ble boende i Mikas hus. [13]Og Mika sa: Nå vet jeg at Herren vil gjøre vel mot meg siden jeg har fått en levitt til prest!»

Mika ba levitten bli hos ham og være «far og prest» for ham, og lovet ham ti sekel sølv om året og klær og kost. «Far» er en ærestittel for en prest som farslig venn og åndelig rådgiver. Den brukes også om profeter (2 Kong 6,21; 13,14) og om Josef (1 Mos 45,8). «Om året» heter på hebraisk «for dagene», det vil si for den tiden en var leid for, altså et år (jf. 1 Sam 27,7; 3 Mos 25,29). «Da gikk levitten inn til ham», til Mikas hus; det viser sammenhengen.

[3] Det er derfor ingen grunn til å stryke ordene «av Judas stamme» som et senere tillegg. De mangler i noen gamle oversettelser, men det kommer nok av at en ikke forsto dem.

I v. 11–13 blir utfallet sammenfattet. Levitten bestemte seg for å bli hos Mika, som behandlet ham som en av sønnene sine og satte ham inn som prest ved gudshuset. Og Mika gledet seg over at han hadde fått en levitt til prest, og sa: «Nå vet jeg at Herren vil gjøre vel mot meg.» Denne troen – eller rettere overtroen – som Mika snart skulle få bøte for, viser at Levi stamme på den tiden hadde den stillingen Moseloven ga den: Den ble regnet som den stammen Gud hadde utvalgt til å utføre gudstjenesten.

Kapittel 18. Danittene tar Lajisj

Mikas gudsbilde ble ikke stående i huset hans. En flokk danitter som var på vei nordover for å finne seg et nytt sted å bo, tok det med seg til Lajisj, og der ble det satt opp. V. 1–10 forteller om de fem speiderne som danittene sendte ut, og om hvordan det gikk dem.

V. 1–20. Danittene søker et arveland

> «[1]I de dager var det ingen konge i Israel. Og i disse samme dagene søkte Dans stamme å få seg et arveland til å bo i, for det var ikke til den dagen falt noen arvedel på dem, som på de andre av Israels stammer.»

Ordet *nahala* (נַחֲלָה, «arvedel») betegner en eiendom som kunne gå i arv fra far til sønn, og at arvedelen «falt», sikter til loddet (4 Mos 34,2; Jos 13,6).

Det allmenne utsagnet at Dan ennå ikke hadde fått noen arvedel, får sin begrensning av sammenhengen. Danittene sendte ut fem menn fra Sora og Esjtaol (v. 2), og senere dro seks hundre væpnede menn derfra til Lajisj og bosatte seg der (v. 11). Altså var danittene ikke helt uten arvedel; de hadde bare ikke fått en som var stor nok for dem.

Utvandrerne bodde allerede i Sora og Esjtaol, to av byene som var falt på Dans stamme ved loddet (Jos 19,41). De seks hundre var dessuten bare en liten del av stammen, som ved siste telling hadde 64 400 menn fra tjue år og oppover (4 Mos 26,43). For en så stor stamme var det landet Josva hadde gitt Dan, mer enn nok.

Men av 1,34 vet vi at amorittene trengte danittene opp i fjellene og ikke lot dem komme ned i dalen. Dermed ble de stengt inne i noen få byer i fjellsidene og på toppene, og der var det ikke plass nok. Siden de følte seg for svake til å drive kanaaneerne tilbake og utrydde dem, ville en del av danittene heller søke seg et arveland et annet sted i landet.

Tiden kan ikke fastsettes helt sikkert. Ved å sammenligne v. 12 med 13,25 ser vi bare at det skjedde en tid før Samson. Mange utleggere har satt det like etter at Barak hadde slått Jabin (4,24). De mener at erobringer i Nord-Kanaan først ble mulige da denne mektige kanaaneerkongen var falt, og at Dan på den tiden ennå «drøyde ved skipene» (5,17) og altså ikke hadde forlatt landet ved havet.

Ingen av grunnene holder. Det er ikke rart at det fantes danitter ved havet på Deboras tid, selv om noen danittiske familier fra Sora og Esjtaol hadde slått

seg ned i Lajisj lenge før, for utvandrerne var bare en liten del av stammen, og resten ble boende der Josva hadde gitt dem land.

Dessuten vokste kanaaneernes makt i nord først på Jabins tid, 150 år etter Josva, så danittene kan godt ha inntatt Lajisj lenge før Jabin. Etter all sannsynlighet skjedde det kort tid etter Josvas død, slik vi kan slutte av v. 30.

V. 2–6. Speiderne hos Mika

> «[2]Og Dans barn sendte ut fem menn av hele sin ætt, djerve menn fra Sora og Esjtaol, for å speide og utforske landet. De sa til dem: Dra av sted for å utspeide landet! Og de kom til Efra'ims fjelland, til Mikas hus, og ble der om natten. [3]Da de var like ved Mikas hus, kjente de igjen stemmen til den unge levitten. Så tok de av fra veien og spurte ham: Hvem er det som har ført deg hit? Hva gjør du her, og hvordan har du det her? [4]Han sa: Slik og slik har Mika gjort for meg. Han har leid meg til å være prest for seg. [5]Da sa de til ham: Kjære, spør Gud for oss så vi kan få vite om den ferden vi er ute på, kommer til å lykkes. [6]Presten svarte: Gå i fred! Herren holder øye med dere på ferden.»

De fem djerve mennene ble sendt ut «av hele sin ætt», det vil si fra hele stammen (jf. 1 Kong 12,31; 13,33). Ved Mikas hus «kjente de igjen» stemmen til den unge levitten. Meningen er at de hørte stemmen hans og merket på målføret at han ikke var fra disse fjellene.

Så tok de av fra veien og gikk inn i huset som de hadde slått seg til ved, og spurte hva han gjorde der. Han fortalte dem sin historie («slik og slik», jf. 2 Sam 11,25; 1 Kong 14,5), og de ba ham spørre Gud.

Uttrykket «spørre Gud» brukes om å søke Guds vilje, som i 1,1. Forskjellen er at spørsmålet her ble stilt gjennom en etterligning av efoden og gudsdyrkelse med bilder. Levitten spurte oraklet og svarte at Herren holdt øye med dem på ferden. Ordrett: Veien dere går, ligger rett foran Herren – han kjenner den og har behag i den (jf. Ordsp 5,21; Jer 17,16).

V. 7. Folket i Lajisj

> «[7]De fem mennene dro videre på sin vei og kom til Lajisj. De så at folket der levde sorgløst på samme vis som sidonierne, rolig og sorgløst. Det var ingen makthaver i landet som gikk dem for nær i noen ting. De var langt borte fra sidonierne og hadde ikke noe å gjøre med andre folk.»

De fem mennene kom til Lajisj, som kalles Lesem i Jos 19,47 og fikk navnet Dan etter at danittene hadde inntatt den. Byen lå ved den midterste Jordankilden, der Tell el-Kadi ligger i dag. De så at folket levde trygt og sorgløst slik sidonierne gjorde, som levde av handel og ikke dro i krig. Det var ingen som rev makten til seg og gjorde dem noe vondt i landet. Ordet bak «makthaver» betyr herredømme, nærmere bestemt tyrannisk makt.

Dessuten bodde de langt fra sidonierne, så de ikke kunne få hjelp fra denne mektige byen om de ble angrepet. Av dette slutter Grotius, med god grunn, at Lajisj kanskje var en koloni fra Sidon. Og de «hadde ikke noe å gjøre med andre folk», det vil si at de ikke hadde noe nært samkvem med folk i andre byer som de kunne få hjelp fra.

V. 8–10. Speidernes melding

> «[8]Da mennene kom tilbake til brødrene sine i Sora og Esjtaol, spurte deres brødre dem: Hvordan har det gått dere? [9]De sa: Kom, la oss dra opp mot dem! Vi har sett landet, det er et ypperlig land. Og dere sitter bare og tier? Dryg ikke med å dra av sted, så dere kan komme dit og innta landet! [10]Når dere kommer dit, kommer dere til et sorgløst folk. Landet strekker seg vidt ut til alle sider. Gud har gitt det i deres hånd – et land hvor det ikke er mangel på noen verdens ting!»

«Mot dem» vil si mot folket i Lajisj, og at brødrene «sitter bare og tier», betyr at de sitter med hendene i fanget (1 Kong 22,3; 2 Kong 7,9). Et «sorgløst folk» levde i trygghet uten å vente noe angrep og var derfor lett å vinne over. At landet «strekker seg vidt ut», betyr at det var plass både til å bo og til å bre seg ut (jf. 1 Mos 34,21; 1 Krøn 4,40).

At Gud hadde gitt det i deres hånd, sluttet de av svaret levitten hadde gitt dem (v. 6), og «noen verdens ting» er alt det landet Kanaan kunne by på.

V. 11–13. Seks hundre danitter bryter opp

> «[11]Og seks hundre mann av danittenes ætt, fullt væpnet, brøt opp fra Sora og Esjtaol. [12]De dro opp og slo leir i Kirjat-Jearim i Juda. Derfor har folk kalt dette stedet Dans leir til denne dag. Det ligger vest for Kirjat-Jearim. [13]Derfra dro de over til Efra'ims fjelland og kom til Mikas hus.»

Nå følger utvandringen til Lajisj, ranet av Mikas gudsbilder og erobringen av byen. De seks hundre væpnede dro ut med familiene og det de eide av buskap og gods (se v. 21).

Kirjat-Jearim er det nåværende Kuriyet el-Enab (se Jos 9,17), og Dans leir lå vest for byen (se 13,25). At stedet fikk et fast navn av dette, tvinger oss til å anta at danittene lå der i lengre tid, men av hvilke grunner kan vi ikke vite, for vi har ingen andre opplysninger. Kanskje samlet utvandrerne seg først der og gjorde seg ferdige for den videre ferden. At de «kom til Mikas hus», betyr at de kom til et sted like ved huset.

V. 14–16. Danittene ved Mikas hus

> «[14]De fem mennene som hadde dratt av sted til Lajisj-landet for å speide, tok til orde og sa til brødrene sine: Vet dere at i disse husene er det en efod og husguder og et utskåret bilde og et støpt bilde? Så skjønner dere vel hva dere har å gjøre? [15]Så tok de av fra veien og kom til den unge levittens hus, huset til Mika, og hilste på ham. [16]Men de seks hundre fullt væpnede mennene av Dans stamme sto ved inngangen til porten.»

«Disse husene» er landsbyen der Mika bodde (om bildene, se 17,4–5). Meningen med «Så skjønner dere vel hva dere har å gjøre?» er lett å se: La ikke denne anledningen gå fra dere til å skaffe en egen gudsdyrkelse til det nye bostedet vårt!

At de «hilste på ham», er ordrett at de spurte hvordan han hadde det, det vil si at de hilste vennlig på ham (jf. 1 Mos 43,27; 2 Mos 18,7).

V. 17–20. Gudsbildene blir røvet

> «[17]De fem mennene som hadde vært og speidet der i landet, gikk opp til huset. Der gikk de inn og tok det utskårne bildet og efoden og husgudene og det støpte bildet, mens presten sto ved inngangen til porten sammen med de seks hundre

> væpnede mennene. [18]Da nå de fem mennene hadde gått inn i Mikas hus og hadde tatt det utskårne bildet med efoden og husgudene og det støpte bildet, sa presten til dem: Hva er det dere gjør? [19]De sa til ham: Ti stille! Legg hånden på munnen din og kom med oss og vær far og prest for oss! Hva er best for deg, å være prest for én manns hus eller for en hel stamme og ætt i Israel? [20]Da ble presten vel til mote. Han tok efoden og husgudene og det utskårne bildet og ga seg i lag med folkene.»

De fem speiderne «gikk opp», det vil si opp i Mikas gudshus, som altså må ha ligget i en overetasje (jf. 2 Kong 23,12; Jer 19,13).

Det kan se svært underlig ut at presten sto utenfor mens gudshuset hans ble plyndret. Derfor forklarer v. 18–19 i ettertid hvordan det gikk til, og verbene der må forstås som førfortid: Da de fem hadde gått inn i Mikas hus og tatt bildet, og presten hadde spurt hva de gjorde, hadde de sagt til ham: «Ti stille! Legg hånden på munnen din og kom med oss og vær far og prest for oss!» (jf. 17,10). Var det ikke bedre å være prest for en hel stamme og ætt i Israel enn for én manns hus?

«Det utskårne bildet med efoden» i v. 18 er bildet som hørte til efoden, for når en brukte efoden til å søke Guds vilje, forutsatte det et bilde av Herren. Presten tok på seg efoden når han skulle spørre Gud.

«Da ble presten vel til mote» (jf. 19,6.9; Rut 3,7). At han tok efoden og de andre tingene, betyr at han fikk dem i sin varetekt fra danittene, for etter v. 17 var det de som hadde tatt dem ut av Mikas gudshus.

V. 21–31. Mika forfølger danittene

> «[21]Deretter snudde de og dro bort, og de lot barna og buskapen og sine eiendeler være fremst i toget. [22]Da de alt var kommet langt fra Mikas hus, ble mennene i Mikas grend kalt sammen, og de nådde igjen Dans barn. [23]De ropte etter Dans barn. Disse snudde seg og sa til Mika: Hva vil du siden du har kalt folkene dine sammen? [24]Han svarte: Dere har tatt gudene mine som jeg har fått laget, og presten, og så har dere dratt bort. Hva har jeg så igjen? Hvordan kan dere da spørre meg hva jeg vil? [25]Da sa Dans barn til ham: La oss ikke høre ett ord mer fra deg! Ellers kunne rasende menn gå løs på dere, og da ble det døden både for deg og dine. [26]Så dro Dans barn sin vei. Og da Mika så at de var sterkere enn han, snudde han og vendte tilbake til sitt hus.»

De satte barna, buskapen og eiendelene fremst fordi de var redde for at Mika og folkene hans skulle angripe dem bakfra. «Barna» omfatter både kvinner og barn, de i familien som trengte vern (jf. 2 Mos 12,37). «Eiendelene» er de kostbare tingene, ikke den tunge oppakningen. De seks hundre hadde altså utvandret med familier og alt de eide.

V. 22 består av omstendighetssetninger: Da danittene var kommet et stykke fra Mikas hus, og mennene i husene rundt var kalt sammen og hadde nådd dem igjen, ropte Mika og folkene hans etter dem. «Rasende menn» er bitre og ville menn (jf. 2 Sam 17,8), og om de falt over ham (jf. 15,12; 8,21), ville det bli døden for ham og husfolket hans.

V. 27–29. Lajisj blir inntatt og får navnet Dan

> «[27]Etter at de hadde tatt gudene som Mika hadde laget, og presten som var hos ham, dro de mot Lajisj. De kom over et folk som levde rolig og sorgløst, og slo

dem med sverdets egg. Byen brente de opp. [28]Det var ingen som kom dem til hjelp, for byen lå langt fra Sidon og de hadde ikke forbindelse med noen andre. Byen lå i dalen ved Bet-Rehob. De bygde den opp igjen og bosatte seg der. [29]Og de kalte byen Dan etter sin stamfar Dan, Israels sønn. Før hette den Lajisj.»

Danittene falt over Lajisj (jf. 1 Mos 34,25–26; Jos 6,24). Byen hadde ingen som kunne komme den til unnsetning fordi den lå så avsondret (jf. v. 7).

Byen lå «i dalen ved Bet-Rehob». Det er den øvre delen av Hule-sletta, der den midterste Jordan-kilden renner, og der Lajisj-Dan lå, det nåværende Tell el-Kadi (se Jos 19,47). Bet-Rehob er etter all sannsynlighet det samme stedet som Rehob i 4 Mos 13,21 og Bet-Rehob i 2 Sam 10,6, der navnet betegner en del av Syria; i 2 Sam 10,8 står bare Rehob. Ruinene av byen danittene bygde opp igjen, kan fortsatt ses i den sørlige skråningen av Tell el-Kadi.

V. 30–31. Gudsdyrkelsen med bilder i Dan

«[30]Der satte Dans barn opp det utskårne bildet. Og Jonatan, sønn av Gersjom, Moses' sønn, og etterkommerne hans var prester for danittenes stamme helt til den dagen da landets innbyggere ble bortført. [31]Det utskårne bildet som Mika hadde laget, hadde de stående hos seg hele den tid Guds hus var i Sjilo.»

Det utskårne bildet danittene satte opp i Dan, var et bilde av Herren. De hadde tatt med seg den levitten som Mika hadde leid til sin private gudstjeneste, og lovt ham prestedømmet (v. 19.27), så Jonatan kan knapt være noen annen enn ham. Han var etterkommer av Gersjom, Moses' sønn (2 Mos 2,22; 18,3; 1 Krøn 23,14–15).

I stedet for «Moses' sønn» har den masoretiske teksten «Manasses sønn», med en *nun* (נ) som er hevet over linjen. Talmud forklarer det slik: Fordi han gjorde Manasses gjerninger – den avgudsdyrkende kongen, Hiskias sønn (2 Kong 21) – regner Skriften ham til Manasses ætt. En annen rabbiner sier at forfatteren hevet *nun* over linjen for å vise at han var Manasses sønn ved at han etterlignet hans ugudelighet, men Moses' sønn ved ætt – for det ville ha vært en skam for Moses å ha en ugudelig etterkommer.

Altså er «Moses' sønn» utvilsomt den opprinnelige lesemåten, selv om «Manasses sønn» også er svært gammel og står i targumene, den syriske oversettelsen og Septuaginta. Noen håndskrifter av Septuaginta og Hieronymus har likevel «Moses' sønn».

At han kalles «sønn av Gersjom», gir ikke sikkert grunnlag for å si at han var Gersjoms egen sønn. I slike ættelister betyr «sønn» ofte sønnesønn eller etterkommer, for ukjente fedre blir hoppet over. Det er lite sannsynlig at han var Gersjoms egen sønn, alene fordi han i 17,7 og 18,3.15 kalles *na'ar* (נַעַר), «ung mann». Det er ingen grunn til å tvile på at han er den samme som Mikas prest, og da var han altså en ung mann. Men en sønn av Gersjom og sønnesønn av Moses må ha vært forbi ungdomsårene noen få år etter Josvas død.

Uttrykket «helt til den dagen da landets innbyggere ble bortført» er dunkelt. Gelot *ha'arets* (גְּלוֹת הָאָרֶץ, «landets bortføring») kan knapt bety noe annet enn at folket i landet – i hvert fall innbyggerne i Dan og omegnen – ble ført bort i fangenskap, for det er det faste ordet for det. De fleste utleggerne tenker på det assyriske fangenskapet, først og fremst at Tiglat-Pileser bortførte nord-

stammene: folket i Gilead og Galilea og Naftalis stamme, som Lajisj-Dan lå midt i (2 Kong 15,29).

Men det lar seg på ingen måte forene med v. 31: Mikas bilde sto der «hele den tid Guds hus var i Sjilo». Guds hus, det vil si Moses' tabernakel, som menigheten hadde reist i Sjilo på Josvas tid (Jos 18,1), sto der ennå på Elis og Samuels tid (1 Sam 1,3; 3,21; 4,3). På Sauls tid var det i Nob (1 Sam 21), og under David i Gibeon (1 Krøn 16,39; 21,29). Guds hus sto altså bare i Sjilo fram til Sauls regjering og kom aldri tilbake dit.

Ble Mikas bilde stående i Dan så lenge Guds hus var i Sjilo, kan Jonatans etterkommere ha vært prester der høyst til Sauls tid, og i alle fall ikke helt til det assyriske fangenskapet.[1]

Andre historiske forhold gjør det også svært usannsynlig, ja, utelukker at denne gudsdyrkelsen i Dan holdt seg til det assyriske fangenskapet.

Selv om vi ser bort fra at israelittene skilte seg av med Ba'alene og Astartebildene da Samuel kalte dem til å vende om til Herren (1 Sam 7,4), er det neppe trolig at bildedyrkelsen i Dan fikk fortsette ved siden av den lovlige dyrkelsen av Herren som David gjenopprettet og ordnet, og at denne kongen, som førte krig etter krig i den nordlige delen av riket, ikke la merke til den og gjorde ende på den.

Enda mindre trolig er det etter at Salomo hadde bygd templet, da alle Israels menn og alle de eldste og stammehøvdingene kom til Jerusalem på hans bud for å innvie den herlige helligdommen for hele folket (1 Kong 8).

Og endelig kan det ikke forenes med at Jeroboam, da han grunnla tistammeriket, lot lage to gullkalver som bilder av Herren for undersåttene sine, satte den ene opp i Dan og gjorde folk som ikke var av Levis sønner, til prester (1 Kong 12,29.31). Hadde det fortsatt vært en bildedyrkelse av Herren i Dan med levittiske prester, ville Jeroboam aldri ha innstiftet en ny av samme slag med prester som ikke var levitter.

Alt dette gjør at «landets bortføring» verken kan sikte til det assyriske eller det babylonske fangenskapet. Det kan bare gjelde noe som skjedde i Samuels siste år eller tidlig i Sauls regjering.

David Kimchi og mange andre, blant dem Hengstenberg, forstår uttrykket om at filistrene tok arken. Om det brukes nettopp ordet «bortført» i 1 Sam 4,21–22: «Bortveket er herligheten fra Israel». Da paktens ark ble tatt, mistet tabernaklet sin betydning som Herrens helligdom.

Hvordan de gudfryktige i Israel så på det som skjedde, lærer vi av Sal 78,59–64. De så det ikke bare som at Gud forlot sin bolig i Sjilo. Når Herren «overga sin styrke til fangenskap og sin herlighet i fiendens hånd» – det vil si arken – så de at folket ble overgitt i fiendenes vold, og det var som en bortføring i fangenskap.

Også bortsett fra Sal 78,62–64 kan vi med sikkerhet slutte av fiendenes tyranni over Israel så sent som på Sauls tid (1 Sam 13,19–23) at filistrene etter denne seieren kan ha lagt Israel helt under seg og behandlet folket som sine fanger.

[1] Selv Bleek innrømmer at dette ikke lar seg forene, og godtar Houbigants gjetning om at det opprinnelig sto «arkens bortføring».

Vi kan derfor si med Hengstenberg at «forfatteren så hele landet som bortført i fangenskap i og med helligdommen, som var så å si dets kjerne og vesen».

Godtar en ikke denne billedlige forklaringen, er det ingen gyldig innvending mot å tenke på en hendelse vi ellers ikke kjenner, der syrerne i nabolaget inntok Dan og førte innbyggerne bort. Når kongene i Soba nevnes blant fiendene Saul førte krig mot (1 Sam 14,47), er det tydelig nok at også syrerne trengte inn i Israel mens filistrene hadde overtaket, og førte israelitter bort fra byer og landsdeler de hadde inntatt. Men gudsdyrkelsen med bilder i Dan ble trolig undertrykt og avskaffet da Samuel renset land og folk for avgudsdyrkelse etter at filistrene hadde sendt arken tilbake (1 Sam 7,3–4).

Kapittel 19. Ugjerningen i Gibea

Krigen mot Benjamins stamme

Denne beretningen hører til tiden like etter Josvas død. Det ser vi av at Pinehas, sønn av Eleasar, som levde samtidig med Josva, var ypperstеprest da den skjedde (20,28). Kapittel 19 forteller om den skjendige ugjerningen som innbyggerne i Gibea gjorde, og som førte til krigen. Kapittel 20 forteller om selve krigen, og kapittel 21 om hva menigheten siden gjorde for å berge Benjamins stamme, som nesten var blitt utryddet i krigen.

V. 1–28. Levitten og medhustruen hans

> «[1]På denne tiden, da det ikke fantes noen konge i Israel, var det en mann av Levis stamme som oppholdt seg som fremmed langt inne på Efra'im-fjellet. Han tok seg en medhustru fra Betlehem i Juda. [2]Men hans medhustru var utro mot ham og reiste fra ham hjem til sin fars hus i Betlehem i Juda. Der ble hun en tid, omkring fire måneder.»

Levitten bodde «som fremmed», det vil si utenfor levittbyene, i de fjerneste delene av Efra'ims fjelland. Det er den nordligste delen av fjellene, og etter v. 18 trolig traktene rundt Sjilo. At medhustruen var utro, heter ordrett at hun «drev hor bort fra ham»; så dro hun fra ham hjem til faren.

V. 3–4. Levitten henter henne hjem

> «[3]Da tok mannen hennes av sted og reiste etter henne for å tale kjærlig til henne og få henne til å komme tilbake. Han hadde med seg tjenestegutten sin og et par esler. Hun førte ham inn i sin fars hus, og da den unge kvinnens far så ham, gikk han ham glad i møte. [4]Hans svigerfar – den unge kvinnens far – holdt på ham, så han ble hos ham i tre dager. De åt og drakk og ble der natten over.»

«Tale kjærlig til henne» er ordrett «tale til hennes hjerte» (jf. 1 Mos 34,3): Han ville forsone henne med seg, så hun kom tilbake til ham. Eslene skulle han og hustruen ri på. At hun førte ham inn i farens hus, og at faren tok glad imot svigersønnen og «holdt på ham» i tre dager, viser at levitten hadde fått forsonet seg med hustruen.

V. 5–9. Svigerfaren holder på ham

> «[5]Den fjerde dagen sto de tidlig opp om morgenen, og han gjorde seg ferdig til å reise. Da sa den unge kvinnens far til svigersønnen sin: Få deg først litt mat til å styrke deg med! Så kan dere siden dra av sted. [6]De satte seg da begge to og

> åt og drakk sammen, og den unge kvinnens far sa til mannen: Vær nå så snill å bli her natten over og hygg deg her! [7]Og da mannen reiste seg og ville dra av sted, nødde svigerfaren ham, så han ga etter og ble der natten over. [8]Den femte dagen sto han igjen tidlig opp om morgenen og ville reise sin vei. Da sa den unge kvinnens far: Kjære, få deg først noe å styrke deg med, så får dere vente til det lir over middag. Så åt de begge sammen. [9]Siden gjorde da mannen seg ferdig til å reise med medhustruen og tjenestegutten. Men hans svigerfar – den unge kvinnens far – sa til ham: Nå lir det mot kveld, bli her natten over! Du ser at dagen heller, bli her i natt og hygg deg her! Så kan dere gi dere på vei tidlig i morgen så du kan komme hjem igjen.»

Den fjerde dagen ga levitten etter for svigerfaren og styrket seg først med litt mat (jf. 1 Mos 18,5), og mens de åt og drakk, gikk han med på å bli enda en natt. Om morgenen den femte dagen lot han seg igjen overtale til å bli til det var over middag. Da han endelig ville dra (v. 9), ba svigerfaren ham enda en gang om å bli. At han her veksler mellom flertall og entall, kommer av at levitten skulle dra med hustruen og tjenestegutten, mens det var han alene som avgjorde om de skulle bli.

V. 10–14. Forbi Jebus til Gibea

> «[10]Men mannen ville ikke bli natten over. Han sto opp og dro av sted og kom på sin vei til midt imot Jebus, det er Jerusalem. Han hadde med seg et par esler med kløv, og medhustruen var med ham. [11]Da de var ved Jebus, var det alt sent på dagen, og tjenestegutten sa til sin herre: Kom, la oss ta inn i jebusittenes by og bli der i natt! [12]Men hans herre sa til ham: Vi vil ikke ta inn i en by hvor det bare bor fremmede og ikke noen av Israels barn. Vi vil dra videre til Gibea. [13]Så sa han til tjenestegutten: Kom, la oss se til å nå en av de andre byene og bli natten over i Gibea eller Rama! [14]Så dro de da videre fram, og da solen gikk ned, var de tett ved Gibea, som hører til Benjamin.»

Jebus, det vil si Jerusalem, ligger bare to timers vei fra Betlehem, og veien fra Betlehem til Sjilo gikk forbi byen. Gibea og Rama, det nåværende Jeba og er-Ram, lå mindre enn en times vei fra hverandre, rett overfor hverandre, og bare to og en halv til tre timer fra Jerusalem (se Jos 18,25.28).

V. 15–19. Ingen tar imot dem i Gibea

> «[15]Der bøyde de av for å gå inn i Gibea og bli der natten over. Da han kom inn i byen, ble han sittende på torget, for det var ingen som tok dem inn i huset sitt for natten. [16]Ut på kvelden kom det en gammel mann hjem fra arbeidet sitt ute på marken. Mannen var fra Efra'im-fjellet og oppholdt seg som fremmed i Gibea. Men folket der på stedet var benjaminitter. [17]Da han så opp, fikk han øye på vandringsmannen der på byens torg. Da sa den gamle mannen: Hvor skal du hen, og hvor kommer du fra? [18]Han svarte: Vi kommer fra Betlehem i Juda og skal langt inn i Efra'im-fjellene. Der er jeg fra, og derfra dro jeg til Betlehem i Juda. Jeg er nå på veien til Herrens hus. Men det er ingen her som vil gi meg husly. [19]Jeg har både halm og fôr til eslene våre, og jeg har brød og vin for meg og for tjenestekvinnene dine og for tjenestegutten som din tjener har med. Vi mangler ingenting.»

(Keil, v. 18: «… og jeg ferdes ved Herrens hus, og ingen tar meg inn i sitt hus.»)

At folket i byen var benjaminitter (v. 16), sies som en forberedelse til det som følger.

I v. 18 sier levitten ordrett: «Herrens hus går jeg med», det vil si: Jeg ferdes ved Herrens hus. Det betyr ikke at han var på vei dit, for verbet med denne preposisjonen brukes ikke om å gå til et sted, men om å gå gjennom et sted (5 Mos 1,19) eller gå omkring med noe (Job 31,5).

Levitten var heller ikke på vei til tabernaklet, men fra Betlehem til de fjerneste delene av Efra'ims fjelland, slik han selv sa. Ordene forklarer hvorfor han ble sittende på torget: Fordi han gjorde tjeneste ved Herrens hus, ville ingen i Gibea ta ham inn i huset sitt.[1]

Og det enda han, som han legger til i v. 19, hadde med seg alt han trengte, så han ikke ville ligge verten til byrde. Med «tjenestekvinnene dine» og «din tjener» mener han hustruen og seg selv. Etter gammel østerlandsk høflighet kaller han seg og hustruen tjenere for den mannen han håpet å bli tatt imot av.

V. 20–21. Den gamle tar imot dem

> «[20]Da sa den gamle mannen: Fred være med deg! La bare meg sørge for alt det du trenger. Men på torget må du ikke bli natten over. [21]Så førte han ham inn i huset sitt og ga eslene fôr, og så vasket de føttene og åt og drakk.»

Med hilsenen «Fred være med deg!» forsikret den gamle ham om at han var velkommen. «La bare meg sørge for alt det du trenger» heter ordrett «bare alt du mangler, på meg». Slik avslo den vennlige verten tilbudet fra gjesten om å sørge for seg selv. Han blandet fôr til eslene og stelte for gjestene med fotvask, mat og drikke (jf. 1 Mos 18,4; 19,2).

V. 22–24. Mennene i Gibea omringer huset

> «[22]Mens de nå satt i godt lag, kom mennene i byen, fordervede folk som de var, og omringet huset. De dundret på døren og ropte til den gamle mannen som eide huset: Send ut den mannen som har tatt inn i huset ditt, så vi kan få vår vilje med ham! [23]Men mannen som eide huset, gikk ut til dem og sa: Nei, mine brødre, gjør ikke så ond en gjerning! Siden denne mannen nå er kommet inn i mitt hus, må dere ikke gjøre en slik ond gjerning. [24]Se, her er datteren min som er jomfru, og mannens medhustru. La meg føre dem ut, så kan dere krenke dem og gjøre med dem som dere finner for godt! Men mot denne mannen må dere ikke bære dere så skjendig åt.»

De fordervede mennene banket på døren igjen og igjen, stadig hardere. Kravet om å «få sin vilje med» gjesten var nøyaktig det samme som mennene i Sodoma stilte til Lot (1 Mos 19,5 ff.).

Som Lot hadde gjort, prøvde den gamle å verge gjestene sine mot en slik skjendig ugjerning. Han viste til gjestevennskapets hellige rett og tilbød å gi fra seg sin egen datter, som var jomfru, og gjestens medhustru (se 1 Mos 19,7–8). Ordet for «ond gjerning» betyr ordrett «dårskap» og brukes om skammelig utukt, som i 1 Mos 34,7 og 5 Mos 22,21.

V. 25–28. Ugjerningen

[1] Seb. Schmidt sier det godt: Argumentet er hentet fra den vanære som ble vist ham: Herren akter meg verdig til å tjene ham som levitt i hans hus, og ikke én av Herrens folk akter meg verdig til å ta imot meg som gjest.

> «[25]Men mennene ville ikke høre på ham. Da tok mannen sin medhustru og førte henne ut på gaten til dem. De lå hos henne og for ille med henne hele natten til om morgenen, og slapp henne ikke før det begynte å lysne. [26]Ved daggry kom kvinnen og falt om ved inngangen til det huset hvor mannen hennes var. Der ble hun liggende til det ble lyst. [27]Da husbonden hennes sto opp om morgenen, og åpnet husdøren for å reise videre, da lå kvinnen, hans medhustru, ved inngangen til huset med hendene på dørterskelen. [28]Han sa til henne: Stå opp og la oss ta av sted! Men det var ingen som svarte. Da løftet mannen henne opp på eselet og ga seg på veien hjemover.»

«Mannen» som tok medhustruen og førte henne ut, er etter v. 24 utvilsomt husverten, og det skjedde naturligvis med gjestens samtykke. Det sies ikke hvorfor de lot seg nøye med dette; trolig følte de seg for svake til å tvinge gjennom kravet sitt.

«Til det ble lyst» betyr til solen sto opp. Da mannen hennes åpnet døren for å gå sin vei, hadde han altså oppgitt tanken på å få henne tilbake fra den ville flokken. At hun lå med hendene på terskelen, betyr at armene var strakt ut. Hun svarte ikke fordi hun var død, som følge av mishandlingen om natten.

V. 29–30. Levitten kaller Israel til doms

> «[29]Da han kom hjem, grep han en kniv og tok sin medhustru og skar henne opp, lem for lem, i tolv stykker og sendte henne omkring i hele Israels land. [30]Og hver den som så det, sa: Slikt har ikke hendt og er ikke sett helt fra den dag Israels barn dro opp fra landet Egypt, og til denne dag. Tenk over dette, rådslå og si hva dere mener!»

Han skar kroppen opp lem for lem, slik en skjærer opp slaktedyr (jf. 3 Mos 1,6), og sendte stykkene til alle de tolv stammene. Han håpet at hver den som så det, skulle si: Noe slikt har ikke hendt eller vært sett fra den dagen Israel dro opp fra Egypt. «Rådslå og si hva dere mener» betyr: Avgjør hvordan denne ugjerningen uten sidestykke skal straffes!

Å sende stykkene av den døde kroppen til stammene var en symbolsk handling. Den stilte ugjerningen mot den myrdede kvinnen fram for øynene på hele folket og kalte det til å straffe den, og den som bar stykkene, la naturligvis fram saken med ord. Saul gjorde noe lignende (1 Sam 11,7). Lukian forteller om en lignende skikk hos skyterne: Den som ikke fikk oppreisning for en urett, skar en okse i stykker og sendte den rundt, og de som ville hjelpe ham, tok et stykke og sverget å stå ham bi.

Verbformene i v. 30 uttrykker det levitten ventet skulle komme ut av det han gjorde, som om det allerede var skjedd. Harmen han ventet hos alle stammene, og beslutningen deres om å straffe ugjerningen, blir slik framstilt ikke som en usikker formodning, men som noe som helt sikkert ville komme. Og det tok han ikke feil av, som kapittel 20 viser.

Kapittel 20. Krigen mot Benjamin

Det levitten hadde ventet, skjedde. Israels menighet samlet seg i Mispa for å felle dom over Gibea, og den vedtok at den ikke skulle hvile før ugjerningen var straffet slik den fortjente (v. 1–10).

Men benjaminittene nektet å utlevere de skyldige i Gibea og gjorde seg klare til å stå imot. Da gikk de andre stammene til krig mot Gibea og Benjamin (v. 11–19), men to ganger ble de slått av benjaminittene med svært store tap (v. 20–28). Til sist tok de Gibea ved en krigslist og brente byen ned. Benjaminittene ble fullstendig slått, og i de andre byene i stammen drepte Israel alle mennesker og alt fe og la byene i aske. Slik ble hele Benjamins stamme utryddet, bortsett fra en svært liten rest (v. 29–48).

V. 1–25. Menigheten samles i Mispa

> «[1]Da rykket alle Israels barn ut, og hele menigheten, like fra Dan til Be'er-Sjeba og fra Gileads land, samlet seg som én mann for Herren i Mispa. [2]Og høvdingene for hele folket, for alle Israels stammer, stilte seg fram for Guds folks forsamling. Der var fire hundre tusen mann fotfolk, væpnet med sverd.»

Dan er landets nordgrense (Dan-Lajisj, 18,29), Be'er-Sjeba den sørligste byen i Kanaan (1 Mos 21,31), og «Gileads land» er innbyggerne øst for Jordan. Mispa i Benjamin er det nåværende Nebi Samwil i nærheten av Kirjat-Jearim, på vestgrensen av Benjamins land (Jos 18,26).

Uttrykket «for Herren» viser ikke sikkert at det var en helligdom i Mispa, eller at paktens ark ble ført dit. Det betyr bare at møtet ble holdt for Herrens åsyn: Menigheten kom sammen for å holde rett, og den gjorde det i Herrens navn, slik uttrykket «føre fram for Gud» brukes i 2 Mos 21,6; 22,8. Arken behøvde ikke være til stede ved en rettssak.

Til forsamlingen kom «høvdingene», ordrett «hjørnestolpene»[1], for hele folket – overhodene og fedrene som bar menigheten og samfunnet oppe (jf. 1 Sam 14,38; Jes 19,13) – og med dem fire hundre tusen mann fotfolk, væpnet og klare til strid.

V. 3–7. Levitten forteller

> «[3]Men Benjamins barn fikk høre at Israels barn var dratt opp til Mispa. Da sa Israels barn: Si fra hvordan det gikk til med denne ugjerningen! [4]Levitten,

[1] **«hjørnestolpene»** pinnot, פִּנּוֹת

> den myrdede kvinnens mann, tok til orde og sa: Jeg og min medhustru kom til Gibea i Benjamin for å bli der natten over. [5]Men mennene i Gibea overfalt meg. De omringet om natten huset jeg var i. Meg tenkte de å slå i hjel, og min medhustru krenket de, så hun døde. [6]Da tok jeg min medhustru, skar henne i stykker og sendte stykkene omkring i hele Israels land og rike. For de hadde gjort en udåd og en ond gjerning i Israel. [7]Nå er dere samlet her, alle Israels barn. Si nå deres mening og gi råd!»

Benjaminittene fikk høre at Israels barn – de elleve andre stammene – var dratt opp til Mispa, men selv kom de ikke. Det ser vi av at det ikke står noe om at de kom, og enda tydeligere av v. 13: Etter at stammene hadde rådslått og fattet sitt vedtak, sendte de menn til benjaminittene for å kreve dem til regnskap for ugjerningen som var gjort hos dem.

Spørsmålet som åpnet saken – «Si fra hvordan det gikk til med denne ugjerningen!» – var derfor ikke rettet til to parter, innbyggerne i Gibea og levitten. Det var en oppfordring til alle de forsamlede om å fortelle det de visste om det som hadde hendt.

«Meg tenkte de å slå i hjel» er en slutning han trekker av det som hadde hendt med hustruen hans; mennene i Gibea hadde ikke sagt noe slikt (19,22). Ordet for «udåd»[2] brukes om utukt, som i 3 Mos 18,17, og den skulle straffes med døden. «Si nå deres mening og gi råd» betyr: Bestem dere og fell dommen her, der dere alle er samlet (jf. 2 Sam 16,20).

V. 8–11. Dommen over Gibea

> «[8]Da reiste hele folket seg som én mann og sa: Ingen av oss vil dra bort til sitt telt, og ingen av oss vil reise hjem til sitt hus. [9]Og slik vil vi gjøre med Gibea: Under loddet med det! [10]Nå vil vi ta ut ti mann for hvert hundre av alle Israels stammer, og hundre for hvert tusen, og tusen for hvert ti tusen. De skal hente forsyninger til folkene. Så kan de andre, når de kommer til Gibea i Benjamin, gi folket der igjen for den onde gjerning de har gjort i Israel. [11]Så samlet alle Israels menn seg og dro mot byen, alle som én mann.»

At ingen ville dra hjem, betyr: ikke før ugjerningen var straffet. Så kommer dommen i v. 9: «Under loddet med det!» Den syriske oversettelsen gjengir meningen riktig: «Vi vil kaste lodd over den.»

Septuaginta legger feilaktig til «vi vil dra opp», og mange utleggere knytter derfor ordene til v. 10, som om meningen var å velge ut hver tiende mann ved loddkasting for å skaffe hæren forsyninger. Det er helt feil. Da ville en underordnet sak, som først kommer inn når dommen skal fullbyrdes, bli gjort til hovedsaken, og selve dommen ville slett ikke bli sagt.

Ordene «under loddet med det» er vedtaket om den syndige byen, og de har den gåtefulle korthet som dommer ofte har. De må forklares ut fra Moseloven om kanaaneerne: De skulle utryddes, og landet deres skulle deles ut ved loddkasting til israelittene. Meningen er altså: La oss gå fram mot Gibea med loddet, det vil si handle med den som med kanaaneernes byer – innta den, legge den i aske og dele ut jorden ved loddkasting.

[2] **«udåd»** zimma, זִמָּה

V. 10 nevner så noe underordnet som var nødvendig for å fullføre vedtaket. Siden menigheten hadde bestemt seg for å holde sammen og føre krig (v. 8), måtte noen sørge for forsyninger til dem som kjempet. Derfor valgte de ut én mann av ti til å hente forsyninger, så de andre kunne straffe ugjerningen i Gibea slik den fortjente.

Med v. 11, som kort forteller at vedtaket ble satt ut i livet, slutter beretningen om forsamlingen. Uttrykket «som én mann» er forsterket med *haverim* (חֲבֵרִים), «som kamerater». Men verset foregriper hendelsene, for det som står i v. 12–21, skjedde før felttoget.

V. 12–13. Benjamin vil ikke utlevere de skyldige

> «[12]Og Israels stammer sendte ut menn til alle Benjamins ætter og sa: Hva er dette for en ugjerning som er gjort hos dere? [13]Overgi nå til oss disse forder-vede mennene i Gibea, så vi kan slå dem i hjel og utrydde det onde av Israel! Men Benjamin ville ikke høre på brødrene sine, Israels barn.»

Før stammene gikk til krig, krevde de at de skyldige ble utlevert til straff, slik loven sier i 5 Mos 22,22 (jf. 5 Mos 13,5; 17,12). Hebraisk sier her ordrett «Benjamins stammer»; det betyr det samme som «Benjamins ætter» (NB). Fortelleren ser for seg de ulike delene av Benjamins stamme som stridskrefter som skal føre krig mot de andre stammene. Ved å avvise dette rettferdige kravet tok de parti for de skyldige i Gibea og tvang menigheten til å gå til krig mot hele stammen.

V. 14–16. Benjamins hær

> «[14]Og Benjamins barn kom sammen til Gibea fra alle sine byer for å dra i krig mot Israels barn. [15]Samme dag ble Benjamins barn fra byene mønstret. Det var tjueseks tusen mann som kunne dra sverd. I denne mønstringen var Gibeas innbyggere, sju hundre utvalgte menn, ikke medregnet. [16]Blant alle disse folkene var det sju hundre utvalgte menn som var keivhendte. Hver og en av dem rammet på et hår når han slynget med stein, og feilte ikke.»

Nå rustet begge sider seg. Opplysningene om Benjamins hær er ikke helt klare. De 700 keivhendte slyngekasterne var etter v. 16 tatt «blant alle disse folkene», altså blant hele stridsmakten. Derfor kan de ikke være de samme som de 700 utvalgte mennene i v. 15, selv om tallet og uttrykket «utvalgte menn» er likt.

Uklarheten kommer mest av hvordan ordet «ble mønstret» i v. 15 skal knyttes. De gamle oversetterne leste det som en relativsetning: «foruten innbyggerne i Gibea, som ble mønstret til 700 utvalgte menn», og det synes nødvendig. Slik forstår også NB stedet. Det er heller ikke sikkert hva vi skal slutte av at det bare nevnes benjaminitter «fra byene»; byene kan godt være nevnt for alle stedene der stammen bodde.

Tallene byr også på en vanskelighet. Etter v. 14–15 hadde Benjamin 26 700 stridsmenn, Gibea ikke medregnet. Men etter beretningen om slaget falt 25 100 (v. 35), eller i runde tall 25 000 (v. 44–46: 18 000 i hovedslaget, 5000 som etterhøst og 2000 under forfølgelsen), og bare 600 slapp unna til Rimmons klippe (v. 47). Da skulle hele stammen bare ha hatt 25 700 stridsmenn. Septuaginta (noen håndskrifter) og Vulgata har derfor 25 000 i v. 15, og Josefus regner Benjamins stridsmenn til 25 600, men han har bare tatt tallene fra v. 44–47.

Det er likevel lite sannsynlig at det her er en feil i tallet, for heller ikke 25 000 ville stemme med v. 44 ff. Og ingenting i beretningen tyder på at v. 35 og v. 44 ff. regner opp alle benjaminittene som falt. Disse versene gir bare tallet på dem som falt i nederlaget den tredje dagen. Seirene den første og andre dagen kan knapt ha vært vunnet uten tap, og vi kan trygt regne med at Benjamin mistet minst tusen mann da, selv om den korte beretningen ikke nevner dem.

Forskjellen mellom 25 100 i v. 35 og 25 000 i v. 44–46 forklares enkelt ved at v. 46 bare nevner de hele tusener, mens v. 35 gir det nøyaktige tallet. Om de keivhendte, se 3,15.

V. 17. Israels hær

> «[17]Og da Israels menn – Benjamin fraregnet – ble mønstret, utgjorde de fire hundre tusen mann som kunne dra sverd, hver av dem var en krigsmann.»

Tallene – 26 000 benjaminitter og 400 000 israelitter – er ikke for store når vi tenker på at hele Israels menighet var med i krigen, bortsett fra Jabes i Gilead (21,8). På Moses' tid talte de tolv stammene over 600 000 menn fra tjue år og oppover (4 Mos 26), så ikke stort mer enn to tredjedeler av alle de våpenføre mennene dro ut i krigen.

V. 18–19. Juda skal gå først

> «[18]Israelittene gjorde seg ferdige og dro opp til Betel. Der spurte de Gud. Israels barn sa: Hvem av oss skal først dra opp og kjempe mot Benjamins barn? Og Herren sa: Juda først. [19]Så brøt Israels barn opp om morgenen og slo leir midt imot Gibea.»

Å dra opp «først» betyr å kjempe i spissen for de andre stammene (se 1,1), og Gud pekte ut Juda, som i 1,2. De gikk til Betel og ikke til Sjilo, der tabernaklet sto, fordi Sjilo lå for langt fra krigsskueplassen. Paktens ark ble derfor ført til Betel, og ypperstepresten Pinehas spurte Herren foran den ved urim og tummim (v. 27–28). Betel lå på nordgrensen av Benjamins land, og framfor noe annet sted var det helliget til dette ved de åpenbaringene Gud hadde gitt patriarken Jakob der (1 Mos 28 og 35).

V. 20–21. Det første nederlaget

> «[20]Israels menn gikk fram til kamp mot Benjamin, og Israels menn stilte seg i fylking mot dem bort imot Gibea. [21]Da dro Benjamins barn ut av Gibea og slo den dagen tjueto tusen mann av Israel til jorden.»

Å «stille seg i fylking» er det faste uttrykket for å gjøre seg klar til slag (jf. 1 Sam 4,2; 17,2), og «slo til jorden» betyr at de lå døde på bakken.

V. 22–25. Det andre nederlaget

> «[22]Men folket, Israels menn, tok mot til seg og stilte seg igjen i fylking på samme sted hvor de hadde stilt seg opp den første dagen. [23]Israels barn dro opp og gråt for Herrens åsyn til om kvelden. De spurte Herren og sa: Skal jeg igjen gå fram til strid mot min bror Benjamins barn? Og Herren sa: Dra opp mot ham! [24]Så gikk da Israels barn fram til strid mot Benjamins barn den andre dagen. [25]Og Benjamin dro ut mot dem fra Gibea den andre dagen og slo igjen atten tusen mann av Israels barn til jorden. Alle disse kunne dra sverd.»

Tross det forferdelige nederlaget tok folket mot til seg. Berleburger-bibelen sier at de gjorde det «av ren forfengelighet, for å viske ut flekken og skammen som nederlaget hadde ført over dem».

Før de tok opp striden igjen, gråt de i Betel «for Herrens åsyn», det vil si foran arken, der Herren var til stede midt i sitt folk, tronende over kjerubene. Så spurte de Herren, igjen gjennom ypperstepresten. «Den andre dagen» er ikke dagen etter det første slaget, som om de to slagene sto to dager på rad. Det er den andre stridsdagen, som kom noen dager etter den første, for mellom de to slagene spurte de Guds vilje i Betel.

V. 26–46. Folket ydmyker seg for Herren

> «[26]Da dro alle Israels barn, hele folket, opp til Betel. Der satt de og gråt for Herrens åsyn og fastet denne dagen til om kvelden. De ofret brennoffer og fredsoffer for Herrens åsyn. [27]Og Israels barn spurte Herren – for på den tiden sto Guds paktsark der, [28]og Pinehas, sønn av Eleasar og sønnesønn av Aron, gjorde på den tiden tjeneste for hans åsyn. – De sa: Skal jeg enda en gang dra ut til strid mot min bror Benjamins barn, eller skal jeg la det være? Og Herren sa: Dra opp! For i morgen vil jeg gi ham i din hånd.»

Etter dette andre forferdelige nederlaget kom «alle Israels barn», det vil si de som var med i krigen, og «hele folket», altså også de i menigheten som ikke kunne bære våpen, gamle menn og kvinner, til Betel. Der klaget de sin nød for Herren og søkte hans nåde med faste og offer. Av de gjentatte nederlagene forsto menigheten nå at Herren hadde trukket sin nåde tilbake og straffet dem.

Synden deres var ikke at de hadde begynt krigen, for loven i 5 Mos 22,22, som de selv hadde vist til i v. 13, krevde den virkelig. Synden lå i det sinnet de gikk til krig med: en sterk selvfølelse og stor tillit til egen makt og styrke. De hadde nok spurt Gud (El*ohim*) hvem som skulle åpne striden. Men de hadde forsømt å ydmyke seg for Herren, paktens Gud, i erkjennelse av sin egen svakhet og synd og i sorg over at en brorstamme var så moralsk fordervet.

Det er sikkert ikke uten betydning at det i v. 18 står at «de spurte Gud»[3]. De ville bare ha en guddommelig avgjørelse på hvem som skulle gå i spissen. Etter det første nederlaget derimot gråt de for Herren og spurte Herren (v. 23), paktens Gud, for hvis lov og rett de nå skulle kjempe. Men selv da manglet ydmykheten og angeren, og uten dem kunne ikke Herrens menighet føre striden mot de ugudelige med framgang.

Ordene i v. 22 – folket «tok mot til seg» og stilte seg igjen i fylking – sier mye om hvordan menigheten var til sinns. De bestemte seg for å fortsette krigen i full forvissning om at de var overlegne i makt og tall. Først etterpå klaget de nøden sin for Herren og spurte om de skulle gå til strid igjen. Svaret fra Gud svarte til spørsmålet: «Dra opp mot ham!» Det godkjente at krigen fortsatte, men lovte ingenting om utfallet, for folket trodde de kunne være sikre på seier og hadde slett ikke spurt om det.

Først etter det andre tunge nederlaget, da 22 000 og 18 000 – en tidel av hele hæren – hadde falt, ydmyket de seg for Herren. Nå gråt de ikke bare over

[3] **«de spurte Gud»** בֵּאלֹהִים

ulykken som hadde rammet dem; de fastet også samme dag for Herren – fasten var det synlige uttrykket for at hjertet bøyde seg for Gud – og de ofret brennoffer og fredsoffer.

Fredsofrene (*sjelamim*, שְׁלָמִים) var her ikke takkoffer, men bønneoffer. De ble båret fram for å be om Guds nådige hjelp og for å feire samfunnet med Herren ved offermåltidet som hørte til dette offeret (som i 21,4; 1 Sam 13,9; 2 Sam 24,25).

Etter disse forberedelsene spurte de Herren om de skulle fortsette krigen, og fikk dette svaret: «I morgen vil jeg gi ham i din hånd» – i hånden til menigheten som førte krigen. Så føyes det til at paktens ark sto i Betel på den tiden, og at ypperstepresten gjorde tjeneste foran den. Uttrykket «på den tiden» viser at arken bare var i Betel en tid, og at den altså var hentet fra tabernaklet i Sjilo under denne krigen.

V. 29–32. Krigslisten den tredje dagen

> «[29]Da la israelittene folk i bakhold rundt omkring Gibea. [30]Og Israels barn dro opp mot Benjamins barn den tredje dagen og stilte seg opp bort imot Gibea, slik de før hadde gjort. [31]Da dro Benjamins barn ut mot folket og ble dratt bort fra byen. Likesom de forrige gangene felte de til å begynne med noen av israelittene, på landeveiene som fører oppover, en til Betel og en over marken til Gibea. Det var omkring tretti mann av Israel de slo i hjel. [32]Og Benjamins barn sa: De taper for oss, nå som før. Men Israels barn sa: La oss flykte og dra dem bort fra byen, ut på landeveiene!»

Beretningen om seieren den tredje dagen begynner med det som betydde mest for utfallet: bakholdet rundt Gibea. Hvordan benjaminittene ble lokket bort fra byen, forteller først v. 32–33. Som før begynte de å hogge ned israelitter, som nå bare lot som de flyktet, og det skjedde der veiene delte seg, den ene opp til Betel og den andre over marken til Gibea. Slaget sto et sted i nærheten av Gibea, så en vei kunne godt gå fra slagmarken mot byen. «Landeveiene» i v. 32 er de allfarveiene som er nevnt i v. 31.

V. 33–35. Bakholdet bryter fram

> «[33]Så brøt alle Israels menn opp fra det stedet hvor de hadde stått, og stilte seg opp i Ba'al-Tamar, mens Israels bakhold brøt fram fra sitt sted, fra Geba-sletten. [34]Ti tusen utvalgte menn av hele Israel kom like foran Gibea, og striden ble hard. Men Benjamins barn visste ikke at ulykken var like innpå dem. [35]Herren lot Benjamin tape for Israel, og Israels barn felte den dagen tjuefem tusen ett hundre mann av Benjamin, alle disse kunne dra sverd.»

Etter denne planen trakk Israels menn seg tilbake og stilte seg i fylking i Ba'al-Tamar, «palmestedet». Ifølge Eusebius' stedsleksikon fantes det ennå på hans tid som en liten landsby ved Gibea, med navnet Betamar. Ordet bak «Geba-sletten», *ma'are* (מַעֲרֶה), forekommer bare her og kommer av et verb som betyr «blottlegge»; det betegner et nakent, skogløst område. Det betyr ikke at bakholdet lå skjult på den åpne sletten, bare at mennene kom fra det skogløse landet mot byen da de brøt fram fra skjulestedet.

De ti tusen utvalgte mennene falt nå i ryggen på benjaminittene, som forfulgte den flyktende hæren. Og Herren lot Benjamin tape for Israel, slik han hadde lovt i v. 28.

Dette var utfallet av slaget, og fortelleren nevner det med en gang, før han skildrer selve slaget mer i detalj. Det gjør han i v. 36–46 i en rekke forklaringer, den ene hektet på den andre, for det meste i form av omstendighetssetninger. Først i v. 46 kommer han tilbake til utfallet han allerede har nevnt i v. 35.[4]

V. 36–41. Hvordan slaget gikk

> «[36]Benjamins barn tenkte først at Israels menn var slått, for de trakk seg tilbake for Benjamin. De satte sin lit til bakholdet de hadde lagt mot Gibea. [37]Men nå brøt bakholdet hastig opp og falt inn i Gibea. De dro fram og slo hele byen med sverdets egg. [38]Det var gjort den avtalen mellom Israels menn og bakholdet at disse skulle la en tett røk stige opp fra byen. [39]Så vendte da Israels menn seg om i striden – Benjamin hadde fra først av felt noen av Israels menn, omkring tretti mann, og sa derfor: Sannelig, de taper for oss, likesom i det første slaget! [40]Og da røken begynte å stige opp fra byen som en svær støtte, hadde Benjamin vendt seg om og sett at hele byen sto i lys lue som slo opp mot himmelen. [41]Da nå Israels menn vendte seg om, ble Benjamins menn forferdet, for de så at ulykken var like innpå dem.»

(Keil: «Benjaminittene så at de var slått.»)

V. 36 begynner forklaringen av utfallet: Benjaminittene så at de var slått. For Israels menn hadde gitt rom for Benjamin ved å trekke seg tilbake og flykte, fordi de stolte på bakholdet de hadde lagt mot Gibea. Det skjønte ikke benjaminittene før bakholdet falt dem i ryggen. V. 37 forklarer videre at bakholdet falt så raskt som mulig inn i Gibea.

V. 38 legger til avtalen mellom Israels menn og bakholdet: De skulle la en stor røksky stige opp fra byen. Ordlyden er noe uklar, og den kan bare forklares ved at to uttrykksmåter er blandet sammen her: den direkte befalingen («la mye røk stige opp!») og en indirekte forklaring av hva de skulle gjøre.

«Så vendte Israels menn seg om i striden.» Det forklares nærmere i v. 39–40 i en lang omstendighetssetning: Benjamin hadde begynt å hogge ned israelitter (gjentatt fra v. 31–32), og røkskyen hadde begynt å stige opp fra byen som en søyle. Da Benjamin så seg tilbake, sto hele byen i flammer mot himmelen. Nå vendte Israel seg mot dem til kamp, og Benjamin ble forferdet, for de så at ulykken var kommet over dem (jf. v. 34).

I v. 41 tas tråden opp igjen etter den lange innskutte setningen, med de samme ordene: «Da nå Israels menn vendte seg om.»

V. 42–46. Flukten mot ørkenen

> «[42]De snudde og flyktet for Israels menn og tok veien til ørkenen. Men striden fulgte dem i hælene, og de som kom ut fra byene, kom midt iblant dem og slo dem ned. [43]De omringet Benjamin, forfulgte ham og trådte ham ned hvor han hvilte, til de var like øst for Gibea. [44]Og det falt av Benjamin atten tusen mann, alle djerve stridsmenn. [45]Så snudde de og flyktet til ørkenen bort imot Rimmons klippe. Av dem som var igjen, felte Israel enda fem tusen mann på landeveien. Så forfulgte de dem til Gideom og slo to tusen mann av dem. [46]De

[4]Når noen kritikere mener at v. 35 er uekte, eller at v. 36–46 er en annen beretning om slaget, har de oversett dette trekket ved hebraisk historieskrivning: Utfallet av en hendelse nevnes så tidlig som mulig, og så følger enkelthetene etterpå.

> som falt av Benjamin den dagen, var i alt tjuefem tusen mann som kunne dra sverd, alle sammen djerve stridsmenn.»

(Keil: «… men striden nådde dem, og dem som var kommet fra byene, for de ødela ham midt på den.»)

Benjaminittene flyktet nå for israelittene mot ørkenen, sikkert ørkenen som stiger opp fra Jeriko mot fjellene ved Betel (Jos 16,1). De flyktet altså mot nordøst. Uttrykket «dem som var kommet fra byene» er vanskelig og har fått mange forklaringer, de fleste vilkårlige. Det kan bare være en nærmere bestemmelse til «dem»: Benjamin, nemlig de som var kommet Gibea til hjelp fra Benjamins byer (v. 14–15), altså alle benjaminittene. De siste ordene forklarer hvordan striden nådde dem: Israels menn hogg dem ned midt på veien mot ørkenen (jf. v. 45).

V. 43 fortsetter med tre verb uten bindeord: «De omringet Benjamin, forfulgte ham og trådte ham ned hvor han hvilte, til de var like øst for Gibea.» Ordet *menuha* (מְנוּחָה) betyr ikke «i ro» eller «lett», for det gir ingen god mening. Det betyr «hvilested», som i 4 Mos 10,33. «Like øst for Gibea» gjelder alle de tre verbene.

Ifølge Eusebius var Rimmon en landsby femten romerske mil nord for Jerusalem. Navnet lever i landsbyen Rammun, som ligger oppå og omkring toppen av et kjegleformet kalksteinsfjell og kan ses langt i alle retninger.

At Israel felte enda fem tusen mann, heter ordrett at de «holdt etterhøst» (jf. Jer 6,9), som når en sanker det som er igjen etter hovedinnhøstingen. Landeveiene er de allfarveiene som er nevnt i v. 31. Hvor Gideom lå, vet vi ikke sikkert, for stedet nevnes bare her. Men det må ha ligget et sted mellom Gibea og Rimmon, siden Rimmons klippe ga flyktningene et trygt tilfluktssted (v. 47). Om det samlede tallet på de falne, se det som er sagt ved v. 15.

V. 47–48. Benjamin legges under bann

> «[47]Men seks hundre mann snudde og flyktet ut i ørkenen, til Rimmons klippe. De ble på Rimmons klippe i fire måneder. [48]Men Israels menn vendte tilbake til Benjamins barn og slo dem med sverdets egg, både byen med sine folk og feet og alt som fantes der, og alle byene satte de ild på.»

V. 47 tar opp igjen det som er sagt om flukten i v. 45. De fire månedene på Rimmons klippe varte til det som fortelles i 21,13.

Israelittene ga opp å forfølge de flyktende stridsmennene og vendte seg mot «Benjamins barn», det vil si de av stammen som var våpenløse og forsvarsløse. De slo dem med sverdets egg, fra byene og videre, både folk og fe – menn, kvinner, barn og dyr – og alt som fantes der. De hogg altså ned mennesker og dyr uten nåde, først i byene og så alle som ble funnet andre steder. Og alle byene de kom over, satte de ild på, uten unntak.

Slik gjorde de med benjaminittene det samme som med de kanaaneerne som var lagt under bann, og de fullbyrdet bannet med den aller strengeste hardhet.

Kapittel 21. Benjamins stamme blir berget

Israels stammer hadde ført krigen mot Benjamin med så stor hardhet at stammen var redusert til 600 mann og nesten utryddet. En slik slutt på den blodige striden gikk menigheten til hjertet. Da den bestemte seg for å straffe Gibeas enestående ugjerning med hele lovens strenghet, var det bare den hellige plikten til å rydde det onde bort fra sin midte som drev den. Krigen mot hele Benjamins stamme var også berettiget, for stammen hadde tatt de skyldiges parti, og Herren selv hadde godkjent den.

Likevel er det ingen tvil om at personlig hevnlyst blandet seg inn i den rettferdige saken da vedtaket ble fullført og krigen ført. Den kom av de to nederlagene benjaminittene hadde påført dem, og den rev stridsmennene med i en utryddelseskrig som verken loven befalte eller omstendighetene rettferdiggjorde. Slik ble en hel stamme av paktsfolkets tolv utryddet, bortsett fra en liten rest som nesten var borte.

Da den forhastede gjerningen var gjort, begynte menigheten å angre bittert. Med angeren våknet også broderkjærligheten og følelsen av at de hadde plikt til å sørge for at stammen ikke gikk til grunne. De ville skaffe hustruer til dem som var igjen, så den lille resten kunne vokse til en livskraftig stamme igjen.

V. 1–23. Eden i Mispa

> «[1]I Mispa hadde Israels menn sverget: Ingen av oss skal gi sin datter til kone for en mann i Benjamin.»

Planen om å skaffe hustruer til de 600 benjaminittene som var igjen, støtte på en vanskelighet: eden i Mispa, som v. 1 her føyer til beretningen i 20,1–9.

V. 2–4. Klagen i Betel

> «[2]Men da folket kom til Betel, satt de der for Guds åsyn til om kvelden, og de løftet sin røst og gråt bittert. [3]De sa: Herre, Israels Gud, hvorfor har dette hendt i Israel at det i dag må savnes en hel stamme av Israel? [4]Dagen etter sto folket tidlig opp og bygde et alter der og ofret brennoffer og fredsoffer.»

«Folket» er de som var samlet til krigen (v. 9). Da krigen var over, gråt de igjen i Betel (20,18.26) over det store tapet krigen hadde påført menigheten. I klagen lå et ønske om at Gud måtte vise dem en vei til å avverge at stammen gikk til grunne, og bygge opp igjen de 600 som var igjen.

For å gi ønsket et synlig uttrykk bygde de et alter neste morgen og ofret brennoffer og bønneoffer på det (se 20,26). De visste at planen ikke kunne lykkes uten at de ble forsonet med Herren og fikk komme tilbake til samfunnet med hans nåde. Hvorfor de bygde et alter, når de allerede hadde ofret i Betel under krigen (20,26), kan vi ikke svare sikkert på. Kanskje var det første alteret ikke stort nok for alle ofrene som nå skulle bæres fram.

V. 5–9. Ingen kom fra Jabes i Gilead

> «[5]Og Israels barn sa: Hvem var det blant alle Israels stammer som ikke kom opp til Herren sammen med menigheten? For de hadde sverget en dyr ed at den som ikke kom opp til Herren i Mispa, han skulle dø. [6]Det gjorde Israels barn ondt for Benjamin, deres bror, og de sa: I dag er det hogd bort en stamme av Israel. [7]Hva skal vi gjøre for dem som er igjen, så de kan få seg koner, siden vi har sverget ved Herren at vi ikke vil gi dem noen av våre døtre til ekte? [8]Så sa de: Var det noen blant Israels ætter som ikke kom opp til Herren i Mispa? Det viste seg at ingen fra Jabes i Gilead var kommet til møtet i leiren. [9]For da folket ble mønstret, viste det seg at ingen av innbyggerne i Jabes i Gilead var der.»

Menigheten la nå en plan for å skaffe benjaminittene en del jomfruer. Den store eden som var avlagt da folket ble kalt sammen, mot alle som ikke møtte, skulle fullbyrdes mot den av Israels stammer som ikke hadde kommet til forsamlingen i Mispa.

Rådslagningen begynte med spørsmålet i v. 5, og som forklaring føyes eden til. Av dette ser vi at alle i menigheten var bundet med ed til å møte når viktige forsamlinger ble kalt sammen. Møtet i Mispa er det som er nevnt i 20,1, og «den dyre eden» var trusselen om død for den som ikke adlød.

Til forklaringen av spørsmålet i v. 5 legger v. 6–7 til at israelittene ynket seg over Benjamin og ville hindre at stammen ble helt utryddet, ved å skaffe hustruer til dem som var igjen. Verbet i v. 6 skal forstås i pluskvamperfektum: «Det hadde gjort Israels barn ondt for Benjamin, deres bror …»

To ting bestemte altså hva menigheten gjorde: eden om at de som ikke hadde kommet til Mispa, skulle straffes med døden (v. 5), og omsorgen for at stammen skulle bestå. Denne omsorgen sprang ut av medfølelse med Benjamin og viste seg i at de ville skaffe de gjenlevende hustruer uten å bryte eden om ikke å gi dem sine egne døtre.

Etter at disse to forholdene er nevnt, tas spørsmålet fra v. 5 opp igjen og besvares i v. 8. Svaret kunne bygge på en overfladisk og feilaktig iakttakelse. For å få det bekreftet ble derfor hele den forsamlede hæren mønstret, og ingen av innbyggerne i Jabes ble funnet blant dem. Hvor Jabes i Gilead lå, er ennå ikke fastslått. Byen ble senere beleiret av ammonitten Nahasj og berget av Saul (1 Sam 11,1 ff.), og derfor viste innbyggerne seg siden takknemlige mot Saul (1 Sam 31,11–13).

V. 10–12. Straffen over Jabes

> «[10]Da sendte forsamlingen tolv tusen mann av krigsfolket dit og bød dem: Dra av sted og slå innbyggerne i Jabes i Gilead med sverdets egg, også kvinner og barn! [11]Slik skal dere gjøre: Alt mannkjønn og hver kvinne som har hatt samleie med noen mann, skal dere slå med bann. [12]Da fant de blant innbyggerne

> i Jabes i Gilead fire hundre jomfruer som ikke hadde vært nær noen mann og hatt samleie med ham. Dem tok de med seg til leiren i Sjilo i Kana'ans land.»

De 12 000 stridsmennene ble sendt for å straffe denne lovstridige oppførselen. Å «slå med bann» (v. 11) betyr å drepe dem som viet til døden, og befalingen betydde samtidig at jomfruene skulle spares. Tillegget «i Kana'ans land» står som motsetning til «Jabes i Gilead», som i Jos 21,2; 22,9. Sjilo var menighetens vanlige møtested, fordi tabernaklet sto der. Menighetens representanter hadde flyttet dit etter at rådslagningen om Jabes, som ennå hørte med til krigen mot Benjamin, var avsluttet.

V. 13–14. De første fire hundre får hustruer

> «[13]Og hele menigheten sendte bud til Benjamins barn, som var på Rimmons klippe, og lovte dem fred. [14]Da vendte Benjamin med én gang tilbake. De ga dem de kvinnene fra Jabes i Gilead som de hadde latt bli i live, men det ble ikke nok for dem.»

Benjaminittene fikk de 400 jomfruene til hustruer da de vendte tilbake til sine eiendommer. «Men det ble ikke nok for dem» betyr at 400 ikke var nok, og ordene peker fram mot det som følger.

V. 15–16. Det gjorde folket ondt for Benjamin

> «[15]Det gjorde folket ondt for Benjamin, for Herren hadde gjort et skår i Israels stammer. [16]Og menighetens eldste sa: Hva skal vi gjøre for dem som ennå er tilbake, så de kan få seg koner, siden alle kvinner i Benjamin er utryddet?»

Av de 600 benjaminittene som hadde berget livet, var det ennå 200 som skulle ha hustruer. Dem ga menigheten lov til å røve seg hustruer ved en høytid i Sjilo. Også denne beretningen innledes med at menigheten bar omsorg for at Benjamins stamme skulle bestå. V. 15–16 og 18 gjentar bare v. 6–7 med litt andre ord.

«Skåret»[1] i Israels stammer var oppstått fordi Benjamin nesten var utryddet. «Alle kvinner i Benjamin er utryddet» – ved den hensynsløse nedslaktingen av hele stammens folk (20,48). De ugifte benjaminittene kunne derfor ikke finne hustruer i sin egen stamme. At 400 av dem allerede hadde fått hustruer, nevnes ikke her, for det er nettopp fortalt, og ingen av dem kunne selvsagt gi fra seg sin hustru til andre.

V. 17–19. Høytiden i Sjilo

> «[17]Og de sa: Benjamins arvedel skal høre de overlevende til, så ikke en hel stamme i Israel skal utslettes. [18]Men vi kan ikke gi dem noen av våre døtre til ekte. For Israels barn har sverget: Forbannet være den som gir sin datter til kone for en mann av Benjamin. [19]Så sa de: År for år holdes det jo en høytid for Herren i Sjilo, som ligger nord for Betel, øst for allfarveien som fører fra Betel opp til Sikem, og sør for Lebona.»

Benjamin måtte likevel bestå som stamme. At «Benjamins arvedel skal høre de overlevende til», betyr at Benjamins stammeland skulle forbli en egen eiendom for de benjaminittene som hadde sluppet unna nedslaktingen, så ikke en hel stamme skulle utslettes av Israel. Da måtte de også gjøre noe for å hjelpe de

[1] **«Skåret»** peres, פֶּרֶץ

gjenværende benjaminittene til hustruer. De andre stammene kunne ikke gi dem døtrene sine på grunn av eden, som er nevnt i v. 1 og 7 og gjentas her (v. 18).

Det var derfor knapt noen annen utvei enn å la benjaminittene ta seg hustruer selv. Og de eldste hjalp dem med et råd: Ved den neste årlige høytiden i Sjilo, når Sjilos døtre danset ute i det fri utenfor byen, skulle de røve seg hustruer blant dem. De eldste lovte samtidig å ordne saken i fred etterpå (v. 19–22).

«Høytiden for Herren», som israelittene holdt år for år, var en av de tre store årlige høytidene, trolig en som varte sju dager, enten påsken eller løvhyttefesten. Det var helst påsken, for Sjilos døtres dans var nok en etterligning av dansen til de israelittiske kvinnene ved Rødehavet under Mirjams ledelse (2 Mos 15,20).

Den nøyaktige beskrivelsen av hvor Sjilo lå – nord for Betel, øst for allfarveien fra Betel til Sikem og sør for Lebona, det nåværende Lubban nordvest for Seilun – kaster lys over det som følger. Den viser hvorfor Sjilo passet så godt for det rådet benjaminittene fikk: Når de brøt fram fra skjulestedene i vingårdene og grep de dansende jomfruene, kunne de lett slippe unna til sitt eget land langs allfarveien fra Betel til Sikem, uten at innbyggerne i Sjilo fikk stanset dem.

V. 20–22. Rådet til benjaminittene

> «[20]Og de sa til Benjamins barn: Gå og legg dere på lur i vingårdene. [21]Pass på når dere ser Sjilos døtre gå ut til dans, da skal dere springe fram fra vingårdene og røve dere hver sin kone blant Sjilos døtre og så dra hjem til Benjamins land. [22]Og når deres fedre eller brødre kommer og vil gå i rette med oss, da skal vi si til dem: Unn oss dem! For vi har ikke alle fått oss koner i krigen, og dere har jo ikke selv gitt dem pikene. Da ville dere nå være skyldige.»

Når fedrene eller brødrene klager, skal de eldste svare på benjaminittenes vegne, og «krigen» er krigen mot Jabes. Ordene «Unn oss dem!» er sagt i navnet til benjaminittene, som var anklaget for ranet, til de pikenes slektninger som førte klagen. Det forklarer at pronomenet står i første person, og det skal derfor ikke rettes til tredje person. (*Septuaginta hadde den samme teksten foran seg og oversatte etter den.*)

De to begrunnelsene som begynner med «for», står side om side og skal begge støtte bønnen «Unn oss dem!» Den første føres fram i benjaminittenes navn. Den andre er en alminnelig grunn som menighetens eldste gir for å berolige fedrene og brødrene som klager, med tanke på eden israelittene hadde sverget om ikke å gi benjaminittene sine døtre.

Meningen er: Dere kan godt la døtrene deres bli hos benjaminittene som har røvet dem, for dere har ikke gitt dem frivillig og har altså ikke brutt eden. «Da ville dere nå være skyldige» betyr: I så fall, hvis dere hadde gitt dem frivillig, ville dere vært skyldige.

V. 23. Benjaminittene gjør som de eldste sa

> «[23]Og Benjamins barn gjorde slik og tok seg hver sin kone, så mange som de var, blant de dansende kvinnene som de røvet. De dro av sted og vendte tilbake til sin arvedel og bygde opp igjen byene og ble boende der.»

«Så mange som de var» betyr 200 (jf. v. 12 og 20,47), og byene de bygde opp igjen, var de som var lagt i aske.

V. 24–25. Ingen konge i Israel

> «[24]På samme tid reiste Israels barn også derfra, hver til sin stamme og til sin ætt. De dro bort derfra, hver til sin arvedel. [25]I de dager var det ingen konge i Israel. Hver mann gjorde det som var rett i hans egne øyne.»

Beretningen slutter med to merknader: at folket skiltes og vendte hjem – «Israels barn» er her menighetens representanter som var samlet i Sjilo – og at det ikke var noen konge i Israel. Om fedrene eller brødrene til de røvede jomfruene klaget til menigheten over ranet, sier ikke forfatteren. Det betydde ingenting for historien, for etter v. 22 forandret klagen ikke det som hadde skjedd.[2]

Med sluttordet i v. 25 vender beretningen tilbake til begynnelsen i 19,1, og den profetiske historieskriveren sammenfatter sin dom over det som hadde hendt. Det ligger i den at slike ting umulig kunne ha skjedd under en konge som håndhevet rett og rettferdighet i riket. Dommen gjelder ikke bare israelittenes framferd mot Benjamin i krigen, som var så hard at den ikke kan forsvares. Den gjelder også framferden mot innbyggerne i Jabes (v. 5 ff.).

Menigheten hadde nok full rett til å sverge «den dyre eden» mot dem som ikke møtte når hele folket ble kalt sammen for å rådslå om viktige saker for hele nasjonen. Den kunne true dem med døden og fullbyrde trusselen mot dem som var gjenstridige. Men en slik straff kunne bare rettferdig ramme dem som virkelig var skyldige og hadde gjort opprør mot menigheten som den høyeste myndighet. Den kunne ikke utvides til kvinner og barn, med mindre også de hadde gjort noe som fortjente døden.

Selv om det kan ha vært særlige forhold her som forfatteren går forbi – han holder seg bare til det som tjener hovedhensikten med beretningen – og som gjorde det nødvendig å legge alle innbyggerne i Jabes under bann, var det i alle fall vilkårlig å spare alle de giftefærdige jomfruene. Det kunne ikke rettferdiggjøres av formålet, hvor prisverdig det enn var.

Det samme gjelder folkets ed om ikke å gi benjaminittene noen av sine døtre til hustruer, og de eldstes råd til de 200 som var igjen, om å røve jomfruer ved høytiden i Sjilo. Harmen som folket ga uttrykk for i eden, var nok rettferdig og prisverdig – harme over gibeaittenes skammelige ugjerning, som var uten like i Israel, og over at Benjamins stamme tok de skyldige i forsvar. Men selve eden var forhastet. I den ble ikke bare broderkjærligheten helt fornektet; rettferdighetens grenser ble også brutt.

Da folkets eldste kom på bedre tanker, burde de åpent ha erkjent at de hadde vært forhastet, og løst seg selv og folket fra en ed som var sverget i så syndig hast. Buddeus sier det slik: «De ville ha handlet langt mer rettskaffent om de oppriktig hadde bekjent sin skyld, bedt Gud om tilgivelse og gitt benjaminittene lov til å gifte seg fritt. Da hadde det ikke vært nødvendig å rydde innbyggerne i Jabes bort fra sin midte ved en annen grusomhet.»

Men følte de seg bundet i samvittigheten til å holde eden ubrutt, burde de ha overgitt saken til Herren i bønn og latt ham avgjøre den. Ved rådet de ga

[2]Sebastian Schmidt mener at fedrene nok krevde døtrene tilbake, men at de slo seg til ro med de eldstes svar, så saken endte i fred.

benjaminittene, holdt de riktignok eden etter bokstaven, men i virkeligheten behandlet de den som om den slett ikke gjaldt.

Om Carl Friedrich Keil

1807–1888

Carl Friedrich Keil (1807–1888) ble født i Oelsnitz i Sachsen. Han studerte teologi i Dorpat (Tartu) og i Berlin, der han ble elev av Ernst Wilhelm Hengstenberg. Fra 1833 var han i 25 år professor ved det lutherske teologiske fakultetet i Dorpat. I 1858 flyttet han tilbake til Tyskland, og resten av livet brukte han til å skrive.

Keil var en av de mest grundige bibelforklarerne i den lutherske kirke på 1800-tallet. Han holdt fast ved at Det gamle testamente er Guds ord og forteller virkelig historie, og han forsvarte det mot tidens bibelkritikk. Caspari regnet ham blant dem som førte arbeidet videre etter Hengstenberg.

Hovedverket er den store kommentaren til Det gamle testamente som han skrev sammen med Franz Delitzsch (fra 1861). Keil skrev selv om Mosebøkene, de historiske bøkene, Jeremia, Esekiel, Daniel og de tolv små profetene. Kommentaren ble oversatt til engelsk og brukes fortsatt.

Oversettelsene på Gamle stier bygger på den engelske utgaven (Edinburgh 1864–1878) og er forkortet: Keils forklaring av teksten står, men grammatiske drøftinger, ordlister og det meste av oppgjøret med bibelkritikerne er kortet inn.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Navnet sier ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.